T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN BİYOGRAFİSİ VE FAALİYETLERİ

Ezgi KILIÇ

ŞANLIURFA-2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN BİYOGRAFİSİ VE FAALİYETLERİ

Ezgi KILIÇ

Danışman

Doç. Dr. Gülşah ESER

ŞANLIURFA-2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Gülşah Eser danışmanlığında, Ezgi Kılıç'ın hazırladığı **"Ali Saip Ursavaş'ın Biyografisi ve Faaliyetleri "** konulu bu çalışma 21/6 /2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

x☐ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	: Doç. Dr. Gülşah Eser	
Üye	: Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir	
Üye	: Dr. Öğr. Ü. İbrahim Halil Tanık	

Bu tezin Tarih Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

(Prof. Dr. Şevket Ökten)
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: HÜBAK Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: 19372

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU**	**Doküman No** : HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi** : ..../…./.20… **Revizyon No** : **RevizyonTarihi** : **Sayfa No** : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	185224006
Adı / Soyadı	Ezgi Kılıç
Anabilim Dalı/Programı	Tarih / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	ALİ SAİP URSAVAŞ'IN BİYOGRAFİSİ VE FAALİYETLERİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 254 sayfalık kısmına ilişkin, 20 /05/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 17'dir. Ayrıca bu tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tez çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/05/20221
Ezgi Kılıç

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. .20/05./2021

Doç. Dr. Gülşah Eser
(Danışman)

ÖZET

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN BİYOGRAFİSİ VE FAALİYETLERİ

KILIÇ, Ezgi

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. GÜLŞAH ESER

Haziran, 2021, 254 sayfa

Bu çalışmanın konusu Cumhuriyet tarihinin önde gelen isimlerinden biri olan, Urfa Milli Mücadelesinin kahramanı olarak tanınan ve birçok dönem boyunca Urfa milletvekilliği yapmış olan Ali Saip Ursavaş'ın biyografisi ve faaliyetleridir. Ali Saip Bey, asker kökenli bir ailenin çocuğu olarak geleneği devam ettirmiş ve Harbiye Mektebi'ni bitirmiştir. Ardından ülkenin çeşitli yerlerde görev yapmış; Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katılarak bu savaşlarda yararlılık göstermiştir. İşgal yıllarında sırasıyla Kadirli ve Kozan Jandarma Tabur Komutanlıkları görevlerinde bulunmuştur. Aralık 1919'da ise Urfa Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanmış ve bu görev onun askeri hayatının adeta dönüm noktası olmuştur. Burada Fransızlara karşı gerçekleştirilen direnişte Kuva-yı Milliye komutanlığını yürütmüş ve 11 Nisan 1920 tarihinde Urfa'nın kurtuluşuna kadar Urfa halkı ile birlikte Fransızlara karşı savaşmıştır. Verdiği bu mücadele onun kariyerindeki en önemli etken olmuş ve aynı zamanda siyasi hayatına da zemin hazırlamıştır. 1920 yılında Urfa'dan milletvekili seçilerek I. Dönem Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. 1920-1923, 1923-1927, 1927-1931, 1931-1935 ve 1935-1939 yılları arasında kesintisiz olarak milletvekilliği görevini yürütmüştür. 1923-1927 dönemi Kozan milletvekili olmakla birlikte diğer dönemlerde Urfa milletvekilliği yapmıştır. Ali Saip Bey bunun yanı sıra İstiklal mahkemelerinde de görev almıştır. Askeri ve siyasi hayatı boyunca hakkında ortaya atılan çeşitli iddialar onu Cumhuriyet tarihinin en tartışmalı isimlerinden biri yapmıştır. Üstelik Çerkez Ethem ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'e suikast yapacağı iddiası gündeme geldiğinde dokunulmazlığı kaldırılarak yargılanmış fakat davadan beraat etmiştir. Ali Saip Bey'in Fehime Hanım ile olan evliliğinden iki kız ve iki oğlan olmak üzere

dört çocuğu olmuştur. Askeri ve siyasi hayatındaki faaliyetleri ile Cumhuriyet tarihinin tanınan simalarından biri olan Ali Saip Bey 1939 yılında, elli dört yaşında, Urfa milletvekili iken vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Saip, Ursavaş, Urfa, Kozan, Kuva-yı Milliye, Milletvekilliği, İstiklal Mahkemeleri, Atatürk, Suikast Girişimi.

ABSTRACT

BIOGRAPHY AND ACTIVITIES OF ALI SAIP URSAVAS

KILIÇ, Ezgi

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Assoc. Prof. Gülşah ESER

June, 2021, 254 pages

The subject of this study is the biography and activities of Ali Saip Ursavaş, one of the prominent figures in the history of the Republic, who is known as the hero of the Urfa National Struggle and who served as an Urfa Deputy for many periods. As a child of a military family, Ali Saip Bey continued the tradition and graduated from the Military Academy. Then he served in various places in the country; he made contributions in Tripoli, in the Balkan and the First World Wars. During the occupation years, he served as the Kadirli and Kozan Gendarmerie Battalion Commands, respectively. In December 1919, he was appointed to the Urfa Gendarmerie Battalion Command and this duty was almost the turning point of his military life. Here, in the resistance against the French, he carried out the command of the National Forces and fought against the French with the people of Urfa until the liberation of Urfa on April 11, 1920. This struggle he gave was the most important factor in his career and at the same time preparing the ground for his political life. In 1920, he was elected as a deputy from Urfa and entered the First Period Grand National Assembly. Between 1920-1923, 1923-1927, 1927-1931, 1931-1935 and 1935-1939, he was an uninterrupted member of parliament. Although he was the Kozan Deputy in the 1923-1927 period, he was an Urfa Deputy in other periods. Ali Saip Bey also served in Independence Courts. Various claims made about him throughout his military and political life made him one of the most controversial figures in the history of the Republic. Moreover, when the claim that he would assassinate Mustafa Kemal Atatürk was brought to the agenda together with Çerkez Ethem, his immunity was lifted and he was tried but was acquitted from the case. Ali Saip Bey had four children, two girls and two boys, from his marriage to Fehime Hanım. Ali Saip Bey, one of the well-

known figures in the history of the Republic with his military and political activities, died in 1939, when he was fifty-four years old, when he was a deputy of Urfa.

Key Words: Ali Saip, Ursavaş, Urfa, Kozan, Turkish Revolutionaries, Deputyship, Independence Courts, Atatürk, Assassination Attempt.

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN BİYOGRAFİSİ VE FAALİYETLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORJİNALLİK RAPORU BEYAN SAYFASI III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VIII

EKLER TABLOSU XII

KISALTMALAR LİSTESİ XIV

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN GENÇLİK YILLARI VE KİLİKYA'DA GÖREVLİ OLDUĞU DÖNEM

1.1 Doğumu Gençliği ve Askerlik Hayatı 12

1.2. Kilikya Bölgesinde Görevli Olduğu Dönem 14

1.2.1. Ali Saip Bey ve İntibah Cemiyeti 15

1.2.2. Ali Saip Bey'in İşgal Yıllarında Fransızlar Adına Çalıştığı İddiası 16

1.2.3. Bozat Gediği Olayı 18

1.2.4. Ali Saip' in Tufan Bey ile Görüşmesi ve Milli Mücadeleye Katılması 19

1.2.5. Ali Saip Bey ve Teğmen Subi' nin Köylere Yaptığı Geziler 22

1.2.6. Kozan'a Silah Temin Etme Hadisesi 22

1.2.7. Ali Saip Bey'in Tevkif Edilmesi 23

1.2.8. Ali Saip Bey'e Suikast Girişimi 24

1.2.9. İşgal Kuvvetleri Komutanı Tayyarda ile Son Görüşme 25

1.2.10. Urfa'ya Atanması ve Kozan'dan Ayrılması 26

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ SAİP BEY'İN URFA'DA GÖREVLİ OLDUĞU DÖNEM VE MİLLİ MÜCADELEYE HİZMETLERİ

2.1. Ali Saip Bey Urfa'ya Tayin Edilmeden Önce Şehrin Durumu 28

2.2. Ali Saip Bey'in Urfa Gelişi ve İlk Temasları 29

2.3. Fransızların Ali Saip Bey'i Daveti 33

2.4. Ali Saip Bey Urfa' dan Ayrılması 34

2.5. Ali Saip Bey'in Yüzbaşı Hüsnü Efendi ile Arasında Çıkan Anlaşmazlık 37

2.6. Ali Saip Bey'in Urfa'ya Dönüşü 38

2.7. Urfa'da Fransızlara Karşı Silahlı Mücadelenin Başlaması 41

2.8. Ali Saip Bey'in Milletvekili Seçilmesi 71

2.8.1. Ali Saip Bey'in Milletvekili Seçildikten Sonraki Faaliyetleri 71

2.9. Fransızlar'ın Urfa'yı Boşaltması 72

2. 9. Şebeke Olayı ve Ali Saip Bey 75

2.10. Ermeni Doktor Agop Beşliyan'ın Ali Saip Bey'e Mektubu 79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALİ SAİP BEY'İN İSTİKLAL MAHKEMESİ GÖREVLERİ

3.1. Hıyânet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemelerinin Kurulması 88

3.1.1. Ali Saip Bey'in Konya İstiklal Mahkemesi Üyeliği 89

3.2. Cumhuriyet Dönemi İstiklal Mahkemeleri 89

3.2.1.Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesinin Kurulması 89

3.2.2. Ali Saip Bey'in İstiklal Mahkemesi Üyesi Seçilmesi 90

3.2.3. Ali Saip Bey'in Mahkeme Başkanı Seçilmesi 91

3.2.4. İstiklal Mahkemesi ve Ali Saip Bey 92

3.2.5. Şeyh Sait Davası 94

3.2.6. Gazeteciler Davası 98

3.2.7. İftira Olayı 105

3.2.8. Urfa Yargılamaları 106

3.2.5. Ali Saip Bey'in Mahkemedeki Tutumu 107

3.2.6. Ali Saip Bey ve Ahmet Süreyya Arasındaki Anlaşmazlık 109

3.2.7. Ali Saip Bey'in Rüşvet Aldığı İddiası 110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLETVEKİLLİĞİ VE MECLİS FALİYETLERİ

4.1. I. Dönem Urfa Milletvekilliği (1920-1923) 106

4.2. II. Dönem Kozan Milletvekilliği (1923-1927) 108

4.2.1. Halit Paşa'nın TBMM'de Öldürülmesi Olayı 109

4.2.2. Ali Saip Bey'in Yolsuzluk Yaptığı İddiaları 110

4.2.3. Kozan'ın İlçe Yapılması 111

4.2.4. Gazeteci Hüseyin Necati'nin (Çiller) Meclis'te Darp Edilmesi 112

4.2.5. Düello Kanun Teklifi 113

4.2.5. II. Dönem Meclis Konuşmaları 116

4.2.6. Meclis'in Kapalı Oturumlarda Yaptığı Konuşmaları 122

4.3. III. Dönem Urfa Milletvekilliği (1927-1931) 124

4.3.1. Havuz -Yavuz Davası ve Ali Saip Bey'in Şahitliği 124

4.3.3. III. Dönem Meclis'teki Konuşmaları 126

4.4. IV. Dönem Urfa Milletvekilliği (1931-1935) 128

4.4.1. IV. Dönem Meclis Konuşmaları 128

4.4.2. Ali Saip Bey'in Meclis Kürsüsünde Gazetecileri Eleştirisi 134

4.5. V. Dönem Urfa Milletvekilliği (1935-1939) 145

4.5.1. Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Konuşması 146

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'E SUİKAST İDDİASI VE ALİ SAİP URSAVAŞ'IN YARGILANMASI

5.1. Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast İddiası 147

5.1. Suikast İddiası ile İlgili Yapılan Soruşturma ve Ali Saip Ursavaş'ın İsminin Karışması 148

5.2. Ali Saip Ursavaş'ın Olaya Tepkisi 152

5.3. Ali Saip Ursavaş'ın Dokunulmazlığı Kaldırılması 153

5.4. Ali Saip Ursavaş'ın ve Diğer Sanıkların Mahkemesi 157

5.5. Dolmabahçe Soruşturması 178

6.3. Ali Saip Ursavaş'ın Vefatı 181

SONUÇ 182

KAYNAKÇA 185

EKLER 200

EKLER TABLOSU

EK-1: Ali Saip Ursavaş'a Ait Bir Resim. ek.s. 1.

EK-2: Ali Saip Ursavaş'a Ait Bir Resim. ek. s. 2.

EK-3: Ali Saip Ursavaş'ın Şanlıurfa'da İsminin Verildiği Askeri Kışla ek.s. 3.

EK-4: Ali Saip Ursavaş'ın İsminin Verildiği Ortaöğretim Kurumu ek.s.4.

EK-5: Ali Saip Bey'in Askerlik Yıllarına Ait Bir Belge. ek.s. 5.

EK-6: Mahmut Dörtbudak'a Ait 12 Nisan 2021 Tarihli Mektup ek.s.6.

EK-7: Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Kaldığı Evden Bir Görünüm ek.s. 7.

EK-8: Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Kaldığı Evin İç Görünümü ek. s.8.

EK-9: Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Misafir Kaldığı Evden Bir Görünüm ek.s. 9.

EK-10: Mahmut Karadağ'a Ait 15 Haziran 2020 Tarihli Mektup ek.s. 10.

EK-11: Mahmut Dörtbudak'a Ait 13 Nisan 2021 Tarihli Mektup ek.s. 11.

EK-12: Mahmut Karadağ'a Ait 1 Mayıs 2020 Tarihli Mektup ek.s. 12.

EK-13: Amerikan Ermeni Yetimhanesi Müdiresi Mary Calorina Holmes'ün Resmi ek.s. 13.

EK-14: Amerikan Ermeni Yetimhanesi ek.s. 14.

EK-15: Belçika Misyoner Hastanesi ek.s. 14.

EK-16: Ali Saip Bey'in Yedek Subay Mehmet Akif Sözeri'e İstiklal Madalyası Taltifiyle İlgili Belge ek.s. 15.

EK-17: Erkek Numune Mektebi (Eski ve Günümüzdeki Hali) ek.s. 16.

EK-18: Fransızlarla Barış Yapılan Karakoyun Deresi Üzerinden Geçen Köprüye Ait Bir Görünüm ek.s. 17.

EK-19: Bircan Ağa Hanı Kuva-yı Milliye Karargâhı ek.s. 18.

EK-20: Ali Saip Ursavaş'ın Urfa'daki Silah Arkadaşlarından Bazıları. Soldan Bozan İzol, Mustafa Hacıkamiloğlu, Zülfikar İzol, Hasan Karadağ, Ahmet Dilsiz, Osman Kılıç, Şahin Beyzade Bozan Bey, Odabaşızade Mehmet Emin, Sait Badıllı ek.s. 19.

EK-21: Ali Saip Bey'in İstiklal Mahkemesi Üyesi Olduğu Zaman *Cumhuriyet* Gazetesinde Çıkan Haber ek.s. 20.

EK22: Mahmut Karadağ'a Ait 11 Nisan 2020 Tarihli Mektup ek.s. 21.

EK-23: Mahmut Karadağ'a Ait 11 Eylül 2020 Tarihli Mektup ek.s. 23.

EK-24: Kozan Halkının Ali Saip Bey'den Şikâyetçi Olduğuna Dair Bir Belge ek.s. 24.

EK-25: Yaver Mıcırıkyan'ın Konağı ek.s. 25.

EK-26: Vakit gazetesinde Yayımlanan ve Ali Saip Bey'in *Vakit* Gazetesi Muhabiri Hüseyin Necati Bey'i Darp Etmesine Sebep Olan Haber ek. s. 26.

EK-27: Ali Saip Bey'in Yarın Gazetesi Başyazarı Arif Oruç Hakkında Ortaya Attığı İddiaları İhsan Bey'in Doğruladığına Dair *Cumhuriyet* Gazetesinde Çıkan Haber ek.s. 27.

EK-28:Arif Oruç'un Başyazarı Olduğu *Yarın* Gazetesinden Ali Saip Bey'e Cevap. ek.s. 28.

EK-29: Ali Saip Bey Hakkında Bir Gazete Haberi ek.s. 29.

EK-30: Ali Saip Ursavaş'ın Dokunulmazlığının Kaldırılmasıyla İlgili Bir Gazete Haberi ek.s. 30.

EK-31: Ali Saip Ursavaş'ın Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri Adlı Hatıratı ek.s. 31.

EK-32:Ali Saip Ursavaş'ın Vefat Haberi ek.s. 32.

KISALTMALAR LİSTESİ

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
D.	: Devre
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
F.İ.	: Fevkalade İçtima
İ.	: İçtima
s.	: Sayfa
ŞURKAV	: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı
TAD	: Türk Araştırmaları Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TOD	: Tarih Okulu Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Tarih Yok
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
y.y.	: Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Ali Saip Ursavaş,[1] Cumhuriyet tarihinin önemli simalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Urfa Milli Mücadelesine katkıları ve ardından Türk siyasi yaşamında almış olduğu görevler onun tanınırlığında etkili olmuştur. Bununla birlikte onun askeri ve siyasi yaşamını ele alan bir tez çalışması mevcut değildir. Bu nedenle bu tez çalışmasında Ursavaş'ın biyografisine ayrıntılı bir şekilde yer verilerek onun Cumhuriyet tarihindeki yeri ve önemi incelenmeye çalışılmıştır. Ali Saip Bey'in özellikle Urfa Milli Mücadelesine vermiş olduğu destek onun isminin günümüzde Şanlıurfa'da bir ortaöğretim kurumuna[2] ve bir askeri kışlaya[3] verilmesine neden olmuştur. Bu durum ise Urfa halkının kendisini unutmadığının ve andığının önemli bir kanıtıdır.

Bu tez çalışmasında temel referans kaynağı Ali Saip Bey'in kendi kaleminden çıkan kitabı, bir başka ifadeyle onun hatıratı olmuştur.[4] Ali Saip Bey, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* adlı bu eserinde Kilikya'daki askerlik hayatını ve bölgenin Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemi anlatmıştır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise Urfa'nın Fransızlara karşı verdiği mücadelede Kuvayı Milliye komutanı olarak üstlendiği görevden ve yapmış olduğu faaliyetlerden bahsetmiştir.

Ali Saip Bey, yazdığı hatıratında yer yer tarihi aydınlatacak olaylardan da bahsetmiştir. Örneğin; Kitapta Ermenilerin Haçin (Saimbeyli) merkezine on bir saat uzaklıktaki bir bölgede iki Müslüman Türk çocuğunun Emeniler tarafından katledildiğini ve bu durum karşısında Fransızların onları Milli kahraman ilan ettiğini kitabında anlatmıştır. Ayrıca Ermeniler tarafından gözleri oyularak ve burunları kesilerek öldürülen Türklerin de küçük bir listesini yapmıştır.[5]

---

[1] Ali Saip Ursavaş'ın resimleri için bkz.: Ek-1 ve Ek- 2. İsmi, literatüre Ali Saip olarak geçmekle birlikte isminin orijinali Ali Sâib'tir.

[2] Ali Saip Bey Ursavaş'ın isminin verildiği orta öğretim kurumunun resmi için bkz.: Ek-3.

[3] Askeri kışlanın resmi için bkz.: Ek-4.

[4] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, (Ankara: Ali İhsan Matbaası,1340), Kaynakta sayfa numaraları yer almamaktadır.

[5] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 21-23. Ali Saip Ursavaş'ın tartışmalara sebep olan kitabının resmi için bkz.: Ek -31.

Ali Saip Bey'in yazdığı kitapta gerçekleşen zaferleri kendine mal etmesi silah arkadaşlarının tepkisini çekmiştir. Ayrıca birçok olayı çarpıtarak anlattığı iddia edilmiştir. Örneğin; *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* kitabını okuyan Sait Bey (Badıılı), Ali Saip Bey'in kitabında Urfa'daki arkadaşlarından bahsetmediğini ve olayları sadece kendi yapmış gibi gösterdiğini belirterek ona ağır hakaretlerin yer aldığı bir mektup göndermiştir.[6]

Ali Saip Bey'e yazdıklarından dolayı tepki veren sadece Sait Bey değildi. Kitaba tepki verenlerden birisi de Milli Mücadele dönemi Urfa Belediye Reisi Hacı Mustafa (Hacıkamiloğlu)'nın oğlu M. Cemil Hacıkamiloğlu'dur. Babasının başından geçen olayları anlattığı *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi adlı* kitabında Ali Saip Bey'in hatıratında yazdıklarının pek gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Ayrıca Fransızlara karşı verilen mücadelede hiçbir faydasının olmadığını ve tam tersine kargaşaya sebebiyet verdiğini belirtmiştir.[7]

Ali Saip Bey'in yazdığı kitabı eleştirenlerden biriside M. Akif Sözeri'dir. Ali Saip Bey'in Urfa direnişine hiçbir katkısı olmadığını hatıratında belirtmiştir. Ayrıca hatıratında bütün mucizeleri kendi yapmış gibi gösterdiğini ve hiç kimseye layık olduğu değeri vermediğini de ifade etmiştir.[8]

Ali Saip Bey'in *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* kitabını eleştirenlerden birisi de Urfa Milli Mücadelesine katılan ve konu ile ilgili iki eser yazan Kerim Fırat'tır. Kerim Fırat, *Urfa Savaş'ından Yapraklar* isimli kitabında Ali Saip Bey'in Urfa'nın kurtuluşu namına bir kitap yazdığını ancak silah arkadaşlarından hiç bahsetmediğini belirtmiştir.[9]

Ali Saip Bey'in hatıratının yanısıra onunla aynı dönemde yaşamış olan kişilerin hatıratları da bu çalışmada yol gösterici olmuştur. Bunlar arasında General Osman Tufan'ın *Kurtuluş Savaşı Hatıraları* adlı eseri önde gelmektedir. Bu kitapta Osman Bey, Kurtuluş Savaşı döneminde Adana'da başından geçen olayları anlatmıştır. Bu

---

[6] Mahmut Karadağ'ın Mektubu için bkz.: Ek-22.

[7] M. Cemil Hacıkâmiloğlu, *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu GAP Projesi,* (İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi t.y), 38-39.

[8] M. Akif Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *M. Akif Sözeri' nin Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* haz. Müslüm Akalın, (Ankara: ŞURVAK Yayınları, 2017), 17.

[9] Kerim Fırat, *Urfa Tarihinden Yapraklar,* (Gaziantep: CHP Partisi Basım Evi, 1940) , 79.

eserde dikkat çeken husus ise Osman Bey tarafından Ali Saip Bey'in aynı bölgede Fransızlar adına çalıştığının ve daha sonra Milli Mücadele safına geçtiğinin iddia edilmesidir.[10] Diğer bir eser Ahmet Cevdet Çamurdan'ın kaleme aldığı *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları* adlı çalışmadır. Çamurdan'ın hatıratında da Ali Saip Bey'in Fransızlar adına çalıştığı iddiası mevcuttur.[11] Ayrıca Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kozan'ı Tanıyalım* başlıklı diğer kitabında Ali Saip Bey'in o dönemde şehir statüsünde değerlendirilen Kozan'ı ilçeye dönüştürdüğünü de iddia etmiştir.[12] *İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlan Korkunç İftira Olayı* isimli başka bir kitabında da Ali Saip Bey'i eleştirmiştir.[13]

Milli Mücadele döneminde Urfa'da yaşayan ve onunla birlikte Fransızlara karşı verilen direnişte yer alan bazı önemli şahsiyetler de hatıratlarında sıklıkla Ali Saip Bey'den bahsetmiştir. Bu hatıratlardan birisi Müftü Hasan Açanal'ın anılarını yazdığı *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*'dır. Bu kitaptaki en önemli iddia Ali Saip Bey'in kendi hatıratında haberi olmadığını belirttiği Şebeke Olayı'nın aslında planlı ve haberli bir şekilde Ali Saip Bey tarafından yapıldığının iddia edilmesidir.[14]

Tez çalışmasında yararlanılan bir başka kaynak Urfa Milli Mücadelesinde yer alan M. Akif Sözeri, Naci Balak ve M. Cevdet Emiroğlu'nun yazdığı ancak Müslüm Akalın tarafından tek bir kitapta toplanmış/derlenmiş olan *Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat* adlı eserdir.[15] Ali Saip Bey hakkında bilgi içeren bir diğer hatırat da Binbaşı Ali Rıza Bey'in yazdığı ve Müslüm Akalın'ın yayına hazırladığı *Afhada Yadigâr Urfa Mücahedesi* adlı eserdir.[16] Osmanlıca harflerle yazılan bu kitap Müslüm Akalın tarafından transkripsiyonu yapılarak yayına hazırlanmıştır. Ali Saip Bey'den bahseden bir diğer hatırat da Milli Mücadele döneminde Urfa Belediye Başkanlığı görevini yürütmüş olan Mustafa Hacıkamil'in oğlu M. Cemil Hacıkamiloğlu'nun, babasının

---

[10] General Osman Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* (İstanbul: Arma Yayınları, 1998), 22-29.
[11] Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* [y.y], [t.y.], 173.
[12] Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kozan'ı Tanıyalım,* (Ankara: Önder Matbaası, 1973), 118-120
[13] Ahmet Cevdet Çamurdan, *İbret Levhası ve Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı,* (Ankara: Fersa Matbaası, 1978), 3-33.
[14] Hasan Açanal*, Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı* (Ankara: ŞURKAV Yayınları: 24, 2001), 84.
[15] Müslüm Akalın, *Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat* (M. Akif Sözeri, Naci Balak, M. Cevdet Emiroğlu), (Ankara: ŞURKAV Yayınları, 2017).
[16] Ali Rıza, *Afhada Yadigâr Urfa Mücahedesi* çev. Müslüm Akalın, (Ankara: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları No: 10 1995), 17-19.

anılarına yer verdiği *Şanlıurfa'nın kurtuluşu ve GAP Projesi* adlı kitabıdır. Hacıkamiloğlu bu kitapta Ali Saip Bey'i şiddetli bir biçimde eleştirerek Urfa Milli Mücadelesinin gerçek liderinin babası Mustafa Hacıkamil olduğunu iddia etmiştir.[17]

Urfa Milli Mücadelesi ve Ali Saip Bey'den bahseden diğer çalışmalar arasında *Urfa Kahramanları* ve *Urfa Savaşından Yapraklar* adlı hatıratları yazan Kerim Fırat'ın eserleri gösterilebilir. Kerim Fırat, *Urfa Kahramanları* adlı kitabında Ali Saip Bey'i eleştirerek onun Kuvayı Milliye'yi iyi idare edemediğinden dolayı ilgili makamlara şikâyet edildiğini iddia etmiştir.[18] *Urfa Savaşından Yapraklar* adlı kitabında ise Ali Saip Bey'in Urfa direnişi sırasında yanlış karalar verdiğini belirtmiştir.[19]

İncelediğimiz hatıratlar arasında Eşref Edip Fergan tarafından yazılan ve Fahrettin Gün tarafından yayına hazırlanan *İstiklal Mahkemelerinde-Sebilürreşad'ın Romanı* adlı hatırat da vardır. Eşref Edip Bey, İstiklal Mahkemesi anılarını yazdığı bu eserinde Ali Saip Bey'i şiddetli bir biçimde eleştirmiştir.[20]

Ali Saip Bey ile birlikte İstiklal mahkemelerinde görev almış olan Ahmet Süreyya Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve İstiklâl Mahkemeleri* adlı eserinde Ali Saip Bey ile aralarında geçen anlaşmazlıklara yer vermiştir. Ama onun arkadaş olarak mert; dost olarak da sadık bir insan olduğunu belirtmiştir.[21] Yararlanılan bir diğer önemli çalışma ise Urfa Milli Mücadelesini anlatan Müslüm Akalın'ın yazmış olduğu *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler* adlı eserdir.[22]

Ali Saip Bey, Erdem Çanak'ın *I. ve II. Dönem TBMM'deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis'deki Faaliyetleri* adlı makalesine de konu olmuştur. Bu çalışmada Ali Saip Bey'in kısa bir biyografisi ile II. dönem Kozan milletvekilliği

---

[17] Hacıkâmiloğlu, *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu GAP Projesi*, 38.
[18] Kerim Fırat, *Urfa Kahramanları* ,(Gaziantep: C.H.P Basımevi, 1944), 52.
[19] Kerim Fırat, *Urfa Tarihinden Yapraklar*, 38.
[20] Eşref Edip, *İstiklal Mahkemelerinden Sebilürreşad'ın Romanı,* haz. Fahrettin Gün, (Ankara: Beyan Yayınları, 2002), 153.
[21] Ahmet Süreyya Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 2. bs. (İstanbul: Temel Yayınları, 2007), 114.
[22] Müslüm Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, 2010).

sırasındaki Meclis faaliyetlerinden bahsedilmiştir.[23] Ali Saip Ursavaş hakkındaki bir diğer çalışma ise onun biyografisinin anlatıldığı Ahmet İlyas'ın *Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyset: Ali Saip Ursavaş* adlı çalışmasıdır.[24]

Eyüp Ertüren'in "Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı" adlı yüksek lisans çalışmasında da Ali Saip Bey hakkında bilgiler mevcuttur. Eyüp Ertüren bu çalışmasında Ali Saip Bey'in kısa bir biyografisinden bahsetmiş ve onun hakkında ortaya atılan iddialara yer vermiştir.[25] Vehbi Teke de "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I. V dönem Adana Milletvekilleri" adlı yüksek lisans çalışmasında Ali Saip Ursavaş'a yer vermiştir.[26]

Çalışmamız da Ali Saip Bey'in konu olduğu romanlarda incelenmiştir. İncelenen çalışmalardan biri Osman Çoşkun'un *İkinci Ergenekon* kitabıdır. Yazar 1882 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinde dünyaya gelmiştir. Mülkiye mezunu olan Osman Bey, I. Dünya Savaş'nda Sina Cephesinde yer almıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Develi'ye dönmüştür. Develi'de Fransızlara karşı yürütülen mücadelede aktif olan Osman Bey, İstiklal Cemiyetini kurmuştur. Kurulan bu cemiyet daha sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine dönüştürülmüştür. Milli Mücadeledeki anılarından yararlanarak yazdığı *İkinci Ergenekon* kitabındaki esas karakterlerinden biri olan Yüzbaşı Nuri'nin yazarın kendisi olduğu belirtilmiştir.[27]

Kitapta Çukurova ve çevresindeki Fransız işgaline karşı gerçekleştirilen direnişin nasıl başladığı anlatılmıştır. *İkinci Ergenekon* kitabında o dönemde bölgede yaşamış tarihi şahsiyetlere yer verilmiştir. Kitapta geçen isimler Yüzbaşı Ali Saip Bey, Fransız Siyasi Hâkimi Tayyarda'nın, Gizzik Duran, Develi Kaymakamı Atıf Bey, Hulusi Kurtoğlu kitapta ele alının bazı tarihi şahsiyetlerdir.[28]

---

[23] Erdem Çanak, "I. ve II. Dönem TBMM'deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis'deki Faaliyetleri," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi"* 9/43 (Nisan 2016), 697.

[24] Ahmet İlyas, "Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyset: Ali Saip Ursavaş", *Turkish Studies International Periodikal For The Languaes, Litarature And History Of Turkis Or Turkic* 10/9 (Summer 2015): 241-242.

[25] Eyüp Ertüren, *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı,*(Yüksek Lisan Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 79.

[26] Vehbi Teke, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009), 162.

[27] Osman Coşkun, *İkinci Ergenekon*, 2.bs (İstanbul: Gita Yayınları, 2008), 5-14.

[28] Coşkun, İkinci Ergenekon, 94-99.

İkinci Ergenekon kitabına Ali Saip Bey, 94. sayfada dâhil olmuştur. Kitapta Ali Saip Bey, Fransız yanlısı bir asker olarak tasvir edilmiştir. Ali Saip Bey'in eşkıya takibinde bulunan Fransız Siyasi Hâkimi Tayyarda'nın emrinde Çataloluk'a geldiği anlatılmıştır.[29] Kitapta anlatılanlar, Ali Saip Bey'in gerçek hayatta başından geçenlerle benzerlikler taşır. Örneğin; Ali Saip Bey, kitapta Müslüman ahaliye kötü davranan ve Kozan'a Fransız bayrağı asacak kadar ileri giden bir adam olarak anlatılmıştır.[30] Ayrıca Gizzik Duran'ın Ermeni postasını Pozat Gediğinde pusuya düşürerek öldürdüğü olayı Ali Saip Bey ile ilişkilendirmiştir. Kitapta; Ali Saip Bey'e yemin ettirmek için Gizzik Duran ve arkadaşları ona pusu kurmuştur. Pusuda Ali Saip Bey'i bekleyen Gizzik Duran ve çetesi tesadüfen oradan geçen ve Müslüman kadınlara tecavüz eden Ermeni Misak ve arkadaşlarını öldürmüşlerdir.[31]

Kitapta Ali Saip Bey'in daha sonra Milli Mücadele safına geçtiği ve önemli hizmetlerde bulunduğu da belirtilmiştir. Kitapta bu durum Ali Saip Bey ve Cezmi Bey'in, Doğan Bey ile Ayşepınar köyünde görüştükten sonra yaptıkları yanlıştan dönerek Milli Mücadele safına geçtiği anlatılmıştır.[32] Kitabın sonlarına doğru tıpkı Ali Saip Bey'in gerçek hayattında olduğu gibi Fransızlar tarafından Kozandan uzaklaştırılarak Urfa'ya gönderilmiştir.[33]

Ali Saip Bey'in konu olduğu bir başka romanda Turgut Özakman'ın kaleminden çıkan *Şu Çılgın Türkler* kitabıdır. Turgut Özakman' ın en önemli eseri olan bu kitap elli yıllık uzun bir zaman diliminde yazılmıştır. Milli Mücadele'yi edebi bir eserde anlatan yazar, sayısız kaynaktan yararlanmıştır.[34]

Kitapta 199. sayfada adı geçen Ali Saip Bey, Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığı'nda Mustafa Kemal Paşa, Adnan Adıvar ve Fevzi Paşa ile birlikte Eskişehir cephesinden haber bekliyorlar. Salih Bozok, odaya girerek Eskişehir'de Yunanlılara karşı verilen mücadeleyi kaybettiklerini ve İsmet Paşa'nın Sakarya'ya çekildiği

---

[29] Coşkun, İkinci Ergenekon, 94.
[30] Coşkun, *İkinci Ergenekon,* 143- 144. Ali Saip Bey'in Kilikya (Çukurova) bölgesinde Fransızlar adına çalıştığı ve Müslüman halka kötü davrandığı iddiası mevcuttur.
[31] Coşkun, *İkinci Ergenekon*, 158.
[32] Coşkun, *İkinci Ergenekon,* 231-232.
[33] Coşkun, *İkinci Ergenekon,* 243.
[34] https://www.haberler.com/turgut-ozakman/biyografisi/ (6/04/2020).

haberini vermiştir. Bu olumsuz haber karşısında Doktor Adnan'ın *"Bunu duyan Meclis ayaklanacaktır."* sözlerine Ali Saip Bey, *"Başta Enverciler"* cevabını vermiştir.[35]

Ali Saip Bey hakkında sayısızca iddia ortaya atılmıştır. Bu iddialardan en önemlilerinden biri de Yaşar Kemal'in kaleminden çıkan *İnce Memet* kitabındaki kötü karekterlerden biri olan Arif Saim Bey'in Ali Saip Bey olduğudur.[36]

Yaşar Kemal, 1926'da Osmaniye'ye bağlı Hamite köyünde doğmuş ancak nüfus cüzdanında doğum tarihi 1923 olarak kaydedilmiştir.[37] Anne adı Niğar, baba adı Sadık'tır. Yaşar Kemal'in babası Sadık Bey, Ali Saip Bey'in topraklarını yarıcılıkla[38] işletmiştir.[39] Asıl ismi M. Kemal Sadık Göğçeli olan Yaşar Kemal'e bu adı babasının arkadaşı Ali Saip Ursavaş vermiştir.[40]

Yaşar Kemal'in kaleminden çıkan *İnce Memet* serisi ilk defa 1950 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmıştır.[41] Yaşar Kemal'in can verdiği *İnce Memet* kitabı; Ali Saip Bey'in tarım çiftliğinin olduğu ve II. dönem milletvekilliğini yaptığı çevrede geçmektedir.[42]

Kitabın esas karakteri romana ismini veren İbrahim ile Döne'nin yetim çocukları İnce Memet'tir.[43] İlk seride kahramanımızın köylüye zulmeden Dikenlidüzü ovasındaki beş köyün sahibi Abdi Ağa ile mücadelesi anlatılırken 1930 yılı Çukurova'sından kesitler vermiştir. Abdi Ağa, İnce Memet'in sevdiği kızı Hatçe'yi yeğenine isteyince olaylar başlamıştır.[44] İnce Memet, sevdiği kız Hatçe ile birlikte kaçmalarını engellemek isteyen Abdi Ağa'yı yaralamış ve yeğenini de öldürmüştür.[45] Bu olaydan sonra dağa çıkarak eşkıyadan olmuştur. Ağanın zulmünden bıkan köylü

---

[35] Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler,* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2005), 199.
[36] Ramazan Çiftlikçi *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup* (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1993), 173.
[37] Mehmet Poyraz, *Yaşar Kemal*, (Adana: Kayhan Kitapevi, 2015), 12.
[38] Yarıcılık, bir tarımsal araziden elde edilen ürünün, girdilerin ortakçı tarafından sağlanarak toprak sahibi ile ortakçı arasında yarı yarıya paylaşıldığı üretim ilişkisini ifade etmektedir. http://www.malimevzuat.com/tarimda-tarla-ortakcilik-ve-yaricilik-nedir-h343-html(21/04/2020).
[39] Poyraz, *Yaşar Kemal*, 16
[40] Poyraz, *Yaşar Kemal*, 14. Meral Saklıyan, *Yaşar Kemal Çukurova'dan Dünya'ya*,(İstanbul: Gerekli Kitaplar, 2019), 10.
[41] Meral Saklıyan, *Yaşar Kemal Çukurova'dan Dünya'ya,* 52.
[42] Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup,* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,1997),143.
[43] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* I: 37.
[44] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* I: 90.
[45] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* I: 116.

için kurtuluş umuduna dönüşen İnce Memet, kitabın sonunda Abdi Ağa'yı öldürüp izini kaybettirmiştir.[46]

İnce Memet kitabının ikinci serisinde yine bölgedeki toprak sahiplerinin yöre halkına yaptıkları zulümler anlatılmıştır. İkinci seride kitaba yeni karakterler dâhil olmuştur. Ali Saip Bey'den esinlenildiği iddia edilen milletvekili Arif Saim Bey, bu seride yer almıştır. Kitapta adı geçen Arif Saim Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı olarak anlatılmıştır.[47]

İnce Memet kitabında Arif Saim Bey, tıpkı Ali Saip Ursavaş gibi Kozan milletvekilidir. Ayrıca Arif Saim Bey'in Diyarbakır'daki mahkeme reisliğinden bahsedilmiştir. Bu muhtemelen Ali Saip Bey'in Şark İstiklal Mahkemesi üyeliğiydi.[48]

Yaşar Kemal'in kitabında yarattığı kurgusal karakter Arif Saim Bey ile Ali Saip Bey'in başka benzer noktaları da vardır. Ali Saip Bey hakkında yapılan iddialar kitaptaki Arif Saim Bey ile aynıdır. Arif Saim Bey de Çukurova'da ilk zamanlar Fransızlar için çalışmıştır. Ancak daha sonra çıkarları gereği Mustafa Kemal Paşa'nın tarafına geçmiştir. Ali Saip Bey için de bu iddialar mevcuttur.[49] Kitapta Arif Saim Bey'in Kürt kökenli olduğu belirtilmiştir ve Ali Saip Bey için de böyle bir iddia mevcuttur. Ayrıca ikisi de Harbiye mezunudur.[50]

Kitapta Arif Saim Bey'in Güney bölgesindeki bir şehre Fransızlara karşı mücadele için Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirildiği ancak bölgeye geldiğinde halkın Fransızlara karşı zaten teşkilatlandığı ve Arif Saim Bey'in mücadeleye pek katkısı olmadığı belirtilmiştir. Ali Saip Bey de Mustafa Kemal Paşa tarafından Güney bölgesinin Urfa ilinde Fransızlara karşı mücadele için görevlendirilmiş ancak yöre halkının o gelmeden önce teşkilatlandığı iddia edilmiştir. Aralarındaki en önemli benzerlik ise ikisinin de milletvekili olması ve Mustafa Kemal Paşa'ya yakın olmasıdır.[51]Ayrıca Arif Saim Bey, bölgedeki çeteler ile iş birliği

[46] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* I: 465.
[47] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, (İstanbul: YKY, 2008), II:103.
[48] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* II: 159.
[49] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* II: 159.
[50] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* II: 159.
[51] Yaşar Kemal, *İnce Memet,* II: 159.

yaparak milletvekili nüfuzunu kötü yönde kullanan bir karekterdir.[52] Ali Saip Bey'in bölgedeki çeteleri kendi menfaati için himaye ettiği çeşitli kaynaklarda yer almıştır.[53]

Kitapta Arif Saim Bey, Çerkezlerden topraklarını zorla almak istemiştir. Toprağını vermek istemeyen Çerkez Bey'i, İdris'in başına türlü türlü belalar açmıştır.[54] Ali Saip Bey için de öyle bir iddia mevcuttur. İddiaya göre Ali Saip Bey, milletvekilliği yetkisini kendi çıkarları için kullanmış ve Çerkezlerin arazilerini zorla ellerinden almaya çalışmıştır.[55]

Kitabın üçüncü serisinde de Arif Saim Bey yer almıştır. Bu seride de yazar diğerlerinde olduğu gibi köylünün gördüğü eziyetlerden bahsetmiştir. Üçüncü seride bölge halkının Arif Saim Bey'den nasıl korktuğu anlatılmıştır.[56] Romanın kahramanı İnce Memet, bu serinin sonunda da köylüye eziyet eden Mahmut Ağa'yı öldürmüştür.[57]

İnce Memet kitabının son serisinde ise İnce Memet'in, Arif Saim Bey ile mücadelesi anlatılmıştır. Ayrıca IV. ciltte 1930'lu yılların Türkiye'sinden kesitler verilmiştir. Köylünün çektiği sefaletten, yaşadıkları zulümden ve bölgedeki toprak ağaları ile bürokrasinin ittifakından bahsedilmiştir.[58]

İnce Memet ile Ali Saip Bey'den esinlenildiği iddia edilen Arif Saim Bey, bölgedeki toprak sahiplerinin kurdukları tuzak neticesinde karşı karşıya gelmiştir. Ağalar, Cabbar isminde bir eşkıyadan birine Arif Saim Bey'in çiftliğini soydurarak suçu İnce Memet'e atmıştır.[59] Bu olay ekseninde gelişen kitabın sonunda İnce Memet, Arif Saim Bey'i öldürmüştür.[60]

Ramazan Çiftlikçi'nin Ali Saip Bey hakkında ortaya attığı iddialardan biri de Yaşar Kemal'in kaleminden çıkan *Kimsecik* serisinde de yer alan milletvekili Arif Saim Bey'in Ali Saip Bey olduğudur. *Kimsecik Serisi* üç ciltten oluşmuş edebi bir

---

[52] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, II:167-168.
[53] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 400
[54] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, II: 187-188-189.
[55] İlyas, "Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyset: Ali Saip Ursavaş", 241-242.
[56] Yaşar Kemal, *İnce Memet* (İstanbul: YKY, 2008), III: 34-35.
[57] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, III: 626.
[58] Fethi Naci, *Yaşar Kemal'in Romancılığı*, (İstanbul: Adam Yayıncılık, 1998), 74.
[59] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, (İstanbul: YKY, 2008), VI: 374-375.
[60] Yaşar Kemal, *İnce Memet*, IV: 637.

eserdir. Yaşar Kemal bu serisinde kitaplara ayrıca farklı isimler de vermiştir. *Kimsecik* serisinin ilk kitabına *Yağmurcuk Kuşu* ismini vermiştir. Ramazan Çiftlikçi, Yaşar Kemal'in serinin *Yağmurcuk Kuşu* kitabında kendi ve babasının hayatını anlattığını iddia etmiştir. Ramazan Çiftlikçi, kitabın başkarakteri olan Mustafa'nın yazarın kendisi, İsmail Ağa'nın yazarın babası Sadık, Zero'nun yazarın annesi Nigar Hanım, Salman'ın ise yazarın babasının katili Yusuf olduğunu belirtmiştir.[61] Ayrıca kitapta işlenen milletvekili Arif Saim Bey'in de Ali Saip Ursavaş olduğunu iddia etmiştir.[62]

Serinin *Yağmurcuk Kuşu* kitabında Arif Saim Bey, *İnce Memet* serisinde olduğu gibi milletvekilidir. Kitaba 154. sayfada dâhil olan Arif Saim Bey, İsmail Ağa'nın yanına gelip onu kullanarak Ermenilerden kalan 15 bin dönümlük Panyos çiftliğini satın almıştır. Sonra ki süreçte ikilinin arasında bir dostluk başlamıştır.[63]

Yağmurcuk Kuşu kitabındaki Arif Saim Bey ile Ali Saip Bey'in benzer noktaları vardır. Örneğin benzer noktalardan biri Arif Saim Bey'in Ali Saip Bey gibi milletvekili ve çiftlik sahibi olmasıdır. En önemli benzerlik ise gerçekte olduğu gibi Yaşar Kemal'in babası Sadık Gökçeli'den esinlendiğini iddia ettiği İsmail Ağa ile Arif Saim Bey'in arasındaki dostluk ve İsmail Ağa'nın oğluna Arif Saim Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın ismini vermesidir.[64] *Kimsecik* serisinin ikinci kitabı olan *Kale Kapısında* da Arif Saim Bey yer almıştır. *Kale Kapısı* serisinde Arif Saim Bey'in İsmail Ağa'nın taziyesinde Diyarbakır'daki Şark İstiklal Mahkemesi'nde üye iken tanıştığı Türkmen Bey'inden bahsedilmiştir.[65]

Ali Saip Bey'in isminin geçtiği bir başka roman *Aşk ve Zafer* romanıdır. Bu roman Halide Nusret Zorlutuna tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, Cumhuriyet'in ilanından sonra Urfa'da öğretmenlik yapmıştır. 1964 yılında yayınlanan romanı *Aşk ve Zafer'de* de Urfa Milli Mücadelesinden bahsetmiştir.[66] Roman, Paşa kızı Zinnur ile Urfa'dan okumak için İstanbul'a gelen İbrahim'im aşkını anlatıyor. Kitapta Ali Saip

---

[61] Çiftlikçi, *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup,* 404.
[62] Çiftlikçi, *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup,* 405.
[63] Yaşar Kemal, *Kimsecik Yağmurcuk Kuş*u, I: 154-155.
[64] Yaşar Kemal, *Kimsecik Yağmurcuk Kuş*u, I: 159.
[65] Yaşar Kemal, *Kimsecik II. Kale Kapısı*,(y.y. Toros Yayınları, t.y.), II: 33.
[66] Halide Nusret Zorlu Tuna, *Aşk ve Zafer* (Ankara: Panama Yayınları, 2019). Kaynakta sayfa numaraları yer almamaktadır.

Bey'in de içinde bulunduğu Urfa Milli Mücadelesinde önemli rol oynamış şahsiyetlere de yer verilmiştir.[67]

Ali Saip Bey'in milletvekilliği çalışmaları için ise T.B.M.M. Zabıt Ceridelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca ulusal basından *Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Son Posta, Yarın, Tan, Kurun, Ulus*; yerel basından ise *Yenigün, Türksözü, Urfada Ulusâl, Anadolu, Türkdili* ve *Yenigün* gazeteleri taranmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nden yer alan belgeler de çalışmanın başlıca kaynakları arasındadır. Çalışmamızda ayrıca Mahmut Karadağ ile Mahmut Dörtbudak'tan gelen mektuplara ve Cezmi Yurtsever'in röportajlarına da yer verilmiştir.

[67] Zorlu Tuna, *Aşk ve Zafer* 142-143.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ SAİP URSAVAŞ'IN GENÇLİK YILLARI VE KİLİKYA'DA GÖREVLİ OLDUĞU DÖNEM

1.1 Doğumu Gençliği ve Askerlik Hayatı

Ali Saip, 1885 yılında Musul vilayetine bağlı Revandız[68] şehrinde doğmuştur.[69] Baba adı Emin, anne adı Leyla'dır.[70] Asker bir babanın oğlu olan Ali Saip Bey'in kısa boylu, buğday tenli ve siyah gözlü olduğu bilgisi 14 Ekim 1904 tarihli diplomasında yer almıştır. 14 Aralık 1905 Harbiye Mektebi'ne girmiş ve buradan süvari subayı olarak mezun olmuştur. Bununla birlikte 1913 yılında jandarma sınıfına geçmiştir. Ekim 1912 üsteğmenliğe, 1 Mart 1917 yüzbaşılığa ve 28 Şubat 1924'te ise binbaşılığa yükselmiştir.[71] Ali Saip Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde Şam 8. Kolordu subayı, 24. Süvari Alayı ve 10. Kolordu Karargâh subayı, Beyrut Jandarma Alayı subayı ve Halep Jandarma Alayı bölük komutanı olarak görev yapmıştır.[72] Halep Seyyar Taburu'nda teğmen olan Ali Saip Bey daha sonra Deyrizor Ester Süvari Taburu Üçüncü Bölük Komutanlığı'na tayin edilmiştir.[73]

Ali Saip Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma döneminde askerlik görevini sürdürdüğü için birçok cephede savaşmıştır. 1911-1912 yılları arasında meydana gelen Osmanlı- İtalya savaşında görev almıştır. Bu savaşta o zamanlar binbaşı rütbesinde olan Mustafa Kemal Bey (1881-1938) ile tanışmıştır.[74] Ali Saip Bey, Trablusgarp Savaşı'nda yaptığı hizmetlerden dolayı 5. dereceden mecidiye nişanı ile ödüllendirilmiştir.[75]

---

[68] Revandız, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1878'den itibaren Musul vilâyetine bağlanan Kerkük Sancağı'nın kazası idi. Bu durum 1918'e kadar devam etmiştir. Ahmet Gündüz, "Şehrizor", *DİA,* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 38: 474-475.

[69] Ali Saip Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* çev. Hüseyin Işık, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2000), 1. Fakat *Meydan Larousse Ansiklopedisi*'nde doğum yeri Kerkük ve tarihi de 1887 olarak geçmektedir. Ursavaş (Ali Saib) *Meydan Larousse A-Z* (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1990), Ek: 866.

[70] TBMM, *TBMM Albümü* 1920-1950 (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010), 1: 61.

[71] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 18.

[72] TBMM, *TBMM Albümü* 1920-1950, 1: 61.

[73] BOA, Fon Kodu: DH.ŞRF. Yer no: 66-193.

[74] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 33.

[75] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluşu Savaşları*, 14.

1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları ve 1914-1918 yılları arasında ise I. Dünya Savaşı'nda görev almıştır. Balkan Savaşları'nda göstermiş olduğu üstün cesareti ve iyi hizmeti nedeniyle 4. dereceden mecidiye nişanı ile ödüllendirilmesine dair yüksek berat, Jandarma Genel Kumandanlığının (komutanlığı) 15 Şubat 1915 tarihli yazısıyla gelmiştir. Yine bu hizmetten dolayı bir sene kıdem zammı ile ödüllendirildiği 45 sayılı Jandarma Evamir Mecmuası'nda yer almıştır.[76]

Ali Saip Bey, 1915 yılında harp divanında yargılanarak gıyabında iki buçuk aylık bir ceza almıştır. Ancak Zor Mutasarrıfı, Ali Saip Bey'in aldığı bu ceza karşısında Halep Valisine telgraf çekerek cezanın geri çekilmesini istemiştir.[77] Zor Jandarma Tabur Komutanlığı vekâletinde görevlendirilen Yüzbaşı Ali Saip Bey'in bu görevin yapılmasında göstermiş olduğu liyakat ve başarıdan dolayı Zor sancağı mutasarrıfı, Jandarma Genel Komutanlığı'na 24 Şubat 1918'de gönderdiği yazıda Ali Saip Bey'in vekâleten bulunduğu göreve asaleten atanmasını talep etmiştir.[78] Bununla birlikte Ali Saip Bey, yüzbaşılıkta en az bekleme süresini tamamlamadığından binbaşılığa terfi ettirilememiştir.[79]

Ali Saip Bey, Deyrizor Jandarma Tabur Komutanlığı'nda iken önemli hizmetlerde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin özellikle Thomas Edward Lawrence aracılığıyla Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Arap aşiretlerini ayaklandırdığı aşikârdır. Bu planında başarılı olan İngiltere'nin etkisi altına giren Arap aşiretlerinden biri de Aneze Aşireti'dir. Ancak Ali Saip Bey'in gösterdiği çaba sayesinde Aneze Aşireti tekrar Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bu başarı ve özverisinden dolayı Ali Saip'e ödül olarak üç sene kıdem zammı verilmiştir. [80] Bu aşiret, aynı zamanda Urfa Milli Mücadelesi'nde Ali Saip Bey ile birlikte önemli hizmetlerde bulunmuştur.[81]

---

[76] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,*14.
[77] BOA, Fon Kodu: TŞR. HL. Yer no: 4- 85 Belge için bkz.: Ek - 5.
[78] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 15.
[79] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 1.
[80] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 1.
[81] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 62.

Savaş dolayısıyla telgraf telleri tahrip edildiğinden Resulayn'da bulunan VI. Ordu, Deyrizor'daki Fırat grubu ile haberleşememiştir.[82] İki bölgenin haberleşmesi için Ali Saip Bey görevlendirilmiştir. Bu önemli görevi günde 100 km yol kat ederek tamamlayan ve Fırat grubunun nasıl hareket edeceği ve çekileceği ile ilgili emirleri alan Ali Saip Bey, Resulayn'da Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığını öğrenmiş ve bu olayı kendisi VI. Orduya iletmiştir.[83]

Osmanlı Devleti, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Bu antlaşma, Osmanlı savunma sistemini yok etmeyi amaçlıyordu. Antlaşma gereği Osmanlı Devleti, kara sınırlarını muhafaza edebileceği ve iç güvenliğini sağlayabileceği kadar asker bulunduracaktı.[84] Bu antlaşma gereği terhis edilen askerler arasında Ali Saip Bey de vardı. Deyrizor tahliye edilip İngilizlere bırakıldığında bölgenin Tabur Komutanı olduğu için çektiği acıları hatıratında anlatmıştır.[85] Ancak Ali Saip Bey, askerlik görevinden fazla ayrı kalmamış, kısa bir süre sonra Kadirli (Kars)[86] Jandarma Komutanlığı'na tayin edilmiştir.[87] Bu görevinde de fazla kalmayan Ali Saip Bey, Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Osman Nuri Bey'in yerine Kozan Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanmıştır.[88]

1.2. Kilikya Bölgesinde Görevli Olduğu Dönem

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 5. maddesi Osmanlı devletinin sınırların güvenliğini ve iç asayişin temini için lüzumlu askerden fazlasının derhal terhisini öngörüyordu.[89] Terhis edilen askerler arasında Ali Saip Bey'de vardı. Ancak Ali Saip Bey askerlik görevinden fazla ayrı kalmamış, Kadirli Jandarma Komutanlığına'na tayin edilmiştir.[90]

---

[82] VI. Ordu, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sırasında Irak'ta bulunan ordusunun ismiydi. Ordu Komutanlığı'na Alman General Colmar Von der Goltz (Golç Paşa) tayin edilmiştir. Levent Ünal, "Kûtül Amâra Zaferi Öncesi ve Sonrasında Irak- İran Cephesi Gelişmeleri", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* 45 (2020): 47.

[83] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 9.

[84] Cemil Öztürk, "Mondros Mütarekesi", *DİA,* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005 Araştırmaları Merkezi), 30: 272.

[85] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 9.

[86] Kadirli ilçesi günümüzde Osmaniye iline bağlı bir ilçedir. Yılmaz Kurt "Osmaniye" *DİA* (İstanbul: TDV Araştırmaları Merkezi, 2007), 33: 480.

[87] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 11.

[88] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 2.

[89] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mondros_M%C3%BCtarekesi (24/06/2021).

[90] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 11.

Ali Saip Bey, görevinin henüz ilk günlerindeyken Baltacı Mustafa adındaki bir haydut tarafından yaralanmıştır.[91] Tedavisi için Adana'ya götürülen Ali Saip Bey'in bakımı daha sonra Fransız Yüksek Askeri Komiseri Bremond aracılığıyla Fransız Devlet Hastanesi'nde gerçekleşmiştir. Ali Saip Bey, tedavisinin ardından görevine başlamıştır.[92] Bu görevinde fazla kalmayan Ali Saip Bey, Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Osman Nuri Bey yerine Kozan Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanmıştır.[93]

1.2.1. Ali Saip Bey ve İntibah Cemiyeti

Ali Saip Bey, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* adlı hatıratında Milli Mücadele yanlısı bir cemiyet kurduğunu dile getirmiştir. Konuyla ilgili olarak, Ali Saip Bey ve Adana Jandarma Alay Komutanı olan Kaymakam Haşim Bey Milli Mücadele yanlısı bir cemiyet kurmayı düşünmüşlerdir. Ancak Haşim Bey'in Fransız Yüksek Askeri Komiseri Bremond'un verdiği bir çay ziyafeti sırasında tutuklanıp şehir dışına çıkartılması üzerine cemiyetin kurulması ertelenmiştir.[94] Ancak zaman içerisinde Ali Saip Bey, bu düşüncesinden vazgeçmemiş ve Kozan'ın önde gelen şahsiyetleriyle birlikte İntibah Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyetin üyeleri Ali Şadi Bey, Hasan Efendi, Yarımzade Ahmet Efendi ve Baytar Müfettişi Muzaffer Bey idi.[95]Ali Saip Bey'in hatıratına göre İntibah Cemiyeti'nin ilk icraatı Fransız İşgal Kuvvetleri komutanı Tayyarda'nın tercümanı Ermeni asıllı Balyan'ın görevden alınması idi. Bunun için de Balyan hakkında dedikodular çıkartılmıştır. Bu dedikodular sonuç vermiş ve onun yerine İntibah Cemiyeti üyesi Baytar Muzaffer Bey, Tayyarda'nın tercümanı olmuştur.[96] Ali Saip Bey, anılarında İntibah Cemiyeti için "durgun bir suya atılmış taş" benzetmesini yapmıştır.[97]

---

[91] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 11. Fakat Osman Tufan bu durumu farklı bir şekilde anlatmıştır. Ali Saip Bey'in Kadirli köylüsüne kötü davranmasından dolayı Andıralı Mustafa tarafından yaralandığını iddia etmiştir. Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, 22.

[92] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 13.

[93] Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 2-3.

[94] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 16-17.

[95] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 24.

[96] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 27.

[97]Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 25. Şerife Solmaz, İntibah Cemiyet ile ilgili bilgilerin yalnızca Ali Saip Bey'in hatıratında olduğunu iddia etmiştir. Şerife Solmaz, "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 35/36 (Mayıs- Kasım 2005): 358. Ancak Abdurrahman Kütük, İntibah Cemiyeti'nin Ali Saip Bey tarafından kurulduğunu dile getirmiştir.

1.2.2. Ali Saip Bey'in İşgal Yıllarında Fransızlar Adına Çalıştığı İddiası

Ali Saip Bey'in işgal yıllarında Kilikya ve havalisinde bulunduğu sürede aslında Fransız yanlısı olduğu ya da onlarla işbirliği yaptığı iddiası birçok kaynakta yer almaktadır. İddialara göre Ali Saip Bey, Fransızlara kendisini Türk düşmanı Revandızlı Kürt olarak tanıtmıştır ve Andırınlı Baltacı Mustafa tarafından yaralanmasının Kadirli ilçesinde Türk köylüleri ile girdiği çatışma sonucu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in Fransızlar adına kanını akıtmasından dolayı onlar için bir kahraman mertebesine çıktığı ifade edilmiştir. Ali Saip Bey'in Ermeni çetelerini emrine aldığı, Çerkez ve Kürtlerden Türk karşıtı olanlara milis kıyafetiyle gönüllü topladığı da ifade edilmiştir. Ayrıca Türk memurlarından liyakatli olanları görevde bıraktığı, diğerlerinin ise işine son verdiği de iddialar arasındadır. Bunların yanında Yüzbaşı Kürt Mirza ile birlik olup Türk köylüsüne çok kötü davrandığı da belirtilmiştir.[98] Ali Saip Bey'in omzuna Fransız apoletleri takarak Fransızlara yaranmış olduğu ve bunun mükâfatı olarak Kozan Jandarma Tabur Komutanlığı'na atandığı ayrıca iddia edilmiştir.[99] Ali Saip Bey ile ilgili başka iddialar ise yaralanma hadisesi sebebi ile Fransızlardan elli altın aldığı[100] ve Fekeli Cezmi Bey vasıtasıyla Develi'de milli harekâtla ilgili bilgileri öğrendiği üzerinedir.[101]

Ali Saip Bey ile ilgili bir başka iddia da Aydın yörüklerinin göçü ile alakalıdır. Bu iddiaya göre Fransa, vergi toplamak için göçebe yörüklerin göçünü engellemek istemiştir. Bu uygulamadan Aydın yörüklerinden olan Hin Ali Mustafa (Eroğlu) da etkilenmiştir. Yörükler esasen yazları Toroslarda, kışları ise Çukurova'da geçiriyorlardı. Yaz mevsimi geldiğinde göç etmek zorunda olan Hin Ali Mustafa'nın göçü durdurulmak istemiştir. Yazı Çukurova'da geçirmesi olanaksız olan Hin Ali Mustafa müsait bir zamanda farklı bir güzergâhtan göçe başlamıştır. Bu durumu fark eden Fransız subayı Tayyarda'nın adamları bütün yolları tutarak göçü durdurmak

---

Abdurrahman Kütük, *Kurtuluş Savaş'ında Yukarı Çukurova* (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 79-81.

[98] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* 22- 23; Çamurdan*, Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, 173.

[99] Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* 173.

[100] Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, 221.

[101] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* 22.

istemiştir. Torosların Höketçe[102] (Tufanbeyli) yakınlarında Debdebeli Geçidi'nin yukarısında Hin Ali Mustafa'nın yerini bulan Fransızlar, ona geri dönmesi için çağrıda bulunmuşlar ve geri dönmemesi üzerine ona ateş açmışlardır. Debdebeli Geçidi'nin yukarısında avantajlı bir mevkide bulunan Hin Ali Mustafa, devesinin öldürülmesi üzerine onlara karşılık vermiştir. Bu durum üzerine Tayyarda'nın görevlendirdiği ekip, olay yerinden kaçarak Tozlu köyüne; Hin Ali Mustafa ise işgal bölgesi sınırları dışında kalan Kayseri'ye sığınmıştır. Ali Saip Bey'in Hin Ali Mustafa'yı arayan askeri birlikte olduğu iddiası mevcuttur.[103]

Ali Saip Bey ile ilgili bir diğer iddia da Tayyarda'nın Müslüman halkın silahlarını toplamasına ilişkin verdiği emre Ali Saip Bey'in uymasıdır. Tayyarda, Müslüman halktan topladığı silahlarla Fransız Jandarma Teşkilatı'nı yenilemiştir.[104]

Ali Saip Bey, Milli Mücadele bittikten ve Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan sonra Ankara'da silah arkadaşı Mehmet Akif (Sözeri) ile karşılaşmıştır. İkili, Karaoğlan Mahallesi'ndeki Merkez Kıraathanesi'nde buluşmak üzere randevulaşmıştır. Ali Saip Bey ve Mehmet Akif Bey kıraathanede buluştukları sırada II. dönem Urfa milletvekili Yahya Kemal Beyatlı ile karşılaşmışlardır. Ali Saip Bey, Mehmet Akif Bey'i Yahya Kemal Beyatlı ile tanıştırmıştır. O sırada Yahya Kemal Beyatlı, Ali Saip Bey'e dönerek:[105]

> *"Sizin milli mücadele hatıratınızı ve Urfa'nın kurtuluşunu büyük bir takdir ve hayranlık duyguları ile okudum. Bu mücadeleyi bir de büyük mücahidin dilinden dinlemek istersem bunu lütuf eder misiniz? Ali Saip "baş üstüne" dedi ve anlatmaya başlarken, dedi ki, Ben Adana Kozan mıntıkasında Jandarma mülazımıevveli olarak çalışırken herhangi bir milli mücadele faaliyeti olmadığı ve halkın sinmiş olduğu bir sırada işgal kuvvetinde bulunan Fransızlardan taraf görünmek ve hakiki maksadımı maskeleyerek kendimi onlardan taraf göstermek lüzumunu duymuş ve verdikleri emirleri aynen yerine getirmekle Fransızların itimadını kazanmaya çalışmış idim ve buna muvaffak oldum. İşte uzun süren faaliyetlerimden memnun kalmış Fransızlar günün*

---

[102] Mustafa Onar kitabında bu olayı anlatırken ilçenin 1965'ten sonraki adını kullanmıştır. Ancak Tufanbeyli kazası 1958 yılına kadar Saimbeyli'ye bağlı Höketçe adında bir bucak idi. 1958'de Mağara adını alarak ilçeye dönüştürüldü. Fakat ilçenin ismi 1965 yılında tekrar değişti. Mağara ilçesinin adı Kuvayı Milli Mücadele komutanlarında Aydınoğlu Tufan Bey'e ithafen Tufanbeyli adını aldı. Mert Çeliktopuz, *Adana İli Yer Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi* (Yüksek Lisan Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 129.

[103] Mustafa Onar, *Kurtuluştan Kuruluşuna, Bağlantıları ile Saimbeyli,* (Adana: Ekin Yayıncılık, 1984), 93-94.

[104] Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* 193.

[105] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *M. Akif Sözeri' nin Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,*19.

birinde beni kendi adamları olarak Urfa jandarma komutanlığına tayin ettikleri sırada henüz benim Yüzbaşılığa terfiimi sağladıkları halde en az bir Binbaşı makamı olan Urfa jandarma tabur komutanlığına beni tayin ettiler…" açıklamasında bulunmuştur.[106]

1.2.3. Bozat Gediği Olayı

Bozat Gediği Olayını Gizzik Duran ve çetesi gerçekleştirmiştir. Fransız işgal güçleri Saimbeyli, Feke ve diğer bölgelerdeki memur ve jandarmaların maaşlarını dağıtmaktaydı. Saimbeyli'deki görevli memur ve jandarma maaşlarını dağıtmak üzere bir Fransız postası, Maraşlı bir teğmen ve ayrıca dört Fransız üniforması giyen Ermeni askeri Kozan'dan yola çıkmıştır. Beygirci Gökoğlu Mustafa, bu durumu Feke Belediye Başkanı Cezmi Bey'e bildirmiştir. O da Saimbeyli'ye gidecek olan posta arabasını vurması için Cibik Ali vasıtasıyla haberi Gizzik Duran ve çetesine ulaştırmıştır. Cezmi Bey'in gönderdiği bu haber üzerine Gizzik Duran ve çetesi Bozat Gediği'nde Fransız postasını beklemiş ve ardından pusu kurmuştur.[107] Gizzik Duran ve çetesi konvoydakileri öldürüp paralarını çaldıktan sonra olay yerinden uzaklaşmıştır.[108] Olay esnasında kaçan Fransız askeri, Göksu Karakolu'na yaralı bir şekilde ulaşmış ve ölmeden önce söylediği tek söz "Bozat" olmuştur.[109]

Fransızlar, bu olayı soruşturması için o zamanlar Kozan Jandarma Tabur Komutanı olarak görev yapan Yüzbaşı Ali Saip Bey'i görevlendirmiştir. Soruşturmada yirmi dört Bozat köylüsü sorguya alınmakla birlikte iki gün süren soruşturmadan bir sonuç alınamamıştır. Ermenilerin öfkesinin dinmesi, onların gönüllerinin alınması ve yaptıkları bu eylemin Türklerin yanlarına kalmayacağını göstermek için Bozat köyü Muhtarı Hamza ve kardeşi Musa, Fransız Jandarma Çavuşu Cani'nin verdiği emirle kurşuna dizilmiştir.[110] Osman Tufan, ölü sayısının üç olduğunu ve infazların da bizzat Ali Saip Bey tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmektedir.[111] Mustafa Onar ise ölü sayısının iki olduğunu ve infazların Fransız subayları tarafından gerçekleştirildiğini dile getirmektedir.[112]

---

[106] Sözeri, *M. Akif Sözeri'nin Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* 19.
[107] Kütük, *Kurtuluş Savaş'ında Yukarı Çukurova*, 90.
[108] Kütük, *Kurtuluş Savaşı'nda Yukarı Çukurova,* 92.
[109] Kütük, *Kurtuluş Savaşı'nda Yukarı Çukurova*, 91.
[110] Kütük, *Kurtuluş Savaş'ında Yukarı Çukurova,* 93-94.
[111] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* 23.
[112] Mustafa Onar, *Haçin Dosyası*, (Adana: Önder Matbaası, 1984), 98.

İddialara göre Bozat Gediği Olayı'ndan sonra Fransızlar ve Ermeniler, Türklere sataşıp onları öldürmekten çekinmemiştir. Fransız Askeri Mutasarrıfı Tayyarda'nın bu olaylara karşı tepkisiz kaldığı hatta onları cesaretlendirdiği belirtilmiş ve Jandarma idaresini elinde tutan Ali Saip Bey'in de yapılan zulme ses çıkarmadığı iddia edilmiştir.[113]

1.2.4. Ali Saip' in Tufan Bey ile Görüşmesi ve Milli Mücadeleye Katılması

Gizzik Duran ve çetesi, Ermeni subaylarının ölümüne sebep olduklarından dolayı Fransızların işgalinde olan bölgelere ayak basamıyor; Develi'de ve sınırdaki köylerde saklanıyorlardı. Ayrıca İstanbul Hükümeti bunların yakalanıp idam edilmek üzere Fransızlara teslimini Develi Kaymakamlığı'na bildirmişti. Bilindiği üzere Osman Tufan, Türk köylülerin Ali Saip Bey tarafından öldürüldüğünü iddia etmiştir. Buna göre, köşeye sıkışmış olan Gizzik Duran ve çetesi, Tufan Bey (Osman Tufan)[114] ile görüşerek Milli Mücadele saflarına geçmiştir. Tufan Bey, çetenin Bozat köyüne olanlardan dolayı Ali Saip Bey'den intikam alma hevesinde olduğunu ve Ali Saip Bey'in bu durumu duymasını istediğini belirtmiştir. Bu durumu duyan Ali Saip Bey korkuya kapılmıştır. Olaylar bu şekilde ilerlerken Tufan Bey, Ali Saip Bey ile görüşmek istemiştir. Ancak Doğan Bey (Topçu Binbaşı Kemal Bey)[115] bu görüşmeye karşı olmuş ve bu yüzden Doğan Bey silah almak için Niğde'ye gittiğinde Tufan Bey, Ali Saip Bey ile buluşmuştur.[116]

---

[113] Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* 208.

[114] Kozan Heyeti'nden Mustafa Faik (Üstün), Belediye Kâtibi Ali (Arık), Topaloğlu Halil, Kurtoğlu Hulusi ve Sehlikoğlu Hasan 30 Ekim 1919'da Heyet-i Temsiliye, 31 Ekim'de ise Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek yörede halkın mücadelesine yön verecek bir komutanın atanmasını istemiştir. Kozan Heyetini dinleyen Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1919'da Kilikya Kuvayı Milliye Komutanlığı kurulmasına karar vermiştir. Bu komutanlık Adana vilayetinin tamamını ve Mersin Tarsus bölgesini kapsıyordu. Kuva-yı Milliye Komutanlığı'na Topçu Binbaşı Kemal ve komutan yardımcılığına da Osman Nuri getirilmiştir. Ancak askeri birlikler İstanbul'un emrinde olduklarından Mustafa Kemal Paşa mücadelenin bir halk hareketi olduğu izlenimi vermek için ve komutanları halka mal etmek sebebi ile Kozanlılardan öğrendiği yerel oymak adlarına dayanarak Kemal Bey'e Kozanoğlu Doğan Bey, Osman Nuri Bey'e ise Aydınoğlu Tufan Bey takma adlarını vermiştir. Kemal Çelik, *Milli Mücadelede Adana Havalisi 1918-1922*, (Ankara: TTK, 1999), 149-150.

[115] Doğan Bey (Topçu Binbaşı Kemal Bey) ile ilgili bilgiler için bkz.: 68. Dipnot.

[116] Tufan, Osman *Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, 24-26.

Ali Saip Bey, Cezmi Bey vasıtasıyla haber göndererek Kuvayı Milliye ile buluşmak istediğini bildirmiştir.[117] Ali Saip Bey, Tufan Bey ile buluşmak için yola çıktığı sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan Sivas'a geçtiği öğrenilmiştir. Bu durum karşısında Ali Saip Bey'in Kuvayı Milliye teşkilatının bulunduğu Aziziye ve Develi'ye gitmek istemesi Fransızların dikkatini çekmiştir. Fransızlar karşı çıkmayı uygun görmemiş fakat bununla birlikte Ali Saip Bey'in yanında Teğmen Subi ile Tercüman Muzaffer Bey'i götürmesini istemişlerdir. Ali Saip Bey ise Fransızların bu teklifini kabul etmiştir.[118]

Ali Saip Bey, yolculuğu esnasında Teğmen Subi ile görüştüğünde onun asıl amacının ticaret yapıp 10 bin lira kazandığı takdirde geleceğini garanti altına alacağı düşüncesinde olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine Ali Saip Bey, Subi'ye kendisinin yakın arkadaşı olan ve ayrıca ticaret ile uğraşan Cezmi Bey ile kimsenin haberi olmadan birlikte ticaret yapabileceklerini belirtmiştir. Cezmi Bey ve Şerif Bey ile İnderesi köyünde buluşan Ali Saip Bey, Teğmen Subi ile Cezmi Bey'i yalnız görüştürerek aralarında bir ticari ortaklık gerçekleşmesini sağlamıştır. Cezmi Bey ile aralarında gerçekleşen ortaklık sayesinde Teğmen Subi, Türk tarafına yakınlaşmıştır.[119]

Ali Saip Bey ve beraberindekiler Aişe Pınar (Ayşe Pınar) köyüne geldiklerinde Kuvayı Milliye ekibinin de Develi'den Fıkrateyn köyüne geldikleri haberini almıştır. Bunun üzerine, Subi'nin odasına çekilmesini müteakip Ali Saip ve Cezmi Bey yanlarına bir süvari alarak bu köye gitmiştir. Ali Saip Bey, burada Develi Kaymakamı Atıf Bey ve Yüzbaşı Tufan Bey ile görüşmüştür.[120] Ali Saip Bey'in iddialarına göre kendisi onlara Kilikya'daki acı verici olaylardan ve İntibah Cemiyeti'nden (Uyanış derneği) gizli faaliyetlerinden bahsetmiş; onlar da Kilikya dışındaki teşkilatlar ve

---

[117] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, 26. Mustafa Onar, *Kurtuluştan Kuruluşuna, Bağlantıları ile Saimbeyl*i, (Adana: Ekin Yayıncılık, 1984), 128. Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 36.

[118] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 36.

[119] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu Mücadeleleri,* 36-37.

[120] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu Mücadeleleri,* 37. Ancak General Osman Tufan Paşa olayı daha farklı dile getirmektedir. Tufan Bey, Ali Saip Bey'in kendisi ve arkadaşlarını buluşmak üzere Aişe Pınar(Ayşe Pınar) köyüne çağırdığını ancak bu tekliften kuşkulandığından dolayı ret ettiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in bütün ısrarlarına rağmen buluşmayı Fıkrateyn köyünde gerçekleşmesin sağladığını belirtmiştir. Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, 27.

Heyet-i Temsiliye kararları hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca İntibah Cemiyeti'nin (Uyanış Derneği) isminin o geceden sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olduğunu belirtmiştir.[121] Fakat Tufan Bey, hatıratında İntibah Cemiyeti'nden bahsetmemiştir.[122]

Görüşme sonunda Ali Saip Bey, Kuvayı Milliye safına geçerek Tufan Bey ile anlaşmıştır. Aralarındaki antlaşmaya göre, Ali Saip Bey; Tufan Bey'e Tayyarda'ya kendisini Çerkez olarak tanıtarak müracaat etmesini, Tayyarda'nın ise Tufan Bey'i kendisine havale edeceğini belirtmiştir. Daha sonra Tufan Bey'i müsait bir jandarma karakoluna yerleştireceğini, ayrıca Tufan Bey'i onbaşı yapacağını söyleyen Ali Saip Bey, bu suretle Tufan Bey'in yavaş yavaş kendini bölgede tanıtarak Kuvayı Milliye teşkilatını kurmasını sağlayacaktı. Ayrıca Ali Saip Bey, vereceği haberleri ailesinin el yazısıyla, "Namık" takma adıyla ve Cezmi Bey vasıtasıyla onlara ulaştıracaktı.[123]

Bu buluşma fark edilirse Kuvayı Milliye ekibi ve Ali Saip Bey zor durumda kalacaklarını düşünmüşlerdir. Bunun önüne geçmek için Kuvayı Milliye ekibi ile Teğmen Subi'yi görüştürme kararı almışlardır. Aişe Pınar (Ayşe Pınar) köyünde bulundukları sırada Atıf Bey, Subi'ye Fıkrateyn köprüsünde buluşmayı teklif eden bir mektup göndermiştir. Subi'nin ise görüşme konusunda tereddütleri olmuş ancak Ali Saip Bey ve arkadaşları onu ikna etmiştir. Subi ile birlikte tekrar Fıkrateyn köprüsüne giden Ali Saip Bey'in yanında Tercüman Muzaffer Bey de vardır. Muzaffer Bey, Subi'ye Kuvayı Milliye'nin kararlılığını ve gücünün bütün Asya kavimlerini kapsayabileceğini anlatmıştır.[124]

Fıkrateyn köprüsündeki görüşmede Subi, Atıf Bey'e General Henry Gouraund'un (1867-1946) Beyrut'a geleceğinden ve Kilikya'nın Fransız toprağı sayılacağından söz etmiştir. Atıf Bey ise Fransa'nın Kilikya'yı Fransız toprağı olarak saymaya hiçbir zaman hakkı olmadığını, henüz bir barışın gerçekleşmediğini ve Fransa'nın Türk toprağı olan Kilikya için ısrarda bulunmayacağına inandığını dile getirmiştir.[125]

---

[121] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın ve Kurtuluş Mücadeleleri*, 38.
[122] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, 26-28.
[123] Tufan, *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* 28.
[124] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 38- 39.
[125] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 39-40.

1.2.5. Ali Saip Bey ve Teğmen Subi' nin Köylere Yaptığı Geziler

Ali Saip Bey, anılarında Tufan Bey ile görüşmesinin ardından Subi ile bölgedeki köyleri gezdiğini anlatmaktadır ve Mağara Bucağı'nın yüze yakın köyünün muhtarları ve ihtiyar heyetlerinin Kayarcık köyünde Subi ile kendisine resmi bir karşılama töreni hazırladıklarını belirtmektedir. Hatta Subi, bu törenden memnun olmuş ve törendeki ihtiyar heyetleri ile görüşmek istediğini söylemiştir. Subi, bu görüşmede onlara artık Fransa'nın himayesinde olduklarını dile getirmiştir.[126] Bu durum karşısında Ali Saip Bey ise köylülere, yapılan zulümlerden kurtulmak için hazırlanma ve silahlanmanın gerektiğini ayrıca kötü günlerin bir gün biteceğini hatırlatmıştır. Törende bulunanlar Ali Saip Bey'in bu konuşması karşısında gözyaşlarına hâkim olamamışlardır. Bu durumu fark eden Subi, Muzaffer Bey'e Ali Saip Bey'in ne söylediğini sormuş, o da Osmanlı Devleti'nin fayda sağlamayacak bir harbe girdiği ve gerçekleşmesi imkânsız bir dava uğruna kardeşlerimizin ve evlatlarımızın öldüğünü söylediğini belirtmiştir. Muzaffer Bey, son olarak da ağlayanların savaşta çocukları, kardeşleri şehit düşenler olduğunu ifade etmiştir.[127]

Mağara Bucağı'ndan sonra Ali Saip ve beraberindekiler Haçin'e (Saimbeyli)[128] geçmiştir. O günlerde Haçin'de 10 bin kadar Ermeni toplanmıştır. Ermeniler, Subi'yi Ermeni mektep binasına götürmüştür ve burada iki yüzden fazla Ermeni genci toplanmıştır.[129] Subi, bu gençlere Kilikya'nın Fransız toprağı sayılacağını söyleyince Ermeni gençler de ellerini masaya vurarak "*Kilikya Ermenistan'dır."* diyerek tepki göstermişlerdir.[130]

1.2.6. Kozan'a Silah Temin Etme Hadisesi

Kozan'da silah bulunmuyordu. Bu durum Müslümanlar için endişe vericiydi. Şayet bir olay çıkarsa hepsinin katledileceği korkusu vardı. Böyle bir facianın gerçekleşmemesi için Kozan'a silah temin edilmesi gerekliydi. Buraya silah temin

---

[126] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 40. Mustafa Onar, Ali Saip Bey'in Mağara Bucağı'na geldiğinin kanıtlandığı ancak anlatıldığı gibi büyük bir törenin olduğunu bilen kişilere rastlanmadığını belirtmiştir. Bir başka ifade ile karşılama töreni olmadığını dile getirmektedir. Onar, *Haçin Dosyası,* 94.

[127] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 41.

[128] Haçin ilçenin eski ismidir. İlçenin ismi 1925 yılında Saimbeyli olarak değiştirildi. BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0 Yer no: 13-21-7.

[129] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 41.

[130] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 42.

edilmesi için bir plan yapıldı. Plana göre Cezmi Bey Kozan'a her gittiğinde beraberinde 15-20 silah götürecek ve orada kurulan bir komiteye teslim edecekti. Böylece birkaç ay içinde 150-200 silah toplanacaktı. Bu eylem, ayda iki üç defa tekrarlanacaktı.[131]

Komitede kimlerin bulunacağının görüşüldüğü sırada Ali Saip Bey; Şıh Ali Efendizade, Hüseyin Efendi, Yarımoğlu Ahmet Efendi, Ali Şadi Bey ve Tahrirat Müdürü Ali Rıza Efendi isimlerini önermiştir.[132]

Ali Saip Bey, Kozan'a gelince bu şahıslara Fırkateyn kararlarından bahsetmiştir. Yarımoğlu Ahmet Efendi ve Şadi Bey komitede üye olmayı kabul etmeyince Ali Saip Bey, Cezmi Bey'e bir telgraf çekerek *"Burada piyasa düşük"* demiştir. Bu durum üstüne Kozan'a gelen Cezmi Bey, Ali Saip Bey ile birlikte adı geçen isimlerle Köreken Yusuf Efendi'nin dükkânında bir toplantı yapmıştır. Ancak Ali Şadi Bey ile Yarımoğlu Ahmet ikna edilememiş ve ardından Ali Saip Bey'in Kozan'dan ayrılması üzerine bu plan gerçekleşmemiştir.[133]

1.2.7. Ali Saip Bey'in Tevkif Edilmesi

Ali Saip Bey, Kozan'a geldiği gibi silahlı iki Ermeni tarafından Fransız Komutanı Tayyarda'nın yanına götürülmüştür. Tayyarda, Ali Saip Bey'i soğuk bir tavırla karşılamıştır. Tayyarda, "konuşmasında onun Kemalist olduğuna ve halkı kışkırttığına dair Müslümanlardan bilgi aldığını" söylemiştir. Bu ihbar üzerine Tayyarda, yapılacak soruşturma bitene kadar Ali Saip Bey'i Bermund'un emri ile gözaltına aldığını bildirmiştir. Ancak Tayyarda, Ali Saip Bey'e duyduğu sevgi nedeniyle onu hapishaneye göndermeyerek eşiyle birlikte evinde gözaltında tutacağını belirtmiştir.[134]

Ali Saip Bey, bu durumdan kolay kurtulamayacağını anlamış ve Kozan'dan kaçmaya karar vermiştir. O gece durumu eşi Fehime Hanım'a anlatmış ve birlikte bir çıkış yolu aramışlardır. Fehime Hanım'ın kendisi yüzünden zor durumda kalmasına

---

[131] Abdurrahman Kütük, *Kahramanların Dilinde Milli Mücadele'de Kozan*, (Adana: Seyhan Matbaası, 2010), 50.
[132] Kütük, *Kahramanların Dilinde Milli Mücadele'de Kozan,* 51.
[133] Kütük, *Kahramanların Dilinde Milli Mücadele'de Kozan*, 51.
[134] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 42-43.

çok üzülen Ali Saip Bey, anılarında eşinin kendisine olan sadakatini anlatmıştır. Fehime Hanım'ın onun yaralarını elleriyle sardığını ve kocasının görevi sırasında çok zorluklar çektiğini belirtmiştir.[135]

Ali Saip Bey, Kozan'dan kaçmayı planlamıştır. Ancak o zamanlar oğlu Timur'a hamile olan Fehime Hanımı kendisi ile götüremeyeceğini anlamıştır. Bunun yanı sıra eşinin Kozan'da kalmasının da tehlikeli olduğunu düşündüğünden dolayı onu annesinin yanına göndermeye karar vermiştir. Fehime Hanım'ın ailesinin yanına gidebilmesi için izin almak üzere Tayyarda'nın eşi ile görüşmesi gerekmiştir. Bu görüşmeden olumlu bir sonuç alabilmek için Fehime Hanım, Ali Saip Bey'in kendisine evlilik hediyesi olarak taktığı gerdanlığı Tayyarda'nın eşine vermeyi düşünmüştür. Bu durum, başka bir deyişle evlilik hediyesinin kurtuluşları için bir Fransız kadının boynunda olduğu düşüncesi Ali saip Bey'i çok üzmüştür.[136] Ali Saip Bey gözaltında iken Mutasarrıf İhsan Bey ile Şadi Bey onu ziyarete gitmiştir. Ali Saip Bey, bu ziyaret esnasında Fehime Hanım'ın Tayyarda'nın eşinin yanına gideceği ve ailesinin yanına gitmek için de gerdanlığını ona vereceğini misafirlerine söylemiştir. Arkadaşları, Ali Saip Bey ve eşinin bu kararını yerinde bulmuşlardır. Tayyarda'nın eşinin yanına giden Fehime Hanım, gerdanlığını ona vermiş ve bu sayede aynı gün ailesinin yanına Mardin'e gidebilmiştir.[137]

Ali Saip Bey, ev hapsinde olmasına rağmen arkadaşları ile görüşebiliyordu. Ali Saip Bey, görüştüğü arkadaşlarına firar ettiği esnada ölmesi durumunda doğacak çocuğunun isminin Timur olmasını ve bu vasiyetinin eşine bildirilmesini Ali Şadi Bey'e söylemiştir.[138]

1.2.8. Ali Saip Bey'e Suikast Girişimi

Ali Saip Bey, hatıratında kendisine Ermeniler tarafından suikast yapılacağını iddia etmiştir. İddialara göre, Kozan telgrafhanesinde haberleşme memuru Hüseyin Bedrettin Efendi; Gökdereliyan, Papaz Bağişe ve Polis Komiseri Haçik tarafından yemin ettirilerek Ermeni komitesine sokulduğunu ve Ali Saip Bey'i öldürmek üzere

---

[135] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 44.
[136] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 44-45.
[137] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 46-47.
[138] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 47.

görevlendirildiğini kendisine bildirmiştir. Ayrıca kendisine ödül vaadinde bulunulduğunu, Ali Saip Bey'i öldürmediği veya bu durumu başkasına açıkladığı takdirde öldürülmekle tehdit edildiğini; kendisi yapmazsa başkası tarafından bu eylemin gerçekleştirileceğini belirterek Ali Saip Bey'e Kozan'dan kaçmasını tavsiye etmiştir.[139]

Ali Saip Bey, kendisine bu hayati bilgiyi ulaştıran Hüseyin Bedrettin Efendi'nin Müslüman halkı kurtarmak için Ermeni çetesine girmek zorunda kalan biri olduğunu tahmin ettiğini ve bu yüzden Hüseyin Bedrettin Efendi'nin hayatını tehlikeye atmamak için bu durumu kimseye söylememeyi uygun gördüğünü anılarında anlatmıştır.[140]

1.2.9. İşgal Kuvvetleri Komutanı Tayyarda ile Son Görüşme

Fehime Hanım'ın gerdanlığını Tayyarda'nın eşine verdiği günün akşamında Tayyarda, Ali Saip Bey'i yanına çağırarak ona tevkif edilme sebebini açıklamıştır. Buna göre, Ali Saip Bey ile Subi'nin Feke'den Haçin'e (Saimbeyli) gittikleri sırada Mağara Bucağı'nda Türklerin onlara yaptıkları karşılamayı ve Ali Saip Bey'in orada halka söylediklerini Haçin Ermenileri tarafından haber almıştır. Ermeniler Mağara Bucağı'na giderek oradaki ihtiyar heyetine Ali Saip Bey'in Haçin (Saimbeyli) halkına "silah temin ederek emre hazır olmalarını ve Kuvayı Milliye'nin yakında geleceğini ve hep birlikte ayaklanmaları gerektiği" sözlerinin tutanağını tutarak telgraf ile Adana'ya bildirmişlerdir. Bu durum üzerine Bremund, Ali Saip Bey'in tutuklanmasını emretmiştir.[141] Olay esnasında orada bulunan Subi ve Tayyarda'nın Ali Saip Bey'in lehinde ifade vermesi üzerine Ali Saip Bey'in tutukluluğu son bulmuştur.[142]

İkilinin görüşmesi sırasında Tayyarda, Ermenilerin dedikodularına son vermek amacıyla Ali Saip Bey'e bir teklifte bulunmuştur. İngiltere'nin Fransa'ya terk ettiği Antep, Maraş ve Urfa şehirlerinden birini seçmesini, çünkü bu üç şehirden birine tayin

---

[139] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 48.

[140] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 49. Ali Saip Bey'e yapılacak olan suikast girişimini başka kaynaklarda geçmemektedir. Ancak 1918-1920 yıllarında Ermeni asıllı Komiser Haçik'in Tayyarda' nın desteği ile yaptığı taşkınlıklar Hafız Osman Efendi tarafından Adana Valisi Celal Bey ve Bermond'a protesto mektubuyla bildirilmiştir. Şamil Yazan, *Kozan Sancağında Yaşayan Osmanlı Ermenilerinin Siyasi Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 62-64.

[141] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 50.

[142] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 51.

edileceğini söylemiştir. Ali Saip Bey ise bu teklifi bir iki gün düşünüp ona bildireceğini belirtmiştir.[143] Görüşme sırasında Tayyarda, eşine verilen gerdanlıktan hareketle bu kez Ali Saip Bey'den Arap asıllı kısrağını istemiş ve onu da vermek durumunda kalmıştır.[144]

1.2.10. Urfa'ya Atanması ve Kozan'dan Ayrılması

Ali Saip Bey, Tayyarda ile görüşmesinden sonraki gün Develi Kaymakamı Atıf Bey'e bir mektup yazmıştır. Mektupta Tayyarda'nın teklifinden bahsetmiş ve nasıl hareket etmesi gerektiğine dair Mustafa Kemal Paşa'dan talimat istemiştir. Ali Saip Bey, mektubuna hızlı bir cevap almıştır. Gelen emirde adı geçen üç şehir arasındaki tercihi Ali Saip Bey'e bırakmışlardır. Ali Saip Bey, tercihini eskiden beri bildiği Urfa'dan yana kullanmıştır. İstanbul Jandarma Kumandanlığının (Komutanlığı)emri ile Urfa'ya tayin edilen Ali Saip Bey, bu durumun bu kadar kolay olmasının sebebini Tayyarda'ya verilen Arap atı ile eşine hediye edilen gerdanlığa bağlamıştır.[145] Ancak Ahmet Cevdet Çamurdan, Ali Saip Bey'in bu durumdan kurtulmasının sebebinin hatıratında yazdığı gibi eşinin gerdanlığı ile Arap asıllı atı değil, Çamurdan ailesinin yardımları olduğunu iddia etmiştir.[146]

Ali Saip Bey, arkadaşları ile vedalaştıktan sonra Nuri Çavuş'un yardımı ve kılavuzluğuyla kimseye haber vermeden Kozan'dan ayrılmıştır. Nuri Çavuş, Ali Saip Bey'i sapa yolardan Kadirli'ye götürmüştür. Yolculuk sırasında Ceyhan Kaymakamı İbrahim Bey ile buluşan Ali Saip Bey ondan Kuvayı Milliye'ye katılmasını istemiştir. İbrahim Bey de bu konuda olumlu bir tavır sergileyerek Milli Mücadele'ye dâhil olmuştur. Ali Saip Bey, bu durumu Cezmi Bey vasıtasıyla Develi'ye bildirmiştir. İbrahim Bey sonraları Milli Mücadele'ye yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Alman

---

[143] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 51. 15 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa'nın aralarında antlaşmışlardır. Bu antlaşmaya göre İngilizler işgal ettikleri Maraş, Antep ve Urfa'yı Fransızlara bırakmıştır. Bu antlaşma sayesinde Fransızlar, Çukurova'nın verimli topraklarını elde etmişlerdir. Ayrıca Suriye'yi uzun süre ellerinde tutabilmeleri için, Orta Toros Geçitlerine de hâkim olmuşlardır. Süleyman Hatipoğlu, Milli Mücadele'de Suriye İtilafnamesi'nin Yeri "*Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu*, (Gaziantep, 22-23 Aralık 2013), haz. Erdem Ünlem vd. (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013), 199-200.

[144] Ali Saip*, Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 51-52.

[145] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 52.

[146] Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* 223.

askerlerinin çekilirken Akdeniz sahillerinde arkalarında bıraktıkları iki obüs topunu bularak orduya teslim etmiştir.[147]

Ali Saip Bey, Adana Valisi Celal Bey'i de ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Kozan Kuvayı Milliye teşkilatını kuran ve teşkilatın komutanları olan Tufan Bey ve Doğan Bey hakkında gerekli bilgileri Valiye verdikten sonra yeni görev yeri olan Urfa'ya doğru hareket etmiştir.[148]

[147] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 53-54.
[148] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 54-55.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ SAİP BEY'İN URFA'DA GÖREVLİ OLDUĞU DÖNEM VE MİLLİ MÜCADELEYE HİZMETLERİ

2.1. Ali Saip Bey Urfa'ya Tayin Edilmeden Önce Şehrin Durumu

30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti İtilaf devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir.[149] Antlaşmanın imzalanmasından beş ay kadar sonra Urfa İngilizler tarafından işgal edilmiştir.[150]

Urfa'da direniş hareketi, İngilizler bölgeyi işgal etmeden önce başlamıştır. İhsan (Sabis) Paşa, işgallere karşı milis alaylarının meydana getirilmesi konusunda kendi mıntıkasındaki bölge yetkililerine genelge göndermiştir. Bu uyarıyı dikkate alan Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey (1875-1920) milis alayları kurarak İhsan Paşa'dan cephane tedariki için yardım istemiştir. Mutasarrıfın bu isteğine olumlu cevap verilmiştir.[151] Olaylar bu şekilde ilerlerken Nusret Bey, jandarma komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey'i yanına alarak eşrafın ileri gelenleri ile yaptığı toplantıda şehrin işgaline karşı bir milis alayı kurulması gerektiğini belirterek kurulacak bu kuvvetlerin idaresinin de Jandarma Tabur Komutanı Ali Rıza Bey'de olacağını belirtmiştir. Böylece bu milis alayı, İngilizler Urfa'yı işgal etmeden aylar önce kurulmuş ve hatta Ocak 1919'da da teftiş edilmiştir.[152]

Ayrıca 4/5 Eylül 1919 gecesi aralarında Urfa Belediye Reisi Hacı Mustafa (Hacıkamiloğlu)[153] ve Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in de

---

[149] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, (Ankara: Bilgi Yayınları, 1991), 1: 67.

[150] BOA, Fon Kodu: DH. ŞFR Yer no: 622-47.

[151] Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi,* (İstanbul: Nehir Yayınları: 63, 1991), 4: 325-329.

[152] Müslüm Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 3. İhsan Paşa Ocak 1919'da Urfa'yı ziyaret ederek kurulan bu milis alayını kontrol etmiş ve takdir ettiğini belirtmiştir. Sabis, *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi,* 4: 329. Ayrıca kurulan milis alayındaki erlerin sayısının 600 olduğu belirtilmiştir. Urfa Halkevi Neşriatından, *11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920*, (Urfa İlbaylık Basımevi, 1936), 3.

[153] Hacı Mustafa 1919-1926 yılları arasında Urfa Belediye başkanlığı görevini üstlenmiş. M. Cemil Hacıkamiloğlu, *Şanlı Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi,* 25. Urfa Milli Mücadelesi'ne önemli hizmetlerde bulunan Hacı Mustafa, Ali Saip Bey'in Fransızlar Urfa'ya baskın yapacağı dedikodusu üzerine yanında ki kuvvetler ile birlikte Urfa'yı terk etmesi üzerine o ve mahiyetindekiler Fransız ve Ermeni saldırısına karşı şehri korumuştur. Kerim Fırat, *Urfa Kahramanları,* 91. 1920'de I. Dönem Urfa milletvekili seçilen Hacı Mustafa uzun süre Meclis çalışmalarına katılmadığı için müstafi sayılmıştır. TBMM, *TBMM Albümü 1920-1950*, 1: 61. Ayrıca Urfa Milli Mücadele'sini

bulunduğu eşraf ve aydınlardan oluşan on iki kişi Güllü Osman'ın evinde Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyetin başına ise Binbaşı Ali Rıza Bey getirilmiştir.[154] Bu olay yaklaşık on gün sonra 15 Eylül 1919'da imzalanan Suriye İtilafnamesi sebebi ile İngilizler, Urfa'yı Fransızlara bırakmıştır. Fransızlar ise 19 Ekim 1919'da şehri işgal etmişlerdir.[155] Belirtmek gerekir ki, Urfa'daki yerli Ermeniler, önce İngiliz sonra da Fransız işgalini sevinçle karşılamışlardır. Ermeni din adamları ve Ermeni cemaatinin ileri gelenleri işgalden hemen sonraki Pazar ayininde kilisenin danışma salonunda Fransızların ve işgalin şerefine bir tören düzenleyerek olayı kutlamışlardır.[156]

Urfa'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulduğundan haberdar olan Fransızlar, Jandarma Binbaşı Ali Rıza Bey'i görevinden azletmişlerdir.[157] Ancak Ali Rıza Bey'in azledilmesine rağmen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri kurtuluş çalışmalarına devam etmişledir. Daha sonra Ali Rıza Bey yerine Jandarma Yüzbaşısı Ali Saip Bey, Tabur Komutanlığı'na tayin edilmiş ve 29 Aralık 1919'da görevine başlamıştır.[158]

2.2. Ali Saip Bey'in Urfa Gelişi ve İlk Temasları

Ali Saip Bey, tarihinde 29 Aralık 1919 Urfa'ya ulaşmıştır.[159] Ali Saip Bey'in şehre geldiğinde ilk icraatı şehrin ileri gelenleri ile görüşmek olmuştur. Maliye Müfettişi Faik Bey, Ceza Reisi İsmail Hakkı Bey ve Sulh Hâkimi Fevzi Bey ile irtibat

---

anlatan hatıratlarda Urfa Milli mücadelesinin gerçek liderinin Ali Saip Bey değil Hacı Mustafa'nın (Hacıkamiloğlu) olduğu iddia edilmiştir. M, Cevdet Emiroğlu, "Urfa Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat", *M. Cevdet Emiroğlu'nun Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı.* haz. Müslüm Akalın (Ankara: ŞURKAV Yayınları: 41, 2017), 91; Sözeri, "Urfa Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *M. Akif Sözeri'nin Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Hatıratı*, 17; Hacıkamiloğlu, *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi,* 38. Hacı Mustafa'nın resmi Ek-20 Ancak Urfa Milli Mücadelesinin liderinin ne Hacı Mustafa nede Ali Saip Bey olmadığı bu direnişin mahallerin kendi içlerinde kurduğu çeteler sayesinde kazanıldığı iddiası da mevcuttur. Konuyla ilgili Mahmut Dörtbudak'ın mektubu için bkz.: Ek-6. Ancak Mustafa Kemal Atatürk ise *Nutuk* adlı kitabında Ali Saip Bey'in Fransızlara karşı verilen mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının önemli etkenlerinden biri olarak göstermiştir. Gazi M. Kemal, *Nutuk,* (Ankara: Kaynak Yayınları, 2015), 347.

[154] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 10-11. Ali Rıza, *Afhada Yadigâr Urfa Mücahedesi* 17-19; Urfa Halkevi Neşriatından, *11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920,* 3; Kurulan bu cemiyete 1940'dan sonra gazetelerde 12'ler denmiştir. Müslüm Akalın, "Urfa'nın Kurtuluşunda Onikiler," *ŞURKAV,* 26 (Eylül 2015): 3.

[155] İlhan Palalı, "Milli Mücadelede Urfa", *TAD,* 224 (Ekim 2016): 132.

[156] İsmail Özçelik, " Milli Mücadele Döneminde Ermeni Meselesi", *Ulakbilge,* 5/11(2017): 669.

[157] İsmail Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,1992), 161.

[158] Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* 167-168.

[159] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 55.

kurarak onlara Fransızlara karşı bir direniş hareketini başlatmak üzere Urfa'ya tayin edildiğini anlatarak onlardan nasıl davranması gerektiği konusunda kendisinin bilgilendirilmesini istemiştir.[160] Daha sonra Siverekli Ali Efendi ile temas kuran Ali Saip Bey, onun vasıtasıyla Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey ile görüşmüştür. Ali Saip Bey, Urfa Mutasarrıfı ile görüştükten sonra ondan aldığı destek ile aşiret ve eşraf reisleri ile de görüşmüştür. Bu süreç içerisinde Belediye Reis Hacı Mustafa, (Hacıkamiloğlu) kendisini Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ile görüştürmüştür.[161] Badıllı Aşireti ileri gelenlerinden olan Sait Bey ile irtibata geçmiştir.[162] Naimi aşiretinden Arap Reşo ise kendisi Ali Saip Bey ile irtibata geçerek üzerine düşecek bir görev varsa yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir.[163]

Ali Saip Bey'in daha önceki görev yeri olan Adana'da Fransızlar adına çalıştığı iddiası mevcuttu. Urfa halkı, bu durumu duydukları için ilk günlerde ona güvenmemiştir.[164] İddialara göre Ali Saip Bey'i sınamak için onu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanlığına getirtmişlerdir. Kilikya bölgesinde iddia edildiği gibi Fransızlar için çalışıyorsa söz konusu cemiyetin başkanı olursa onlarla karşı karşıya geleceğini düşünmüşlerdir.[165] Bununla birlikte Ali Saip Bey, hatıratında bu durumu farklı anlatmıştır. Urfa'daki ilk günlerinden bahsederken bir cemiyet kurmayı düşündüğünü, bu durumu Emekli Binbaşı İhsan Bey'e açtığını, onunla birlikte karşılıklı yemin ederek bir cemiyet kurduklarını ve daha sonra Urfa Askeri Şube Reisi Binbaşı İlyas, Mülkiye Kaymakamı Şevket, Baytar Müfettişi Adil ve Jandarma Teğmeni Hulusi Bey'i cemiyete dâhil ettiklerini açıklamıştır. Daha sonra bu cemiyete

---

[160] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 59.

[161] Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* 169.

[162] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 60. Badıllı Aşireti'nden Sait Bey'in resmi için bkz.: Ek-18.

[163] İbrahim Polat, *Şanlı Kurtuluş ve Arap Reşo* (İskenderun: Color Ofset Matbaacılık, 2016), 61.

[164] Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* 168. Ali Saip Bey'in Urfa'ya geldikten sonra Belediye Reisi Hacı Mustafa'nın 12'ler (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri) ile Hacıkamil Hanı'nda bir toplantı yaptığı iddia edilmiştir. İddialara göre, Fransızlar Ali Rıza Bey yerine güvendikleri Ali Saip Bey'i Jandarma Tabur komutanlığına tayin etmiştir ve toplantıda bu konu görüşülmüştür. Görüşme sonunda Ali Saip Bey'i yanlarına çağırarak ona hangi tarafta olduğunu sormuşlardır. O da Fransız tarafında olmadığını belirtmekle birlikte Ali Saip Bey'in dediklerine inanmamışlardır. İddialara göre Hacı Mustafa, Ali Saip Bey'i denemek için ona Sait Bey'e vermesi için bir mektup vermiştir. Ayrıca Sait Bey ve diğer aşiret üyeleri ile birlikte Karaköprü'ye gelmesini ve kendilerinden emir beklemesini de belirtmişlerdir. Ali Saip Bey'in korktuğundan dolayı bu teklifi kabul ettiği iddia edilmiştir. M. Cemil Hacıkamiloğlu, *Şanlı Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi,* 37.

[165] Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* 170.

Belediye Reisi Hacı Mustafa, Barutçu Hacı İmam ve Bedir Ağaoğlu Halil Ağa'yı da yemin ettirerek dâhil ettiğini hatıratında belirtmiştir.[166] Ancak bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gereklidir. Bunun nedeni ise Urfa'da mili direnişi organize edecek bir cemiyetin Ali Saip Bey şehre gelmeden önce, Ali Rıza Bey döneminde Güllü Osman'ın evinde kurulmuş olmasıdır.[167]

Ali Saip Bey'in en önemli icraatı aşiret reisleri ile irtibata geçerek onları Milli Mücadele'ye kazandırmak olmuştur. Temasa geçtiği aşiretlerden ona ilk cevap verenlerden biri Aneze Aşireti ileri gelenlerinden biri olan Haçım Bey'dir. Haçım Bey mektubunda Fransızlara karşı verilecek mücadeleye her zaman hazır olduğunu belirtmiştir.[168]

Yapılan görüşmeler neticesinde Urfa'da 560 kişilik karma bir Fransız müfrezesi olduğuna dikkat çekilerek Urfa halkının silahlı mücadelesi vuku bulduktan hemen sonra Aneze Aşireti'nin demiryolu hattını tahrip etmesi, Urfa-Suruç-Arappınar (Mürşitpınar) istasyonları arasındaki telgraf hatlarının tahrip edilerek Fransızların ulaşımının kesilmesi planlanmıştır. Ayrıca Urfa'daki mücadelenin 15 Ocak 1920 tarihinde başlamasına karar verilmiştir. Ali Saip Bey, Urfa'nın durumunu Mustafa Kemal Paşa'ya 7 Ocak 1920 şifreli bir telgrafla bildirmiştir.[169]

Ali Saip Bey, silahlı mücadeleye başlamadan önce aşiretlere hitaben bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirisinde Fransızların Adana'da Müslüman halka kötü davrandığını belirtmiştir. Ayrıca Fransız Komutanı Bremond'un Ermenilerden oluşan üç yüz kişilik gönüllü jandarma taburu kurduğunu ve Müslümanlara işkence ettiğini ifade etmiştir. Urfa'da da aynı facialarn cereyan etmek üzere olduğunu belirterek onları uyarmanın kendisi için bir vazife olduğunu bildirmiştir:

> "*Fransızlar tarafından işgal edilmiş olan Adana Vilayetinde yapılan zulüm ve faciadan sizlerin bihaber olduğunuzu görüyorum. Adana'ya Fransız ayağı bastığı*

---

[166] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 61.

[167] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 10-11. Ali Rıza, *Afhada Yadigâr Urfa Mücahedesi* 17-19; Urfa Halkevi Neşriatından, *11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920*, 3.

[168] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 62. Aneze Aşireti reisi Haçım Bey'in Ali Saip Bey'in çağrısına ilk cevap vermesinin sebebi eskiden bir birlerini tanımış olmalarıdır. Aneze Aşireti, Ali Saip Bey Deyrizor Jandarma Kumandanı iken İngiliz kışkırtmaması ile isyan eden Arap Aşiretleri arasındaydı. Ancak Ali Saip Bey'in girişimleri sonucunda Aneze Aşireti tekrar Osmanlı Devleti safına geçmiştir. Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları,* 1.

[169] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 61.

günden itibaren din, namus, şeref ve haysiyete tecavüz başladı. (Kilikya'da Bremond'un vücuda getirmiş olduğu Fransız Ermeni teşkilatı ve bu teşkilatın yapmakta olduğu mezalimi bi tefsil hikâye ettikten sonra) Burada aynı mezalim başlamak üzere bulunuyor. Fransız kumandanı muvazzaf jandarmaların terhisiyle gönüllü efrâd kaydettireceğini söyledi. Bundan maksat da hazırladıkları üç yüz Ermeni'yi jandarmaya kaydettirmektir. Adana'da Kozan'da kulağı kesilen gözleri oyulan Müslümanları gözlerimle gördüm. Bu felaketzede mıntıkadan bağrım, ciğerim yanık olarak buraya geldiğimi ve burada da aynı facianın başlamak üzere bulunduğuna vakıf olduğum için sizi ikaz etmeyi vicdanıma mertub bir vazife addediyorum.[170]"

Fransız kumandanının (komutanının) takip ettikleri siyaseti açıkça ifade ettiğini belirten Ali Saip Bey, bu siyaset çerçevesinde Kürtleri para ile elde ederek onları daha sonra Cezayir ve Tunus'a göndermenin planlandığını belirtmiştir. Daha sonra Ermeni ve Kürtlerden Fransız askerinin kumandası altında bir birlik meydana getirilip para ile elde ettikleri ulema vasıtasıyla Diyarbakır, Sivas, Harput, Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinin de ele geçirileceğini ifade etmiştir. Bildirisinin devamında Fransızların bunu yapmalarına mazeret olarak göçebeliğe son verip insanlığa hizmet etmek istediklerini söyleyeceklerini ve bunun için de ilk önce Kürtler ile Türkleri birbirinden ayırarak işe başlayacaklarını söyleyeceklerini belirtmiştir:

"Fransız kumandanı, burada takip edeceği siyaseti bila perva açıkça söylüyor. "Kürt efrad aşairini para ile elde ederek rüesayı ellerinden alıp birer vesile ve bahane ile kendilerini Cezayir ve Tunus'a nakledeceğiz. Bu suretle Kürt ve Ermeni efradından Fransız zabitlerinin kumandasında katiyet-i askeriye vücuda getirip ve onların[171] *hissiyat-ı diniyesinden, para ile bize merbut ulema vasıtasıyla istifade edip yavaş yavaş Diyarbekir, Sivas, Harput, Erzurum, Van, Bitlis, vilayetlerini işgal edeceğiz. Maksadımız göçebeliğe nihayet vererek ulumu insaniyete hizmettir. Bunu için işe Kürtleri Türklerden ayırmak suretiyle başlayacağız"* diyor".[172]

Ali Saip Bey, bildirisinin devamında Rusların Şark vilayetlerinde Ermeni Devleti kurmak istediğini ve bu eylemin ataları sayesinde yapılamadığını belirtmiştir. İslamiyet'in tehlikede olduğunu; Kürtlerin ve Türklerin İslamiyet'in koruyucusu olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca aşiretlerden aralarındaki husumeti bir kenara bırakıp düşmana karşı el ele vermelerini istemiştir:

"Ey rüesa-yı aşair! Biliyorsunuz ki bundan kırk yıl evvelde Ruslar vilayet-i Şarkiyeyi Ermenistan yapmak istiyorlardı. Eğer babalarımızın azmi ve imanı olmasaydı mahvolmuştuk. Dünyada İslamiyet'i muhafaza eden hür ve müstakil ancak Kürtler ve

---

[170] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 63.
[171] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 63.
[172] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 63-64

Türklerdir. Ve bu gün İslamiyet ve vatan tehlikededir. Siz ki, bütün Hristiyanlık âlemine karşı Kudüs'ü müdafaa eden Selahaddin Eyyubi hazretlerinin efradısınız: İslamiyet ve vatan sizden imdat bekliyor. Düşman istilasına uğrayan memleketlerden kanlı dumanlar çıkıyor, İki gündür Maraş'tan kanlı müsademeler oluyor. Antep kıyama hazırlanmış bulunuyor. Anezeler de buraya gelecektir. Haçım Bey neredeyse kendisine haber gönderiniz. Ve aranızda bir itilaf varsa vakti ahire talik edip el ele vererek kitle-i vahide halinde Fransızların ve Urfa'nın karşısında görünmenizi rica ederim. Urfa sizi bekliyor. Gönderdiğim mahrem talimata harfiyen riayet edilmesi mevcub selametimiz olacaktır. En namdar ve en handan bir aşiret reisi olduğunuzu dünyaya karşı ispat edecek zaman, bu zamandır."[173]

Ali Saib 7 Kânununevvel 1936 [174]

Ali Saip Bey, ilerleyen zamanlarda Antep ve Maraş Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey'den bir telgraf almıştır. Bu telgrafta şu ifadeler geçmektedir:

Ali Saip Beyefendiye

"Düldül dağlarında seyahat eden Kozanoğlu Tufan Bey (Osman Bey) tarafından zat-ı alilerine takdim edilen Kılıç Ali benim. Urfa havalisinin teşkilatın ne dereceye kadar ilerlemiş ve heyetin kimlerden mürekkep olduğuna ve düşman kuvvetlerine dair vereceğiniz malumata sabırsızlıkla intizardayız. Muhaberatımızın Antep Heyet-i Temsiliyesi vasıtasıyla temasıyla ricasıyla arz tazimat eylerim efendim."

(12/13 Kânunusani 1936)

Emrullahzade Kılıç Ali[175]

Aneze Aşireti'nden çölde olduklarına ve zamanında yetişemeyeceklerine dair gelen haber üzerine Ali Saip Bey, Fransızlara karşı gerçekleştirilecek direnişin gününü 18 Kânunusani (18 Ocak 1920) ertelemiştir. Bu durumu yakında olan aşiretlere, Antep ve civardaki heyet merkezlerine bildirmiştir.[176]

2.3. Fransızların Ali Saip Bey'i Daveti

14 Ocak 1920 Ali Saip Bey, Urfa'da bulunan Fransız Komutanı Albay Norman şerefine düzenlenecek çay ziyafetine davet edilmiştir. Fransız karargâhından gelen bu çay daveti Ali Saip Bey'in dikkatini çekmiştir. Ancak kendisi ile birlikte Mutasarrıf

---

[173] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 64.

[174] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 64. Ali Saip Bey hatıratında beyannameyi gönderdiği gün olarak 7 Kânunievvel (7 Aralık) tarihini yazmıştır. Kendisi 29 Kanunievvel'de (29 Aralık) Urfa'ya geldiği için verilen tarihte bir yanlışlık söz konusudur. Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 55.

[175] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 69.

[176] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 72.

Ali Rıza Bey'in de davet edilmesi Ali Saip Bey'i rahatlatmış ve bu davetin önemsiz bir protokol gereği olduğunu düşünmüştür. Ali Saip Bey, Ali Rıza Bey ile birlikte çay davetine gitmiştir. Çaylarını içtikten sonra Mutasarrıf Ali Rıza Bey ile birlikte bulundukları yerden ayrılmak üzereyken Albay Norman, onunla özel olarak konuşmak istediğini söylemiştir. Ali Saip Bey ile yan odaya geçen Norman, konuşması sırasında ona aşiret reisleriyle görüşüp görüşmediği sorusunu yöneltmiştir. Ali Saip Bey ise gerektikçe görüştüğünü dile getirmiştir.[177] Albay Norman, konuşmasının devamında Ali Saip Bey'in aşiretlere gönderdiği bildirilerin içeriğini hemen hemen yinelemiştir. Albay Norman, Ali Saip Bey'e çeşitli girişimlerde bulunmasının kötü sonuçlar doğuracağını, onun için en vatansever davranışın hiçbir zorluk çıkarmadan yeni durumu kabullenmesi gerektiği olduğunu uzun uzadıya anlatmıştır. Hatıratında bahsettiği üzere, bu durum karşısında yalan söylemek zorunda kalan Ali Saip Bey, hiçbir girişimde bulunmadığını belirterek Norman'a bahsettiği olaylardan haberi olmadığını ve hakkında bir ihbar varsa kesinlikle yalan olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Norman'ı inandırdığına emindir.[178]

2.4. Ali Saip Bey Urfa' dan Ayrılması

Ali Saip Bey, Fransız karargâhından ayrıldıktan sonra Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in yanına giderek Albay Norman ile arasında geçen konuşmadan ona bahsetmiştir. Bunun yanı sıra teşkilatı kurmak için Urfa'dan uzaklaşması gerektiğini belirtmiş ve Ali Rıza Bey de onun bu kararını uygun bulmuştur.[179]

Aynı günün akşamında Binbaşı İhsan, Şevket Bey, Baytar Müfettişi Adil Bey, Jandarma Teğmeni Hulusi Bey ile Binbaşı İlyas Bey'in evinde buluşan Ali Saip Bey, bu durumu onlarla tartışmıştır. Konu müzakere edildikten sonra Binbaşı İhsan, Şevket Bey, İlyas Bey, Adil Bey ve Ali Saip Bey'in Urfa'yı terk etmesi kararlaştırılmıştır. Teğmen Hulusi Bey'in ise onlarla irtibatta kalmak ve ayrıca altı yüz Rus tüfeği ile bir buçuk milyon fişeği kontrol etmek amacıyla Urfa'da kalmasına karar verilmiştir.[180]

---

[177] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 73.
[178] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 74.
[179] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 75.
[180] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 75.

Ali Saip Bey Urfa'yı terk edeceğini kimseye haber vermemiştir. Urfalı Hasan diye anılan bir kılavuzun eşliğinde kendisi ve arkadaşları geceleyin Urfa'yı terk etmişlerdir.[181] Yedi kilometrelik mesafeyi beş saatte kat ederek Karaköprü'ye ulaşan Ali Saip Bey ve arkadaşları, yollarına devam ederek Badıllı Aşireti'nin köyü olan Yedikuyu'da Sait Bey ile buluşmuşlardır. Aynı gece iddialara göre Fransız Albay Norman, Ali Saip Bey ve arkadaşlarının bulunduğu köy evine gelmiştir.[182] Orada bulunanlar ve evin sahibi, Albay Norman'a Ali Saip Bey ve arkadaşlarının orada olduğunu söylememiştir. Ali Saip Bey ve arkadaşlarını, Albay Norman'ı ayrı ayrı odalarda ağırlamışlardır. Norman uyuduktan sonra Sait Bey ve arkadaşları ile görüşen Ali Saip Bey, seyahatinin ana hatlarını saptamıştır. Seyahatinde Diyarbakır ve Siverek'e giderek oradaki aşiretler ile görüşmüştür. Bunun yanı sıra gerekli tedbirleri alacak ve kolordu komutanının görüşlerini öğrenecektir.[183]

16 Ocak 1920 Siverek'e gitmek için Yedikuyu köyünden ayrılmıştır. Ali Saip Bey, Urfa'dan ayrıldığını ve 18 Kânunusani'de (18 Ocak) gerçekleştirilecek olan ayaklanmanın ileri bir tarihe ertelendiği haberini aşiretlere iletmesi için Jandarma Teğmeni Hulusi Bey'i görevlendirmiştir.[184]

Ali Saip Bey ve arkadaşları Siverek'e 10 kilometre mesafede iken yolda Albay Norman ile karşılaşmışlardır. Ali Saip Bey konuşmasını, Albay Norman'ın tercümanı Emekli Binbaşı Giritli İlhami Bey'den Fransız komutana tercüme etmesini istemiştir. Ali Saip Bey'in konuşması;

> "*Keşke biz Fransızları görmeseydik yalnız işitmekle iktifa edeydik. Onları böyle gasp bir vaziyette memleketimizde cebren ve harben çıkarmak mecburiyetini duyduğumuz için pek çok müteessifiz. Fransızlara siyaseten değil kalben vicdanen milletimizin arzuyu hakikisiyle ilanı mahsusa etmiş olunuyoruz"* şeklindedir.

---

[181] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 76.

[182] Ancak Ali Saip Bey ile Albay Norman'ın ayrı evlerde kaldıklarına dair iddialar mevcuttu. İddialara göre Ali Saip Bey Yedikuyu köyünde Ahmet (Dilsiz)'in evinde Albay Norman ise Yedikuyu köyüne bir km. uzaklıktaki Gülgen köyünde Hasan(Karadağ)'ın evinde geceyi geçirmiştir. Gülgen köyü gününüzde GAP havaalanının kurulduğu bölgede yer almaktadır. Ali Saip Bey'in Yedikuyu köyünde Ahmet Dilsiz'in evinde kaldığı gece toplantı yaptığı kişiler arasında Sait Bey, Hasan Karadağ, Ahmet Dilsiz ve Bozan (İzol) olduğu belirtilmiştir. Mahmut Karadağ Mektup (15/06/2020) bkz.: Ek-10 Ayrıca Ali Saip Bey'in geceyi geçirdiği Yedikuyu köyündeki evin bir kısmı günümüzde Yedikuyu köyünde yıkılmamış bir şekilde durmaktadır. Evin görüntüleri için bkz.: Ek-7, Ek-8, Ek-9.

[183] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 77-78.

[184] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 78.

Ali Saip Bey'in sözlerine cevap veren Albay Norman; "*Beş senedir harpten usanmadılar mı? Ben şahsen harp aleyhtarıyım. Benim gibi Fransa'da pek çok harp aleyhtarı vardır. İnşallah harp etmeğe lüzum kalmaz."* demiştir. Ali Saip Bey ise "*Kilikya ve Türk şehirleri tahliye edilmedikçe Türk ve Fransız kanının mütekabilen akması zaruridir. Bu vaziyet devam ettikçe elli sene buralarda yine evlatlarımız çarpışacaktır."* sözleri ile karşılık vermiştir.[185]

Albay Norman'dan ayrılarak yoluna devam eden Ali Saip Bey 19-20 Ocak 1920 Siverek'e ulaşmıştır. Ali Saip Bey, Cudi Paşa[186] ve Mahmut Efendi ile görüşmüştür. Fransızlara karşı gerçekleşecek mücadeleye katılacaklarına dair onlardan olumlu cevap almıştır. Ali Saip Bey, gezisi sırasında alınan önlemleri ve kararları Heyet-i Temsiliye'ye bildirmiştir.[187]

Ali Saip Bey'in Urfa'dan ayrıldığını haber alan Fransızlar, Belediye Reisi Hacı Mustafa'yı kendi birliklerine çağırıp Urfa'ya takviye birliklerinin geleceğini söyleyerek askerlerin kalması için yer istemişler ve devriyeler çıkartarak gösteri yapmışlardır.[188] Ayrıca Ali Saip Bey'in Urfa'dan ayrıldığından bir gün sonra Teğmen Hulusi Bey Fransızlar tarafından sorguya alınmıştır. Hulusi Bey, Urfa'da gerçekleşen olayları "Tarık" takma adıyla Ali Saip Bey ve arkadaşlarına bildirmiştir. Gönderdiği mektuplarda Süryaniler ve Ermeniler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in şehir dışına çıkması ile boşalan Tabur Kumandanlığına (Komutanlığına)vekâleten Yüzbaşı Hüsnü Efendi'nin atandığı bilgisini de iletmiştir.[189]

24-25 Ocak 1920 Diyarbakır'a ulaşan Ali Saip Bey, arkadaşları ile birlikte geceyi bir handa geçirmiştir.[190] Ertesi gün arkadaşı Yüzbaşı Kadir Bey'in evine misafirliğe gitmiş ve arkadaşı ile ülkenin durumu hakkında konuşup dertleşmiştir.[191] Ali Saip Bey 29 Ocak 1920 Mardin'e gitmiştir.[192] Mardin'e ulaştığında Urfa'daki

---

[185] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 79.

[186] Asıl ismi Ömer olan Cudi Paşa Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulunmuştur. II. Dönem TBMM milletvekili seçilen Ömer Cudi Paşa 1924'te vefat etmiştir. Ahmet İlyas, "I. ve II. Dönem TBMM'de Urfa ve Siverek Milletvekilleri İle Faaliyetleri", *TOD,* 8/XXIII (Eylül 2015): 355.

[187] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 80.

[188] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 80.

[189] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 69.

[190] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 80.

[191] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 81. Ali Saip Bey Diyarbakır'da bulunduğu sırada saat sabah dokuz sıralarında iki Fransız askeri kadınların yıkandıkları sırada Vezir hamamını basmışlardır. Bu durum Urfa'da büyük tepkilere yol açmıştır. Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 71.

[192] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 81. Ali Saip Bey, seyahati sırasında kendisine yardım eden Kolordu Erkan-i Harbiye Reisi Halit Bey, V. Fıkra Kumandanı Kenan ve II.

Aneze Aşireti'nin Suruç demiryolu hattını tahrip ettiğini ve diğer aşiretlerin de harekete geçtiğini öğrenmiştir.[193]

Ali Saip Bey, bu seyahati sayesinde bölgedeki askeri birlikleri ziyaret ederek Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Fransızlara karşı savaş kararı aldığını ve hareketi de bizzat kendisinin idare edeceğini bu birliklere bildirmiştir.[194]

2.5. Ali Saip Bey'in Yüzbaşı Hüsnü Efendi ile Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Ali Saip Bey, Urfa'daki direnişin daha ilk günlerinde yol arkadaşları ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Anlaşmazlık yaşadıklarından biri Yüzbaşı Hüsnü Efendi'dir. Aralarındaki meselenin ne olduğu bilinmemekle birlikte Ali Saip Bey'in Urfa'nın dışında iken Yüzbaşı Hüsnü Efendi hakkında Heyet-i Temsiliye'ye asılsız bir ihbar mektubu yazdığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Hüsnü Efendi, bu durumu Mustafa Kemal Paşa'ya şifreli bir telgrafla bildirmiştir. Olaya müdahale eden Mustafa Kemal Paşa, Ali Saip Bey'e şahsi irdelemelerini bir tarafa bırakmasını söyleyerek uyarıda bulunmuştur. Yüzbaşı Hüsnü Bey'e de hakkındaki hüsnü nazarının baki olduğunu ve vatanın kurtulması için el birliği ile çalışılması gerektiğini nasihat ederek bir nevi olayın büyümesini engellemiştir.[195]

Fıkra Kumandanı Akif Bey'e hatıratında teşekkür etmiştir. Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 81.

[193] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 81. Yukarıda belirtildiği üzere Ali Saip Bey hatıratında demiryolu hattını tahrip edenlerin Aneze Aşireti olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Kerim Fırat *Urfa Kahramanları* adlı kitabında demiryolunun tahrip edildiği operasyonu sadece Aneze Aşireti'nin gerçekleştirmediğini iddia etmiştir. Kerim Fırat'ın iddialarına göre tren hattının nasıl tahrip edileceğini bilen Kemancızade Nuri, Memozade Hasan ve Abuzeroğlu Abdile hattı tahrip etmek için yola çıkan ekibe katılarak Hacı İsazade Ömer Ağa'nın köyüne gitmişlerdir. Köyde bulunan Ömer Ağa'nın oğlu Osman Ağa ile amcazadesi Halil ve akrabaları da tren yolunu tahrip edecek ekibe katılarak onlar ile birlikte Suruç'a hareket etmişlerdir. Şahin Bey'in oğulları Bozan ve Mustafa Beyler Urfa ve Siverek Kuvayı Milliyesi ile birlikte olan Siverekli Bozan Ağa'ya katılarak İlyas Bey ile birlikte Cerablus'a doğru giden hattı tahribe başlamışlardır. Ayrıca tren yolunu tahrip edildiği sırada Aneze Aşireti'nden Haçım Bey hattı tahrip eden ekibe saldırmıştır. Bu esnada, Urfalı Hacı İsazade Osman ve Halil Ağa hattı tahrip etmeye çalışırken bir taraftan da Fransız askerleri ile çatışmışlardır. Haçım Bey ve ekibi ise onları uzaktan izleyerek Fransız askerlerinden kalan eşyaları almaya çalışmışlardır. Kerim Fırat ayrıca Haçım Bey'in Milli Mücadele'ye pek de katkısının olmadığını belirtmiştir. Ali Saip Bey'in Haçım Bey'i Deyrizor'da görevli olduğu dönemde tanıştığında belirtmiştir. Kerim Fırat, *Urfa Kahramanları,* 107-110.

[194] Hasan Açalan, *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* 70. Müslüm Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 77.

[195] Müslüm Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 77.

2.6. Ali Saip Bey'in Urfa'ya Dönüşü

Ali Saip Bey, Mardin'e ulaştığında Aneze Aşireti'nin Suruç demiryolu hattını tahrip ettiğini ve diğer aşiretlerin de harekete geçtiğini öğrenmiştir. Bu durum üzerine Urfa'ya geri dönme kararı almıştır. Ali Saip Bey'in yol arkadaşları Binbaşı İlyas, Şevket ve İlyas Beyler ise Resulayn'da bulunan Irak Aşiret Şeyhi Uceym Sadun Paşa'nın yardımıyla Aneze Aşireti'ne katılmışlardır. Onları ve Suruç aşiretlerini birleştirerek Ceraplus ve Arappınar demiryolu hattını esaslı bir şekilde tahrip ettikten sonra Urfa'ya dönme kararı almışlardır. Ali Saip Bey ise Baytar Adil Bey ile birlikte Viranşehir üzerinden Urfa'ya hareket edecektir. 1 Şubat'ta Mardin'den yola çıkan Ali Saip Bey, bu durumu şifreli bir telgrafla Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir.[196]

Viranşehir'de Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey ile de görüşen Ali Saip Bey ve Baytar Adil Bey, iki gün orada kalmışlardır. Siverek ile haberleşen Ali Saip Bey, Badıllı Aşireti'nden Sait Bey'in yanında toplanmak üzere Siverek'te Cudi Paşa adına amcaoğlu Mehmet Ramazan Ağa, Mehmet Sabık Efendi ve Mahmut Efendi adına da oğlu Mehmet Emin Efendi ile görüşerek onların birkaç yüz atlı ile gelerek mücadeleye katılacakları haberini almıştır. 4 Şubat günü iki tane aşiret atlısı kılavuzluğunda Viranşehir'i terk ederek Sait Bey'in yanına gitmek üzere yola çıkmıştır. [197] 6 Şubat 1920 Sait Bey'in köyüne ulaşan Ali Saip Bey hatıratında köyü ordugâha benzetmiştir.[198] 7 Şubat'ta Urfa'ya hareket emrini vermiştir.[199] 7-8 Şubat gecesini

---

[196] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 81-82.

[197] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 83.

[198] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 84. Ali Saip Bey hatıratında köyün isminden bahsetmemiştir. Ancak Açalan o köyün isminin Yedikuyu köyü olduğunu yazmıştır. Açalan *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*, 70.

[199] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 84. Kerim Fırat *Urfa Savaşından Yapraklar* kitabında Ali Saip Bey'in Siverek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile yaptığı görüşmede alınan kararlara uymadığını belirtmiştir. Kerim Fırat 8 Şubat 'ta öğle saatlerinde Urfa'ya hareket edeceklerini ve şehre gizlice girmeyi ve Fransızlar çıktığında üzerlerine ani bir baskın yapılacağını ve önemli olan yerlerin işgal edileceği planlandığını belirtmiştir. Ayrıca 500 mevcutlu askeri disiplin görmüş Fransız askerlerinin karşısına az bir kuvvetlen çıkılmış olmanın hata olduğunu ifade etmiştir. Fırat, *Urfa Tarihinden Yapraklar,* 38. Ancak Mahmut Dörtbudak Urfa Milli Mücadelesinin farklı bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmiştir. İddialarına göre Urfa'da Fransızlara karşı olan direniş iki Fransız çavuşunun kadınların yıkandığı sırada Vezir Hamamı'nı basmaları ile başlamıştır. O tarihlerde öğlen vaktine kadar hamamda erkeler, öğleden yatsıya kadar da kadınlar yıkanırdı. Kadınların yıkandığı sırada sarhoş iki Fransız çavuşu hamamını basmıştır. Bu durum üzerine hamamda bulunan kadınlar panikleyerek çığlık atmış bir kısmı da dışarıya kaçmıştır. Kadınların sesini duyan hamamın yanındaki kalaycı hemen olay yerine gitmiş ancak Fransız askerleri onu tabanca ile vurarak öldürmüştür. Tabanca sesini duyarak hamama gelen çarşı esnafı da Fransız

Karaköprü'de geçiren Ali Saip Bey ve aşiretler, Fransız Ordugahına bir ültimatom göndermiştir.[200]

"Urfa Fransız Kuva-i İşgaliye Kumandanlığına"

"Asırlardan beri hürr ve hâkim yaşamış bir millet isîlâ ve esâreti kabul idemez. Wilson Prensiplerine ve mütâreknâme ahkâmına muhâlif olarak gittikçe tezâyüd iden bu gaddârâne ve zâlimane istîlâya karşı hukûk mukaddesimizin te'mîn ve muhâfazasına fi'ilen azm etmiş bulunuyoruz"

Urfa'daki misâfiretinize daha fazla müsâ'ade edebilmekliğimize imkân yoktur. Mütâreke-yi Mün'akideye muhâlif işgâlinizi şiddetle redd eder, yirmi dört sâ'at zarfında Urfa'yı terk ve tahliye etmediğiniz takdîrde harekât-i kat'iyeye tevessül edileceğini ve dökülecek kanlardan mes'ûliyetinin size râci' olacağını beyân ederiz. Hristiyân vatandaşlarımızın her dürlü hukûku mahfûzdur. Urfa'yı tahliyeye muvâffakat ettiğininiz takdirde hudûdumuzun hâricine kadar serbestçe girebileceğinizi temîn ederiz."[201]

7 Şubat 1920 Kuva-yı Milliye Kumandanı Namık [202]

Ültimatomu elinde beyaz bir bayrakla Badıllı Aşireti'nden Mahmut adında biri Fransız karargâhına götürmüştür. Bir saat sonra Fransızların cevabı gelmiştir. Urfa Fransız Siyasi Hâkimi Sajous (Saju)şehri boşaltma yetkisinin kendinde olmadığını ve bu durumun General Henri Gouraud'a bağlı olduğunu belirtmiştir. Fransızların bu oyalatıcı cevabı ise Urfa halkını pek tatmin etmemiştir.[203]

---

askerlerini öldürmüştür. Bu olay Urfa'da büyük tepkilere yol açmıştır. Dönemin Urfa Ulu Camii imamı Hacı Abdullah Dodanlı dağdaki yiğitlerden olan ve o dönemde Hayırsızlar (Ğersızler) diye anılan aileden Kenan, Urfalı Nezif ve Melengez Mahmut'u evine çağırmıştır. Onlara hastanede bulunan Fransızların elinde makineli tüfekler olduğunu ve orayı basarak ellerindeki makineli tüfekleri almalarını belirtmiştir. Ayrıca Hacı Abdullah Efendi davulcuları çarşı pazar dolaştırarak bütün erkeklere ertesi günü sabah namazının Ulu Camii'de kılacağını belirtmiştir. Urfa erkeleri o gün sabah namazını kılmak için orada toplanmıştır. Namaz kılındıktan sonra hutbe veren İmam Hacı Abdullah Dodanlı, Fransızlar Urfa'dan çıkmayana kadar bir daha hutbe vermeyeceğini belirtmiştir. Bu durum üzerine sabah namazından çıkan erkeler daha önceden kurmuş oldukları çeteler ve dağdan inen yiğitler ile birlikte Fransız askerlerinin elindeki makineli tüfekleri almak için hastaneye hücum etmişlerdir. Hastaneye hücum ederek Fransızların ellerindeki makineli tüfekleri alan Urfa çeteleri ve dağdan inen yiğitler Şehitlik bölgesine gelmişlerdir. Daha sonra Nedim Kürkçü'nün konağına hücum etmişlerdir. Böylece Fransızlar ile savaş başlamıştır. Mahmut Dörtbudak'ın mektubu için bkz.: Ek-11.

[200] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 8- 87. Fakat M. Cemil Hacıkamiloğlu kitabında Fransızlara ültimatomu gönderenin babası Belediye Reisi Hacı Mustafa olduğunu iddia etmiştir. Hacıkamiloğlu, *Şanlı Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi,* 38.

[201] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 86-87.

[202] Namık Ali Saip Bey'in Urfa mücadelesi döneminde kullandığı takma adıdır. Ali Saip Bey bu adı Fıkrateyn köyündeki Aydınoğlu Tufan Bey (General Osman Tufan) ile yaptığı görüşmede gizlilik açısından kullanmaya karar vermiştir. Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 87.

[203] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 88.

Ali Saip Bey, Mutasarrıf Ali Rıza Bey vasıtasıyla Ermeni Temsilciliği'ne bir mektup göndermiştir. Mektubunda; Urfa'daki azınlıklarla eskiden olduğu gibi kardeşçe yaşamaya devam edeceklerini belirtmiş ve Hristiyan vatandaşların haklarını kutsal hakları gibi korumaya karar verdiklerini ifade etmiştir. 24 saat içinde Urfa'yı terk etmeleri için işgal kuvvetleri komutanına bir ültimatom gönderdiğinden bahsederek şayet verilen süre zarfında Fransızlar şehri terk etmezse her taraftan Urfa'ya taarruz edeceklerini belirtmiştir. Fransa ile aralarında bir savaş başladığını ve bu durum karşısında onlara hiç bir zarar gelmeyeceğini de mektubunda yazmıştır.[204]

8 Şubat 1920 sabahı Fransızlar paniğe kapılarak Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Urfa Müftüsü Hasan Efendi, eski Urfa Müftüsü Şeyh Müslüm Efendi ve Belediye Reisi Hacı Mustafa'dan oluşan bir heyeti geri çekilmeye ikna etmek üzere Kuvayi Milliyecilerin yanına göndermiştir. Ancak işgal devletlerinin istihbaratı biraz zayıftır çünkü arabuluculuk için gönderdikleri şahsiyetler harekâtın içinde olan kişilerdir. Fransızların gönderdiği heyet, Ali Saip Bey ve aşiret reisleri arasında bir toplantı gerçekleştirmiştir. Ancak yapılan toplantı onları mücadeleden vazgeçirmek için değil harekâtın nasıl yapılacağı ile ilgili olmuştur.[205]

Toplantıda eski müftü Şeyh Müslüm Efendi ile Ali Saip arasında bir konuşma gerçekleşmiştir. Şeyh Müslüm Efendi'nin *"Komutan Namık kimdir?"* sorusuna Ali Saip Bey *"ben"* cevabını vermiştir. Kuvvetlerinin kâfi olup olmadığı sorusunu, lüzumundan fazla olduğu yönünde yanıtlamıştır. Topların olup olmadığı konusuna yakında geleceği; erzak ve para konusuna ise yine fazlasıyla olduğu şeklinde cevap vermiştir. Ali Saip Bey'in verdiği bu cevaplar üzerine Şeyh Müslüm Efendi, "*endişem zail oldu*" demiştir.[206] Ancak Ali Saip Bey hatıratında yiyecek sıkıntısı çektiklerini, Sait Bey ile Siverek aşiretlerine komuta eden Mehmet Emin, Mehmet Ramazan ve Mehmet Sabık Efendilerin yanlarında kendi adamları için getirdikleri erzakın sadece o geceye yetecek kadar olduğunu belirtmiştir. Belediye Reis Hacı Mustafa Urfa'dan gizlice erzak temin edeceğini söylemiş ve böylece gıda sorunu halledilmiştir.[207]

---

[204] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 89.
[205] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 93.
[206] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 92- 93.
[207] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 93.

Ali Saip Bey, mühimmat sorununu çözmek için Jandarma dairesinde bulunan cephanenin mazbatasını yazdıktan sonra kendi aşiretindeki çetelere dağıtmaları için aşiret reislerine vermiştir.[208] Aynı gün içerisinde Ermeni Temsilciliğinden gönderilen mektubun cevabı gelmiştir. Ali Saip Bey'e gönderilen mektupta Kuvayı Milliye'nin kararını sevinçle karşıladıklarını ve onlara güvendiklerini ifade etmişlerdir.[209]

2.7. Urfa'da Fransızlara Karşı Silahlı Mücadelenin Başlaması

Gönderilen ültimatoma rağmen Fransızlar Urfa'yı terk etmemişlerdir. Ali Saip Bey, aşiret reisleri ile toplantı yapmış ve bu toplantı sonucunda 8/9 Şubat akşamı Urfa'ya girme kararı verilmiştir. Milli Kuvvetler, Harran ve Bey kapılarından Urfa'ya girmişlerdir. Ali Saip Bey ise Badıllı Aşireti ile birlikte Bey Kapısı'ndan şehre girerek sabaha kadar evlerin ve sokakların savunma düzenlerini tertip etmiştir.[210] 9 Şubat sabahı ise Belediye Reisi Hacı Mustafa'nın başkanlığında yapılan toplantıda Fransızlara karşı savaş kararı verilmiştir.[211] Ayrıca Ali Saip Bey, Urfa'ya olaysız bir şekilde girdiklerini Heyet-i Temsiliye'ye, ona bağlı ilçelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne telgrafla bildirmiştir.[212] Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya da gönderdiği telgrafta; Urfa'nın Kuvayı Milliye tarafından işgal edildiği, beş yüz er, dört mitralyözden oluşan Fransız birliğinin Gureba Hastanesi'ne çekildiği, Fransız birliğinin sıkıştırıldığı, Niya'ya giden suyollarının kesildiği ve Fransızlar ile çarpışmanın devam etmekte olduğu bilgisi yazılı idi.[213]

Fransızlar, Milli Kuvvetler şehre girdikten sonra işgal ettikleri binaların bir kısmını boşaltarak daha önceden tahkim ettikleri Gureba Hastanesi'ne çekilerek müdafaa vaziyeti almıştır.[214] Ermeniler ise kendi mahallerine çekilmişlerdir.[215]

---

[208] Fırat, *Urfa Tarihinden Yapraklar,* 40.
[209] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 94.
[210] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 94-95. Ali Saip Bey'in Bey Kapısı'ndan şehre girdiğinde yanında Badıllı Aşireti'nden Sait Bey'in olduğu, vaktin ise yatsı namazı vakti olduğu bilgisi mevcuttur. Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 86.
[211] Urfa Halkevi Neşriatından, *11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920*, 7; Hacıkamiloğlu, *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi*, 41.
[212] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 95.
[213] Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995) 1: 431.
[214] Derviş Kılınçkaya, *Milli Mücadelede Urfa (1919-1920),* (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Enstitüsü, 1985), 44.
[215] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 95.

9 Şubatta tüm görevliler ve şehrin ileri gelenleri Belediyede toplanmıştır. Ali Saip Bey, milli bir ihtilâlin başladığını; bu durum devam ettiği sürece Urfa ve yöresinin yönetimini üstlendiğini ayrıca adalet kurumunun görev yapmasına gerek olmadığını ancak görevlilerin vazifelerine eskisi gibi bağlı kalmalarını belirtmiştir. Ali Saip Bey, Belediye heyetinin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına görev yapmasını istemiştir. Ayrıca belediye heyetinden bir komisyon oluşturarak Kuvayı Milliye'nin iaşesinin sağlanmasını, masrafların karşılanması için de maddi durumu iyi olanlardan belirli bir miktar para toplanmasını ve bunun için yardım defteri düzenlenmesini istemiştir. Oluşturulan defterde iki bin altına ihtiyaç olduğu saptanmıştır. Urfa halkı istenilen bu parayı bir saat içinde komisyona teslim etmiştir. Oluşturulan bu komisyon on kişiden meydana gelmiştir. Beş kişi yönetim işleriyle diğer beş kişi de hesap ve yiyecek işleri ile ilgilenecekti.[216]

Fransızlara karşı yapılan taarruzdan dolayı Ali Saip Bey, Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Timur Bey ve Birecik Kaymakamı Münir Bey'den tebrik telgrafları almıştır.[217]

Ali Saip Bey, hatıratında şehrin zengin fakir bütün halkının onlara varını yoğunu vermek için birbirleri ile yarıştığını; kadın ve çocukların Kuvayı Milliye'yi ne suretle ağırlayacaklarına şaşırdığını; ipekli, sırmalı, işlemeli, atlaslı gelin yataklarını serdiklerini; sabah akşam onlara kavurmalı pilav ikram ettiklerini yazmıştır.[218]

9 Şubat sabahı Urfa Milli Mücadelesinde çok önemli bir yeri olan ve Fransızlar ile ilk çatışmanın başlamasına sebep olan Urfa hapishanesinin kapıları açılarak mahkûmların serbest bırakılması hadisesi gerçekleşmiştir. Ancak bu olay tartışmalıdır. Ali Saip Bey, hapishanenin boşaltılarak mahkûmların serbest bırakılması olayı ile bizzat kendisinin ilgilendiğini hatıratında belirtmiştir.[219] Bununla birlikte hapishanedeki gençlerden faydalanmak için bu olayı Belediye Reisi Hacı Mustafa'nın

---

[216] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 95-96.
[217] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 96-97.
[218] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 98.
[219] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 100. M. Akif Sözeri'nin hatıratında Ali Saip Bey'in ifadelerini desteklemiştir. Hapishanenin boşaltılarak mahkûmların serbest bırakılma hadisesini bizzat Ali Saip Bey'in idare ettiğini belirtmiştir. Ayrıca serbest bırakılan mahkûmların Milli Mücadele için büyük fedakârlıklar gösterdiklerini de ifade etmiştir. Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat", *M. Akif Sözeri'nin Kurtuluş Savaşı Hatıratı,* 22.

gerçekleştirdiği hatta hapishane kapısını bizzat kendisinin açtığı da iddia edilmiştir.[220] Mahmut Karadağ ise hapishane hadisesinin Sait Bey tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir.[221]

Urfa hapishanesi boşaltıldığı sırada durumdan habersiz nöbet tutan nöbetçinin mahkûmların hapishaneden kaçtığını zannederek havaya ateş açması ile her taraftan ateş edilmeye başlanmıştır. Fransızlar kendilerine saldırıldığını sanarak siperlerden şehrin üzerine ateş açmışlardır. Fransızların bu saldırısına karşı Kuvayı Milliye'nin de ateş etmeye başlaması ile her iki taraf arasında çatışma başlamıştır. Fransızlar ile Milli Güçler arasında gerçekleşen bu ilk çatışmada Mehmet Sakıp Efendi şehit düşmüştür.[222]

Urfa'da Amerikan misyonerlerinin açtığı Ermeni Yetimhanesi Müdiresi Mary Caroline Holmes[223] Milli Mücadele'nin önüne geçmek için Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e bir mektup yazmıştır. Ali Saip Bey ise aynı günün akşamında Urfa'nın durumunu Heyet-i Temsiliye'ye bildirerek Fransızlar ve Maraş'taki olaylar hakkında bilgi istemiştir.[224]

11 Şubat'ta Ali Saip Bey, Fransız komutanına tekrar teslim olma çağrısında bulunmuş ancak ret cevabı almıştır. Bu durum üzerine taraflar arasında o günün akşamına kadar süren bir çatışma başlamıştır. Ayrıca Ali Saip Bey, Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Timur Bey'den telgraf almıştır. Timur Bey, Birecik kasabasının dışında birleşen Fransızların üzerine ateş açıldığını ve çatışmanın devam

---

[220] Hacıkamiloğlu, *Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi*, 41.
[221] Mahmut Karadağ'ın mektubu için bkz.: Ek-12.
[222] Çelik, *Milli Mücadelede Güney Cephesi*, 203- 204.
[223] 35 yıl Yakın Doğu'da çeşitli görevlerde bulunana Mary Caroline Holmes ilk başlarda misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuş ancak daha sonra Kızılhaç yöneticisi olarak ve Yakın Doğu Yardım komisyonunda da çalışmıştır. Çok iyi Arapça bilen Bayan Holmes'un ayrıca gazeteleri ve Kur'an-ı Kerim'i ana dili gibi okuduğu belirtilmiştir. Bayan Holmes hakkındaki en dikkat çekici bilgi ise Thomas Edward Lawrence'ın Arapça hocası olmasıdır. Lawrence'ın gençlik yıllarında Bayan Holmes'un öğrencisi olduğu ve kendisinden uzunca bir süre Arapça eğitimi aldığı belirtilmiştir. Bayan Holmes'un ayrıca Lawrence'ı Arap toplumunun yapısı hakkında da bilgilendirdiği ve bunun sayesinde İngilizlerin başarılı bir şekilde Kudüs'e girdiği belirtilmiştir. Yıldız Deveci Bozkuş, "Mary Caroline Holmes'un "Urfa'da Ermeni Yetimhanesi" Adlı Eserinde Urfa'daki İşgal Yılları Ve Ermeni Yetim Çocukları", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/4 (Spring 2014):348. Amerikan Ermeni Yetimhanesi Müdiresi Mary Caroline Holmes'in resmi için bkz.: Ek-13.
[224] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 103-104.

ettiği bilgisini vermiştir.[225] Gün içerisinde Ali Saip Bey'e muhalefet edenler XIII. Kolordu Kumandanlığına (Komutanlığına) onu şikâyet ederek Fransızlara karşı gerçekleştirilen silahlı mücadelenin kumandanlığının (komutanlığının) üstesinden gelemediğini belirtmişlerdir. Ayrıca başka bir kumandanın (komutanın) gönderilmesini de talep etmişlerdir.[226]

Fransız askerleri, mevzilerine yakın olan ve Kuvayı Milliye'nin bulunduğu bölgelere egemen bir konumda bulunan Amerikan Ermeni Yetimhanesi'ne[227] yerleşmiştir. Fransızlar ile Kuvayı Milliye'nin arasında gerçekleşen çatışmalara yetimhanede bulunan Fransız askerlerinin de katılması üzerine Ali Saip Bey, yetimhanenin müdiresi Bayan Holmes'a bir mektup göndermiştir.[228]

Ali Saip Bey, Bayan Holmes'a gönderdiği mektupta Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e gönderdiği mektuptan haberi olduğunu belirterek Amerikan Başkanı Wilson'un yayınladığı ilkelerin[229] on ikinci maddesine rağmen Fransızların ülkelerini işgal ettiğini belirtmiştir:

Amerikan Kurumunun Saygı Değer Müdiresi Bayan Holmes'e

"Mutasarrıf Beye yazdığınız mektubu okudum. Milletimiz kaynamaktadır ve Milli gSüçlerimiz (güçlerimiz) kutsal ülkelerini korumaya karar vermiştir. İnsanlığın hizmetindeki Başkan Wilson, On İkinci Maddede işaret etmesine rağmen, Fransızlar ülkemizi işgal etmişlerdir.[230]

Siyaseti ve hükümeti ayrıca olayların sonucunu düşünmek istemediğini, artık ne olursa olması gerektiğini belirten Ali Saip Bey, Kuvayı Milliye'nin Urfa yönetimine

---

[225] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 106-107.

[226] Hacıkamiloğlu, *Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi,* 60.

[227] Şanlıurfa'da yapılan araştırmalarda adı geçen Ermeni Yetimhanesi'nin bulunduğu yerin Vali Fuat Caddesi'nde (Büyükyol) bulunan Fırfırlı Cami ile Elçi Konağı Butik Otelinin yer aldığı ada üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Cenk Demir vd., "Amerikan Yakındoğu Yardım Heyeti'nin Milli Mücadele Döneminde Urfa ve Çevresindeki Yardım Çalışmaları", *Studies of the Ottoman Domain* 8/15 (2018):125. Amerikan Ermeni Yetimhanesini görseli için bkz.: Ek-14.

[228] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 108.

[229] Ali Saip Bey'in mektubunda bahsettiği Wilson ilkelerinin 12. maddesi; Osmanlı devletinde Türklerin oturdukları ve çoğunluk sağladıkları bölgelerin bağımsızlığının sağlanması, Türk egemenliği altında bulunan diğer unsurlara da özerk bir gelişme için tam ve engelsiz bir fırsatın sağlanması, Türk Boğazlarının uluslararası güvence altında tüm devletlerin ticaret gemilerine açılması şeklinde idi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Wilson_%C4%B0lkeleri (9/01/2020)

[230] Mary Caroline Holmes, *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, çev. Vedii İlmen, (İstanbul: Yaba Yayınları, 2017), 87.

el koyduğunu ve emrindeki kişilerin asker olmadığını belirterek Fransızların içinde bulunduğu binaların yakılabileceğinden bahsetmiş ve Bayan Holmes'u uyarmıştır:

> *"Ben siyaseti ve hükümeti, hatta sonuçları düşünmek istemiyorum. Ne olacaksa olsun. Urfa'yı işgal eden milliyetçi güçler, Türk Hükümetinin eylemlerine son vermiş ve hükümeti ele geçirmiştir. Benim komutam altındaki kişiler asker olmadıklarından Fransızların bulunduğu bütün binalara ateş edeceklerdir."*[231]

Ali Saip Bey, Bayan Holmes'a binalarını korumak için Fransız askerlerini yerleştirdiğinden dolayı Kuvayı Milliye tarafından yanlışlıkla ateş edilebileceğini belirtmiştir. Amerikalılara olan sevgisinden ve kendileri gibi onların da hayatlarını korumak istediklerini mektubunda şu ifadelerle yazmıştır:

> *"Binalarınızı korumak için Fransız askerlerini getirdiniz. Bu nedenle sizin tarafınıza da kaza kurşunları gelecektir. İnsanlığa hizmet eden Amerikalıları seviyoruz ve gönül borcu duyuyoruz ve kendi yaşamımız kadar sizinkileri de korumak istiyoruz."*[232]

Ali Saip Bey, çatışma sırasında Amerikan yetimhanesinin zarar görmemesi için önerilerde de bulunmuştur. Önerileri arasında; Fransız askerlerinin binadan uzaklaştırılması, yetimhanenin Süryani mahallesine taşınması, binaya kızılhaç bayrağı çekilmesi ve Fransızların binadan Kuvayı Milliye'ye ateş etmemesi vardı:

> *"Sizi koruyan Fransız askerlerini gönderir ve Süryani mahallesinde bizim güvencemiz altına girerseniz, yaşamınız ve taşınmazlarınız bizim kesin güvencemiz altında olacaktır. Eğer bunu kabul etmezseniz kızıl haç bayrağı çekmenizi ve Fransızlara bize ateş etmemelerini söylemenizi rica ederiz"* [233].

Saygılarımla

Milliyetçi Güçler Komutanı

Namak (Namık)

Urfa, 12 Şubat 1920

Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in mektubuna hemen cevap yazmıştır. Cevabında, onun tarafından gönderilen mektubun kendisini onurlandırdığını belirtmiştir. Ayrıca Mutasarrıfa yazdığı mektubu bir kez daha okuyacak olursa Ali Saip Bey'in mektubuna güzel bir cevap olacağını ifade etmiştir. Bayan Holmes, Ali Saip Bey için iyi düşünürse kendisinin de fark edeceğini belirterek Cumhurbaşkanı Wilson'un on dört maddelik ilkelerinden yalnızca bir kısmının Meclis-i Âli-i

---

[231] Holmes, *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, 87.
[232] Holmes, *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, 87.
[233] Holmes, *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, 88.

tarafından kabul edildiğini ve barış koşullarının bu esas üzerine kurulduğunu dahası kabul edilen maddelerin de değişikliğe uğradığını ifade etmiştir. Türkiye hakkında uygulanacak koşulların hala bilinmediğini ve bundan dolayı harekete geçmenin akla uygun olmadığını ve bu şartlar belirlenene kadar beklemenin daha uygun olacağını söylemiştir.[234]

Ali Saip Bey'e kamuoyu akıllıca idare edilirse kıymetli olacağını ifade ederek gerçekleri anlamayan ve halkının çoğunun okuma yazma bilmediği bir şehrin kaderini eline alan bir adamın korkunç bir sorumluluk altına girdiğini belirtmiştir. Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in Fransız kuvvetleri hakkında yanlış bilgi aldığını çünkü Paris Meclisi'nin bile Edmund Allenby'den (1861-1936) aldığı bilgiler ışığında hareket ettiğini, onun da böyle önemli bir noktanın muhafazası için bir avuç asker göndermeyeceğini yazmıştır. Ayrıca Kuvayı Milliye için askeri eğitim ve öğretimden yoksun, öteye beriye ateş eden askerlerden ibaret olduğunu, bunun karşısında ise en iyi araç ve gereçlerle donatılmış ve Almanya'yı bile kendi topraklarında mağlup eden bir kuvvete zarar veremeyeceklerini belirtmiştir. Maiyetindekilere ve halka kazanacaklarını düşündürmenin yanlış olduğunu Ali Saip Bey'e ifade etmiştir.[235]

Mektubunun sonuna doğru yetimhane meselesine değinerek dokuz yüz yetim ile birlikte hiçbir yere gitmeyeceğini, Fransa'nın Amerika'nın müttefiki olduğunu ve Amerikalıları kendi halkı gibi koruyacağını belirtmiştir. Bayan Holmes, Kuvayı Milliye'nin yetimhaneye ateş ettiğini ve bu sebeple Fransızların onları korumak için binaya yerleştiğini iddia ederek Amerika'nın bir hademesi bile zarar görürse bunun hesabının sorulacağını belirterek Ali Saip Bey'i tehdit etmiştir.[236]

Bayan Holmes'ün mektubunun geldiği gün Heyet-i Temsiliye ile telgraflaşan Ali Saip Bey, Maraş'ın düşman işgalinden kurtulduğunu öğrenmiştir.[237] Bu olumlu gelişme üzerine Ali Saip Bey, Fransızlara Urfa'da 13 Şubat 1920 tarihinde teslim olmaları için tekrar çağrıda bulunmuştur. Ali Saip Bey, Namık takma adıyla, Binbaşı Hauger'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda; emri altındaki Kuvayı Milliye ile birlikte Urfa'ya geldiklerini belirterek Fransızların şehri terk etmeleri konusunda daha önce

[234] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 108.
[235] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 109.
[236] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 109-110.
[237] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 111.

teklifte bulunduğunun altını çizmiştir. Dahası onların bu teklifi reddetmelerinden dolayı kan dökülmeden ülkeyi terk etmeyeceklerinin anlaşıldığını da vurgulamıştır. Bununla birlikte sırf kan dökülmemesin diye onlara karşı harekâta geçmediklerini de ifade etmiştir. Ayrıca gereksiz yere inat etmeye devam ettikleri takdirde aralarındaki savaşı şiddetlendirmek zorunda olacağını, üç saat içinde mektubuna cevap beklediğini, şayet silah ve cephanelerini teslim ederek şehri terk ederlerse onların istedikleri noktaya kadar gitmelerini sağlayacağını da eklemiştir. Mektubunun sonunda Maraş'ta Fransız kuvvetlerinin Kuvayı Milliye karşısında mağlup olup şehri terk ettiklerini yazarak Kuvayı Milliye'ye karşı direnmelerinin boşuna olduğunu belirtmiştir. Ali Saip Bey'in mektubuna cevap veren Binbaşı Hauger; Urfa'da bulunan Fransız kuvvetlerinin, Müttefik devletler ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen ateşkes antlaşması gereği orada olduklarını belirterek Urfa'yı terk etmeleri emrini ancak Fransız Hükümeti'nin vereceğini ifade ederek Ali Saip Bey'in teklifini reddetmiştir.[238]

Ali Saip Bey, Namık takma adıyla 13 Şubat günü Bayan Holmes'un mektubuna cevap yazmıştır. Mektupta; emri altındaki Kuvayı Milliye'nin amacı ve hedefi hakkında Bayan Holmes ile Mutasarrıf arasında gerçekleşen bütün haberleşmelerden bilgisi olduğunu belirtmiştir. Bayan Holmes, Mutasarrıf Ali Rıza Bey ve Ali Saip Bey'e 12 Şubat'ta yazdığı mektuplarda Fransızların şehri boşaltmayacağından, Fransız askerlerinin sayılarının az olmadığından ve her türlü savunmayı yapabilecek kabiliyette olduklarından bahsetmiştir. Bunun üzerine Ali Saip Bey, Fransız askerlerinin sayılarını bildiğini, Kuvayı Milliye'nin silah kullanmayı bilmeyen ve derme çatma bir araya getirilmiş olduğu konusunda Bayan Holmes'un yanıldığını çünkü onların dört yıldır savaşmalarından askeri deneyimlerinin olduğunu ve cesaretleriyle kendilerini dünyaya kanıtladıklarını belirtmiştir. Mektubunun devamında amaçlarının kan dökülmeden Fransızların Urfa'yı boşaltması olduğunu ifade ederek bu sebepten ötürü savaşa başlamadan önce barışçıl yollar ile bunu sağlamaya çalıştıklarını mektubunda yazmıştır. Şayet silah ve cephanelerini teslim ederek şehri terk edelerse onlara istedikleri yere güven içinde ulaştırılacağı sözünü verdiğini ancak Fransızların yapılan bütün barış tekliflerini reddettiğini ve bundan

[238] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 112-114.

dolayı da milletinin bağımsızlığı için harekete geçmek zorunda olduğunu dile getirmiştir.[239]

Bayan Holmes'e gönderilen mektupta Ali Saip Bey, Ermeniler hakkında da ona bilgi vermiştir. Ermeni Cemaatin ileri gelenlerine yazdığı özel mektupta onların kendi vatandaşları olduğunu, yaşamlarının güvence altına alınmasına rağmen Basmahane yakınında saatçi Mıho'nun evinden Kuvayı Milliye'ye ateş açtıklarını belirterek onlara yapılan nasihatlerin olumlu karşılanmadığını ve bu durum tekrarlanırsa karşılık verileceğini kendilerine söylediğini Bayan Holmes'e yazmıştır. Ayrıca Bayan Holmes'e üç tane teklif yapmıştır. Bunlar; Yetimhaneyi korumak için Fransız askerlerine karşılık bir jandarma müfrezesinin gönderilerek korunmanın üstlenilmesi, yetimhanenin şehrin güvenli bir yerine taşınması, her iki teklifi de kabul etmediği takdirde ise yetimhane binasının müsait bir yerine Kızılay bayrağı asılmasıdır.[240]

Ali Saip Bey, Namık takma adıyla Ermeni Millet Meclisi'ne de bir mektup yazmıştır. Mektubunun başında Kuvayı Milliye'nin amacının Urfa'yı ve ona bağlı kasabaları Fransız işgalinden kurtarmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hayatlarının güvence altında olduğunun Ermenilere söylendiğini belirterek Fransızlar ile iş birliği yapmamaları konusunda da onları uyardığını ifade etmiştir. Devamında ise Türklere bağlı kalmaları için defalarca öneri ve ricada bulunduğunu hatırlatmıştır. Fransızlar şayet şehri boşaltırlarsa onların istenilen yere götürebileceğini söylediğini Ermeni Cemaatine de yazdığı mektupta belirtmiştir. Ancak Fransızların şehri boşaltmayacaklarını bildirdiklerini belirterek onlar ile savaşacaklarını ayrıca gerekirse düşman mevzilerini bombalayacaklarını ve bütün sorumluluğun Fransa'ya ait olduğunu vurgulamıştır. Maraş'ın Fransız işgalinden kurtulduğunu ve oradaki Ermenilerin Fransızlar ile iş birliği içinde olmalarına rağmen sonraki süreçte Kuvayı Milliye'ye sığındıklarını ve onlara insancıl davranıldığını da ifade etmiştir. Ali Saip Bey, bu konudan bahsetmesinin sebebi olarak bütün uyarılara ve güvencelere rağmen hiçbir uyarısının dikkate alınmadığını, Ermeni mahallesinde Basmahane yakınlarına Saatçi Mıho'nun evinden ateş edildiğini belirterek bu eylemin tekrarlanması

---

[239] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 115. Fakat Bayan Holmes *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-1920* adlı kitabında Ali Saip Bey'in ona mektup gönderdiği tarihin 14 Şubat olduğunu yazmıştır. Holmes, *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, 90-91.

[240] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 115-116.

durumunda Fransızlara karşı yapılan şiddetli hareketlerin aynısının Ermenilere de yapılacağını mektubunda yazmıştır. Ali Saip Bey, Ermeni Cemaatine de kilisenin uygun bir yerine Türk bayrağı asmalarını ve bu durumun aksine bir hareket olursa bütün sorumluluğun Ermenilere ait olacağını belirterek kendilerinden bu konuyla ilgili güvence vermek üzere Millet Meclislerinden birkaç üyenin görüşmek için yanına gönderilmesini talep etmiştir. [241]

Ermeni Millet Meclisi adına Doktor Tığcıyan, Ali Saip Bey'in mektubuna cevap yazmıştır. Mektubu büyük bir sevinçle kabul ettiklerini belirterek inceleyip düşündükten sonra cevap vermek istediklerini dile getirmiştir. Amerikalıların mektuplarını tercüme ettiklerinden dolayı biraz zamana ihtiyaçları olduğunu ifade ederek o günün akşamına doğru mektuba cevap vereceklerini ifade etmiştir.[242]

Ali Saip Bey, Urfa'daki direniş devam ederken Maraş Kuvayı Milliye Kumandanı (komutanı) Kılıç Ali ile sık sık haberleşerek karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmuştur. Bu sebeple Kılıç Ali, Ali Saip Bey'e 13 Şubat günü bir telgraf daha yazmıştır. Telgrafında; İşgal kuvvetlerinin Maraş'ı terk ettiğini ve Maraş-Antep yollarından Ermeni ve Fransızların geçirilmemesine dikkat edilmesini istemiştir.[243]

Ali Saip Bey, Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Timur Bey'den bir rapor almıştır. Timur Bey, olumlu gelişmelerin yer aldığı telgrafta tren yolu vasıtasıyla Fransızlara yardım gelemeyeceğini bildirmiştir. Çünkü Akçakoyun istasyonundan Cerablus'a kadar olan demir yolunun Nizip şubesinin askerleri yardımıyla tahrip edildiğini ve demirlerinin de uzak bir bölgeye gömüldüğünü söylemiştir. Sacur köprüsünün ise tren geçemeyecek şekilde tahrip edildiğini ayrıca Barak ve Reşi Aşiretleri'nin Sacur'dan itibaren nöbet tutarak köprünün onarılmasına izin vermediklerini ifade etmiştir.[244]

Ali Saip Bey, 14 Şubat günü Bayan Holmes'ten İngilizce yazılmış bir mektup almıştır.[245] Mektubunda Amerikan binalarının üzerine kızılhaç bayrağı astığını belirten Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in Ermeni mahallesine hücum edeceğini

---

[241] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 117.
[242] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 118.
[243] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 119.
[244] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 119-120.
[245] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 122.

anladığını yazmıştır. Bayan Holmes ise Mutasarrıf Ali Rıza Bey ve Ali Saip Bey'e yazdığı mektuplarda Ermenilerden hiç bahsetmediğine değinerek onların tarafsız kalıp kalmamalarını düşünmenin kendi görevi olmadığını mektubunda yazmıştır. Devamında ise kendisi ve başka bir Amerikalıyı ilgilendiren asıl şeyin herhangi bir sebep ya da bahaneyle Ermenilerin öldürülmesi düşüncesini protesto etmek olduğunu yazmıştır. Ayrıca Bayan Holmes'e göre; Newyork, Boston ve Washington'da Hıristiyan ve Yahudilerin büyük bölümünün katıldığı toplantılara eğer Ali Saip Bey katılmış olsaydı binlerce yüzbinlerce Ermeni'nin öldürülmesi ve sürgüne gönderilmesinden dolayı ülkeyi yöneten kişilerin şiddetli bir şekilde ayıplandığını duyacağını iddia etmiştir. Bayan Holmes kendisinin Amerika'nın, Türkiye'ye savaş açmasını engelleyen az sayıdaki kişilerden biri olduğunu söyleyerek Türkiye'nin dostu olduğunu ve Türkiye'de iyi insanların olmadığı düşüncesine katılmadığını belirtmiştir. Amerika'da birçok bölgede ve çeşitli toplantılarda her zaman Türkiye'deki sevdiklerini ve dostlarını övdüğünü dile getirmiştir. Ali Saip Bey'den silahların her şeyini kaybetmiş Ermenilere çevrilmesinin engellenmesini istemiştir. Mektubunun sonuna doğru tüm gücüyle bu durumu protesto ettiğini söyleyerek büyük Amerika adına böyle bir planın uygulanmamasını rica etmiştir. [246]

Ali Saip Bey, Bayan Holmes'in Ermeniler hakkındaki düşüncelerine karşı kendisinin ve ülkenin yaptığı eylemleri savunmuştur. Vatana ihanet ister Türk isterse Ermeni tarafından yapılsın hiçbir farkının olmadığını belirtmiştir.[247]

Üslubunu daha da sertleştiren Ali Saip Bey, Ermenileri öldürenlerin Türkler olmadığını belirterek onları bu duruma getirenlerin kendi siyasal, dinsel ve ekonomik çabaları için aldatan, kışkırtan ve ellerine silah vererek savaşa ve ölüme gönderenler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bayan Holmes'in gözü önünde Ermenilerin silahlandığını, Fransızlar ile birlikte Urfa'ya ateş yağdırdıklarını ve ellerinde güç olsa bu ülkenin en temiz evlatlarından oluşan Kuvayı Milliye'yi öldürmekten çekinmeyeceklerinin kesin bir durum olduğunu belirtmiştir. Devamında ise bunun karşısında Bayan Holmes'in böyle bir mektup yazmasının üzücü olduğunu ifade etmiştir. Ali Saip Bey, Fransa ve Amerika üzerinden de Ermeni meselesine örnek

[246] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 123.
[247] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 124.

vermiştir. Türklerin, Fransa ya da Amerika'yı işgal ettiklerini ve oradaki vatandaşlar ile iş birliği yaparak o ülkenin yurttaşlarına karşı cephe aldıkları varsayılsaydı Bayan Holmes ile Komutan Sajous'nun yine onları haklı görüp görmeyeceğini sorgulamıştır. Ali Saip Bey, ayrıca Bayan Holmes'un Gregorian ve Ortodoks Ermenilerini Protestan yapmak için Amerika'dan Urfa'ya geldiğini ve bu işi de sözde din adına ve vicdan aracılığıyla yaptığını, üstelik kendi mezhebini daha güzel göstermek için diğer din ve mezhepleri kötülediğini de iddia etmiştir. Ayrıca kendisi gibi misyonerlerin açtığı yollardan insanların kışkırtıldığından bahsederek ülkeye bomba ve silah sokulduğunu da belirtmiştir. Bütün bu cinayet araçları hazırlandıktan sonra olayları başlatmak için komut verdiklerini ve sonrasında da araya girerek neden birbirinizi öldürüyorsunuz dediklerini ve bunu demenin ne anlamı olduğunu sormuştur. Devamında ise gerçekleri biraz anlasa bütün cinayetleri işleyenlerin kendilerinin olduğunu fark edeceğini belirtmiştir.[248]

15 Şubat günü bir Fransız kuvvetinin Urfa'ya doğru yola çıktığı dedikodusu üzerine Ali Saip Bey küçük bir keşif taarruzu yaptırmıştır. O gün akşama kadar aralıklı bir şekilde Fransız siperlerine ateş açılmıştır. Ancak Fransızların da şehre ateş etmeleri sonucunda şehir sakinlerinden ölenler olmuştur.[249] O gün gerçekleşen başka bir olayda 1200 Ermeni genci, Türkler'in kendilerine iyi davranmasına rağmen Fransız tarafına geçmişler ve Fransızlar tarafından silahlandırılmıştır.[250]

Ali Saip Bey, Belçika Hastanesi'nin Başhekimi Doktor Andreas Fischer'e bir mektup yazarak Fransız mevzilerine yakın oldukları için Duyun-u Umumiye (Genel Borçlar İdaresi) binasına taşınmaları gerektiğini bildirmiştir.[251]

16 Şubat'ta Ali Saip Bey, Fransız Komutanlığı'na teslim olmaları için bir mektup daha yazmıştır. Ancak her zamanki gibi Fransızlar şehri boşaltmayı kabul etmemişlerdir. Aynı gün içinde gerçekleşen başka bir gelişme de Doktor Fischer'in

---

[248] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 124-125.
[249] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 128-129.
[250] Hulki Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970), 232.
[251] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,*129. Belçika Hastanesi'nin görseli için bkz.: Ek-15.

Ali Saip Bey'in hastaneyi taşıma teklifine cevap yazmasıdır. Mektubunda Ali Saip Bey'i oyalamak için hastanenin taşınması teklifini kabul ettiğini belirtmiştir.[252]

Ali Saip Bey, Doktor Fischer'den gelen cevap üzerine 16 Şubat'ta "Namık" takma adıyla ona tekrar bir mektup yazmıştır. Mektubunda Doktor Fischer'in Mutasarrıfa yazmış olduğu mektubu okuduğunu, hastanenin bulunduğu bölgenin düşman mevzileri arasında bulunduğundan dolayı Duyun-u Umumiye binasına taşınmaları gerektiğini rica ettiklerini belirtmiştir. Kendisine istediği kadar süre verebileceğini ve hastanenin başka bir yere taşınması gerektiğini tekrar belirterek Doktor Ficher'e ve hastaneye saygısı olduğunu yazmıştır. Ali Saip Bey mektubun devamında Mutasarrıf Ali Rıza Bey ile Doktor Fischer'in irtibat kurmasını yasakladığını ve istekleri varsa kendisine bildirilmesini belirtmiştir.[253]

Doktor Fischer, Ali Saip Bey'in mektubuna gün içerisinde cevap vermiştir. İsviçreli Doktor, Ali Saip Bey'e yazdığı mektupta hastanedeki hastaların ve malzemelerin boşaltılmasının iki gün süreceğini bildirmiştir. Ayrıca hastanede bulundukları sürece Cenevre Kararlarını dikkate alarak hastaneye ateş edilmemesini istemiştir.[254]

Doktor Fischer, aynı gün içinde Ali Saip Bey'e başka bir mektup daha göndermiştir. Bu seferki mektubunda gerçek niyetini belirten doktor, hastaneyi Duyun-u Umumiye binasına taşımayı reddetmiştir. Fransız saldırılarına karşı güvenli bir yere taşınma fikrinden vazgeçtiğini belirterek Ermeni mahallesine veya şehir merkezine taşımak istediğini bildirmiştir. Ayrıca hastanenin taşınması için şehirden insan ve hayvan gönderilmesini istemiştir. Ancak yardım için gelen insanların Müslüman değil Hristiyan olması gerektiğini belirtmiştir. Bahane olarak da Fransızların Müslümanları yanlarında istememe ihtimalini göstermiştir. Ayrıca belirttiği şartların kabul edilip edilmediğini ve tahliye için kaç gün süre verileceğinin kendilerine bildirilmesini istemiştir.[255]

---

[252] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 130-131.
[253] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 132.
[254] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 132-133.
[255] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 133.

Kuvayı Milliye, 17 Şubat'ta Külaflı Tepesi'ni Fransızlardan alarak büyük bir zafer kazanmıştır. Ancak Ali Saip Bey, Urfa Milli Mücadelesi'nde çok önemli bir hadise olan bu zaferi hatıratında çok kısa anlatmış ve emri kendisinin verdiğini yazmıştır.[256] Külaflı Tepesi baskınını idare eden M. Akif Sözeri ise hatıratında olayı daha farklı bir şekilde anlatmıştır. Sözeri Külaflı Tepesi baskınından Ali Saip Bey'in haberi olmadığını ve harekât esnasında sadece kırk kişilik bir grup olduklarını; ayrıca tepenin zapt edildiği müjdesini vermek için Ali Saip Bey'e telefon ettiklerinde de onu uykudan uyandırdıklarını iddia etmiştir. Ali Saip Bey'in bu güzel haber karşısında çok sevindiğini de belirtmiştir. Mehmet Akif Bey, Ali Saip Bey'in hatıratında Külaflı Tepesi operasyonunda yer alan müfrezeyi ve onların komutanı olan kendisinin adının yazılmamasının kıskaçlıktan dolayı olduğunu dile getirmiştir.[257]

18 Şubat günü Ali Saip Bey, Doktor Fischer'in mektubuna cevap vermiştir. Mektubunda Ermeni mahallesinin Tılfındır (Telfutur) mevkiinde bir Fransız müfrezesi bulunduğunu belirterek orada iki taraf arasında çatışma çıkması durumunda mahallenin savaş bölgesi olma ihtimalinden bahsetmiştir. Ali Saip Bey, mektubunun devamında Müslümanların Dr. Fischer'e saygı duyduğunu belirterek hastanenin onların ya da Süryanilerin mahallesine taşınmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kabul ederse taşınmak için yalnızca bir gün süre verecileceğini belirterek, taşındıkları gün iki taraf arasında ateşkes yapılacağı bilgisinin Fransızlara bildirilmesini de istemiştir.[258]

Ali Saip Bey'in mektubuna cevap yazan Doktor Fischer, Süryani ve Müslüman mahallesine taşınma konusunda hastalarını ikna edemediğini belirterek, hastaneyi başka bir yere taşımaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. Mektubunun devamında kendisi ve hastane adına Müslümanların besledikleri içten duygular için teşekkür etmiştir. Ayrıca mektubunun sonunda Uluslararası Cenevre Antlaşması kurallarına uymaya devam edeceğini ifade ederek çektiği sancağa saygı duyulmasını istemiştir.[259]

---

[256] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,*134. Ali Saip Bey'in Yedek Subay Mehmet Akif Sözeri'nin İstiklal Madalyası Taltifiyle İlgili hazırlanan belgede Ali Saip Bey Külaflı tepesi baskınını M. Akif Bey'in yaptığını belirtmiştir. Belge için bkz.: Ek-16.

[257] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *M. Akif Sözeri'nin Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* haz. Müslüm Akalın, (Ankara: ŞURVAK Yayınları, 2017), 26-30.

[258] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 135-136.

[259] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, 137*.

21 Şubat günü Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına Urfa'da bulunan Namık Bey'e (Ali Saip Bey'in Milli Mücadelede kullandığı takma isim) Amerikalılar konusunda bir telgraf göndermiştir. Telgrafında; Urfa'da bulunan Amerikalıların ülkenin değerli misafirleri ve Türk ulusunun dostları olduklarını ifade etmiştir. Bunalımlı zamanlarda bile onların rahatlığı sağlanarak yaşamlarının dokunulmazlığının Heyet-i Temsiliye'nin korumasında olduğunu ve bu konu ile ilgili gerekli önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Amerikalılar herhangi bir konu hakkında inceleme yapmak isterlerse onlara koruma ve yardımcılar sağlanmasını bildirmiştir. Amerikalıların Ulusal Kuvvetlerin koruyuculuğu altına alınmasını da istemiştir. General Allenby ile Milli Güçlere gözdağı veren Bayan Holmes'ün Türklerin ulusal sevgisinin duyurulmasının uygun olacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa ayrıca Antep'in güneyinde Fransızlar ve Ermeniler tarafından öldürülen Perry ve Johnson adındaki iki Amerikalının katilleri için yapılan araştırmanın derinleştirilmesini ve güvenli belgelerin toplanarak kendilerine gönderilmesini istemiştir.[260]

21/22 Şubat gecesi olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Ermeni mahallesi ve Fransız mevzileri arasında merkezi bir durumda bulunan Bediüzzaman karakolu Kuvayı Milliye tarafından işgal edilerek Ermeniler ve Fransızlar arasındaki ulaşım kesilmiştir. Bu önemli operasyona Bucak ve İzol Aşiretleri katılmıştır.[261] Katılanlar arasında İzol Aşireti'nden Bozan Bey de vardır.[262]

23 Şubat'ta Ali Saip Bey, Birecik Merkez Kurulu'ndan aldığı mektuba cevap yazmış ve telgrafında Urfa'nın durumu hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Urfalılarla ilişki kurmaları ricasında bulunmuştur.[263]

---

[260] Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, 1: 448-449. Daha önce de Amerikan Hükümeti, Maraş'ta Fransızlara karşı gerçekleşen mücadele sırasında vatandaşları zarar görmesin diye Osmanlı Dâhiliye Nezareti ile irtibata geçmiştir. Bu durum üzerine Dâhiliye Nezareti Antep, Maraş ve Urfa Mutasarrıflıklarına 19 Şubat 1920'de çok acele kaydıyla birer şifreli telgraf göndermiştir. Telgrafta Urfa ve Antep'te bulunan Amerikalılara karşı yapılacak bütün saldıra karşı dikkatli olunmasını yazmış ayrıca Amerikan Yardım Heyeti'nin korunması ve himayesinin devletin sorumluluğunda olduğunu hatırlatmıştır. Metin Ayışığı, *Kurtuluş Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri,* (Ankara: TTK, 2004), 132.

[261] Ali Saip, *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*,140.

[262] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 111. Bozan Bey'in resmi için bkz.: Ek-20.

[263] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 141.

Ali Saip Bey, 24 Şubat günü Kuvayı Milliye Kumandanı (Komutanı)Namık sıfatı ile Fransız Komuntanlığı'na mektup göndermiştir. Mektubunda hayli zamandır boş yere kan döküldüğünü onların da bildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin eski dostu olan Fransızların ülkemizde misafir olarak bulunan subay ve erlerinin daha fazla kayıp vermelerini istemediğini de belirtmiştir. Aneze Aşireti'nin top ve tüfeklerle geldiklerini ve onların saldırmasını istemediğini belirleterek Fransızlara teslim olma çağrısında bulunmuştur. Ayrıca teslim olmaları durumunda güvenli bir şekilde istedikleri yere ulaştırılacakları sözünü de vermiştir. Fransızlar adına Hauger ise yine aynı cevabı vererek Fransız Komutanı'nın emri ile Urfa'yı işgal ettiklerini ve şehri ancak komutanın emri ile şehri terk edebileceklerini yazmıştır.[264].

Bayan Holmes'in Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e yazdığı mektupta Ali Saip Bey'den yakınması üzerine, Ali Saip Bey de 26 Şubat'ta Bayan Holmes'e tekrar mektup yazmıştır. Mektubunda Mutasarrıfa yazılan mektubu okuduğunu ve bu durum karşısında üzüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca Amerikan halkının Türk ulusunun çok sevgili dostları olduğunu yazmıştır. Yetimhanedeki çocukların kendi vatandaşları olduğunu ifade etmiştir. Buradaki hizmetin bir başka ifadeyle çocuklara bakılmasının onlar kadar kendilerini de sevindirdiğini belirterek yetimhanenin güvenli bir yer olan Süryani mahallesine taşınmasını teklif etmiştir. Ali Saip Bey, mektubunun sonunda Bayan Holmes'ü bulundukları yere davet ederek durumlarını yakından görmesini istemiş ve vatandaşlara iyi davranıldığını görmekten hoşnut olunacağını ifade etmiştir. Ayrıca Yetimhanenin gıda sorunu ile de ilgili da öneride bulunmuştur. Ali Saip Bey, şayet gıda ve malzeme alacak paraları yoksa bedeli sonra kurumlarına ödenmek koşuluyla onlar için gıda satın alınacağını belirtmiştir.[265]

Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in mektubuna cevap yazmıştır. Mektubunda Süryani mahallesine taşınmayı kabul etmeyerek yalnızca Amerikan binalarında kalmak istediğini belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'i Amerikan hükümeti adına Amerikan vatandaşlarının can ve mallarının korunması konusunda uyararak zarar görmeleri durumunda sonucunun çok ağır olacağını belirtmiştir. Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in önerisi üzerine Amerikan binaları üzerine kızılhaç bayrağı asıldığını, hatta

[264] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 143-144.
[265] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 148.

bayrağın kendisinin hasta olarak yattığı odanın tam üzerinde bulunduğunu, buna rağmen oraya Kuvayı Milliye tarafından ateş edildiğini iddia etmiştir.[266]

Bayan Holmes'ın yetimhane binasına ateş açıldığı iddiasına karşı Ali Saip Bey kendini savunmuştur. Şehrin içinde birçok silahlı adam olduğunu ve bunların arasında çapulculuk yapabilecek, uygar ve insancıl olmayanların da olmasının uzak bir ihtimal olmadığını belirterek Bayan Holmes'ın bu kritik durumu anlaması gerekirken Ermenilerin etkisi altında kalarak sürekli inat ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca en düzenli savaşlarda uygar devletlerin bile savaş kurallarına uymadığının altını çizerek Urfa'da bir ihtilalin yaşanmakta olduğu vurgulanmıştır. Bayan Holmes'ın normal zamanlarda bile zor uygulanacak davranışları beklemesinin dikkat çekici olduğunu ifade etmiştir.[267]

26 Şubat'ta Haçım Bey, kendi aşireti Aneze'nin altıyüz kişilik atlıları ile Urfa'ya gelmiştir. Urfa'ya gelen Aneze Aşireti mensupları Cerablus, Siftek ve Arap Pınar arasındaki demiryolu ile Cerablus ve Akçakoyun arasındaki Sacur köprüsünü de tamamen tahrip etmiştir.[268]

Ali Saip Bey'in bütün uyarılarına rağmen Ermeniler, kiliselerine Türk Bayrağı asmamışlar ve anlaşmaya da yanaşmamışlardır. Ayrıca silahlı tarafsızlıklarını koruyacaklarına dair söz vermelerine karşın yine de Kuvayı Milliye'ye saldırmışlardır. Bu durum üzerine gerek tutsak edilen Fransız askerlerinden alınan bilgiler ve gerekse yapılan soruşturma ve gözlemler sonucunda Ermenilerin Fransızlara yardım ettiği açığa çıkmıştır. Bu olumsuz gelişmeler karşısında 27 Şubat'ta Ermenimahallesi kuşatılarak buraya dışarıdan yiyecek sokulması engellenmiştir.[269]

28 Şubat'ta Fransızların bir uçakla şehrin üzerinde tur attıkları belirtilmiştir. Ali Saip Bey, Birecik Müdafaa Hukuk Cemiyeti'nden aldığı raporda Fransız uçağının Birecik üzerinde de uçtuğunu, yuvarlak ve dört kenar biçiminde beyaz bezler attığını öğrenmiştir.[270]

---

[266] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 149.
[267] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 150.
[268] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 150.
[269] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 152.
[270] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 153.

Fransızlara biraz daha yaklaşmak için onların bulundukları mevkiye 200 metre uzaklıkta bulunan Karalök binasının ele geçirilmesi için Kuvayı Milliye tarafından bir hücum gerçekleştirilmiştir. Karalök'teki Fransız kuvvetleri yapılan bu ani baskın karşısında hiçbir şey yapamayarak beyaz bayrak çekip teslim olmak istemişlerdir. Ancak tam teslim olacakları sırada Amerikan Ermeni Yetimhanesi'nde onları korumak için bulunan Fransızlar tarafından Kuvayı Milliye'ye ateş açılmıştır. Gelen bu ani baskın karşısında Kuvayı Milliye üç şehit, üç de yaralı vermiştir.[271]

Amerikan Ermeni Yetimhanesi'nden Kuvayı Milliye'ye ateş açılması üzerine 29 Şubat'ta Ali Saip Bey; Fransız komutanına, Doktor Ficher'e ve Bayan Holmes'e mektuplar yazarak birer kurulla göndermiştir. Fransız İşgal Kuvveti Komutanı Hauger'e yazdığı mektupta 28 Şubat'ta Karalök'te gerçekleştirilen hücum sırasında Fransız askerlerinin beyaz bayrak sallayarak teslim olacakları esnada bazı gelişmeler yaşandığını dile getirmiştir. Buna göre Fransız askerlerinin kendilerine ateş edilmediği halde üzerinde kızılhaç bayrağı asılı Amerikan Ermeni Yetimhanesi'nden Kuvayı Milliye askerlerinin üzerine[272] ateş açtıklarını ve bu yüzünden üç askerin şehit düştüğünü ve üç tanesinin de yaralandığını belirtmiştir. Ali Saip Bey, mektubunun devamında üzerinde kızılhaç bayrağı asılı olan bir binadan askerlere ateş edilmesinden dolayı onları protesto ettiğini ifade ederek savaş bölgesinde kızılhaç bayrağı asılı olan binalara saygı gösterilmeyeceğini de bildirmiştir.[273]

Ali Saip Bey, Fransızlara yazdığı mektubun bir benzerini de Doktor Fischer'e göndermiştir. Mektupta, Karalök'te Kuvayı Milliye'nin taarruzu sırasında kızılhaç bayrağı asılı olan Amerikan Ermeni Yetimhanesi binasında bulunan Fransız askerleri tarafından Kuvayı Milliye askerlerine ateş edildiğini ve üç askerlerinin şehit, üçünün de yaralandığını belirtmiştir. Bu durumun bütün uygar ülkelerce kabul edilmiş antlaşma kurallarına uymadığını ifade etmiştir. Fransız bölgesinde bulunan ve kızılhaç bayrağı asılmış ve asılacak binalara artık güvenmeyeceğinin de altını çizerek mektubunun sonunda hastaneyi şehrin dışında güvenli bir yere taşımadıkları takdirde meydana gelecek zarar ve sorumluluğunun onlarda olacağını yazmıştır.[274]

---

[271] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 153.
[272] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 155.
[273] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 156.
[274] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 156-157.

Ali Saip Bey'in, Bayan Holmes'e yazdığı mektupta ise bir hayır kurumu olmasından dolayı Yetimhane'ye saldırmayacaklarını ve binaya kızılay bayrağı çekilmesini daha önceki mektuplarında yazdığını belirtmiştir. Mektubun devamında Bayan Holmes'in yetimhaneye kızılhaç bayrağı asmalarından dolayı kendilerinin de Yetimhane'ye saldırmadıklarını dile getiren Ali Saip Bey, Karalök'te meydana gelen saldırı sırasında teslim olmak için Fransız askerlerinin beyaz bayrak açtıklarını ve o sırada yetimhanedeki Fransız askerlerinin Kuvayı Milliye'ye ateş açtığını ifade etmiştir. Ayrıca açılan bu ateş sonucunda üç askerin şehit olduğunu ve üç askerin de yaralandığını, bundan dolayı kızılhaç bayrağı asılı olan binalar hakkında gerekli önlemler almak mecburiyetinde olduğunu ifade ederek bu olayların tekrarlanmaması için gerekenlerin yapılmasını istemiştir.[275]

Ali Saip Bey'in gönderdiği mektuplara Fransız Komutan Hauger ile Doktor Fischer cevap yazmıştır. Ali Saip Bey ise Fransız Komutana gönderdiği mektubun ya yanlış çevrildiğini ya da komutanın yanlış anlamak istediğini hatıratında yazmıştır.[276] Hauger mektubunda, beyaz bayrak çeken bir kuvvete karşı bir Fransız kuvvetinin ateş ettiği bilgisi üzerine soruşturma başlatacağını belirtmiştir. Ayrıca Fransızların o güne kadar böyle bir şey yapmadıklarını ve Ali Saip Bey'in gerçek dışı bir şekilde dile getirdiğini yazmıştır. Komutan Hauger, Kuvayı Milliye'nin çatışma sürecinde Yetimhane'ye ateş açtığını iddia ederek, oradan ise böyle bir eylemin gerçekleşmesine ihtimal vermediğini belirtmiştir. Yetimhane'ye Fransız askeri yerleştirmesinin sebebi olarak da Amerika'nın Fransa'nın müttefiki olmasını ve onları koruma gerekliliğini göstermiştir.[277]

Ali Saip Bey'in yazdığı mektuba cevap yazan Doktor Fischer, Fransızları savunarak Kuvayı Milliye'yi suçlamıştır. Doktor Fischer, mektubunda Fransız komutanının hiçbir zaman hastaneye gelmediğini söylemiştir. Onlar tarafından değil aksine Kuvayı Milliye tarafından hastaneye ateş edildiği iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Ali Saip Bey'in onu korkutmasına rağmen hastaneyi ve görevini asla

[275] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 157.
[276] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 158.
[277] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 158.

bırakmayacağını ve kızılhaç bayrağı üzerine açılan yaralardan dolayı Ali Saip Bey'i suçlayacağını belirtmiştir.[278]

Bayan Holmes ise Ali Saip Bey'e değil Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e bir mektup göndermiştir. Mektubunda, Fransızların Amerikalıların müttefiki olduğunu ve Washington hükümeti tarafından bölgede bulunan bütün Amerikalıların güvenliğinin Fransızlara bırakıldığını dile getirmiştir. Ayrıca binanın korunması için bir miktar Fransız askerinin yerleştirildiğini ve onlara düşman tarafından saldırılmadıkça ateş etmemelerinin söylendiğini belirtmiştir. Ancak Kuvayı Milliye'nin binaya ateş açması üzerine onların da karşılık verdiğini yazmıştır.[279]

Ali Saip Bey 1920 tarihinde Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Timur Bey'den bir telgraf almıştır. Bu telgraf, Heyet-i Temsiliye tarafından Antep Merkez Heyeti'ne gönderilmiş ve onlardan da Ali Saip Bey'e iletilmek üzere Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne nakledilmiştir. Telgrafta Amerikan Yetimhanesi Müdiresi Bayan Holmes'ın Urfa'daki gelişmeler hakkında büyük korku içinde bulunduğu ve bu durumun giderilmesi belirtilmiştir. Ayrıca Bayan Holmes ile Amerikalıların can ve mallarının koruma altına alınması uyarısında bulunulmuş ve Urfa'daki mücadele hakkında bilgi istenmiştir.[280]

Heyet-i Temsiliye'den gelen telgraf, Ali Saip Bey ve Bayan Holmes arasında tekrar mektuplaşmaların başlamasına yol açmıştır. Ali Saip Bey, "Namık" takma adıyla Bayan Holmes'e bir mektup yazmış ve mektubunda Holmes'in Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e yazmış olduğu mektuptan haberdar olduğunu ve kendilerine her türlü özverinin yapılacağını ifade etmiştir.[281] Ayrıca Kuvayı Milliye'nin savaştığı bir bölgede bulunan Amerikalıların ülkenin değerli misafirleri ve Türk ulusunun değerli dostları olduğunu belirtmiştir. Amerikalıların can güvenliklerinin sağlanmasına azami gayret edileceğinin, onlardan herhangi biri seyahat etmek isterse yardımda bulunulacağının ve koruma tahsis edilebileceğinin de altını çizmiştir. Bunun yanı sıra

---

[278] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 159.
[279] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 120.
[280] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 161-162.
[281] Ali Saip Bey'in bahsettiği mektup muhtemelen 25 Şubat 1920'de Bayan Holmes'in gıda temin için Mutasarrıf Ali Rıza Bey 'e yazdığı mektuptur. Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 113.

Fransızların, Karalök'e hücum eden Kuvayı Milliye'nin üzerine kızılhaç bayrağı asılı Amerikan binasından ateş açtığını ve bu sebeple üç şehit ile üç yaralılarının olduğunu hatırlatmıştır. Bununla birlikte Bayan Holmes'e her konuda yardım etmenin onun için bir onur olacağını ifade etmiştir. Şehirde bulunan Kuvayı Milliye askerlerinin sayısının fazla olduğundan dolayı zaten gıda sıkıntısı yaşadıklarını ve bu nedenle Bayan Holmes'e daha fazla yiyecek verilemeyeceğini de yazmıştır. Mektubunda Kilis ve Antep arasında öldürülen Amerikan vatandaşları Pry ve Johnson olayından da bahseden Ali Saip Bey, bu olayın Türklerin üzerine atılmak istendiğini ancak bu durumun aydınlatıldığını belirtmiştir. Amerikan binalarından Kuvayı Milliye'ye ateş edilmemesini ve yanlış anlaşılmalara müsaade verilmemesini rica ederek kendiyle birlikte Kuvayı Milliye'nin ileri gelenlerinin Bayan Holmes'in ellerinden öptüğünü yazarak mektubunu sonlandırmıştır.[282]

Ali Saip Bey'in mektubuna 2 Mart 1920 tarihinde cevap gelmiştir. Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in aslında yazdığı şeyleri yapmak niyetinde olmadığını dile getirerek mektubuna başlamıştır. Ali Saip Bey'in sözlerini tatlı fakat manasız bulduğunu, özellikle de Kuvayı Milliye'nin kendisinin ellerinden öptüğünü belirtmesini tuhaf karşıladığını yazmıştır. Bunun sebebi olarak ise bir taraftan ellerinin öpüldüğü söylenirken diğer taratan kızılhaç bayrağı asılmış olan Amerikan binalarına ateş edilmesinin ve bazı kişilerin öldürülmesi emrinin yine Kuvayı Milliye'den geldiği iddiasını göstermiştir. Ayrıca fırınlarının yakınında bulunan bir çalışanlarının öldürüldüğünü ve hatta halka yardım dağıtan arkadaşı Levi'nin de ölümden zor kurtulduğunu; yetimhanedeki bir çocuğun da yaralandığını ifade etmiştir. Bu olaylara sebep olan saldırının kaleden gerçekleştiğini ve orada ise Fransızların bulunduğunu belirtmiştir. Mektubunun sonuna doğru Amerikan hükümetinin yapacakları ile Kuvayı Milliye'yi tehdit etmiştir.[283]

Bayan Holmes'ın uzlaşmaz tavrı üzerine Ali Saip Bey, Amerikan Yetimhanesi Müdiresi ile yaptığı bütün yazışmaların bir suretini Heyet-i Temsiliye'ye göndererek onların hayatlarına ve mallarına zarar gelmemesi için elinden geleni yapacağını belirtmiştir. Ancak Kuvayı Milliye arasında göçebe ve Arap aşiretlerinin olduğunu ve

[282] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 163.
[283] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Kurtuluş Mücadeleleri,* 164.

bu sebeple çıkacak olaylara imkân tanımamak üzere Bayan Holmes'in, Kuvayı Milliye'yi zor durumda bırakan gereksiz inat ve direnişinden vazgeçirilmesi için gerekli diplomatik temaslara girişmek için de izin istemiştir.[284]

2 Mart 1920'de Ali Saip Bey, Albay Norman'ın kumandasında top ve makineli tüfekle donatılmış bir grup Fransız askerinin Urfa'da kuşatılmış olan birliklerine yardım için sevk edildiği ve onların Akçakoyunlu'ya yetiştiği haberini almıştır.[285] Bu durum üzerine Urfa'da bulunan Fransız askerlerinin ani bir huruç hareketi yapmasından endişelenen Ali Saip Bey, sağlıklı bilgi almak üzere aşiret kumandanlarına mektuplar yazmıştır.[286]

3 Mart'ta Ali Saip Bey'e Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Fransızlar hakkında bilgi içeren bir telgraf gelmiştir. Bu telgrafta Fransız kuvvetlerinin Cerablus'a geldiği, aşiretlerin hepsinin bölgeden ayrıldığı ve kuvvetlerinin yok denecek kadar az olduğu; yardım gelmediği takdirde bir felaket yaşanacağı belirtilmiştir.[287] Bu durum üzerine aşiretler ve çete bölük kumandanları ile birlikte akşamüzeri karargâhta bir toplantı yapılmıştır. Yapılan toplantıda Belediye Reisi Hacı Mustafa, o gün Teğmen Kemal komutasında iki cebel topunun da hazır Urfa'ya gelmişken halkın moralini düzeltmek için Fransızlara yapmayı planlandıkları taarruzun bir gün sonra (4 Mart) yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif oy birliği ile kabul edilmiştir.[288]

4 Mart 1920 sabah 06.00 sularında Ali Saip Bey'in de içinde bulunduğu Kuvayı Milliye askerleri, Fransız mevzilerine ilk defa şiddetli bir hücum gerçekleştirmişlerdir. Kuvayı Milliye, birkaç defa Fransız mevzilerini ele geçirdiyse de başarılı olamamış ve 70 kişi şehit düşmüştür. Hastaneye yatırılmadıklarından dolayı yaralıların gerçek sayısı belirlenememiştir. Fransız mevzilerinin ele geçirilememesine rağmen onlara önemli bir darbe indirilmiştir. Ali Saip Bey, bu derece şiddetli bir hücum şayet askeri

[284] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 166.
[285] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 168.
[286] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 122.
[287] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 169-170.
[288] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 122.

bir kıta ile yapılmış olsaydı Fransızların direnmesine imkân olmayacağı şeklindeki görüşünü hatıratında belirtmiştir.[289]

Ali Saip Bey, 7 Mart günü Topçu Komutanı Teğmen Kemal Bey'den bozulan topların durumu hakkında bilgi almıştır. Teğmen, topların ateş edemeyecek durumda olduğunu ve onarım için iki gündür uğraştıklarını rapor etmiştir. Gönderilen tüfekçilerden yararlanamadığını ve bir lehimcinin donatımı ile birlikte acele olarak gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca iki toptan birini çalıştırmak için diğerinin parçalarını alacağını belirterek topun tamiri ile uğraştığını bildirmiş ve iş tamamlanınca telefonla haber vereceğini de dile getirmiştir. Ali Saip Bey, hatıratında cephanenin dünyada ne kadar önemli bir yeri olduğunun farkına vardığını ve tedariki için karşılaştığı zorlukları anlatmanın olanaksız olduğunu belirtmiştir. [290]

Aynı gün Suruç'ta durumun giderek kötüleştiği haberini alan Ali Saip Bey, bu durum üzerine Yüzbaşı İzzet Bey komutasındaki yüz kişilik bir müfrezeyi bölgeye yardıma göndermiştir.[291]

8 Mart günü Fransızlarla ilgili Urfa halkının moralini bozacak başka bir haber daha gelmiştir. Bu haberde üç lokomotif ile çekilen ve elli vagon içinde bulunan Fransız kuvvetinin Arappınar'a ulaştığı ve oradan da Tel Abyad'a hareket ettiği ancak hareketinden önce Arappınar köyünü ve Şahin Bey'in oğullarına ait okul ile köyü yaktıkları belirtilmiştir. Ayrıca Otmantik köyünün kadın ve erkek ahalisini vagonlara doldurarak kendileri ile götürdükleri bilgisi de vardı. Gelen haberlerde Ermeni çetelerinin geniş ölçüde zulme başladığı da belirtilmiştir.[292]

Gelişen bu olaylar karşısında şehirdeki Kuvayı Milliye askerlerinin bir kısmının düşmanı karşılaması için Suruç'a gönderilmesi istenmiştir. Ancak Ali Saip Bey, şehirdeki kuvvetin yetersiz olduğunu gerekçe göstererek bu fikre muhalefet etmiştir. Bu durumu, eşraftan Parmaksızzade Müslüm, Hatipzade Ahmet, Hacı Esat ve Belediye Reisi Hacı Mustafa durumu Siverek'te bulunan Tümen Komutanı Kaymakam (Yarbay) Akif Bey'e bildirmişlerdir.[293] Bu durumu yönetmek üzere Ali

---

[289] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 173- 174.
[290] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 179.
[291] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 180.
[292] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 180.
[293] Açanal, *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* 106-107.

Saip Bey yerine Binbaşı İlyas Bey'i vekil bırakarak bir top, bir ağır makineli tüfek, bir otomatik tüfeği ve 600 kişilik bir kuvvet ile Tel Abyad'a doğru hareket etmiştir.[294]

Ali Saip Bey yolculuğu sırasında geceyi Harran'ın Sultantepe köyünde Melikzade Mehmet Bey'in evinde geçirmiştir. Mehmet Bey, 10 Mart'ta Belediye Reisi Hacı Mustafa'ya bir rapor göndermiştir. Raporda, Kuvayı Milliye hakkında bilgi vererek Ali Saip Bey'in evinde misafir olduğunu ve ertesi sabah Akçakale'ye doğru hareket ettiği bilgisini vermiştir. Ayrıca kendisinin de Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip Bey'in emri üzerine bir gün sonra Harran'a hareket edeceğini yazmıştır.[295]

Fransızlar ile yapılan mücadele sırasında Ali Saip Bey, tekrar şikâyet edilmiştir. Şikâyet eden kişi Siverek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Zeki Bey idi. Zeki Bey, 1920 tarihli şikâyet dilekçesinde; Ali Saip Bey'in Kuvayı Milliye'yi iyi idare edemediğini tam tersine birliği bozmaya çalıştığını iddia etmiştir.[296] Ali Saip Bey hakkında yapılan başka bir şikâyet de 13 Mart 1920'de gerçekleşmiştir. Yapılan bu şikâyetler karşısında Siverek'te bulunan II. Fırka Kumandanı Akif Bey, Ali Saip Bey'in Kuvayı Milliye'yi iyi yönetemediği ve bu yüzden halk arasında ona karşı genel bir memnuniyetsizliğin başladığını Kolordu'ya bildirmiştir.[297]

10 Mart'ta başka bir gelişme daha yaşanmıştır. Ali Saip Bey'in görevlendirdiği keşif müfrezeleri, Albay Norman'ın kuvvetlerinin Akçakale'den Aynelarus köyüne yaptığı keşif taarruzunda, İhsan Bey komutasındaki Aneze aşiretinin ateşi ile karşılaştıklarında daha fazla ileri gidemeyerek 10 Mart sabahı hızla Akçakale'ye doğru geri çekildiklerini bildirmişlerdir. Ali Saip Bey, bu habere pek itibar etmemiştir. Çünkü Albay Norman'ın düzenli bir ordu ve ağır makineli tüfeklere sahip olduğunu bu yüzden ciddi bir direniş ile karşılaşmadan geri çekilmeyeceğine inanmıştır. Ancak Sultantepe köyünden Tel Abyazd'a doğru hareket ettiği sırada yolda karşılaştığı aşiretlerden ve keşif kollarından olayın aslını öğrenebilmiştir. Verilen bilgiler, Fransız kuvvetlerinin Tel Abyazd'dan çekildiği idi. Bu durum üzerine paniğe kapılan Ali Saip

---

[294] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 181.
[295] Açanal, *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* 134.
[296] Fırat, *Urfa Kahramanları,* 52.
[297] Derviş Kılınçkaya,"Urfa'nın Kurtuluşu Üzerine Düşünceler", *Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (Urfa 10 Nisan 1985)* ed. Adil Saraç (Şanlıurfa Kültür Yayınları 11 Nisan 1987), 14.

Bey, Urfa'ya bir saldırı düzenlenebileceği endişesiyle ani bir kararla şehre geri dönmüştür.[298]

Albay Norman kuvvetlerinin Urfa'ya doğru geleceği dedikodusu şehirde panik havası yaratmıştır. Bu durum üzerine şehre geri dönen Ali Saip Bey ve yanındakiler Halvetiye Karakolu önünde toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Ali Saip Bey, kuvvetleri Karaköprü'ye çekerek şehri boşaltma taraftarı olduğunu dile getirmiştir. Ancak Belediye Reisi Hacı Mustafa ve Siverek Kuvayı Milliye Kumandanı Odabaşızade Mehmet Emin Efendi bu fikre karşı çıkmışlardır. Bu durum üzerine Ali Saip Bey, bir bölüm kuvvet ve Badıllı Aşireti kuvvetleriyle birlikte Karaköprü'ye çekilmiştir. Ali Saip Bey ve beraberindekiler ertesi gün bir saldırı olmayınca şehre geri dönmüşlerdir.[299] Kerim Fırat, *Urfa Kahramanları* adlı kitabında Ermenilerin ve Fransızların olası bir saldırısından Hacı Mustafa ve Mehmet Emin Efendi'nin cesareti ve azmi sayesinde kurtulduklarını belirtmiştir.[300]

1920 Ali Saip Bey'e Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Kılıç Ali'den telgraf gelmiştir. Telgrafta geri püskürtülen Fransız kuvvetlerinin Akçakoyunlu'da oldukları ve Kuvayı Milliye güçleri tarafından tahrip edilen Sacur köprüsünü onarmaya çalıştıkları bilgisi vardır. Ayrıca Kılıç Ali Bey, bu kuvvetlerin Antep ve Nizip Kuvayı Milliye birlikleriyle aralarında çatışmanın meydana geldiği haberini vermiştir. Düşmanın Antep üzerine gelme olasılığının olduğunun belirterek Ali Saip Bey ve beraberindekilerin eğer durum uygun ise top ve ağır makineli tüfekler ile beraber Fransızlar tarafından saldırıya uğrayan yerlere yardıma gelmelerini istemiştir. Bu bağlamda Cerablus yoluyla Akçakoyunlu'ya yakın bir yere gelmelerini ve Antep Kuvayı Milliye komutanı Tuğrul Bey ile irtibata geçmelerini önemle vurgulamıştır.[301] Ali Saip Bey, Kılıç Ali Bey'in telgrafına anında cevap yazmıştır. Bu telgrafta, kendisi ile görüşmek istediğini ancak Urfa'yı terk etmesinin imkânsız olduğunu belirterek iki

[298] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 182-183.
[299] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 134. Ali Saip Bey'in, Badıllı Aşireti ve bir bölüm kuvvet ile birlikte Karaköprüye çekildiğine dair bir bilgiye Urfa Milli Mücadelesini anlattığı *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* hatıratında yer vermemiştir.
[300] Fırat, *Urfa Kahramanları,* 91.
[301] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 188-189.

ağır makineli tüfek ve yeteri kadar kuvveti Cerablus istikametine gönderdiğini belirtmiştir.[302]

Ali Saip Bey, 17 Mart'ta Fransız Kumandanlığına Urfa'yı terk etmeleri için bir mektup göndermiştir. Mektubunda Fransızların, Kuvayı Milliye ile otuz beş süresince onurlarını korumak için çatıştıklarını ve haksız yere masum insanların kanlarının dökülmesine son vermenin uygarlığın bir gereği olduğunu belirtmiştir. Bu hususta direnmelerinin anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca çatışmayı bitirerek Urfa'yı terk etmeleri koşuluyla Fransızların bütün silah ve teçhizatları ile istedikleri yere gönderileceği sözünü vermiştir.[303]

Kuvayı Milliye'nin işgal güçlerini şehirden çıkarmaya kararlı olduklarını ifade ederek Fransızlara direnişlerinin boşuna olduğunu hatırlatmıştır. Dışardan yardım gelmesinin olanaksız olduğunu, daha önce Albay Norman'ın bölgeye gelme teşebbüsünde bulunmasına rağmen Aneze ve diğer aşiretlerin bunu engellediğini ve demiryollarının tahrip edildiği bilgisini vererek onları uyarmıştır. Kasabadaki Türk ve Ermenilerin çektiği sıkıntıların bitmesinin ve haksız yere masum insanların kanlarının dökülmemesinin tek yolunun Fransızların Urfa'yı terk etmesi olduğunu ifade etmiştir. Fransa'nın Urfa'yı haksız yere işgal ettiğini söyleyen Ali Saip Bey, bu sebeple silaha sarıldıklarını yazmıştır. Mektubunun sonunda ise alacağı cevabın uygar bir askerin komutanına yakışacak bir şekilde olacağını umduğunu belirterek verilecek cevabın Türkçe yazılmasını istemiştir.[304]

Fransız karargâhı 17 Mart'ta Ali Saip Bey'in mektubuna cevap yazmıştır. Fransız komutanı Hauger genel politikayı bilmediklerinden dolayı bu konu hakkında karar verme yetkisine sahip olmadıklarını ve şehri terk etmelerinin ancak büyük komutanların emri ile gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Urfa'yı terk etmeleri ile ilgili konuda komutanlarına başvurulmasının uygun olacağını da mektubunda yazmıştır. Mektupları Fransızca yazmasının sebebinin ise aralarında Türkçe bilen kimsenin olmamasından kaynaklandığını belirtmiştir.[305]

---

[302] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 189.
[303] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 196.
[304] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 196.
[305] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 197.

Urfa'da bulunan Fransız komutanının verdiği bu cevap üzerine Ali Saip Bey, Bucak Aşireti reisi Mehmet Ramazan, Baziki Aşireti reisi Bekir Arus, Şeyhanlı Aşireti reisi Hacı Ömer, Milli Aşireti reisi Mehmet Emin, Badıllı Aşireti reisi Sait Bey, İzol Aşireti reisi Zülfikar, Aneze Aşireti reisi Haçım ve Döğerli Aşireti reisi Bekir adına Fransa'nın Suriye Yüksek Komiserliği'ne 17 Mart'ta bir telgraf göndermiştir. Telgrafında, istedikleri şeyin işgalin kaldırılması olduğunu belirterek bir gün önceden Urfa'da bulunan Fransız komutanına şehri boşaltma emrinin verilmesini ve bu konu hakkında kendilerinin de bilgilendirilmesini istemişlerdir.[306]

19 Mart 1920'den itibaren Ali Saip Bey ve Bayan Holmes arasındaki yazışmalar daha yumuşak ve olumlu olmuştur. Bayan Holmes, gönderdiği mektupta Ali Saip Bey'in yetimhaneye günde iki yüz yirmi beş okka ekmek verilmesine izin verdiğini Doktor Beşliyan Efendi'nin kendisine ilettiğini belirtmiştir. Bayan Holmes, vesayeti altındaki yetimlerin gıda almasına izin verildiği için çok sevindiğini de ifade etmiştir. Ayrıca taraflar arasında barış gerçekleştikten sonra ekmek bedellerinin ödeneceğini söyleyerek Amerikalılar adına yazılmış mektuplar var ise gönderilmesini rica etmiştir.[307] 20 Mart 1920'de Ali Saip Bey, Bayan Holmes'a yetimhanenin erzak sıkıntısı için tekrar mektup yazarak onlara ekmek göndermiştir.[308]

Bayan Holmes, gün içinde Ali Saip Bey'in mektubuna cevap yazarak gönderdiği ekmekler ve satın alma görevlisine iyi davranıldığı için teşekkür etmiştir. Satın alma görevlisinin kendileri tarafından tesis edilecek birkaç koruma ile birlikte çarşıya giderek alışveriş yapmasına izin verilmesini de istemiştir. Bayan Holmes, Ali Saip Bey'in haberleşmesini sağlayacağı konusunda verdiği sözün onu çok mutlu ettiğini belirterek bazı telgraflar göndereceğini de ifade etmiştir. Ayrıca yetimhanede bin kişi olduklarından ve bunların da temizlik ihtiyaçlarına binaen kesilen suyun tekrar verilmesini rica etmiştir. Mektubun devamında yetimhane binasının üzerine Kızılhaç bayrağının yanında Amerikan bayrağı da astığını ve bundan ötürü binanın bir bölümünün Amerikan Konsolosluğu sayıldığını belirterek buraya yapılacak saldırının Amerikan hükümetine yapılacağını belirtmiştir.[309]

---

[306] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 196-198.
[307] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 202.
[308] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 203.
[309] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 203-204.

Bayan Holmes'in yetimhane binasına Amerikan bayrağı asarak binanın artık Amerikan Konsolosluğu olduğunu belirtmesi üzerine Ali Saip Bey, Bayan Holmes'ün konsolossuz bir Amerikan konsolosluğu icat ettiğini ve şark olduğundan dolayı ecnebinin ülkede her istediğini nasıl olsa yapabileceğini alaylı bir şekilde ima ederek tepkisini göstermiştir. [310]

21 Mart'ta Bayan Holmes, Ali Saip Bey'e bir mektup daha yazmıştır. Mektubunda, Yetimhane için gerekli alışveriş yapacak olan satın alma görevlisini tekrar göndereceğini belirtmiştir. Yetimhanede bin kişiden fazla olduklarını ve Ali Saip Bey tarafından gönderilen buğdayın kendilerine yetmediğini ve bu yüzden de satın alma görevlisinin hazırlanan listede yazan şeyleri almasına izin verilmesini istemiştir. Doktor Beşliyan'a Amerikalılardan birinin yaralanıp yaralanmadığını sorduğunu, kendisinin ve Bayan Loy'un durumunun iyi olduğunu ancak Urfa'da çadırda yaşayan beş Amerikalının hayatından endişe duyduğunu yazmıştır. Ayrıca Amerikalılara bir zarar gelmiş ise Sait Bey ve Ali Saip Bey'in bu olay karşısında düşünmesi gerektiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'e kendisinin aracılığıyla Amerikalılar ile haberleşerek onlara yiyecek göndermek istediğini beyan etmiştir.[311] Ali Saip Bey ise Bayan Holmes'in endişelerine kayıtsız kalmayarak Amerikalıların sağlığı hakkında ona bilgi vermiştir.[312]

22 Mart 1920'de Ali Saip Bey'e tekrar mektup yazan Bayan Holmes, Amerikalıların sağlığı hakkında kendisine verdiği bilgi için Ali Saip Bey'e teşekkür ederek kalbinin rahatladığını belirtmiştir. Yetimhanedeki erzak yetersizliğinden de bahsederek bir çocuğun açlıktan bayıldığını belirtmiştir. Mektubunun sonraki satırlarında Amerika'daki önemli şahsiyetlerden meydana gelen bir komitenin onu Urfa'ya yetimlere bakmak için gönderdiğini ve onların beslenmelerinin yarım yamalak olduğunu fark ederlerse bu durumu kabullenmeyeceklerini dile getirmiştir. Ayrıca Türkiye'ye iyi davranılmasına taraftar olan Başkan Wilson'un yetimlerin açlıktan bayılacak hale geldiğini duyduğu takdirde bu durumun iyi sonuçlanmayacağını söylemiştir. Mektubunda değindiği nedenlerden dolayı yetimhane için istediği ölçüde

[310] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 204-205.
[311] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 207.
[312] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 208.

gıda alınmasına izin verilmesini istemiş; değirmen ile fırına sahip olduklarını belirterek buğday almalarına izin verilirse ekmeği kendilerinin yapabileceğini bildirmiştir. Bir başka husus olarak yetimhaneye çok para harcadığını belirterek bu durumun çarşı için de iyi olacağını ifade etmiştir.[313]

Ali Saip Bey'e göre, 23 Mart 1920'de Urfa'da dikkat çeken bir olay gerçekleşmemiştir. Sadece Sacur köprüsünde Fransız askerleri ile Kuvayı Milliye arasındaki çatışmanın devam ettiğine dair bilgi gelmiştir.[314]

10 Mart 1920'de Ali Saip Bey, Suruç Kuvayı Milli'ye kumandanı Berazi Aşireti reis Bozan Bey'den bir mektup almıştır. Bu mektupta yakaladıkları bir casusun üzerinde Fransız komutanı tarafından Dinai Aşiret reisi ve eski sorgu hâkimi Mehmet Faik Efendi'ye hitaben yazılmış bir mektup çıktığı bildirilmiştir.[315] Bu durum üzerine Mehmet Faik Efendi, 24 Mart 1920'de Ali Saip Bey'e yazdığı mektupta kendisiyle ilgili bütün iddiaları yalanlamıştır. Ali Saip Bey, gerçeği açığa çıkarmak için Mehmet Faik Efendi'nin imzasını taklit ederek bir mektup yazmış ve Fransız komutanın mektubunu da buna ekleyerek Seyhanlı Aşireti reisi Hacı Ömer Efendi'nin bulduğu Arap asıllı Cuma adında bir casus vasıtasıyla Fransız karargâhına göndermeye karar vermiştir.[316]

Ali Saip Bey'in görevlendiriği casus 24/25 Mart gecesi Fransız karargâhına gitmiş ve Arapça konuşan bu kişi Ali Saip Bey'in mektubunu ilgili makamlara iletmiştir. Fransız Siyasi Hâkimi Sajous, Mehmet Faik Efendi'den geldiğini sandığı mektuba cevap yazmıştır. Fransızlar, Cuma'ya bu mektupla beraber ayrıca bir miktar para vererek onu geri göndermiştir. Casus, Cuma'ya verilen mektubu doğrudan Ali Saip Bey'e getirmiştir.[317]

Casus Cuma'nın getirdiği mektuplardan biri şifreliydi ve mektubun şifresi çözülememiştir. Ancak Sajous'nun, Mehmet Faik Efendi'ye yazdığı mektup şifresiz ve Türkçe'dir. Mektupta Mehmet Faik Efendi'ye gönderdiği mektup için teşekkür ederek içinde yazılanları ve kendisi hakkındaki bilgileri Albay'a sunacağını

---

[313] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 209.
[314] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 210.
[315] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 183.
[316] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 211- 214.
[317] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 214.

belirtmiştir. Ayrıca gönderdiği mektubun Arappınar'a (Mürşitpınar) ulaştırılmasını istemiştir. Ali Saip Bey'in gönderdiği casus işe yaramış, onun sayesinde Fransızların iaşe sıkıntısı çektikleri ve at eti yemek zorunda kaldıkları öğrenilmiştir.[318] Ancak Ali Saip Bey, Fransızların iaşe sıkıntısının hangi safhada olduğunu anlamak istemiştir. Bunun için de 28 Mart'ta Cuma'yı Mehmet Faik Efendi imzasıyla yazdığı sahte mektubu götürmesi için tekrar Fransız karargâhına göndermiştir. Ayrıca verdiği talimatla onun 27/28 Mart gecesi Fransız siperlerine girmesini sağlamıştır.[319]

29/30 Mart gecesi Ali Saip Bey, Badıllı Aşireti'nden oluşturulmuş bir kuvvet ile Fransız ileri karakollarına bir hücum gerçekleştirmiştir.[320] Uyanık olan Fransız askerleri, Kuvayı Milliye'nin hücumlarına makineli tüfeklerle karşılık vermişlerdir. Bu çatışmada Kuvayı Milliye'nin üç ağır ve dört de hafif yaralısı olmuştur.[321]

1 Nisan 1920'de Ermeni Cemaati namına milletvekili Mihran, Ali Saip Bey'e mektup yazmıştır. Mihran mektubunda, Türklerin Ermeniler tarafından katledilmesi olayında ve yaptıkları casusluklar hususunda kendilerini savunarak doğruluk derecesini bilmediği ve bir iki edepsize mal edilen bu kötü olaylara ihtimal verilse bile bu durumun Ermenilerin tarafsız siyasetini etkilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Türk tarafına söz verdiklerini ifade ederek Fransızların Müslümanlara zarar vermeye yönelik bütün tekliflerini reddettiklerini ve reddetmeye de devam edeceklerini belirtmiştir. Şehrin sahibi olmadıklarını ve olmayacaklarını dile getirerek Fransızlar için Urfa'yı kanlarıyla zapt edecek kadar aptal olmadıklarını mektubunda yazmıştır. Çarpışmakta olan iki taraftan birine boyun eğeceklerini bildiklerini ancak barış konferansında çıkan kararlardan haberdar olunmasına rağmen her iki taraftan birine yanaşmalarının delilik olduğunu ifade etmiştir. İyi ilişkiler taraftarı olduklarını belirterek tarafsızlık çerçevesinde kendi selametlerini ve kurtuluşlarını temin edecek her türlü önlemi almalarının hakları olduğunu yazmıştır.[322]

Mektubunun sonunda Urfa'nın kurtulması arzu ediliyorsa onlara itimat edilmesini ve kendilerini mecbur bırakacak eylemlerin arttırılmamasını istemiştir.

---

[318] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 214- 215.
[319] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 218-219.
[320] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 220-221.
[321] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 153-154.
[322] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 222.

Ayrıca ölmek istemediklerini ancak kaderlerinde varsa onurlarıyla öleceklerini ifade ederek her iki tarafın da iyi niyeti sayesinde güvenli bir yolun bulunabileceğini umut ettiğini yazmıştır.[323]

1 Nisan 1920'de Fransızlar kendilerine erzak sağlamak için şehre bir taarruz gerçekleştirse de Kuvayı Milliye, ileri karakolları değiştirerek bu hücumu engellemiştir. Fransızların gerçekleştirdikleri bu başarısız hücumdan sonra Türkler taarruzda bulunmamışlardır.[324]

Ali Saip Bey, 2 Nisan 1920'de Kuvayı Milliye Antep Kumandanı Kılıç Ali'den bir telgraf almıştır. Kılıç Ali, telgrafında Akçakoyunlu'da Fransızlara karşı verilen mücadelenin önem kazanmasından dolayı Teğmen Kenan Bey'in bölgeye gönderilerek oradaki Kuvayı Milliye'nin emir komutasını üstlenmesine izin verilmesini istemiştir. Ali Saip Bey, Kılıç Ali'nin bu isteğine olumlu cevap vermiş ve Kenan Bey'i bölgeye sevk etmiştir.[325]

Ali Saip Bey, 3 Nisan 1920 tarihinde Fransızlara teslim çağrısında bulunmak için onların mevzilerine hafif bir taarruz düzenlemiş ardından tekrar teslim olmaları çağrısında bulunmuştur. Fransız Komutanı Hauger, Ali Saip Bey'in bu teklifine her zamanki gibi olumsuz cevap vermiştir.[326]

4 Nisan'da Ali Saip Bey, Kılıç Ali'den tekrar bir telgraf almıştır. Bu telgrafta Antep'te Fransızlara karşı gerçekleşecek harbin başlamak üzere olduğu ve onlara önemli bir darbe indirileceğinin umut edildiği belirtilmiştir. Kılıç Ali, Teğmen Kenan Bey'i yardıma gönderdiği için Ali Saip Bey'e teşekkür etmiştir. Antep'te zor durumda olduklarından bahseden Kılıç Ali, yardım beklentisinde olduklarını da belirtmiştir. Ayrıca Kozanoğlu Doğan Bey'in (Topçu Binbaşı Kemal) büyük bir başarı ile Kozan'a doğru hareket ettiği bilgisini de vermiştir.[327]

5 Nisan 1920'de Urfa'da Kuvayı Milliye için tesis edilen hastanenin doktoru Hamdi Kasım Bey, Ali Saip Bey'e hastalar hakkında rapor vermiştir. 8 Şubat 1920 ile

---

[323] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 223.
[324] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 224.
[325] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 225.
[326] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 225-226.
[327] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 228.

1 Nisan 1920 tarihlerini kapsayan raporda, hastaneye yüz yirmi iki yaralının geldiği bunlardan elli beşinin iyileşerek taburcu olduğu, on iki askerin vefat ettiği ve yirmi ikisinin ise evine gönderildiği bilgisi yer almıştır. Ayrıca Fransızlar da 5 Nisan günü ile ilgili olarak Paskalya Bayramı'nda Kuvayı Milliye'nin Hıristiyanlara herhangi bir saldırı düzenlemediğini belirtmişlerdir.[328]

2.8. Ali Saip Bey'in Milletvekili Seçilmesi

12 Ocak 1920 tarihinde son defa açılan Meclis-i Mebusan, Misak-i Milli beyannamesini onaylayıp 17 Şubat'ta ilan etmiştir. Bu durumdan memnun kalmayan İtilaf Devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etmiş ve bazı milletvekillerini Meclis'ten alınıp Limni'ye ve Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Sultan Vahdettin, üyelerinin çoğu dağılan ve 18 Mart'ta kendi iradesiyle çalışmalarına ara veren Meclis-i Mebusan'ı 11 Nisan'da süresiz kapatmıştır. Erzurum'da milletvekili seçilmesine rağmen İstanbul'da Meclis faaliyetlerine katılamayan Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart'ta Temsil Heyeti adına bir bildiri yayınlayarak ülke yönetimine el konulduğunu ve Meclis'in Ankara'da toplanacağını duyurmuştur. Ayrıca 19 Mart'ta yayınlanan bir genelge ile seçimlerin nasıl yapılacağı belirlenmiştir.[329] Bu bağlamda I. BMM için 19 Mart 1920'de gerçekleştirilen seçimde Ali Saip Bey, Hacı Mustafa, Hacı Hayali Efendi, Hacı Esat Efendi ve Berazi Aşireti üyesi Bozan Bey, Urfa milletvekili seçilmişlerdir.[330]

2.8.1. Ali Saip Bey'in Milletvekili Seçildikten Sonraki Faaliyetleri

Heyet-i Temsiliye ise seçilen milletvekillerinin derhal Ankara'ya gelmelerini istemiştir. Ali Saip, milletvekili seçilmesinden dolayı Ankara'ya gitmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden II. Tümen Komutanı Akif Bey 6 Nisan 1920'de 204 numaralı telgrafla Urfa Kuvayı Milliye Komutanlığı'na (Jandarma Tabur Komutanlığı) XXIV. Alay Komutanı Binbaşı Nuri Bey'in atandığı bilgisini vermiştir. Akif Bey, ayrıca Ali Saip Bey'den Binbaşı Nuri Bey'e yöre hakkında bilgi vermek de dâhil yardım etmesini

---

[328] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 229.
[329] İhsan Güneş, " Türkiye Büyük Millet Meclisi," *DİA*, (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi 2012) 41: 593-594.
[330] Esra Uyanık *I. TBMM'de Siverek- Şanlıurfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri* (Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 35-136.

istemiştir. Ancak Ali Saip Bey, Urfa'daki harekât bitmeden gitmek istemediğinden dolayı Heyet-i Temsiliye'den Urfa'da kalmak için izin istemiştir.[331]

7 Nisan günü Doktor Beşliyan ve milletvekili Mihran, Ermenilere erzak temini için Ali Saip Bey ile görüşmüştür. Ali Saip Bey, Ermenilere gıda yardımı yapmakta hiçbir sakınca olamadığını ancak Türk tarafının da aynı sıkıntıda olduğunu belirterek uzun süredir her türlü ticaretin durduğunu ve dışardan içeriye çok az miktarda bir şeylerin girdiğini belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey, Ermeni Cemaati temsilcilerine Fransızlar şehri terk etmedikçe bu durumun devam edeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine onlar da bir defaya mahsus olmak üzere Fransızlarla görüşme hususunda izin istemişler. Ermeniler, kendilerine izin verilince bir Türk jandarması eşliğinde görüşmeye gitmişlerdir.[332] Aynı gün içinde öğleden sonra kendisi yerine Kuvayı Milliye komutanlığına atanan Binbaşı Pehlevizade Nuri Bey ile görüşen Ali Saip Bey, hatıratında halefi için yetenekli ve düşünceli biri olduğunu ayrıca böyle dirayetli birinin kendisi yerine atandığından dolayı çok sevindiğini ve onurlandığını dile getirmiştir.[333]

Bir başka husus olarak Kılıç Ali Bey, Ali Saip Bey'den Antep'e gelmesini istemiştir. Bu durum üzerine Ali Saip Bey de Urfa'daki mücadele bittikten sonra Antep mücadelesine katılmak için Heyet-i Temsiliye'ye başvurduğunu Kılıç Ali'ye bildirmiştir.[334]

2.9. Fransızlar'ın Urfa'yı Boşaltması

7 Nisan 1920 günü öğleden sonra bir Türk Jandarma refakatinde Beşliyan ve Mihran, Fransız komutanları ile görüşmeye gitmişlerdir. Taraflar arasında gerçekleşen görüşmede Fransızların Urfa'yı terk etmeleri için öngörülecek şartlar kararlaştırılmıştır. 8 Nisan'da ise Doktor Fischer imzasıyla Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e

[331] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 231.
[332] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 231-232.
[333] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 232.
[334] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 232.

gelen bir yazıda Fransızların şehri belirli şartlar altında boşaltacakları dile getirilmiş olup[335] bu şartlar şunlardır:

1. Ermenilerin hayatlarının korunması,

2. Amerikalıların malları ve hayatlarının korunması,

3. Urfa'da hayatını kaybeden Fransız askerlerinin mezarlarına saygı gösterilmesi,

4. Cerablus'a (Karakamış) kadar ağırlıkların taşınması için 60 deve ve 25 yük hayvanı tahsis edilmesi,

5. 17 Şubat 1920 esir düşen Fransız askerlerinin iadesi (Külaflıtepesi'nin Fransızlardan geri alınması üzerine meydana gelen çatışmada esir düşen Fransız askerleri),

6. Urfa'nın ileri gelenlerinden on kişinin Cerablus'a (Karakamış) kadar Fransızlara eşlik etmesi.

Fransızların teslim şartlarını görüşmek üzere Urfa'nın ileri gelenlerinden Ali Şelle (Aybar), Hacı İmam Nebo (Elçi), Belediye Reisi Hacı Mustafa, Şekerci Eyüp (Akyol), Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Ali Saip Bey ve Mehmet Akif Bey Ellisekiz Meydanı'ndaki Numune Erkek Mektebi'nde bir toplantı düzenlemişlerdir.[336]

Ali Saip Bey, Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e Fransızların tahliye isteğini içeren yazının ve buna ekli tahliye şartnamesinin kendisine değil Kuvayı Milliye kumandanlığına hitaben yazılması gerektiğini belirtmiştir. Sebep olarak da Urfa'nın sivil ve askeri yönetimin Kuvayı Milliye'ye ve Milli Hükümet'e geçtiğini belirterek bu durumun Fransız Kumandanlığına bildirmesini de Mutasarrıf Ali Rıza Bey'den istemiştir.[337]

---

[335] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 233. Ancak Doktor Beşliyan 1924 yılında Ali Saip Bey'e yazdığı mektupta kendi erzak sıkıntıları sebebi ile şehri terk ettiklerini belirtmiştir.

[336] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *Akif Sözeri'nin Kurtuluş Savaşına Dair Hatıratı,* 39-40. Ali Saip Bey hatıratında Numune Mektebinde olan toplantıdan bahsetmemiştir. Ayrıca adı geçen mektep, günümüzde 11 Nisan Kurtuluş Okulu olarak hizmet vermektedir. Akalın vd., *Urfa Milli Mücadele Albümü,* (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal, 2012), 80. Mektebin resmi için bkz.: Ek-17.

[337] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *Akif Sözeri'nin Kurtuluş Savaşına Dair Hatıratı,* 40-41.

Ali Saip Bey, eşraftan on kişinin Fransızlara refakat etmesi maddesinden başka Fransızların teslim şartlarının hepsinin kabul edilebileceğini belirtmiştir. Ancak toplantıya katılan diğer Kuvayı Milliye kurmayları Fransız askerlerinin cephaneleri ile birlikte Urfa'yı terk etmeleri şartına karşı çıkmışlardır. Sebep olarak da Fransızların silahlarını diğer taraftaki vatandaşlara karşı kullanabileceklerini göstermişlerdir. Ayrıca silah ve cephanelerini Kuvayı Milliye'ye bırakmaları şartı ile onları en yakın Fransız karargâhına sağ salim yetiştirmeye tahattüt edeceklerini, aksi takdirde bu şartlar dâhilinde Fransızların Urfa'dan tahliyelerini kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Ali Saip Bey ise yeni sıkıntılara yol açmamak gerektiğini belirterek Fransızların şehri tahliye etmeleri için önerdikleri koşulların kabul edilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Toplantıda bulunan Mehmet Akif Bey (Sözeri) ise Ali Saip Bey'in bu tutumunun Fransızların teklifi kabul edilmezse iki taraf arasındaki düşmanlığın devam edeceği yönündeki görüşünden kaynaklandığını dile getirmiştir. Ali Saip Bey'in yerine tayin edilen Yarbay Pehlivanzade Nuri Bey'e görevini devretmek zorunda kalacağını ve bunun sonucunda da Urfa Milli Mücadelesi'nde başarılı olmamış sayılacağını ifade etmiştir.[338]

Fransızlar, Urfalılara eşraftan kendilerine on beş kişinin (Bazı kaynaklarda bu sayının on kişi olduğu belirtilmiştir.)refakatiyle şehri boşaltma teklifinden vazgeçerek bu kez başka bir teklifte bulunmuşlardır. Fransız tarafının bu son teklifi kendi cephaneleri ile birlikte bir subayın refakatindeki bir müfreze ile şehri terk etmek idi.[339]

Kuvayı Milliye'nin ileri gelenleri ve Fransızlar 9 Nisan 1920 tarihinde, öğlenden sonra saat ikide köprüde[340] buluşmuşlardır. Türk tarafını eski Kuvayı Milliye

---

[338] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *Akif Sözeri'nin Kurtuluş Savaşına Dair Hatıratı,* 47-48.

[339] Sözeri, "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *Akif Sözeri'nin Kurtuluş Savaşına Dair Hatıratı,*42; Ali Saip Bey bir subayın refakatinde olan bir müfreze ile şehri terk edecekleri fikrini köprüdeki mülakatta kendisinin teklif ettiğini ve onlarında kabul ettiğini hatıratında yazmıştır. Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 135.

[340] Görüşmenin yapıldığı köprünün ismi Millet köprüsüdür. Karakoyun üzerine inşa edilmiştir. Köprünün yapılış amacı derenin karşısında bulunan Millet hastanesine (eski devlet hastanesi) geçişi sağlamaktı. Bu sebepten dolayı Millet köprüsü olarak adlandırılmıştır. Köprünün güney tarafındaki alınlıklı, kemerli giriş kapısı üzerindeki kitabede Ali Saip köprüsü sene 1341 yazılıdır. Ancak Ali Saip Bey'in isminin yazılı olduğu kitabe yapımında değil onarımında yapıldığı belirtilmiştir. Köprü 2001 yılına Urfa Valiliği tarafından restore edilmiştir. *Kültür ve İnançlar Diyarı Şanlı Urfa* (Urfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, y.t.), 47. Köprüye Ali Saip Bey'in ismi verilmiştir. Ancak daha sonra kaldırılmıştır. Tekrar Millet köprüsü ismi verilmiştir. Çelik, *Milli*

kumandanı sıfatı ile Ali Saip Bey, mücadelenin sivil lideri Belediye Reisi Hacı Mustafa ve Mutasarrıf Ali Rıza Bey; Fransız tarafını ise Binbaşı Hauger, Siyasi Hâkim Sajous ve Ermeni Doktor Agop Beşliyan temsil etmiştir.[341] Ali Saip Bey, Fransız tarafıyla "*Kumandan Namık*" olarak tanıştırılınca Sajous "*Yahu Ali Saip*" diyerek acı acı gülmüştür.[342]

Yapılan antlaşmada Fransızların Urfa'dan on kişinin onlara eşlik etmesi şartı haricinde diğer şartlar kabul edilmiştir. Ali Saip Bey, Fransız esirlerinin geri verilmesi karşılığında casus olarak Fransızların arasına gönderdiği Cuma'nın iadesini talep etmekle birlikte Sajous bu isimde birini tanımadığını belirtmiştir. Bu durum üzerine Ali Saip Bey'in *"Dinai Aşireti Reisi Mehmet Faik Efendi'den size mektup getiren adamı tanımamaklığınızın imkânı yoktur"* sözlerine Sajous *"Ali Saip'in mektubunu getiren demiş olsaydınız daha iyi tanıyacaktım"* sözleri ile karşılık vermiştir.[343]

Ali Saip Bey, Fransızları Cerablus'a kadar takip etmek ve onların geriye dönme olasılığına karşı önlem almak amacıyla Teğmen Halil Münir komutasında yüz kişilik bir jandarma müfrezesi hazırlatarak bu müfrezeyi, Fransızları üç kilometre geriden takip etmesi için görevlendirmiştir.[344]

2. 9. Şebeke Olayı ve Ali Saip Bey

Fransızların Urfa'yı terk etme süreçlerinde civar aşiretlerle girdikleri çatışma Şebeke Olayı olarak adlandırılmaktadır. Bu çatışmada Fransızlar ağır bir yenilgi almıştır.[345] Bununla yanında bu olay tartışmalıdır. Çünkü bazı kaynaklarda Ali Saip Bey'in bizzat bu olayı tertip ettiği yazılıdır.[346] Ancak Ali Saip Bey bu iddiaları

Mücadele'de Güney Cephesi, 5. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1992),260 Köprünün resmi için bkz.: Ek-18.

[341] Ali Saip, *Kilikya ve Faciaları Urfa'nın Kurtuluşu,*234.

[342] Ali Saip, *Kilikya ve Faciaları Urfa'nın Kurtuluşu,* 235.

[343] Ali Saip, *Kilikya ve Faciaları Urfa'nın Kurtuluşu,* 235.

[344] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 167.

[345] Çelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi,* 272.

[346] Ali Saip Bey Fransızları Cerablus'a kadar takip etmek ve geriye dönme olasılığına karşı önlem almak için Teğmen Halil Münir Komutasında yüz kişilik bir müfreze hazırlatarak üç kilometre geriden takip etmesi için görevlendirmiştir. Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*, 167. Yüz kişilik müfrezenin içinde yer alan Arif Yazgan Şebeke Olayı'nın planlı bir hadise olduğunu iddia etmiştir. Arif Yazgan; Fransızların 10/11 Nisan gecesi Suruç istikametinden şehri terk etmelerinden bir saat sonra gece saat ikide Samsat kapısı önünde toplandıklarını belirmiştir. Kısa bir müddet bekledikten sonra Ali Saip Bey'in müfrezeyi teftiş etmek için Belediye Reisi Hacı Mustafa ile birlikte yanlarına geldiğini ifade etmiştir. Arif Yazgan, Ali Saip Bey'in Müfrezeye hitaben bir konuşma yaptığını da belirtmiştir. Ali Saip Bey'in müfrezede bulunan askerlere bu geceki

reddetmiştir. Ali Saip Bey hatıratını kaleme alırken, Şebeke Olayı gerçekleştiğinde Belediye Reisi Hacı Mustafa, Mutasarrıf Ali Rıza Bey ve Binbaşı Nuri Pehlevizade ile birlikte yetimhanedeki yetimleri ve Bayan Holmes'ü ziyarete gittiklerini ve silah seslerini orada iken duyduklarını belirtmiştir. Ayrıca olayı anlamak ve gerekli tedbirleri almak için derhal yetimhaneden ayrıldıklarını da dile getirmiştir.[347]

Ali Saip Bey, olay yerine gitmek üzereyken Teğmen Halil Münir Efendi'den bir rapor almıştır. Raporda, Ermenilerin yoldaki aşiretlere ve güzergâh üzerindeki köylere ateş etmesi üzerine Şebeke Boğazı'nda çatışmanın başladığı ve Fransız birliklerinin savaş düzeni alarak onlara saldırdığını belirtilmiştir. Teğmen, Urfa yolunu korumaya çalıştığını ifade ederek durumun tehlikeli olduğunu rapor etmiştir.[348]

Ali Saip Bey, olay yerine hareket ettiğinde yolda Teğmen Ömer İzzet Efendi ile yanındakilere (bir Amerikalı ile Ermeni tercüman) rastlamıştır. Teğmen, Ali Saip Bey'e Şebeke mevziinde gerçekleşen çatışmayı ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre, sabaha karşı Fransız birliğinde öncü kuvvette bulunan Ermenilerin yol üzerindeki köylere ateş etmelerinin ardından olayın cereyan ettiğini belirtmiştir. Fransız kumandanının ateş etmemelerini emretmesine rağmen Ermenilerin onu dinlemeyerek eylemlerine devam ettiklerini ifade etmiştir. Bu durum üzerine Fransızların geldiğini fark eden civar köylerdeki aşiretler baskına uğradıklarını sanarak tertibat almış ve tepelere çıkmışlardır. Fransızlar da o sırada onları takip eden Teğmen Halil Münir Efendi komutasındaki müfrezeyi fark etmişlerdir. Bu durum üzerine Fransız Komutan, Ömer İzzet Efendi'yi yanına çağırarak onları takip eden müfrezenin kimler olduğunu sormuştur. O da cevaben arkada güvenliklerini sağlamak

---

görevlerinin Fransızları Suruç-Arappınar istikametinde üç kilometre geriden takip etmek olduğunu belirttiğini ifade etmiştir. Ayrıca konuşmasında iki aydan beri Fransızlar ile yaptıkları mücadelede karşılarında duvarların, engellerin ve hâkim mevkilere konuşlanmış düşman kuvvetlerinin olduğunu ifade etmiştir. Ali Saip Bey, bu gece karşılaşmaları gerekirse engellerin kalktığını ve karşılarında düzlük bir alanın olduğunu da belirtmiştir. Onların sayılarının müfrezeden fazla olmasından korkmamaları gerektiğini de dile getirerek önceden yola çıkmış ve kendilerini yolda bekleyen üç yüz kişinin olduğunu söylemiştir Ali Saip Bey, konuşmasının sonunda ön taraftan yolda bekleyen ahalinin ateş edeceğini; Fransızlar geri dönmek istediklerinde ise müfrezenin ateş edeceğini belirterek böylece onların kuşatılacağını belirtmiştir**.** Açanal*, Urfa Kurtuluş Müücadelesi Hatıratı*, 84.

[347] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*,241. Bayan Holmes'de Ali Saip Bey'in olay esnasında yanında olduğunu kitabında belirtmiştir. Mary Caroline Holmes, Urfa'da Ermeni Yetimhanesi (1919-1920), 114.

[348] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 244.

için bir jandarma müfrezesinin görevlendirildiğini söylemiştir. Ancak Komutan başını sallayarak ona inanmadığını ifade etmiştir.[349]

Fransızlar bir müddet yürüyüşe devam etmişlerdir. Ancak öncü Ermeni birliklerinin civar köylere ateş etmeleri üzerine aşiretler, bulundukları bölgelerde hâkim tepeler üzerinden Fransızlara karşı etkisiz bir şekilde ateş etmeye başlamışlardır. Onları takip eden müfrezeyi gören Fransız komutanı, ileriden de ateş edildiğini fark edince saldırıya uğradıklarını sanarak bölüklerini açmıştır. Bu durum üzerine Fransız birlikleri arasında karışıklık meydana gelmiştir. Karışıklıktan dolayı aşiretler, Fransızların kaçtığını sanarak onlara daha da yaklaşmışlardır. Civar köydeki silahlı köylülerin de olaya dâhil olmasıyla çatışma şiddetlenmiştir.[350]

Üç kilometre geriden çatışmayı gören Halil Münir Efendi, iki taraf arasında çatışmaya engel olmak istemiştir. Ancak Halil Münir Efendi, Fransızların bomba ve ağır makineli ateşiyle karşılaşınca mecburen çatışmaya dâhil olmuştur. Bu durumu gören Ömer İzzet Efendi ve mahiyetindeki jandarmalar ise olay yerinden uzaklaşmak istemiştir. Ancak iki ateş arasında kalmışlardır ve olaydan sonra Ömer İzzet Efendi tutuklanmıştır.[351] Ömer İzzet Efendi, bu olayın bir yanlış anlaşılma yüzünden meydan geldiğini ifade etse de kimse onu dinlememiştir. Komutan ile önemli bir şey konuşmak istediğini söylemesi üzerine onu bölgedeki bir mağarada saklanan Sajous'nun ve yardımcısı Lamir'in yanına götürmüşlerdir. Fransız yetkililerine olayın planlı bir hareket olmadığını ve komutanın bu durumdan haberinin bulunmadığını söylemiştir. Kedisine izin verirlerse ateşin kesilmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Ancak Sajous Ömer İzzet Efendi'ye inanmamış ve kendilerini tuzağa çektiklerini belirterek onu idam etmekle tehdit etmiş ve onu mağarada alıkoymuştur. Çatışmanın bir saatten fazla sürmesi Fransız askerleri susuzluk çekmesi ve fazla cephane harcanmasından dolayı çatışmayı sürdürmenin olanaksız olduğunu anlayan Binbaşı Hauger, Ömer İzzet Efendi'ye canlarına kast etmedikleri takdirde teslim olmaya razı olduklarını belirtmiştir.[352]

---

[349] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 245
[350] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 245.
[351] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 246.
[352] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 247.

Bu durum üzerine Fransızlar mağarada bulunan Cezayirli bir askerin sarığını Sajous'nun bastonuna bağlayarak kendilerine bir teslim bayrağı yapmışlardır. Ömer İzzet Efendi, elinde bayrak, yanında Ermeni bir tercüman ve bir Amerikalı ile birlikte çatışma yerine doğru ilerlemiştir. Ancak teslim bayrağını alma şerefine ulaşmak isteyen aşiretler onu alabilmek için yarışmışlardır. Bu durum üzerine panikleyen Ömer İzzet Efendi, onları arkadan takip eden müfrezenin yanına giderek Fransızların teslim olmak istediklerini bildirmiştir. Fransızların teslim olduğunu duyan ve belirli bir emir komuta zincirine bağlı olmayan aşiretler çatışmayı bırakarak onların mallarını yağmalamaya başlamışlardır. Bu durumdan faydalanmak isteyen Fransızlar, aşiretler üzerine şiddetli bir hücum başlatmıştır. Bu saldırı karşısında aşiretlerden on kişinin hayatını kaybetmesi aşiretlerin tekrar saldırıya geçmelerine neden olmuştur. Bundan sonra Fransız birliklerinin düzeni bozulmuş ve askerler süngülerine bayrak takarak teslim olmak istemişlerdir. Ancak Fransızlar birinci teslim önerisinde aşiretlerin üzerine ateş etmişlerdi bundan dolayı aşiretler bu kez onların teslim olmak istemelerine inanmayarak ateşe devam etmiştir.[353]

Ali Saip Bey, öğleden sonra saat ikide olay yerine gitmiştir. Ali Saip Bey, her tarafta insan ve hayvan ölüleri, kırılmış arabalar ve parçalanmış eşyaların olduğunu belirterek olayın vehametini anlatmıştır. Ayrıca Ömer İzzet Efendi'nin yolda anlattığı mağaraya giden Ali Saip Bey, Siyasi Hâkim Sajous, Binbaşı Hauger ve yanlarındaki subayların cesetlerini bulmuştur.[354]

Ali Saip Bey, Şebeke mevkiinde gerçekleşen olay hakkında bilgi vermek için Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekmiştir. Telgrafta, gece yarısından bir saat sonra Fransızların cephaneleri ile birlikte kendileri tarafından verilen taşıt araçları vasıtasıyla Urfa'yı terk ederek Cerablus'a doğru hareket ettiklerini ifade etmiştir. Ancak Fransızların yol üzerindeki aşiretlere ve köylere saldırmaları üzerine civar köylerde yaşayan halk ve aşiretlerin olay yerine yetiştiklerini ayrıca üç saat süren çatışma sonucunda Fransız askerlerinin komutanları, subayları ile birlikte büyük bir kısmının öldürüldüğünü, geri kalan yüz kadar askerin de tutsak olarak Urfa'ya getirilerek

[353] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 248-249.
[354] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 249.

koruma altına alındığını belirtmiştir. Telgrafın sonunda 15 Nisan'da BMM çalışmalarına katılmak için Ankara'ya geleceğini bildirmiştir.[355]

12 Nisan'da Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Kılıç Ali Bey, Ali Saip Bey'e bir tebrik telgrafı göndermiştir. Urfa'daki görevini bitiren Ali Saip Bey, 15 Nisan 1920'de şehri terk ederek Ankara'ya gitmiştir.[356]

2.10. Ermeni Doktor Agop Beşliyan'ın Ali Saip Bey'e Mektubu

Urfa'dan ayrıldıktan sonra Amerika'nın Paterson şehrine yerleşmiş olan Ermeni Cemaati ileri gelenlerinden Doktor Agop Beşliyan, 20 Nisan 1924'te Ali Saip Bey'e bir mektup göndermiştir.[357]

Mektubunun ilk satırlarında Ali Saip Bey ile iletişime geçme isteğinin dostça olduğunu belirtmiştir. Ayrıca mevcut durumun değiştiğini ve Türkiye ile hiçbir ilgisinin kalmadığını söylemiştir. Mektuplarının cevapsız kalacağını düşündüğünden dolayı da o güne kadar yazmaya cesaret edemediğini ifade etmiştir. Ali Saip Bey'e söz konusu olan mektubu yazma sebebi olarak Ermeni Yetimhanesi Müdiresi Bayan Mary Caroline Holmes'in yazdığı kitabı göstermiştir. Ayrıca mektubunda Amerika'daki yeni hayatından bahsederek durumunun iyi olduğunu da dile getirmiştir.[358]

Mektubunda Bayan Holmes'un Urfa'da geçirmiş olduğu üç yılı konu alan bir kitap yazdığını ifade etmiştir. Bu kitapta Türk- Fransız sorunundan bahsederken Ali Saip Bey'i sözünü tutmayan bir cani olarak tasvir etmiştir. Mutasarrıf Ali Rıza Bey'i ise övmüştür. Doktor Beşliyan, Bayan Holmes'ün kitabında kendisinden bahsetmediğini de belirtmiştir. Ayrıca kitapta 9 Nisan'da Bayan Holmes'in Komutan Hauger'e yazdığı bir öneri mektubu sonucunda yetimleri açlıktan kurtarmak için Fransızların Urfa'yı boşattığını da yazdığını belirtmiştir. Bayan Holmes, Türklerin verdikleri sözleri tutmadıklarını, Kuvayı Milliye Komutanları ve Ali Saip Bey'in onun elini öpüp ondan özür dilediğini yazmıştır. Ayrıca kendisinin tehditleri ve istekleri sonucunda yetimhaneye ekmek verildiğini iddia etmiştir. Bayan Holmes, kitabında

---

[355] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 251-252.
[356] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 253.
[357] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 261-262.
[358] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 261. Doktor Agop Beşliyan'ın bahsettiği kitap Mary Caroline Holmes'ün "*Urfa'da Ermeni Yetimhanesi (1919- 1921)"* adlı hatıratıdır. Kitap, Yaba Yayınaları tarafından yayınlanmıştır.

Ermenilerin, Müslümanlar tarafından öldürülmemesinin kendisinin gönderdiği ihtarname ve Bay Vidin'in Mutasarrıfa başvurmasından dolayı olduğunu da belirmiştir. Bayan Holmes, Fransız esirlerine yiyecek verdiğini ve banyo yaptırdığını, Şebeke olayı esnasında esir düşen Fransız askerlerinin değiştirilmesi sırasında öldürülmemeleri için hükümetten güvence istediğini ve kendi binasına Amerikan bayrağı astıktan sonra hiçbir şekilde kurşun gelmediğini de söylemiştir. Ali Saip Bey ve Mutasarrıf Ali Rıza Bey ile olan mektuplaşmalarının bir kısmına yer verdiğini dile getiren Ermeni Doktor ancak kendisinin yazdığı saçma sapan tehdit mektuplarına yer vermediğini de belirtmiştir. Bayan Holmes, kitabında kendisinin Fransızlara çok yardım ettiğini; Doktor Beşliyan'ı ise Ermenileri, Türklere teslim etme ve Türklerle birleşip Fransızlara hücum etme eğiliminden vazgeçirdiğini kitabında belirtmiştir. Doktor Beşliyan, devamında Fransız Generali Guro'nun Bayan Holmes'e Beyrut'ta nişan taktığını ve bundan dolayı kitabında Fransızların Urfa'daki hatalarından hiç bahsetmediğini belirtmiştir.[359]

Doktor Beşliyan, Ali Saip Bey'in istemesi durumunda kitabın bir nüshasını da ona gönderebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Bayan Holmes'in Fransızlar hakkında yanıldığını belirtmiş ve kendisinin Urfa'da önemli siyasi bir rol oynadığını anlatmaya çalıştığını mektubunda belirtmiştir. Urfa'da doktor olarak insanlığa yaptığı hizmetlerin hiçbir zaman takdir edilmediğini eklemiştir. Bunun yanında Urfa'dan Amerika'ya kadar hiç bir soydaşının kendisine Urfa Hristiyanlarına yaptığı yardımdan dolayı teşekkür etmediğini mektubunda yazmıştır. Ayrıca Halep'te hayatını kurtardığı insanlar tarafından saldırıya uğradığını da ifade etmiştir. Yalnızca görüştüğü Cerablus Komutanı Albay Kapiterel'in kendisine Ermenilerin akıllılık ettiğini söylediğini mektubunda yazmıştır.[360]

Mektubunda Fransızların Urfa'yı boşaltması meselesini üç madde halinde anlatan Doktor Beşliyan, birinci maddede onların yeterince gıda temin edemediklerini ve savaş sırasında askerlerin günlük yiyecek bulamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca Fransızların askerlere tayınlarını her gün tam olarak verdiklerini ancak kendilerinin ise Ermenilere yalnızca haftada üç kez ekmek dağıttıklarını belirtmiş ve bu durumu Ali

[359] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 262.
[360] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 262-263.

Saip Bey'in de gördüğünü ifade etmiştir. Doktor Beşliyan, yaralı hizmetlerinden dolayı sadece kendisine gıda vermeyi teklif ettiklerini ancak bunu kabul etmediğini belirterek o yıllarda ulusunun kurtuluşu için canının vermeye hazır olduğunu söylemiştir.[361]

İkinci maddede ise Fransız ordusundaki askerlerin morallerinin kalmadığını, Cezayirli askerler arasında mırıldanma ve saygısızlığın başladığını, bu olaylar karşısında yalnızca bir astsubayın hapse atıldığını belirtmiştir. Ayrıca Kuvayı Milliye'nin, Müslüman Fransız askerleri arasında yaptığı propagandanın başarılı olduğunu da belirtmiştir. Üçüncü ve son madde de ise beklenen yardımın bir türlü gelmemesini sebep göstermiştir.[362]

Kuvayı Milliye'den habersiz olarak Ermenilerin her gece Fransızlar ile helyosta vasıtasıyla haberleştiklerini itiraf etmiştir. Doktor Beşliyan, 5 Nisan 1920 gecesinde Fırfırlı kilisedeki haberleşmede Fransızların Urfa'yı boşaltması için Ermenilerin kendi açlıklarını sebep göstererek Urfa Kuvayı Milliye Komutanlığı'na müracaat etmelerini istediklerini mektubunda yazmıştır. Ayrıca iki taraf arasında aracılık yapılmasını istediklerini de iddia etmiştir. Fransız karargâhından gelen emir üzerine acil bir şekilde Ermeniler ile bir toplantı yaptığını da mektubunda yazmıştır. Toplantı sonucunda Fransızların bu nedenlerle çözülüşlerinin Ermenilerin yok olmasına sebep olacağından ötürü Fransız komutanı ile görüşmeye karar verilmiştir. Doktor Beşliyan, Mihran'ın imzasıyla Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e Ermenilerin tarafsızlığını, açlık ve bağlılıklarını belirten bir mektup yazarak görüşmek istediklerini mektubunda belirtmiştir. Sonraki süreçte Ali Saip Bey ve Mutasarrıf Ali Rıza Bey ile olan görüşmelerinin aslında bir oyundan ibaret olduğunu itiraf etmiştir. Mektubunun devamında Fransızların Urfa'dan çekilmelerini rica etmek için Ali Saip Bey'den izin alarak onlarla görüştüğünü ifade etmiştir. Doktor Beşliyan; Fransızların, Kuvayı Milliye'nin ve Ermenilerin çok zor durumda olduklarını söylemiştir. Ancak buna karşılık Ermenilerin otuz beş günlük yiyeceklerinin olduğunu ve aç rolü oynamaya başladıklarını itiraf etmiştir.[363]

---

[361] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 263-264.
[362] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 264.
[363] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 264-265.

Urfa'yı terk etme hususunda Sajous ve Komutan Hauger ile görüşmeye gittiğinde her ikisini de perişan ve telaşlı durumda gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca kendileri ile iki saat tartıştıklarını ama bir karara varamadıklarını mektubunda yazmıştır. Devamında ise Fransızların onlardan derhal Kuvayı Milliye'nin yanına gidip Ermenilerin ricalarını kabul ettiklerini ve Ali Saip Bey'in silahları ile şehri terk etme önerisini esas alarak ertesi gün Urfa'yı terk etmeye hazır olduklarını Türk tarafına bildirmelerini istediklerini mektubunda yazmıştır.[364]

Doktor Beşliyan, Fransızlar'ın Urfa'yı terk etmelerinin bir oyun olduğunu aslında onların on gün sonra Ermenileri kurtarmak için on bin asker ile Urfa'ya tekrar döneceklerini belirtmiştir. Doktor Beşliyan Sajosu'nun Ermenileri sürekli kandırdığını vurguladıktan sonra Sajosu'nun kalbini gösterip bu kalp Ermeni kalbidir dediğini söylemiştir.[365]

Doktor Beşliyan mektubunda Fransızlar'ın düşüncelerini reddettiğini söyledikten sonra; onların, Ermeniler'i Türkler karşısında yalancı ve korkak gösterdiklerini ve defalarca rezil ettiklerini ifade etmiştir. Ermeniler'in Türkler'e karşı ayaklanma ve intikam duygusu düşünmemelerine rağmen Fransızlar yüzünden zor durumda kalacaklarını dile getirmiştir. Doktor Beşliyan, Fransızlar'ın Ermeniler'in açlığını bahane göstererek Urfa'yı terk etmelerinin en büyük yanlış olacağını, bu yanlışın da Ermeniler'in yok olmasına sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Bu durumun Türkler'deki, Fransızlar'ın Ermeniler için geldiği ve onlar için gideceği düşüncesini körükleyeceğini vurgulayarak Ermeniler'in suçlu olarak gösterileceğini belirtmiştir.[366]

Komutan Hauger'in askerlerine güvenmediğini ve iki günlük erzakının kaldığını belirten Doktor Beşliyan, Fransız komutanının Ermeni mahallesindekiler ile Müslüman Cezayirli askerlerin değiştirilmesini teklif ettiğini itiraf etmiştir. Bu itiraftan sonra komutanın Ermeniler ile birlikte Tel Abyad'a (Akçakale) çekilme planı olduğunu mektubunda yazmıştır.[367]

---

[364] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 265-266.
[365] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 266.
[366] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 266.
[367] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 266.

Doktor Beşliyan, Türkler'in öfkesinin yatışması için Fransızlar'a silahlarını bırakıp teslim olmalarını teklif etmiş ancak bu teklif reddedilmiştir.[368]

Doktor Beşliyan, Sajous'un kendisine Ermeniler'in uslu durması için sürekli ricada bulunduğunu belirtmiştir. Daha sonra Sajous'un Ermeniler ile beraber hareket etmezlerse Türkler'in Fransızlar'a kötülük yapmayacağı düşüncesi olduğunu ifade etmiştir. Doktor Beşliyan, Fransızlar'ın kaçmak için Ermenileri kurbanlık koyun gibi dönemin Urfa Belediye reisi Hacı Mustafa'nın insafına bıraktığını söylemiştir. Fransızlar'ın sadece onurlarını koruma peşinde olduğunu da vurgulamıştır. Ermeniler için ise savaşı kimin kazanacağı önemli değildir; o dönemde Ermeniler'in tek isteğinin hayatta kalmak olduğunu Ali Saip Bey'e yazdığı mektupta açıkladığını ifade etmiştir.[369]

Yirmi dört saat sonra tekrar görüşmek üzere ayrıldığından bahseden Doktor Beşliyan, Fransızlar'ın Kuvayı Milliye'nin tekliflerini reddettiğini ancak kabul etme eğilimilerinin de olduğunu Türklere söylediğini mektubunda yazmıştır. Fransızlar'ın kesin kararını yirmi dört saat sonra vereceğini de belirtmiştir.[370]

Doktor Beşliyan, bu olayların gerçekleştiği günün gecesinde Ermeniler'in kendi aralarında Fransızlar'ın Urfa'yı terk etmesi halinde ne yapacakları konusuda görüştüğünden bahsetmiştir. Fransızlar'ın ise Ermeniler'i kendi çıkarları için kullanamayacaklarını anladıklarını ve bundan dolayı Doktor Fischer vasıtası ile Ermeniler'in açlığını bahane göstererek Türk tarafına başvurduklarını belirtmiştir. Köprü üzerinde yapılan görüşmede kendisinin de orada bulunduğunu ifade ederek, vedalaştıktan sonra Ermeni mahallesine geri döndüğünü ve çok tedirgin olduğunu, kendi halkına ne söyleyeceğini bilmediğini, herkesin çok telaşlı olduğunu mektubunda yazmıştır.[371]

Doktor Beşliyan, kendisinin Türkler'den rüşvet aldığını ve Fransızlar'ı çıkarıp ulusunu sattığı yönündeki dedikoduları kendilerinin çıkardığını itiraf etmiştir. Bu dedikoduların amacının Ermeniler'in asıl davasını saklamak olduğunu belirttikten

---

[368] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 267.
[369] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 267.
[370] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 267.
[371] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 267-268.

sonra, kendi içlerindeki Türk tarafı adına çalışan casuslardan da haberdar olduklarını dile getirmiştir.[372]

Doktor Beşliyan, Ermeniler'i toplayarak yaptığı konıuşmasında Fransızlar'ın kendilerini sevmediğini, kendilerine iyilik değil kötülük yaptığını, Fransızlar'ın Urfa'ya geldikleri gibi Ermeni mahallesine gelip güzel kadın aradıklarını belirtmiş buna ek olarak yiyeceklerinin tükendiğini ve Türkler'in kendilerine hiçbir kötülük yapmadığını ifade ederek halkı yatıştırmaya çalıştığını mektubunda yazmıştır.

Ermenilere söylediği sözlerde ciddi olduğunu ve Fransızlara karşı gönlünde bir nefret uyandığını, Türkleri ise sevmeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey, Mutasarrıf ve diğer komutanlarda bir ciddiyet gördüğünü belirtmiştir. Mevcut durumun değişmesi ile fikirlerinin de artık değiştiğini belirtmiştir. Kendisini ve Ermenileri bu duruma uydurmaya çalıştığını ancak sonuç olarak kendisine Türk dostu dendiğini söylemiştir.[373]

Mektubunda Ermenilerin ağlayarak Fransızların Urfa'dan gittikten sonra Türklerin, öfkelerini onlardan alcaklarını düşündüklerini; ayrıca Ermenilerden Fransızlar ile birlikte kaçmayı düşünenlerin de olduğunu yazmıştır. Doktor Beşliyan, Kuvayı Milliye'nin yolların ve dağların güzergâhlarını tuttuğundan dolayı onların bu eylemlerinde başarılı olamadıklarını belirtmiştir.

Fransızaların ertesi gün Urfadan çekildiklerini, onların şehirden ayrılmalarının sebebinin insanlık adına veya Ermenilerin açlığı için değil mecbur kaldıkları için olduğunu belirtmiştir. Fransızların bu bahane ile çekilmelerinin onurlarını daha az kıracağını belirtmiştir. Şebeke olayından da bahseden Doktor Beşliyan, Fransızların dağların işgal edildiğini bildiklerini ayrıca Ermeni mahallesinde bulunan Teğmen Mesrehhun'un bu konuyla ilgili bir rapor verdiğini; kendisinin de onları uyardığını ancak Sajous'un kendisine biz Ermeni değiliz dediğini belirtmiştir. Bu konuşmanın Sajous ile aralarında geçen son konuşma olduğunu ve birçok insanın onun onurunu korumak için öleceğini tahmin ettiğini belirtmiştir.[374]

---

[372] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 268.
[373] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 269.
[374] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 269.

Doktor Beşliyan 10 Nisan saat 16.00 civarında hastanenin batısında kayalar üzerinde kendisi ve Bay Vidin'ın Komutan Hauger ile buluştuğunu da itiraf etmiştir. Ayrıca görüşmelerinde Komutan Hauger'in ona Ermenilerin kendileri ile gelmemelerini söylediğini belirtmiştir Çünkü dağların ve yol güzergâhlarının tutulma sebebinin Ermenilerden dolayı olduğunu söylediğini belirtmiştir. Komutan Hauger Doktor Beşliyan'a Türkler ile savaşmayıp siyaset yoluyla Ermenilerin hayatının kurtarılmasını istediğini kendisine söylediğini de ifade etmiştir. Fransız Komutanına: "Türkler size hücum ederse ne yapacaksınız dediğini ve onların da silahlarımız var." cevabını verdiğini belirtmiştir. [375]

Doktor Beşliyan, Fransız Komutanına Urfa'yı terk etmelerinden sonra kayıtsız şartsız kendilerinin de Türklere teslim olacaklarını söylediğini ve konuşmasının devamında Türklerin, Ermenilere yapacağı bir kötülükte mesuliyetin onlarda olduğunu belirtmesi üzerine Hauger'in ağladığını yazmıştır.[376]

Fransızların, kendilerine ve Ermenilere Türkler tarafından bir fenalık gelmeyeceğine inandıklarını ve bu düşünce ile Urfa'dan ayrıldıklarını belirtmiştir. Ayrıca aralarında geçenleri gizli tuttuğunu ve bir gün öğrenilmesinden çok korktuğunu da ifade etmiştir.[377]

Urfa'da kalan Ermenilere kötülük yapılmamasını Mustafa Kemal Paşa'nın gayrimüslümlere bir kötülük yapılmaması konusundaki kesin emirlerine, Kuvayı Milliye Komutanlarının kendilerine karşı kötü bir düşüncelerinin olmamasına, Ermenilerin Fransız ve Türkler arasındaki savaşta tarafsız olmalarına, Tılfındır tepesini(Telfutur) Türklere bırakmalarına ve Franszılara uymamalarına bağlamıştır. Son olarak kendisinin I. Dünya Savaşı sırasında sadakatle çalıştığını ve bundan dolayı Türklerin ona güvendiğini ifade etmiştir. Ermenilerden çok Türklerin kendisini sevdiğini ve güvendiğini de mektubunda yazmıştır. Türklerin kendisine beslediği güveni hiçbir zaman kötüye kullanmadığını belirten Doktor Beşliyan, tek amacının Ermenilerin kurtuluşu olduğunu vurgulamıştır. Ermeni Doktor, sözü tekrar Bayan

[375] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 269.
[376] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 270.
[377] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 270.

Holmes'e getirerek onun Urfa olaylarında hiçbir etkisinin olmadığını ancak kitabında gerçekleşen olaylarda büyük rol oynadığını yazdığını belirtmiştir.[378]

Doktor Beşliyan, Bayan Holmes'in sadece Ali Saip Bey'e yazdığı mektupların yayınlanması ile onun nasıl bir ahlakının olduğunu ve Urfa halkından özür dilemesi gerektiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in Bayan Holmes'un mektuplarına önem vermediğini ve onunla sahte bir diplomasi yürüttüğünü belirterek düşüncesini ifade etmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'den Bayan Holmes ile mektuplaşmalarını yayınlamak için kopyalarını istemiştir.[379]

Mektubunun sonlarına doğru konuyu tekrar Fransızlara getiren Doktor Beşliyan, onların şehre aç geldiklerini aç olarak da gittiklerini belirtmiştir. Ayrıca, insanların öldürülmelerine sebebiyet verdiklerini ancak kendilerinin öldüklerini, masum insanları kendi şerefleri için feda ettiklerini; kendi şereflerini zedelediklerini belirtmiştir. İngilizlerin geride bıraktıkları gıda sayesinde altmış gün idare edebildiklerini de iddia etmiştir.[380]

Ermenilerin savaşın ilk başladığı andan itibaren açlıklarını öne sürmedeki maksatlarının Türklerin onlara saldırmasını engellemek veya saldırıyı sonraki bir zamana bırakmak olduğunu iddia etmiştir. Çünkü Türklere karşı savaşacak cephanelerinin yetersiz olduğunu; buna karşın Fransızların da yardımda bulunmadığını belirtmiştir. Doktor Beşliyan, tek avuntusunun ölmeden önce olayların gerçek yüzünü Ali Saip Bey'e yazması olduğunu belirterek artık Türklerin gerçek tarihi yazacağını ifade etmiştir. Urfa'da o tarihte yaşayan yabancıların da bahsettiği gerçeklerden haberi olduğunu ve Fransızaların yanında bulunan iki papazın ve Heyostacı Seheryan Bolga'nın mektubu yazdığı tarihte hala hayatta olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Seheryan Bolga'dan Şebeke olayında esir olduğu zaman gidip gerçekleri söylemesi için ricada bulunduğunu onun da şerefi üzerine yemin ederek gerçekleri açıklamadığını ifade etmiştir.[381]

---

[378] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 270.
[379] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 271.
[380] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 271.
[381] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 271-272.

Ali Saip Bey'e Urfa'daki iki yüz Ermeni öksüzün güven içinde Halep'e gitmesine müsaade ettiği için teşekkür etmiştir. Ali Saip Bey'in resmini yanında taşıdığını belirterek Beyrut'taki Fransızlara gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca resmini kendisinden istediklerini ancak vermediğini de mektubunda yazmıştır. Doktor Beşliyan, mektubunun sonunda Ali Saip Bey'in yazdıklarına şayet cevap vermezse çok üzüleceğini belirterek mektubunu bitirmiştir.[382]

[382] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri*, 272.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALİ SAİP BEY'İN İSTİKLAL MAHKEMESİ GÖREVLERİ

3.1. Hıyânet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemelerinin Kurulması

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf devletleri tarafından resmen işgali üzerine Ankara'da toplanan BMM hükümeti güvenliği sağlamak ve otoriteyi eline almak için 29 Nisan 1920 tarihinde 14 maddelik Hıyânet-i Vataniyye Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanun, saltanat ve hilafet makamını düşman istilasından kurtarmak için kurulmuş olan BMM meşruiyetine karşı yapılan yazılı, sözlü ve fiili muhalefette bulunmayı ve halkı isyana teşvik etmeyi vatana ihanet sayıyor ve bunların idamlarını öngörüyordu.[383] Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun dördüncü maddesinde kanunun uygulama yetkisi, Bidayet mahkemelerine; önemli bir durumda ise en yakın mahkemeye verilmiştir. [384]

Hıyânet-i Vataniyye Kanunu dört ayda istenilen sonucu verememiştir. Çünkü Bidâyet mahkemelerinde alınan kararların onaylanması için Meclis komisyonunda sıra beklemesi kanunun caydırıcılığını ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple asker kaçaklarında meydana gelen çeteler tehlikeli olmaya başlamıştır. Bu durumun önüne geçmek için hızlı çalışan, çabuk karar veren ve kararları anında uygulayan mahkemelerin kurulması kararlaştırıldı. 11 Eylül 1920 tarihinde Firârîler Hakkında Kanun kabul edildi.[385] Firariler kanununun ikinci maddesinde mahkeme heyeti BMM yapılan oylama sonucu çoğunluğu alan üç milletvekilinden oluşmuştu böylece karar verme yetkisi meclis üyelerine verilmiş oluyordu. [386]

Kurula dönem İstiklal mahkemeleri 17 Şubat 1921'de kaldırılmıştır.[387] Ancak Kütahya ve Eskişehir Savaşları'nın kaybedilmesi ile birlikte Yunanlıların ilerlemesi hız kazanmış ve toprak kayıpları artmıştır. Ankara'ya yaklaşması ve bunun sonucunda

---

[383] Cevdet Küçük," İstiklâl Mahkemeleri," *DİA* ,(İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001), 23: 350.
[384] Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık 2018), 72.
[385] Küçük, "İstiklâl Mahkemeleri", 23: 350.
[386] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923,* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları: 1994), 1: 365.
[387] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 145.

Milli Mücadelenin yürtüldüğü merkez olan Ankara'nın terk edilme korkusu sonucunda İstiklal mahkemelerinin tekrar kurulmasına karar verilmiştir.[388]

3.1.1. Ali Saip Bey'in Konya İstiklal Mahkemesi Üyeliği

Urfa'dan milletvekili olan Ali Saip Bey, 30 Temmuz 1921'de Meclis'te yapılan oylama sonucunda 97 oy alarak Konya İstiklal Mahkemesi üyesi seçilmiştir.[389] Ali Saip Bey, 13 Ağustos 1921'de göreve başlamış[390] ancak 9 Ocak 1922'de görevinden istifa etmiştir.[391]

3.2. Cumhuriyet Dönemi İstiklal Mahkemeleri

3.2.1.Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesinin Kurulması

Şeyh Sait isyanı, Piran köyünde Jandarmalardan kaçan kanun kaçaklarının Şeyh Sait'e[392] sığınmaları ile patlak vermiştir. Jandarmalar, Şeyh Sait'ten kanun kaçaklarını teslim etmesini istemiştir. Şeyh Sait'in kanun kaçaklarını teslim etmemesi üzerine adamları ve jandarma arasında çıkan çatışmada en az bir askerin ölmesi ile isyan başlamıştır.[393]

Rıza Nur, Şeyh Sait isyanını Mustafa Kemal Paşa'nın, Kürt milli isyanı ve irtica olarak telakki ettiğini belirtmiştir. Ancak Rıza Nur, (1872-1942) Şeyh Sait, mahkemesinde üye sıfatıyla görev yapan Ali Saip Bey'e bu durumu sorduğunu; onun da Kürtlük ile bir ilgisinin olmadığını sadece dini bir özelliğinin olduğunu söylediğini belirtmiştir.[394] Buna karşılık Şeyh Sait davasında savcı olarak görev yapan Ahmet Süreyya Örgeevren ise Şeyh Sait isyanının bağımsız bir Kürdistan hükümeti kurmak için meydana geldiğini ifade etmiştir.[395]

---

[388] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 150.
[389] Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923,* 1: 385.
[390] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 153.
[391] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923,* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları: 1994) III: 946.
[392] Şeyh Sait Palu doğumludur. Zaza kökenli olduğu iddia edilen Şeyh Sait I. Dünya Savaşı sırasında Piran'a göç etmiş, ancak savaştan sonra tekrar Hıns'a yerleşmiştir. Palu ve Hıns'ta bazı medreseler kuran şeyh Sait burada Nakşibendî şeyhi olarak tanınmıştır. Yörede adı geçen bir kişi olan Şeyh Sait fetvalarına başvurulan bir şahsiyetti. Zekeriya Kurşun," Şeyh Sait" *DİA* (Ankara: TDV İslâm Araştırma Merkezi Yayınları, 2019), Ek-2: 560.
[393] Yaşar Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait,* 2. bs. (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayımları, 2003), 126.
[394] Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933),* (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2007), 84.
[395] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemeleri,* 18.

Şeyh Sait, isyan sırasında bölge halkını İslam dini adına ayaklanmaya davet eden bir bildiri yayınlamıştır.[396] Hızla büyüyen ayaklanmada 14 Şubat'ta Daryanı, isyancıların eline geçmiştir. Daryanı, geçici başkent ve hükümet merkezi yapılmıştır. 15 Şubat'ta Genç istikametine doğru ilerleyen Şeyh Sait'in ayaklanmasına güzergâhı üzerindeki Butyanlı, Mustanlı, Tavaslı ve Silavlı aşiretlerinde de katılanlar olmuştur. Ayrıca Genç hapishanesi ateşe verilmiş, telefon hatları kesilerek haberleşme engellenmiştir.[397] Ayrıca 24 Şubat'ta Elazığ da isyancıların eline geçmiştir.[398]

Dönemin Başvekili Ali Fethi, (Okyar) Meclis'te isyanla ilgili yaptığı konuşmasında isyan hakkında bilgi vermiş ve isyan bölgesinde sıkıyönetim ilan edildiğini ifade etmiştir.[399] 2 Mart'ta Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın daha sıkı önlemeler almasını isteyen katı çizgidekilerden yana çıkması üzerine Cumhuiryet Halk Fırkası içindeki güvenoyunu kaybetmiş ve bunun sonucunda Başvekillikten istifa etmiştir.[400]

Ali Fethi Bey'in istifası üzerine yeni hükümeti kurma görevi 3 Mart 1925'te İsmet Paşa'ya verilmiştir.[401] 4 Mart 1925'te Meclis'te yapılan oylama sonucunda Takriri Sükûn Kanunu kabul edilmiştir.[402] Hükümet, sonrasında Ankara ve isyan bölgesini kapsayan iki İstiklal mahkemesinin kurulmasını teklif etmiştir. Birincisi isyan bölgesinde idam cezalarını Meclis onayı olmaksızın uygulama yetkisine sahipti. Diğeri ise Ankara'da kurulan, İsyan bölgesi dışındaki illeri kapsayan ve idam kararlarında Meclis onayına tabi olan mahkeme idi.[403]

3.2.2. Ali Saip Bey'in İstiklal Mahkemesi Üyesi Seçilmesi

7 Mart 1925'te iki İstiklal mahkemesi için üye seçimi yapılmıştır. Yapılan oylamaya anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

---

[396] Hasan Acar, "Türk siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/3 (2019): 2935.
[397] Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait*, 127.
[398] Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait*, 129.
[399] Zabit Ceridesi, D.II, C. XIV, İ. II, 306.
[400] Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 250.
[401] Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi* Şeyh Sait, 144.
[402] Zabıt Ceridesi, D.II, C. XV, İ.II, s. 155.
[403] Seyfettin Aslan vd.,"Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri," *Mukaddime*, 5/1 (2014): 32.

katılmamıştır.[404] Şark İstiklal Mahkemesi için yapılan oylamada Ali Saip Bey, Avni Bey(Bozok), Lütfü Müfit (Özdeş) mahkeme üyesi seçilmişlerdir. Ahmet Süreyya (Örgeevren), Savcılık makamına getirilmiştir. Mahkeme Başkanlığına ise Hacim Muhyiddin Bey seçilmiş ancak sağlık sorunlarından dolayı görevinden istifa etmiştir. Yerine 17 Mart'ta yapılan seçimlerde Mazhar Müfit (Kansu) seçilmiştir.[405]

Ali Saip Bey'in de içinde bulunduğu mahkeme üyelerine birer Ford marka otomobil tahsis edilmiş, eşyaların taşınması için küçük bir kamyonet satın alınmıştır. Ali Saip Bey, mahkeme kafilesine Kozan üzerinden gelerek Adana'da katılmıştır.[406] 10 Nisan sabahı saat 04.30'da Ali Saip Bey'in de içinde bulunduğu mahkeme üyeleri Adana-Güller (Fevzi Paşa), Gaziantep-Birecik, Urfa-Siverek üzerinden 12 Nisan'da Diyarbakır'a ulaşmışlardır.[407]

3.2.3. Ali Saip Bey'in Mahkeme Başkanı Seçilmesi

Mahkeme Başkanı Mazhar Müfit Bey, Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevinden ayrılmıştır. Boşalan başkanlık makamına Ali Saip Bey'in getirilmesi için 3 Kasım 1925'te mahkeme üyeleri Lütfi Müfit Bey ve Avni Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'ya istekte bulunulmuştur. Ancak mahkeme heyetinin bu istekleri geri çevrilmiş, Mahkeme Başkanlığına Hacim Muhyiddin Bey seçilmiştir.[408]

Hacim Muhyiddin Bey'de 20 Kasım 1926'da sağlık ve ailevi sorunlarını sebep göstererek görevinden ikinci defa istifa etmiştir.[409] Boşalan makama 134 oy ile Ali Saip Bey seçilmiştir.[410] 7 Mart 1927'de Ali Saip Bey'e Mahkeme Başkanı sıfatı ile 200 lira gönderilmiştir.[411]

Ali Saip Bey, Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığına seçildiğinde Meclis'te bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kendisini Mahkeme Başkanı seçtikleri için teşekkür etmiştir:

---

[404] Taha Akyol, *Atatürk'ün İhtilal Hukuku,* (İstanbul: Doğan Kitap, 2012), 464.
[405] TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları*) *(*Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No: 1, 2016), C. 6/1: 5.
[406] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 320.
[407] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 321.
[408] Ertüren, *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı,* 79.
[409] TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları*) 6/1: 5.
[410] Zabıt Ceridesi, D. II, C. XXVIII, İ. IV. 26.
[411] BCA Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer no: 10-57-19.

"*Muhterem arkadaşlar; İstiklâl Mahkemelerinde ifayı vazife eden arkadaşlarınız arasında bendeniz de takdirinize mazhariyetle mubahi olmuştum. Gerek ona ve gerek bu kere bendenizi İstiklâl Mahkemesi Risayetine intihap buyurmanız suratiyle hakkımda göstermiş olduğunuz asarı teveccühe ve itimada arzı teşekkür etmeği bir vazife telaki ederim*"[412]

Mahkeme Başkanı seçildiğinden dolayı yükünün daha da ağırlaştığını belirten Ali Saip Bey, bu görevi de başarılı bir şekilde bitirdikten sonra arkadaşlarının sevgisine layık olarak aralarına dönmeyi temenni ettiğini belirtmiştir:

"*Aziz arkadaşlar; bu kıymetli itimat ve teveccühünüze mazhariyetle vazifemin eskisine nisbeten daha faza ağırlaşmış olduğunu hissetmekteyim. Bu ağır vazifeyi ve mazhar olduğum itimat ve teveccühünüzü işlerimizin hitamına kadar hüsnü ifa muhafaza edebilmek benim için en büyük bahtiyarlıktır. İnşallah buna da muvaffak olarak neticede şimdiki gibi teveccüh ve muhabbetinize lâyık bir arkadaş sıfatı ile aranıza kavuşmayı temenni ederim.'*"[413] 12 Aralık 1926'da Mahkeme Başkanı sıfatı ile Elazığ'a gitmiştir.[414]

3.2.4. İstiklal Mahkemesi ve Ali Saip Bey

Mahkeme binası olarak ayrılan mekânı beğenmeyen mahkeme üyeleri, dönemin Valisinin ikamet ettiği hükümet konağında dört oda ve bir salonun mahkeme binası için tahsis edilmesini istediler. Vali Mithat Bey, mahkeme üyelerinin bu isteklerini kabul etmiştir.[415] Duruşmaların yapılacağı bina sorunu çözüldükten sonra Ali Saip Bey'in üyesi olduğu Şark İstiklal Mahkemesi, 14 Nisan 1925'te fiilen çalışmaya başlamıştır.[416]

Mahkemede önemli yargılamalardan biri Siverekli Şeyh Eyüp'ün davasıydı. Mahkemedeki ifadesinde Şeyh Sait'i tanımadığını ancak tarikatına mensup olduğunu söylemiştir. Şeyh Eyüp, ifadesinin devamında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı takdir ettiğini, fırkanın temsilcisi Fethi Bey ile Siverek'te tanıştığını ifade etmiştir. Ayrıca onun Siverek'te fırkanın bir şubesini açtığını ve kendisine Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'in kurduğunu ve bu durumdan Mustafa Kemal Paşa'nın rızası olduğunu söylediğini belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın dini batırdığını ancak Terakkiperver

[412] Zabıt Ceridesi, D. II, C. XXVIII, İ. IV, 26.
[413] Zabıt Ceridesi, D. II, C. XXVIII, İ. IV, 26.
[414] BCA Fon Kodu: 30- 10 -0-0 Yer no: 9-56-36
[415] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, 102.
[416] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi,* 103.

Cumhuriyet Fırkası'nın dine saygı gösterdiğini söylediğini de ifadesinde anlatmıştır.[417]

Sıra Ali Saip Bey'e geldiğinde sanığın Şeyh Sait'e yazdığı mektubu okumuştur. Şeyh Eyüp'e mektupta Şeyh Sait'i davet ettiği halde nasıl onu tanımadığını sormuştur. Şeyh Eyüp, Ali Saip Bey'in bu iddialarını yalanlayarak mektup meselesinin Şeyh Sait'e sorulmasını, o da bunu doğrularsa kendisinin cezalandırılmasını istemiştir.[418] Mahkeme sonunda suçlu bulunan Şeyh Eyüp, idam cezasına çarptırılmıştır.[419]

Ali Saip Bey'in üye sıfatı ile katıldığı bir başka duruşma da 18 Mayıs 1925'te gerçekleşmiştir. Mahkemede yargılanan Kurmay Yarbay Fethi Bey'in ismi, idam cezasına çarptırılan Şeyh Eyüp'ün ifadesinde geçmiştir.[420] Ali Saip Bey, sanıkların sorgusu esnasında en ufak detaydan bile şüphelenerek onlara çeşitli sorular sormuştur. Bu kişilerden biri de Fethi Bey idi. Onun hatıra defterinde yazan şalgam, mercimek, bakla ve bazı eşya ile hayvan isimlerinin şifre olup olmadığını, bunların neye delalet ettiğini açıklamasını istemiştir. Fethi Bey, bu isimlerin şifre olmadıklarını belirtmiştir. Ancak üyesi olduğu partinin programını beğenmediğini ve *"hissiyat-ı ve itikad-ı diniye hürmetkâr"* maddesini zararlı bulduğunu ve doğuda bulunan cahil şeyhlerin bu maddeyi kendi çıkar ve menfaatleri uğruna kullanarak isyan için istismar etmiş olabileceğine ihtimal verdiğini söylemiştir.[421] Mahkeme sonunda suçlu bulunan Fethi Bey, beş yıl kürek cezasına çarptırılmıştır.[422]

Ali Saip Bey'in üyeliğini yaptığı Şark İstiklal Mahkemesi'nde dikkat çeken davalardan biri de Vaiz İbrahim Ethem Efendi'nin yargılanmasıdır. İbrahim Ethem; Ayasofya, Fatih ve Yeni Camideki verdiği vaazlarıyla ayrıca *Hayat-ı Beşer ve İslamiyet'te Ahlak* ve *Kadınlara da Tesettür* kitapları sebebiyle 15 Kasım 1923'te ifadeye çağrılmıştır. 22 Aralık 1923'te işlediği iddia edilen suçların Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamına girdiği kararı ile İstinaf Mahkemesi'nce dosyası İstanbul İstiklâl

---

[417] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 323.
[418] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 323.
[419] TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları*), 6/1:17.
[420] TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları*), 6/1: 43.
[421] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi,* 130.
[422] TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları),* 6/1:45.

Mahkemesi'ne sevkedilmiştir. 6 Ocak 1924'te ilk duruşma yapılmış ve 7 Ocak'ta görülen ikinci duruşmada ise İstanbul İstiklal Mahkemesi'nce bir yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 13 Şubat 1924'te çıkarılan af kanunu ile İbrahim Edhem Efendi, 43 günlük bir hapisten sonra tahliye edilmiştir.[423]

İstiklal mahkemesinde tekrar yargılanan İbrahim Ethem'in davası 5 Temmuz 1925'te Urfa İdadisi (Lisesi) binasında gerçekleşmiştir.[424] Savcı Avni Bey, isyanın ansızın gelişmediğini ve birçok kişinin Türkiye'nin siyasi yapısını dağıtmak istediklerini ayrıca bağımsız bir Kürt devleti kurmaya çalıştıklarını ve bu isyanı düzenleyenler arasında İbrahim Ethem Efendi'nin de bulunduğunu iddianamesinde belirtmiştir.[425]

Sorgu sırası Ali Saip Bey'e geldiğinde İbrahim Ethem Efendi'ye hangi milletvekillerinin ona tahsil için Mısır'a gitmesini söylediğini sormuştur. O da Antalya milletvekili Rasih, Menteşe milletvekili Esad ve eski Ankara Kadısı İsmail Efendi'nin isimlerini söylemiştir. Ali Saip Bey'in *"İmam'ın verdiği parayı ne yaptın?"* sorusuna cevaben 60 lirasını katırcı Abdullah ile Antep'e gönderdiğini söylemiştir.[426] 6 Temmuz 1925'te yapılan son duruşmada da İbrahim Ethem Efendi'nin suçu sabit görülmüş ve kendisi idama mahkûm edilmiştir. [427]

3.2.5. Şeyh Sait Davası

15 Nisan 1925'te Şeyh Sait, Muş ile Varto arasındaki Çarınçur köyünde yakalanmıştır.[428] 5 Mayıs 1925 tarihinde Şeyh Sait ile birlikte 28 kişi yargılanmak üzere Diyarbakır'a getirilmiştir.[429] O ve beraberindekilerin davası mahkeme salonuna dönüştürülen Ermeni kilisesinde yapılmıştır.[430]

---

[423] Şaban Ortak, "Vaiz İbrahim Edhem Efendi'nin İstiklal Mahkemelerinde Yargılanması," *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 18/2 (2016): 55-56.
[424] *Cumhuriyet, 6* Temmuz 1341 (1925), s.1
[425] Ortak, "Vaiz İbrahim Edhem Efendi'nin İstiklal Mahkemelerinde Yargılanması", 66.
[426] *Cumhuriyet,* 6 Temmuz 1341 (1925), s. 2
[427] *Cumhuriyet,* 7 Temmuz 1341 (1925), s. 1.
[428] Zekeriya Kurşun, "Şeyh Sait," Ek-2: 561.
[429] Behçet Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, (İstanbul: Sel Yayınları, 1955), 93.
[430] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi,* 176. Fakat Behçet Cemal, Şeyh Sait davasının görüldüğü binanın Diyarbakır sinema salonu olduğunu belirtmiştir. Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 97.

Şeyh Sait'in sorgusuna ilk önce mahkeme başkanı Mazhar Müfit Bey başlamıştır. Şeyh Sait, savunmasında din hükümlerinin zayıfladığından dolayı isyan ettiğini belirtmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde dinsiz milletvekillerinin olduğunu belirtmesi üzerine duruma müdahale eden Ali Saip Bey, sanığa bazı sorular sormuştur. Ayrıca Şeyh Sait'e Müslüman Türk askerlerine nasıl kurşun attığını, sonra da Emir'ül Mücahidin adını kullanmanın ne anlama geldiğini sormuştur. Devamında ise Lice Müftüsüne yazdığı mektuptan bahsetmiştir. Şeyh Sait'in, mektupta intikam almaktan bahsettiğini belirterek bu durumun isyanın önceden hazırlandığının bir kanıtı olduğunu ifade etmiştir. Şeyh Sait mektubu kendisinin yazmadığını ifade etmiştir. Ali Saip Bey ise altında imzasının olduğunu belirtmiş, o da farkında olmadığını belirtmiştir.[431]

Sorguya devam eden Ali Saip Bey, Şeyh Sait'e din hükümlerinden neyi kast ettiğini sormuş, o da içki yasağını kastettiğini söylemiştir. Ali Saip Bey bunun üzerine *"İslâma kılıç çeken İslâm değildir"* hadisini hatırlatmıştır. O da *"İslâmlar din hükümlerini bırakmıştı"* demiştir. Bu durum üzerine Ali Saip Bey, *"Hamd olsun hepimiz Müslümanız Kur'an okuyoruz, zekât veriyoruz"* cevabını vermiştir.[432]

Şeyh Sait savunmasında, *Sebilürreşad'*da yazılanların kendisini tesir altında bıraktığını belirtmiştir. Şeyh Sait'in bu sözleri ülkedeki önemli gazetecilerin İstiklal mahkemesinde yargılanmasına sebep olmuştur.[433]

Ali Saip Bey, Şeyh Sait'e Meclis'teki muhalefetten bahsettiğini önemli şahsiyetlerin Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası'na girdiğini ve dini kurtaracağını söylediğini hatırlatması üzerine Şeyh Sait, Darahani'ye geldiğinde belediye reisinin kendisine Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nın nizamnamelerini verdiğini, Terakkiperverlerin *"Askeranı men edeceğiz"* demelerinin hoşlarına gittiğini belirtmiştir.[434]

Ali Saip Bey devamında Şeyh Sait'e Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın en hoşuna giden maddesini sorması üzerine, Şeyh Sait *"Fırkamız İtikat-ı diniye ye*

---

[431] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 97-104.
[432] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 104; Metin Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, (İstanbul: Ka Kitap, 2015), 131.
[433] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve İstiklal Mahkemeleri*,187. Toker, *Şeyh Sait ve İsyan,* 128.
[434] Murat Deniz, *Türk Basınında Şeyh Sait İsyanı* (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 91.

hürmetkârdır." maddesinin hoşuna gittiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in *"Madem Terakkiperverler dini kurtaracaktı niçin onlara müracaat etmedin?"* demesi üzerine Şeyh Sait vakit bulamadıklarını eğer birkaç adam ile anlaşırsa müracaat edeceğini belirtmiştir.[435]

Ali Saip Bey'den sonra Lütfü Müfit Bey ve Mazhar Müfit Bey, Şeyh Sait'in sorgusuna devam etmiştir. Savcı Ahmet Süreyya Bey mahkeme sonunda diğer mahkûmlar Nakıb Bekir Sıtkı, Cemil Paşazade Ekrem, Menduh, Kadri, Cevdet, Muhittin, Çan Şeyhlerinden Hasan ve arkadaşlarının Şeyh Şemseddin birlikte yargılanmalarını istemiş ve mahkeme başka bir güne ertelenmiştir.[436]

20 Haziran 1925 Cumartesi günü duruşması görülen Şeyh Şemseddin, Şeyh Sait gibi Nakşibendî tarikatına mensuptu. Ali Saip Bey, sanığa tekkesinde kaç müridi olduğunu sormuş, o da elli erkek ve kırk kadın olduğunu söylemiştir. Ali Saip Bey, mahkeme salonunda bulunan Şeyh Sait'e dönerek *"Şeyh efendi, birçok müritleri bulunan fikir yoldaşınız Şeyh Şemseddinin marifetlerini rica ederim iyi dinleyiniz."* sözlerinden sonra tekrar sanığa sorular sormuştur. Müritlerinin tilki ve köpek kıyafeti giyip bu hayvanların seslerini taklit ederek Şeyh Şemseddin'in şerefine bağırıp bağırmadıklarını sormuştur. Sanık bu iddiaları yalanlamıştır. Sorguya devam eden Ali Saip Bey, Şeyh Şemseddin'e neden yüzünü peçe ile örttüğünü sormuş, o da havanın sıcaklığından dolayı olduğunu belirtmiştir.[437]

Ali Saip Bey müritlerin kapıda yere kapandığını, onun önüne sürünerek girdiklerini, onların ayin sırasında kendilerinden geçtiklerini, bu sırada Şeyhin yakın müritlerinden birinin *"Allah'ın yüzünü göster ey Şeyh"* diyerek bağırdığını, Şeyhin peçeyi kaldırıp yüzünü gösterdiğinde çoğu mürit Allah'ın yüzünü gördüğünü sanarak bayıldığını belirtmiştir. Ali Saip Bey'in *"Allah'ın yüzü senin bu suratında mı tecelli eder?"* sözlerine karşı Şeyh Şemseddin susmuştur.[438]

Ali Saip Bey, Şeyh Şemseddin'i İslam dininde haram olan bir evlilik yapmakla suçlamıştır. Şeyh Şemseddin'in üvey annesi ile evlendiğini ve bu sebepten dolayı

---

[435] Murat Deniz, *Türk Basınında Şeyh Sait İsyanı*, 91.
[436] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı,* 105.
[437] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 105-107.
[438] Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, 118.

hapse atıldığını belirtmiştir. Şeyh Şemseddin bu iddiaları yalanlamış ve evlendiği kadının kocası olan Şeyh Yusuf'un üvey babası olduğunu belirtmiştir.[439]

> Şeyh Şemseddin'in ifadesinden sonra Ali Saip Bey *"Din perdesi altında masum halkı ayaklandıran şeyhlerin neler yaptığını, ne fena adamlar olduğunu şimdi bütün millet işitiyor. Şeyhler analıklarını nikâhlıyor. Müritler tilkiler ve köpekler gibi bağırıyor. Tekke dediğiniz fesat ocaklarında halkı böyle mi irşat ederdiniz?"* sözleri ile sorgusunu bitirmiştir.[440]

Şeyh Şemseddin'in sorgusundan sonra savcının iddianamesini ve sanıkların savunmalarını hazırlamaları için duruşma 27 Haziran 1925 tarihine ertelenmiştir.[441] Daha sonra Şeyh Şemseddin ile Ali Saip Bey arasında Vali Mithat Bey'in odasında kısa bir sohbet geçmiştir. Şeyh Şemseddin'in fotoğrafı çekileceği sırada Ali Saip Bey ona takılarak *"Resmin çekiliyor günah değil mi?"* sorusunu yöneltmiş o da günah olmadığını belirtmiştir.[442]

27 Haziran 1925'te gerçekleşen son duruşmada Şeyh Sait ve onunla birlikte yargılananlar savunmalarını yapmıştır. Şeyh Sait savunmasını yaparken arasıra Hınıs'a kuzu yemeğe davet ettiği Ali Saip Bey'e bakmıştır. Saatin ilerlemesinden dolayı mahkeme kararının tebliğini 28 Haziran 1925 tarihine bırakmıştır.[443] Mahkeme heyeti başkanı Mazhar Müfit Bey, sanıklara kararı tebliğ etmiştir. Kararda Şeyh Sait ve onunla birlikte yargılanan Şeyh Abdullah, Kâmil Bey, Bababey, Şeyh Şerif, Fakih Hasan, Hacı Sadık Bey, Şeyh İbrahim, Şeyh Ali, Şeyh Celal, Şeyh Hasan, Mehmet Bey, Hanili Salih Bey, Madenli Kadri Bey, Şeyh Şemseddin, Genç Tahrirat kâtibi Tahir, Nahiye Müdürü Tayyip idam cezasına çarptırılmıştır.[444]

Şeyh Sait, idam sehpasına götürüldüğü zaman Ali Saip Bey ile aralarında kısa bir sohbet geçmiştir. Ali Saip Bey *"Sait Efendi nerede?"* diye sormuştur. Şeyh Sait de Ali Saip Bey'e *"Hani doğruyu söylersem beni kurtaracaktın?"* diye bir soru yöneltmiştir. Bunun üzerine Ali Saip Bey *"Ne yapalım Sait Efendi, seninle Hınıs'ta kuzu yiyemeyeceğiz"* cevabını vermiştir. Şeyh Sait kendisinin doğruyu söylediğini ve

---

[439] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı,* 107; Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve İstiklal Mahkemeleri,* 272-273.
[440] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı,* 108.
[441] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı,* 108.
[442] Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı,*118.
[443] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı,* 111-112.
[444] Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 111-112.

cezasının hafifletilmesi gerektiğini söyledikten sonra Ali Saip Bey verilen cezadan daha hafif bir ceza olamayacağını vurgulamış ve *"Bu kadar Türk kanı dökülmesine, ocakların sönmesine sebep oldun. Cezanı çekeceksin"* demiştir. Şeyh Sait de Ali Saip Bey'e hitaben: *"Seni severim. Ama rûzu mahşerde seninle muhakeme olacağız"* ifadelerini kullanmıştır. Ali Saip Bey de *"O gün, babasız bıraktığın masum çocuklar, ocağını söndürdüğün biçarelerle muhakeme edileceksin"* sözleri ile karşılık vermiştir. Şeyh Sait mırıldanarak "*Boynuzsuz keçinin ahını boynuzludan alırlar*" sözlerini söylemiştir. Mahkeme üyesi Lütfü Müfit araya girerek sorduğu *"Beni mi çok seversin, Saip'i mi?"* sorusuna *"Saip Bey'i sonra seni. Seninle çok sevişmiştik. Reisten de Allah hoşnut olsun. Süreyya Bey'i de severdim."* cevabını vermiştir.*"* Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Şeyh Sait idam edilmiştir.[445]

3.2.6. Gazeteciler Davası

Şeyh Sait, Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırken verdiği ifadelerinden dolayı gazetecilerin yargılanmasına neden olmuştur. Savunmasında *Sebilürreşad* dergisinde yazılanların kendisini tesir altında bıraktığını söylemiştir.[446] Mahkemede yargılanan emekli Binbaşı Kasım Bey, Şeyh Sait'in ifadesini doğrulayıcı açıklamalarda bulunmuştur.[447] Bu durum üzerine mahkeme 7 Haziran 1925'te aldığı bir ara kararla gazetecilerden Eşref Edip (Fergan), Velid Ebüzziya, Abdülkadir Kemali (Öğütçü),[448] Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu) ve Sadri Ethem'in (Ertem) tutuklu sanık olarak yargılanmalarına karar vermiştir. 11 Temmuz 1925'te Elazığ'a gelen mahkeme heyeti 11 Ağustos'ta verdiği kararla *Vatan* gazetesinin geçici olarak kapanmasına ve

---

[445] Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, 142-144; Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, 115-116.

[446] Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* (İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., 1973), 1: 340. Şark İstiklal Mahkemesi Savcısı Avni Doğan Şeyh Sait'in ifadesinde gazeteciler hakkında yaptığı açıklamaların kendi fikri ve kanaatinden doğmadığını belirtmiştir. Şeyh Sait'e telkin yapılmış olduğunu ve önceden belirlenmiş bazı şahısların isimleri verilerek bunları suçlarsa cezasının hafifletileceğinin vaat edildiğini iddia etmiştir. Avni Doğan, *Kuruluş Kurtuluş ve Sonrası,* (İstanbul: Dünya Yayınları, 1964), 174. Eşref Edip ise Şeyh Sait'e gazetecilerin ismini verme telkinde bulunanın kişinin mahkeme üyesi Ali Saip Bey olduğunu iddia etmiştir. Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinden Sebilürreşad'ın Romanı,* 115.

[447] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri,* 359.

[448] Abdülkadir Kemali Bey ile Ali Saip Bey arasındaki mücadele daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Ali Saip Bey, Meclis'te yaptığı bir konuşmasında Abdülkadir Kemali'nin Menemen Olayı'nın sorumlusu olabileceğini iddia etmiştir. Zabıt Ceridesi, D.IV, C. III, İ. F., 17.

Ahmet Emin (Yalman) ile Ahmet Şükrü Bey'in tutuklanarak Elazığ'a gönderilmelerine karar vermiştir.[449]

15 Temmuz 1925'te Ali Saip Bey mahkemedeki görevine ara vererek Ankara'ya gitmiştir. Ankara'da bulunduğundan dolayı gazeteciler davasına katılamayacağını belirtmiştir.[450] 16 Temmuz'da başkentte başbakan ve bakanları ziyaret edip on beş gün kalacağını, daha sonra Elazığ'a görevinin başına geri döneceğini, Şark İstiklal Mahkemesi'nin görevini başarı ile yerine getireceğini ve henüz vazifesinin bitmediğini belirtmiştir. Ayrıca derebeylerin halk üzerindeki zulüm ve çıkarlarının devam etmesine müsaade edilmeyeceğini ve bu durum çözülene kadar çalışmalarına devam edeceklerini söylemiştir.[451]

Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan gazeteciler, Ali Saip Bey'in onlara karşı önceden düşmanlığının olduğunu iddia etmişlerdir. Mahkemede yargılanan gazeteci Ahmet Emin Bey, Ali Saip Bey'in kendisine husumet beslemesinin sebebini çirkin çıktığı bir resminin gazetede yayınlanmasından dolayı olduğunu iddia etmiştir. Hatta Ahmet Emin Bey'in iddialarına göre Ali Saip Bey'in düşmanlığı, Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunu anlattığı kitabını kendisine göndermesi ile başlamıştır. Ahmet Emin Bey gazetede kitap hakkında olumlu bir yazı yazmış ancak Ali Saip Bey'in belirttiğine göre onun çirkin çıktığı bir resimle birlikte bu yazı yayımlanmıştır. Ali Saip Bey bu duruma çok kızmış ve bu eylemin kasıtlı yapıldığını düşünmüştür. Ahmet Emin Bey ise bu durumdan dolayı Ali Saip Bey'in kendisinden intikam almak istediğini belirtmiştir.[452]

Ahmet Emin Bey, ayrıca Ali Saip Bey'in kendisinin yanına geldiğini ve*" Seni üzüntülü görüyorum. Buna sebep yok. Akibetin belli oldu: Asılacaksın...Bu çok basit bir şeydir. Boynuna ilmek halinde bir ip takarlar, ipi çekerler. Bundan sonra hiçbir şey duymazsın. Görüyorsun ya, bu, diş çektirmekten kolay ve rahat bir şey…"* dediğini iddia etmiştir.[453] Ahmet Emin Bey'in Ali Saip Bey hakkındaki bir başka iddiası da

---

[449] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 360.
[450] *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1345 (1925), s.1; bkz.: Ek-21.
[451] Hakan Kutlu, *Şark İstiklal Mahkemesinde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükûn Kanununun Uygulanması* (Yüksek Lisan Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 197.
[452] Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944,* (İstanbul: Rey Yayınları, 1970), 3: 181.
[453] Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944*, 3: 181.

yanına gelerek hakkındaki kararın değiştiğini Çapakçura sürüleceğini söylemesidir. Devamında ise ölünceye kadar orada kalacağını ve her türlü görüşmeden mahrum olacağını ailesini göremeyeceğini ve ömrü yeterse doğacak olan çocuğunu ancak yirmi yaşına geldiğinde görebileceğini söylediğini dile getirmiştir. Ayrıca Ahmet Emin Bey, Ali Saip Bey'in kendisinin yanına gelerek babası ve kardeşinin gazetede suç ortağı olduğunun tespit edildiğini ve derhal tevkif edilerek Elazığ'a gönderilmelerinin İstanbul'a bildirildiğini belirtmiştir. Devamında ise bu haberin asılsız olduğunu söylemiştir.[454]

Sebîlürreşâd dergisi yazarı Eşref Edip Bey de Ahmet Emin Bey'in hatıratında Ali Saip Bey hakkında yazdığı iddialara benzer olaylardan bahsetmiştir. Eşref Edip Bey, Ali Saip Bey'in Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan gazeteci Velid Ebüzziya ile özel olarak konuştuğunu, üç gazetecinin muhakkak asılacağını ve diğer gazetecilerin de çeşitli yerlere sürgüne gönderileceğini söylediğini iddia etmiştir.[455]

Şark İstiklal Mahkemesi Savcısı Ahmet Süreyya Örgeevren, 3 Ağustos 1925'te izne ayrılmış, onun yerine iddia makamına mahkemenin yedek üyesi Sorgun milletvekili Avni Doğan getirilmiştir.[456] Gazetecilerin mahkemesi 11 Ağustos 1925'te 14.00 itibarıyla başlamıştır. İlk duruşmada Fevzi Lütfi, Sadri Ethem, Velid Ebüzziya ve Abdülkadir Kemali Bey'lerin ifadeleri alınmıştır. Gazetecilerin duruşmaları genellikle yazılarının incelenmesi ve bu yazıların Şeyh Sait İsyanı üzerindeki etkisini anlamaya çalışmakla geçmiştir.[457]

Son Telgraf gazetesi yazarı Fevzi Lütfi mahkeme heyetinin sorularını yanıtlamıştır. Ali Saip Bey, sorgu sırasında gazetelerin Şeyh Sait'i isyana sevk ettiğini belirtmiştir. Devamında ise o gazete yazıları arasında Fevzi Lütfü Bey'in de yazılarının olduğunu sözlerine eklemiştir. Ayrıca ona *Son Telgraf* gazetesinin 3 Temmuz

---

[454] Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944*, 3: 182-183.

[455] Eşref Edip *İstiklâl Mahkemelerinden Sebilürreşad'ın Romanı*, 172. Ali Saip Bey daha Şark İstiklal Mahkemesi üyesi seçilmeden önce 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn görüşmelerinde Dâhiliye Vekili Recep Peker'in İstanbul basınını olayların sebebi olarak göstermesi üzerine söze karışarak *"Allah belalarını versin, kahrolsunlar*" diyerek basına tepkisini göstermiştir. Akyol, *Atatürk'ün İhtilal Hukuku,* 458-460.

[456] Fahrettin Gün, *İstiklâl Mahkemeleri'nde Gazetecilerin Davaları*, (Ankara: Beyan Yayınları, 2020), 198.

[457] Yurdal Demirel, "Şark İstiklal Mahkemesinde Görülen Bir Dava Gazeteciler Davası", *"İstiklal Mahkemeleri Sempozyumu (Adıyaman: 10-11 Aralık 2015),*ed. Aynur Yavuz Akegin (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015), 325.

sayısında çıkan yazısını hangi maksatla yazdığını sormuştur. Fevzi Lütfi Bey, birkaç gazetecinin yazılarına cevap olarak kaleme aldığını belirtmiştir. Ali Saip Bey, sözü tekrar Fevzi Lütfü Bey'in *Son Telgraf* gazetesindeki yazısına getirmiştir. Bu yazıda "birkaç kişi devletin esasını elinde tutup hareket edemez" ifadelerini kullandığını belirtmiştir. Devamında ise devletin esasını Türkiye Büyük Millet Meclis'inin belirlediğini söylemiştir. Bu durum üzerine kendini savunan Fevzi Lütfi Bey, yazısında Meclisi oluşturan milletvekillerinden değil sadece kötü huylu birkaç milletvekilinden ilham alarak yazdığını belirtmiştir.[458]

Ali Saip Bey, duruşma sırasında sanıklara sorular sormaya devam etmiştir. *Son Telgraf* gazetesinin diğer yazarı Sadri Ethem Bey'e işgal yıllarındaki yazılarında Milli Mücadele'ye katılmayan İstanbullular için "vatanperver değildirler" dediğini belirtmiştir. Sadri Ethem; Recep Bey'in o tarihlerde bir kanun yayınladığını söyleyerek o kanunda Milli Mücadele'ye katılmayan kişiler ve memurlar ile ilişki kurmayın denildiğini söylemiştir. Ayrıca o tarihte herkesin bir fikir beyan ettiğini ve kendisinin de düşüncelerini ifade ettiğini söylemiştir. Sadri Ethem devamında Ankara'dan İstanbul'a geçtiğinde hiçbir heyecan görmediğini ve gençliğin lakayt olduğunu söylemiştir. Ali Saip Bey, bunun üzerine *"İzah eder misiniz? Ne gibi heyecan istiyordunuz?"* sorusunu yöneltmiştir. Sadri Ethem; İstanbul'daki gençliğin lakayt olduğunu ve oradaki önemli şahsiyetlere inkılabın böyle olmayacağını dediğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in *"Bunları, demek yalnız zatıâliniz mi düşünüyordunuz?"* sorusu üzerine sinirleri bozulan Sadri Ethem ağlamaya başlamıştır. Bu durum üzerine mahkeme reisi onu teselli etmeye çalışarak üzülmemesini belirterek kendilerinin de daha önce mahkemede sanık olarak sorgulandığını söylemiştir. Savcı Avni Bey de Mahkeme Başkanı gibi Sadri Ethem Bey'i teselli etmiş ve İstiklal mahkemesinde yargılanmanın kesinlikle mahkûm olmak anlamına gelmediğini belirtmiştir. Ancak Ali Saip Bey, arkadaşlarının aksine Sadri Ethem'e mahkemenin karşısında ağlamasının para etmeyeceğini, binlerce masumun kanının akmasına sebep olan Şeyh Sait'i isyana teşvik, harekâtını kolaylaştırıcı ve destekleyici yazıları yazarken ağlaması gerektiği cevabını vermiştir.[459]

---

[458] *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1341 (1925), s. 1.
[459] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı*, 97-99.

Mahkemede ifade sırası Abdülkadir Kemali'ye gelmiştir. Mahkeme başkanının sorduğu sorular üzerine o zamana kadar çıkardığı gazeteler hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra I. dönem BMM milletvekilliği sona erince Adana'ya gittiğini belirterek orada özel bir eğitim kurumu ile çiftliğini işlettiğini belirtmiştir. Gazetesi *Toksöz*'ün seksen sayısını Adana'da çıkardığını ancak daha sonra İstanbul'a naklettiğini ve yalnızca bir yazısı için mahkeme huzuruna çıkartıldığını ifadesinde belirtmiştir.[460]

Abdülkadir Kemali Bey'e gazetedeki yazılarından başka kurmayı düşündüğü siyasi parti hakkında da sorular sorulmuştur. Lütfi Müfit Bey, Abdülkadir Kemali Bey'e Bekir Sami ile aralarında Adana'da bir görüşme gerçekleşip gerçekleşmediğini sormuştur. O da aralarında bir görüşmenin olduğunu belirtmiştir. Lütfi Müfit Bey, bu kez ikilinin ne amaçla görüştüklerini sormuştur. Abdülkadir Kemali Bey, Bekir Sami ile aralarında gerçekleşen görüşmenin tesadüfen olduğunu ifade ederek onun kendisine bir fırka kurmayı istediklerini söylediğini ancak konu ile ilgili fazla bir açıklama yapmadığını dile getirmiştir. İfadesinin devamında ise yazdığı bir makaleden dolayı ajans muhabiri Hikmet Şevket Bey'in kendisine kurmak istediği fırkanın ismini sorduğunu ve kendisinin de düşünmeden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası cevabını verdiğini söylemiştir.[461]

Abdülkadir Kemali Bey'in konuşmasından sonra Lütfi Müfit Bey, çok ilginç bir tesadüf olduğunu belirtmiştir. Bekir Sami'nin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmak için Adana'ya geldiğini ve kuracağı fırkanın ismini belirtmediğini ancak Abdülkadir Kemali Bey'in kendisinin kuracağı fırkaya hiç düşünmeden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ismini verdiğini hatırlatıp bunların birer kötü tesadüf olup olmadığını sormuştur. Abdülkadir Kemali Bey ise sadece "evet efendim" cevabını vermiştir.[462] Bu sırada söze karışan Ali Saip Bey, Abdülkadir Kemali Bey'in fırkasını kurduğunu ve birkaç toplantı gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, Ali Ruhi, Şükrü Oğuz, eski Genç milletvekili Celâl ve Adanalı Vehbi'nin toplantılara katıldığını ifade etmiştir. Abdülkadir Kemali Bey ise bir fırka kurmayı planladığını, Bekir Sami Adana'ya gelmeden önce Doktor Abdullah ve ismini anımsayamadığı bir binbaşı

---

[460] Meral Demirel, *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 247.
[461] Demirel, *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey,* 247.
[462] Demirel, *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey,* 247.

doktor, eski Genç milletvekili Celâl Bey ile birlikte başka kişilerin de yapılan toplantılara katıldıklarını ve Bekir Sami Bey'in gelmesi ile açılması planlanan fırkanın öylece kaldığını söylemiştir. [463]

Ali Saip Bey, Abdülkadir Kemali'nin bu açıklaması üzerine ona kurulmak üzere olan bu fırkayı neden tescil ettirmediğini ve bunun gizli bir cemiyet olup olmadığını sormuştur. Abdülkadir Kemali Bey, "kurulmadı ki tescil ettirelim beyefendi" cevabını vermiştir.[464]

Ali Saip Bey, gazeteciler ile Şeyh Sait arasında bir bağlantı kurmaya çalışmış ve bunun için en ufak bir delili bile göz ardı etmemiştir. Ahmet Emin Bey, *Vatan* gazetesindeki yazısında bir okuyucudan gelen mektuptan bahsetmiştir. Ali Saip Bey, Ahmet Emin Bey'e gazetesinde tartışma konusu ettiği mektubu yayınladığı tarihte Şeyh Sait'in oğlunun İstanbul'da olduğunu belirterek mektubun bu kişiden gelip gelmediğini Ahmet Emin Bey'den kanıtlamasını istemiştir.[465] Bu durum üzerine kendisini savunan Ahmet Emin Bey, menfi bir şeyin ispatının kimseden beklenemeyeceğini, mektubun Şeyh Sait'in oğlundan geldiğini ve mahkemenin ilgilendiği herhangi bir suç ile uzaktan yakından alakasının olup olmadığının ancak mahkeme tarafından ispat edilebileceğini dile getirmiştir.[466]

Eşref Edip de mahkemede ifade vermiştir. İlk önce Mazhar Müfit (Kansu) Bey, sanığa tahsilini sormuştur.[467] Mazhar Müfit Bey'den sonra sorgu sırası Ali Saip Bey'e geçmiştir. Ali Saip Bey'in Eşref Edip'e ilk sorusu *Sebîlürreşâd* dergisinin isminin doğru yol anlamına mı geldiği üzerine olmuş ve *"Refik Halit'in Halep'te çıkardığı Doğru Yol gibi midir?"* sorusunu ardından eklemiştir. Ali Saip Bey'in bu sorusunu anlamsız bulan Eşref Edip, alaycı bir tutumla *"biz Refik Halid, Mefik Halid bilmiyoruz"* cevabını vermiştir.[468] Ali Saip Bey, bu tarz bir soruyu mahkemede yargılanan Abdülkadir Kemâli Bey'e de sormuştur. Abdülkadir Kemâli'ye gazetesi *Mücahede*'nin ismi ile Paris'te bulunan Yüzelliliklerin çıkardığı *Mücahede*'nin

[463] Demirel, *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey,* 248.
[464] Demirel, *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey*, 248.
[465] Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944*, 3: 185.
[466] Yalman*, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944*, 3: 185-186.
[467] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı,* 106-107.
[468] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı,* 121.

arasındaki isim karmaşıklığı ve/veya benzerliğinin ne yönde geçerli olduğunu sormuştur. Abdülkadir Kemali Bey, ilk önce kendisinin *Mücahede* gazetesini çıkardığını ancak Paris'teki vatan hainlerinin de aynı isimde bir gazete çıkardıklarını öğrenince *Mücahede*'yi kapatıp *Toksöz* gazetesini açtığını belirtmiştir.[469]

Ali Saip Bey, Eşref Edip Bey'in *"Allaha Yalvarmak Kabahat mi?"* başlıklı makalesi ile ilgili kendisine sorular sormuştur. Ali Saip Bey, makalede yağmur duasına çıkan Müslümanlar ile alay edildiğini; Hıristiyanlara şefkatli, duaya çıkan Müslümanlara ise öfkeli davranıldığını yazdığını belirtmiştir. Konuşmasının devamında *"Fenni usullerle uygun olan, yakından geçen ırmaklardan su alarak tarlaları sulamak mı iyidir, yoksa sırtüstü yatarak taşa okuyup nehre atarak Allah'tan yağmur beklemek mi doğrudur?"* sorusuna Eşref Edip Bey, Ali Saip Bey'in bahsettiği yazıyı bir gazeteciye cevaben yazdığını söylemiştir. Devamında ise o yazıyı yayınlayan gazeteyi hatırlamadığını ancak *Tanin* gazetesi olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca gazetede yayınlanan makalesinde sırtüstü yatıp da yalnızca dua ile ekinlerin olgunlaşacağına dair bir şey söylemediğini çünkü Müslümanlıkta böyle bir şeyin olmadığını ifade etmiştir. Ali Saip Bey'e o makaleyi baştan sona okursa hakikati anlayacağını da söylemiştir. Bütün ilmi sebeplere başvurduktan sonra Allah'a dua etmenin bir sakıncası olmadığını söyleyen Eşref Edip Bey, bu nevi duaları alaya ve hafife almanın uygun olmayacağı cevabını vermiştir. Eşref Edip Bey, Ali Saip Bey'in mahkemede bu tarz sorular sormasından dolayı *"...Mezbahada hayvan boğazlayan adamlar gibi, hâkimleri ilimsiz idraksiz, akıl ve mantıktan uzak, insaf ve merhametten soyulmuş, şuuru gibi imanı da yok. Allaha bile dil uzatıyor..."* diyerek onu şiddetli bir biçimde eleştirmiştir.[470]

Duruşmanın son günlerinde gazeteciler, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafta aflarını istediler. Bu durum üzerine Mustafa Kemal Paşa, İstiklal Mahkemesi Başkanlığına bir telgraf göndererek kendisine gönderilen yazıda gazetecilerin Cumhuriyet'e ve rejime bağlılıklarıyla pişmanlıklarını açıkladıklarını; aflarını isteyen

[469] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı,* 101.
[470] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı,* 122-123.

gazetecilerin bu isteklerinin dikkate alınmasını belirtmiştir. Gazeteciler, yapılan son duruşmada beraat etmişlerdir.[471]

3.2.7. İftira Olayı

İddialara göre Ali Saip Bey, Kozan'da şehrin ileri gelenlerine iftira atmış ve onların İstiklal mahkemesinde yargılanmalarını sağlamıştır. Olay Kozan'da gerçekleşmiştir. İddialara göre Demircizade Abdussamet Efendi, bir ittifakname hazırlamış ve Culhacı ailesi namına Müftü İzzet, Çamurdan ailesi namına Mehmet Zaid, Helvacızadeler namına İsmail, Yarımzadeler namına Ahmet, Demircizadeler adına Abdussamet bu ittifaknameyi imzalamıştır. Buna göre hükümeti devirmek için yapılacak milletvekilliği seçiminde karşı cephede çalışılacak ve şeriat tekrar getirilecektir. Ayrıca Mehmet Zahid Efendi ile Abdussamet Efendi, cemiyete hitaben bir takrir hazırlamışlardır. Bu takrirde birkaç mahkûm bu mesele için hapishaneden kaçırtılacak, bütün maliye tahsildarları elde edilecek ve Türk Ocakları mensuplarından bu uğurda yararlanmak için girişimlerde bulunulacaktı.[472]

Bu durum üzerine Kozan ahalisinden olaya adı karışan Müftü İzzet, Yarımzade Ahmet, Helvacızade İsmail, Demircizade Abdussamet, Çamurdan ailesine mensup Mehmet Zahit gözaltına alınmışlardır.[473]

Kozanlılar yargılanmak üzere İstiklal mahkemesine sevk edilmişlerdir. 3 Mart 1927'de yapılan mahkemede olayın Belediye Reisi Hulusi Efendi tarafından tertip edildiği anlaşılmış ve Kozanlılar beraat etmiştir. [474]

Ahmet Cevdet Çamurdan, iftira olayının Ali Saip Bey tarafından tertip edildiğini ancak bu durumu bilmelerine rağmen mahkemede onun aleyhine ifade vermediklerini söylemiştir. Sebep olarak da o dönemlerde Kozan milletvekili olan Şadi Bey'in onlara zarar vermesinden endişelenmesinden dolayı Şark İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Saip Bey'den bahsetmemeleri yönünde kendilerini tembihlediğini iddia etmiştir.[475]

---

[471] Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 362-364.
[472] Çamurdan, *İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı,* 8.
[473] Çamurdan, *İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı*, 14-15.
[474] Çamurdan, *İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı,* 109.
[475] Çamurdan, *İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı,* 33.

3.2.8. Urfa Yargılamaları

Ali Saip Bey'in yargılamalar sırasında adil olmadığı ve kendi çıkarlarına göre hareket ettiği iddia edilmiştir.[476] Ayrıca Ali Saip Bey'in kendisine rakip olacak insanları bir şekilde uzaklaştırmaya çalıştığı da iddialar arasındadır.[477]

Bu yargılamaların en önemlilerinden biri Badıllı Aşireti üyelerinin mahkemesidir. Badıllı Aşireti, Urfa'da Fransızlara karşı gerçekleştirilen direnişte ön safhalarda yer almıştır. Ayrıca Ali Saip Bey'in Urfa Jandarma Tabur Komutanı olduğu dönemde Badıllı Aşireti üyeleri ve Ali Saip Bey arasında işbirliği vardır.[478] Ancak birçoğu daha sonra İstiklal mahkemesinde yargılanmıştır. Badıllı Aşiretinden yargılananlardan bazıları; Ahmet (Dilsiz), Hasan (Karadağ), Sait Bey (Badıllı), Bekir Bey (Badıllı), Sino (Badıllı) ve Halil Bey'dir (Badıllı). Badıllı Aşireti üyelerinin mahkemeleri 13 Ağustos 1925'te yapılmıştır.[479]

Badıllı Aşireti ileri gelenlerinden biri olan Sait Bey, Milli Mücadele'de Urfa ve Antep cephelerinde fedakârca çalışmasından dolayı El Cezire cephe Kumandanı Nihat Paşa tarafından 3 Ekim 1920'de Padişah adına Kıta Gümüş İftihar Madalyası ve TBMM tarafından 16 Mayıs 1926'da Kırmızı–Yeşil İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.[480] Sait Bey'in yargılanmasının sebebinin aslında Ali Saip Bey ile aralarındaki husumetten dolayı olduğu iddia edilmiştir. İddialara göre Ali Saip Bey ve Sait Bey yakın arkadaşlardır ancak Ali Saip Bey milletvekili seçilip Ankara'ya gittikten sonra araları bilinmeyen bir sebepten dolayı bozulmuştur. Sonraki süreçte Sait Bey, Ali Saip Bey'in 1924'te yazdığı *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* kitabını okuduğunda çok sinirlenmiştir. Çünkü Ali Saip Bey, yazdığı hatıratta her şeyi kendine mâl etmiş ve Urfa'daki arkadaşlarından bahsetmemiştir. Bu duruma hiddetlenen Sait Bey, o zamanlar Kozan milletvekili olan Ali Saip Bey'e ağır ifadelerin yer aldığı bir mektup yazmıştır. Bu mektup hadisesinden sonra ikilinin arası

---

[476] İlyas, "Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş", 241.
[477] Mahmut Karadağ'ın Mektubu için bkz.: Ek-22.
[478] Badıllı Aşireti ile Ali Saip Bey arasındaki yakınlığı anlamak için bkz.: 23, 28, 32, 61.
[479] *Şark İstiklal Mahkemesi Karar ve Mahkemesi (Kararlar ve Zabıtlar)* (Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2016), C 6/2: 667. Yapılan araştırmalarda Hasan Karadağ ve Ahmet Dilsiz'in isimlerine rastlanmamış ancak hayatta olan yakınlarından alınan bilgilerden ikilinin yargılandığı anlaşılmıştır. Mahmut Karadağ'ın mektubu için bkz.: Ek-24. Hasan Karadağ ve Ahmet Dilsiz'in resimleri için bkz.: Ek-20.
[480] Akalın vd., *Urfa Milli Mücadelesi Albümü*, 107.

daha da açılmıştır. İkili arasında cereyan eden bu olaydan kısa bir süre sonra Ali Saip Bey, Şark İstiklal Mahkemesi üyesi seçilmiştir. İddialara göre Şark İstiklal Mahkemesi üyeliğinin verdiği yetkileri kötüye kullanan Ali Saip Bey, Sait Bey'i mahkemede yargılayarak sürgüne göndermiştir. Ancak daha sonra amcazadeleri Sait Bey'i Hasan (Karadağ) ve Ahmet (Dilsiz), Ali Saip Bey ile barıştırmışlardır.[481]

Badıllı Aşireti mensuplarının yargılandıkları bir başka mahkeme de amca çocukları Hasan Karadağ ve Ahmet Dilsiz'in davalarıdır. İki amca çocuğunun mahkemesi diğer akrabaları gibi Diyarbakır'da değil Urfa'da gerçekleşmiştir. Mahkeme üyesi Avni Doğan, bu kişilerin yıllar önce kendisine yaptığı bir iyilik sebebi ile onlara ağır ceza vermemiştir. Hasan (Karadağ) beraat etmiş; Ahmet (Dilsiz) ise sürgüne gönderilmiştir. Ancak o tarihlerde Ahmet Ağa'nın yargılanıp ailesi ve çocuklarıyla birlikte sürgüne gönderilmesine sebep olanın Ali Saip Bey olduğu iddia edilmiştir.[482]

Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılananlardan biri de Milli Mücadele döneminde Urfa belediye reisliği görevini yürüten ve daha sonra I. dönem Urfa milletvekili seçilen Hacı Mustafa'dır (Hacıkamiloğlu). İddialara göre Hacı Mustafa, Adana'da sürgündeyken kahvede karşılaştığı Ali Saip Bey'in yalancı olduğunu söyleyerek hakaret etmiştir. Ali Saip Bey ise intikam almak için Hacı Mustafa'yı üyesi olduğu Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılamıştır. Ancak Hacı Mustafa mahkemeden beraat etmiştir.[483] Ali Saip Bey'in İstiklal mahkemesinde yargıladıkları arasında Urfa I. dönem milletvekili Bozan Bey ve İzol Aşireti'nden Bozan Ağa da (İzol) vardı.[484]

3.2.5. Ali Saip Bey'in Mahkemedeki Tutumu

Ali Saip Bey, mahkeme sırasında verdiği kararlar ve takındığı tavırlar sebebi ile şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan *Sebîlürreşâd* dergisinin başyazarı Eşref Edip; Ali Saip Bey'in cahil, seviyesiz ve

[481] Mahmut Karadağ'ın mektubu için bkz.: Ek-22.
[482] Mahmut Karadağ'ın mektubu için bkz.: Ek-23.
[483] Hacıkâmiloğlu, *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu GAP Projesi,* 97-102.
[484] *Şark İstiklal Mahkemesi Karar ve Mahkemesi(Kararlar ve Zabıtlar),* 6/1: 57-59.

aşağılık bir adam olduğunu belirterek onu için kara vicdanlı bir insan kasabı benzetmesini yapmıştır.[485]

Eşref Edip, iddialarını daha da derinleştirerek İstiklal mahkemesinin iki yüzü olduğunu söylemiştir. Ona göre bunlardan biri Mazhar Müfit Kansu'nun temsil ettiği resmi yüzü ve diğeri ise Ali Saip Bey'in idare ettiği mahkemenin iç yüzüdür. Ayrıca Ankara'nın da iki şifresi olduğunu bunlardan birinin Ali Saip Bey'e, diğerinin ise mahkeme başkanı Mazhar Müfit Bey'e ait olduğunu belirtmiştir. Mahkemenin görünürdeki reisinin Mazhar Müfit Bey olduğunu, Ali Saip Bey'in gerçekte mahkemenin diktatörü olduğunu ifade etmiştir.[486] Necip Fazıl Kısakürek ise Ali Saip Bey'e mahkemedeki tutumundan dolayı din celladı, büyük engizitör[487] ve İstiklal mahkemesi celladı benzetmelerini yapmıştır.[488]

Ali Saip Bey'in mahkeme sırasında keyfi uygulamalar yaptığı da iddia edilmiştir. İddialara göre Ali Saip Bey, Eminönü'den kolonyayı kendisine pahalı sattığına inandığı bir eczacıyı isyanla ilişkilendirerek Elazığ'da yargılamıştır.[489] Mahkeme başkanı olduğu esnada Aralık 1926'da Koçan Tedibi davasında yüz elli dokuz kişinin idam kararını verdiğinden dolayı da kendisine "cellat" benzetmesi yapılmıştır.[490]

Şark İstiklal Mahkemesi'nde başkanlık yapan Ali Saip Bey'in Kozan, Kadirli, Feke, Saimbeyli halkını tehdidi altında bulundurarak korkuttuğu onun hakkında ortaya atılan iddialar arasındadır.[491] Ancak Şark İstiklal Mahkemesi Savcısı Ahmet Süreyya

---

[485] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinden Sebilürreşad'ın Romanı,* 153.
[486] Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinden Sebilürreşad'ın Romanı,* 105-106.
[487] Ortaçağ Avrupa'sında Piskoposlar kendi bölgelerinde sapkınları tespit edip, yargıladıktan sonra suçu tespit edilenler cezalandırılmak üzere sivil laik mahkemelere teslim edilmiştir. Ancak toplumda sapkın hareketin büyümesini ve yayılmasını piskoposluk engizisyon engelleyemedi. Bu durum karşısında Papalığı yeni önlemler almaya zorladı. Bu defa papa, kendi yetkileriyle donattığı papalık elçilerini, soruşturma ve yargı işini yapmak üzere bütün bölgelere gönderdi. Papalık elçilerinin sorumluluğu ve yetkisi altındaki bu engizisyona "Papalık Engizisyonu"denildi. Papalık Engizisyonunu temsil eden bu görevlilere *"engizitör"* deniliyordu. Mehmet Esgin, "Engisizyonun Günümüze Hatırlattıkları", *Jaurnal of Faculty of Theology of Bozok University* 1/1 (2012), 93.
[488] Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, 36 bs. (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2018), 59-64.
[489] Mahmut, Akyürekli, *Şark İstiklâl Mahkemesi 1925-1927*, 2. bs. (İstanbul: Tarih Kulübü Yayınları, 2016), 49.
[490] Akyürekli, *Şark İstiklal Mahkemesi 1925-1927*, 28.
[491] Çamurdan, *Bir İbret Levhası Adaletin Tecellisi İle Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı*, 3.

Örgeevren ise Ali Saip Bey'in arkadaş olarak mert ve dostluğuna sadık bir insan olduğunu belirtmiştir.[492]

3.2.6. Ali Saip Bey ve Ahmet Süreyya Arasındaki Anlaşmazlık

Ali Saip Bey, mahkemede Savcı Ahmet Süreyya Bey ile zaman zaman tartışmıştır. Savcı Süreyya Bey'e mahkemeyi ilgilendiren yazışmalar hakkında mahkeme heyetine bilgi vermediğini söylemiştir. Bu durum karşısında sinirlenen Ahmet Süreyya Bey, mahkeme heyeti başkanının ve üyelerinin dinlenirken kendisinin geceleri geç saatlere kadar çalıştığını belirtmiştir. Devamında savcılığa verilen herhangi bir iş hakkında mahkeme heyetine haber vermek, fikir almak ve danışmak gibi bir mecburiyetinin olmadığını ifade etmiştir. Ali Saip Bey ise Ahmet Süreyya Bey'e onun vazifesine karışmadığını, sadece bir arkadaş olarak kendilerini konu ile ilgili neden bilgilendirmediğini sorduğunu söylemiştir.[493]

Ali Saip Bey ile Ahmet Süreyya Bey'in arasında geçen bir başka tartışma da Şark İstiklal Mahkemesi'nde görülecek davalar hakkında idi. Bu tartışma Savcı Süreyya Ahmet Bey'in mahkeme heyeti ile görüşmek için başkanlık odasına gittiğinde cereyan etmiştir.[494]

Ali Saip Bey, Ahmet Süreyya Bey başkanlık odasına geldiğinde bir takım gazeteleri göstererek İstiklal mahkemesinin sorumluluğu dışındaki davalara bakmayacağını belirttiğini ancak buna karşılık Ankara İstiklal Mahkemesi'nin askeri, mülki ve diğer kanunları kapsayan suçları da mahkeme ettiğini belirtmiştir.[495]

Ali Saip Bey'in bu sözlerine karşı Ahmet Süreyya Bey, yoğun olduğundan dolayı gazeteleri düzgün takip edemediğini ve bahsedilen olaylardan haberi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca kendisinin İstiklal mahkemesi savcısı olduğu müddetçe yetkisi dışındaki davaları mahkemeye sevk etmeyeceğini ifade etmiştir.[496]

Ahmet Süreyya Bey, devamında böyle şeylere lüzum olmadığını belirterek İstiklal mahkemesinin kendisine verilen yetkiler dâhilindeki davalara baktığını ve

---

[492] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 114.
[493] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 114.
[494] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 132.
[495] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 132.
[496] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 132-133.

diğer davalarla başka yetkili mahkemelerin ilgilendiğini ifade etmiştir. Ayrıca Ahmet Süreyya Bey, konuya bir dava üzerinden örnek vermiştir. Örneğinde; mahkemede vesikasız olarak silah ile dolaşan birinin Şark İstiklal Mahkemesi tarafından divanı-ı harb-ı örfiyeye sevk edildiğini belirtmiştir.[497]

Ancak Ali Saip Bey, geri adım atmamış ve Ahmet Süreyya Bey'e İstiklal mahkemesinin sınırları dışındaki davalar hakkında hüküm verilirse itiraz edip etmeyeceğini sormuştur. Ahmet Süreyya Bey ise itiraz edeceğini belirtmiştir. Bu durum üzerine ikili arasındaki gerginlik artmıştır. Ahmet Süreyya Bey'in bu cevabı karşısında sinirlenen Ali Saip Bey, Mahkeme Reisi Mazhar Müfit Bey'e dönerek Ankara'ya kendisinin iddia makamı ile anlaşmazlığa düştüğünü ve bu sebeple istifa etmek istediğini iletilmesini istemiştir.[498]

3.2.7. Ali Saip Bey'in Rüşvet Aldığı İddiası

Ali Saip Bey hakkında ortaya atılan iddialardan birisi de rüşvet aldığıdır. İddialara göre Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp beraat eden Cemilpaşazade Kadri Bey ve yine ayın mahkemede yargılanan Cemilpaşazade Ekrem Bey'in yargılama sonunda hapis cezası alarak idamdan kurtulmasını, Ali Saib ve Lütfü Müfid'e rüşvet olarak verilen binlerce kırmızı altın neticesinde olduğunu söylenmektedir.[499]

Ali Saip Bey'in rüşvet aldığı iddia edilen kişiler arasında Badıllı Aşireti'nden Sait Bey'in de ismi geçmektedir. İstiklal mahkemesi belgelerinde Ali Saip Bey'in Sait Bey'i mahkemede ceza almaktan kurtarmak için Urfa'ya beş yüz madeni altın para pazarlığı yaptığına dair idi. Ancak dosyada konu ile ilgili başka belge olmadığı için olayın nasıl sonuçlandığına dair bir bilgi yoktur.[500] Ayrıca Ali Saip Bey'in mahkemeden aldığı rüşvet sayesinde Ankara'ya döndüğünde altmış bin altını olduğu iddia edilmiştir.[501]

---

[497] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* 133.
[498] Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi*, 133-134.
[499] Ertüren, *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı,* (Yüksek Lisan Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 80.
[500] Ertüren, *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı*, 80-81.
[501] İbrahim Avras, *Tarihi Hakikatler,* (İstanbul: HTS Yayıncılık, 2010), 57.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLETVEKİLLİĞİ VE MECLİS FALİYETLERİ

12 Ocak 1920 tarihinde son defa açılan Meclis-i Mebusan, Misak-i Milli beyannamesini onaylayıp 17 Şubat'ta ilan etmiştir. Bu durumdan memnun kalmayan İtilaf Devletleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etmiş ve bazı milletvekilleri Meclis'ten alınıp Limni'ye ve Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Sultan Vahdettin, üyelerinin çoğu dağılan ve 18 Mart'ta kendi iradesiyle çalışmalarına ara veren Meclis-i Mebusan'ı 11 Nisan'da süresiz olarak kapatmıştır. Erzurum'da milletvekili seçilmesine rağmen İstanbul'da Meclis faaliyetlerine katılamayan Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart'ta Temsil Heyeti adına bir bildiri yayınlayarak ülke yönetimine el konulduğunu ve Meclis'in Ankara'da toplanacağını duyurmuştur. 19 Mart'ta yayınlanan bir genelge ile seçimlerin nasıl ve hangi illerde yapılacağı belirlenmiştir.[502]

Meclisin Ankara'da toplanması kararı üzerine Urfa'da 19 Mart 1920'de gerçekleştirilen seçimde Ali Saip Bey'in de içinde bulunduğu Berazi Aşireti'nden Bozan Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa (Hacıkamiloğlu), Hacı Esat Efendi ve Hacı Hayali Efendi, Urfa milletvekili seçilmişlerdir.[503]

4.1. I. Dönem Urfa Milletvekilliği (1920-1923)

Ali Saip Bey, 75 oy alarak Ankara'da toplanacak olan Meclis'e Urfa'dan milletvekili seçilmiştir.[504] Fransızların 11 Nisan'da Urfa'yı terk etmesinden dört gün sonra şehirden ayrılan Ali Saip Bey,[505] 9 Mayıs 1920'de Meclis çalışmalarına katılmıştır.[506] Şunu da belirtmek gerekir ki Ali Saip Bey, Ankara dışında görevlendirildiği için I. dönem Meclis faaliyetlerine düzenli olarak katılamamıştır.

21 Haziran 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın izni ile Urfa, Diyarbakır ve Mardin'i de içine alan Güney bölgesinde çalışmak için Ankara'dan ayrılmıştır.[507] Ali Saip Bey, bu görevi sırasında Kozan'a da uğramış ve orada Fransız Askeri Mutasarrıfı

---

[502] Güneş, "Türkiye Büyük Millet Meclisi", 41: 593-594.
[503] Uyanık, *I. TBMM'de Siverek- Şanlıurfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*, 35-36.
[504] Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler,* 156.
[505] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 253.
[506] *B.M.M. Kitaplığı,* (Ankara: Himaye-i Etfal Cem'iyyeti, 1336). Kaynakta sayfa numaraları yer almamaktadır.
[507] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 258.

Tayyarda'ya verdiği atını Üzeyir Efendi ona Kadirli'de geri vermiştir. 7-8 ay Güney bölgesinde çalışan Ali Saip Bey, TBMM'nin Kuva-yı Milliye'yi düzenli kuvvetler haline getirmesi üzerine Midyat'ta mahiyetinde bulunan müfrezenin emir ve komutasını Süvari Binbaşı Şevki Bey'e bırakmıştır.[508]

Ali Saip Bey, Midyat'taki müfrezenin emir ve komutasını Şevki Bey'e bıraktığı sıralarda El Cezire Cephe Komutanı Nihat Paşa'dan (1876-1954) bir telgraf almıştır. Nihat Paşa telgrafında; Midyat'ta eşkıyayı koruyan Haço ile yanındakilere haddini bildirmesi, bölgedeki asayişin yerleşmesi için çaba vermesi ve Urfa'daki Milli Mücadele'ye katkılarından dolayı Ali Saip Bey'i takdir ettiğini yazmıştır.[509] Ayrıca Nihat Paşa, Ali Saip Bey'in yaptığı hizmetlerden bahseden bir telgraf da BMM'ye göndermiştir.[510]

Ali Saip Bey, Temmuz 1921'de Milli Müdafaa Vekâletince gösterilecek hizmet için tekrar izinli sayılmıştır. 3 Ağustos 1921'de Konya İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmekle birlikte bu görevinden 9 Ocak 1921'de istifa etmiştir. 6 Mart 1922'de Başkumandanlık emriyle bazı askerlik şubelerini teftişe çıkmıştır.[511]

Ali Saip Bey, Milli Mücadele'ye yaptığı hizmetlerden dolayı TBMM tarafından 24 Ekim ve 21 Kasım 1923 tarihli kararlarla 1576 numaralı Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.[512]

I. dönemde TBMM iki kanun teklifi sunmuştur. Bunlardan biri 3 Haziran 1922'de Ali Saip Bey'in Gaziantep milletvekili Kılıç Ali, Gelibolu milletvekili Celal Nuri, Bolu milletvekili Cevat Abbas ve Diyarbakır milletvekili Hacı Şükrü ile birlikte 1922'de orduya alınacak askerler hakkındaki kanun layihasının ertelenmesi üzerine olup oy birliği ile kabul edilmiştir.[513]

---

[508] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 258.
[509] Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,* 259.
[510] Sadık Erdaş, "Nihad (Anılmış) Paşa'nın Elcezire Cephe Komutanlığı Ve Yargılanması Meselesi." *CTAD* 28 (Güz 2018): 23.
[511] Fahri Çoker, *Türkiye Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1920-1923,* III: 946.
[512] Fahir Çoker, *Türkiye Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923,* I: 652.
[513] Gizli Zabıt Ceridesi, D. I, C. III, İ. III, 27.

Ali Saip Bey, yine 3 Haziran 1922 tarihinde arkadaşları ile birlikte diğer kanun teklifini sunmuş olup bu teklif de oy birliği ile kabul edilmiştir.[514]

Ali Saip Bey 2 Mart 1923'te BMM'de yapılan gizli oturumda Maarif Vekili Rıza Nur Bey'in sulh muahedesinin fasıl müzakeresi konuşması sırasında söz alarak *"Ermeniler affi umumiden sonra gelmeyecekler mi?"* sorusunu yöneltmiştir.[515]

4.2. II. Dönem Kozan Milletvekilliği (1923-1927)

Ali Saip Bey, 20 Temmuz 1923'te yapılan seçimlerde 137 oy alarak Kozan milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustos'ta Meclis'e katılmış ve ertesi gün mazbatası onaylanmıştır.[516] Kozan milletvekili olduğu dönemde Urfa'da Fransızlara karşı gerçekleştirdiği mücadeleden dolayı 28 Şubat 1924'te rütbesi yüzbaşılıktan binbaşılığa yükseltilmiştir.[517] Ali Saip Bey, 1926'da askerlik görevinden emekliye ayrılmış ve sonraki dönemde siyaset ile uğraşmıştır.[518]

Meclis çalışmalarına katılan Ali Saip Bey, II. dönemde iki kanun teklifi Meclis'e sunmuş ve birçok konu hakkında konuşma yapmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Ali Saip Bey hakkında bu dönemde genellikle olumsuz eleştiriler söz konusudur. Muhalefetin teşkilatlanmasına karşı Ali Saip'in yanı sıra Osmaniye milletvekilleri Topçu İhsan ile Avni, Bozok milletvekili Salih, Afyon milletvekili Ali ve Rize milletvekili Rauf Beylerin genellikle bir kabadayılar grubu gibi Meclis'te üzerlerinde silah bulundururarak dolaştıkları dile getirilmektedir.[519]

Ali Saip Bey, 1923'te Kozan'da gerçekleşecek milletvekili seçimlerinde müfettiş olarak görevlendirilmiş fakat orada yaptığı taşkınlıklar sebebi ile bölge halkı

---

514 *"Türkiye İstiklâl Harbinin nihayetine değin askerî terfi kanununun ika edeceği sui tesire binaen tehiri müzakeresini teklif eyleriz"*. Gizli Zabıt Ceridesi, D. I, C. III, İ. III, 27.

515 Ramazan Karadaş, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Urfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 71.

516 Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento TBMM - II. Dönem 1923-1927* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3, 1995), III: 561.

517 Ursavaş, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluşu*, 18.

518 BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0 Yer no: 29-41-19.

519 Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1924-1930 Devrimler ve Tepkiler*, 1.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), I: 107.

ondan şikâyetçi olmuştur.[520] Ancak 1928'de davacıların şikâyetlerinden vazgeçmeleri üzerine dava düşmüştür.[521]

4.2.1. Halit Paşa'nın TBMM'de Öldürülmesi Olayı

Meclis'te 9 Şubat 1925'te saat 15.30 itibarıyla Ardahan milletvekili Halit Paşa'nın ölümü gerçekleşmiş ve ardından feci bir olay meydana gelmiştir.[522] Kozan milletvekili Ali Saip Bey'in de ismi bu olaya karışmıştır.[523]

Olay, Halit Paşa'nın Avrupa'dan tedaviden dönmesinden sonra patlak vermiştir. İddialara göre Halit Paşa, bazı milletvekili ardaşlarının politika oyunlara alet olduklarını duymuş ve bu durumdan onları vazgeçirmek için teşebbüste bulunmuştur.[524] Ayrıca Halit Paşa vefat etmeden önce Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve yolsuzlukların önüne geçilmesini istemiştir. Ali Saip Bey'in de aralarında bulunduğu yolsuzluk yapan milletvekilleri Rauf (Benli), Kılıç Ali, Hüseyin (Gökçelik), Hüseyin Avni (Zaimler) ve Ali Bey idi.[525]

Halit Paşa'nın sonraki süreçte meclis koridorunda rastladığı Ali Saip, Kılıç Ali, Hüseyin, Hüseyin Avni ve Ali Beyler aralarında geçen tartışma kavgaya dönüşmüştür ve iddialara göre olay yerine sonradan gelen Rauf Bey, Halit Paşa'yı vurmuştur. Olaydan beş gün sonra Halit Paşa vefat etmiştir.[526]

Meclis, 10 Şubat 1925'te bu olayla ilgili toplanmış ve o esnada gerginlik meydana gelmiştir. Manisa milletvekili Reşat Bey, Meclis'te derebeylik havası olduğunu, bazı milletvekillerinin derebeylik yaptığını, bu durumun fikir özgürlüğüne zarar verdiğini ve iç tüzükte yasak olmasına rağmen silah ile Meclis'e geldiklerini

---

[520] BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer no: 9-51-6. Belge için bkz.: Ek-24.
[521] BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer no: 9-51-43.
[522] Ali Fuat Cebesoy, *Siyasî Hâtıralar Lozan'dan Cumhuriyete,* haz. Osman Selim Kocahanoğlu, (İstanbul: Temel Yayınları,2002), 145.
[523] Kandemir, *Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler*, (İstanbul: Ekincigil Tarih Yayınları: 4, 1955), 93.
[524] Cebesoy, *Siyasî Hâtıralar Lozan'dan Cumhuriyete*, 145.
[525] Uğur Üçüncü, "Halit Paşa Olayı ve Yankıları", *History Studies* 4-1 (2012): 553.
[526] Cebesoy, *Siyasî Hâtıralar Lozan'dan Cumhuriyete,* 145-146.

belirtmiştir.[527] Rıza Nur ise olayın çıkma sebebini Halit Paşa'nın yolsuzluklara karşı takındığı sert tavırdan kaynaklı olduğunu iddia etmiştir.[528]

4.2.2. Ali Saip Bey'in Yolsuzluk Yaptığı İddiaları

Ali Saip Bey'in milletvekilliğinin kendisine verdiği yetkileri kötüye kullandığı ve kaçakçıları himaye ettiği iddia edilmiştir. Hasan Rıza Soyak, Ali Saip Bey hakkında yapılan şikâyetleri *Atatürk'ten Hatıralar* adlı kitabında yazmıştır. Soyak kitabında Ali Saip Bey'in halka kötü davrandığı, Suriye ile Türkiye arasındaki kaçakçıları kendi çıkarı için himaye ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bizzat kendisi tarafından organize edilen kaçakçılığı istihdam ettiği dedikodularının da olduğunu belirtmiştir.[529] Ali Saip Bey'in İstiklal mahkemesi üyeliğini ve milletvekilliği yetkilerini kötüye kullanarak Kadirli yer alan ve yaklaşık 15 bin dönüm olmakla birlikte 12 bin dönümü sürülebilir olan arazileri vatandaşların ellerinden aldığı iddia edilmiştir.[530] Ayrıca arazisini kendisine satmak istemeyen köylülere işkence yaptığı, falakaya yatırdığı ve tekme tokat dövdüğü de iddia edilmiştir.[531] İddialardan biri de Ali Saip Bey'in çiftliğine yakın olan Mecidiye köyü ileri gelenlerinden Allahkulu'na defalarca dayak atarak onun köyünün büyük bölümünü ele geçirmesidir. Ayrıca o tarihlerde halkın Ali Saip Bey'den çok korktuğu iddia edilmiştir.[532]

Kozanlı olan Ali Şadi (Çelik) Bey ile birlik olarak halkı korkutup milletvekili seçildiği de Ali Saip Bey hakkında ortaya atılan iddialar arasındadır. Ayrıca Ali Saip Bey'in Kozan'da bulunan Ermenilerden Yaver Mıcırıkyan'ın Kozan manastırı yanındaki evini,[533] Karabet Nalbantyan'ın 5 bin dönümlük arazisini, Kadirli'deki Cin Toros çiftliğini ve Anavarza yakınlarındaki 10 bin dönümlük Dilki Bucağı çiftliğini

---

[527] İsmail Akbal, "Kafkasya Kahramanı Deli Halit Paşa Cinayeti Acaba Komitacılığın Tezahürü Mü? Yoksa Kaza Mı?" *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17/34 (2017): 335.

[528] Üçüncü, "Halit Paşa Olayı ve Yankıları, 553.

[529] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 384.

[530] Cezmi Yurtsever, https://www.youtube.com/watch?v=xWH60Am3LnM (8/5/2021).

[531] Mehmet Poyraz, "Eşref Edip, Ali Saip ve Yaşar Kemal", *Sebîlürreşat* 1014/XLI (Şubat-Mart 2017), 30.

[532] Cezmi Yurtsever, https://www.youtube.com/watch?v=hvvP7OXS_uo (8/6/2021).

[533] Mıcırıkyan Kirkor Efendi'nin evi olan bu konak, mirasçılarının borçlanması üzerine 1923'te icra yolu ile satışa çıkmıştır. Ali Saip Bey mirasçılarının rızası olmadan evin 216 hissesinin 84'ünü eşi Fehime Hanım ve annesi Leyla Hanım adına satın almıştır. Ancak Ali Saip Bey, annesi ve eşinin vekâletnamesi ile evdeki hissesini 1933 yılında satmıştır. Günnur Çalışkan, *Adana-Kozan'da Yaverin Konağı'nın Restorasyon Projesi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005), 54. Konağın resmi için bkz.: Ek-25.

elde ettiği belirtilmiştir. Ayrıca mahkemeleri ve tapu dairelerini kendi tesirine aldığı ve Ziraat Bankası memuru Tarsuslu Behçet Efendi'yi herkesin içinde darp ettiği de dile getirilmiştir. Kozan'ın önde gelen Çamurdan, Kurtoğlu, Topaloğlu ailelerini sindirdiği ve ayrıca Kozan'ın yerli ailelerinin siyasi güç kazanmalarını önlemeye çalıştığı iddia edilmiştir.[534]

4.2.3. Kozan'ın İlçe Yapılması

Kozan, 1923 yılında Adana'ya bağlı bir sancak idi. Çıkarılan kanun kapsamında vilayet statüsüne sahip olmuştur.[535] O dönemlerde Haçin (Saimbeyli) Belediye Başkanı Müftüzade İzzet Efendi'nin Ali Saip Bey tarafından sürgüne gönderilmesi çeşitli olaylara neden olmuştur. Bu durum üzerine bir gece Hacı Hüseyinli ailesinin ileri gelenlerinden Çulhacızade İzzet Efendi, Şeyh Ali Efendizade Hüseyin Efendi, Şadi Çelik'in büyük kardeşi İsmail Efendi, Yarımzade Ahmet Efendi ve Çamurdanzade Osman Efendi'nin aralarında anlaşarak Kurtoğlu Hulusi Efendi'yi Kozan Belediye Başkanı seçtirmek istedikleri iddia edilmiştir.[536]

Ali Saip Bey, iddialara göre Kozan'ın ileri gelen ailelerinin kendisine karşı birleşmesi sonucu milletvekili olamayacağını düşünmüş ve bu yüzden Kozan'ı küçülterek vilayetten ilçeye dönüştürmüştür. Bunun için de Kozan'a bağlı olan ve şehrin yarısından fazlasını oluşturan Camızağılı, Üçtut, Akdam, Çeçen, İnceyer, Kürtler, Haydar Ağa, Andırınlılar ve Kürt Mahmut adındaki köyleri Ceyhan ilçesine bağlamıştır. Daha sonra Kozan'a bağlı Kadirli kazasındaki dört-beş köyü Osmaniye'ye, Feke'ye bağlı Rum nahiyesi denen nahiyeyi Kayseri'nin Develi kazasına, Saimbeyli kazasındaki Gebzel'den itibaren birkaç dağ köyünü de Kayseri'nin Pınarbaşı kazasına bağlanmasını sağlamıştır.[537]

Kozan milletvekilleri Ali Saip Bey ve Şadi Çelik'in arasındaki husumetin artması üzerine Kozan'ın 1926 yılında ilden ilçeye dönüştürdüğü iddia edilmiştir.[538]

---

[534] Cezmi Yurtsever, *Çukurova Tarihi,* (Adana: Çukurova Yayınları, 2003), 178-179.
[535] Cezmi Yurtsever, *Çukurova Tarihi*, 178.
[536] Çamurdan, *Kozan'ı Tanıyalım,* 119.
[537] Çamurdan, *Kozan'ı Tanıyalım,* 118-120.
[538] Çamurdan, *Kozan'ı Tanıyalım*, 120.

4.2.4. Gazeteci Hüseyin Necati'nin (Çiller) Meclis'te Darp Edilmesi

II. dönem milletvekilleri geçim sıkıntısı çektiklerini iddia ederek Meclis'te zam talebinde bulunmuşlardır. Bu durum üzerine *Vakit* gazetesi ise Ali Saip Bey'in *"yetişmiyor… zammı fazla görenler kendi dairelerini bağışlasınlar"* sözleri ile birlikte bir resmini yayınlamıştır.[539] Ertesi gün bu resim ile birlikte milletvekillerinin zam talep etmesi ile ilgili haber *Vakit* gazetesinde birinci sayfadan tekrar haber yapılmıştır.[540]

Vakit gazetesinin bu haberi Ali Saip Bey'i öfkelendirmiştir. Öfkesine hâkim olamayan Ali Saip Bey, milletvekillerinin zam taleplerini haber yapan gazetenin muhabiri Hüseyin Necati Bey'i[541] Meclis'te darp etmiştir. Darp olayının nasıl cereyan ettiğini *Vakit* gazetesi ayrıntılı bir şekilde haber yapmıştır. Bu habere göre Hüseyin Necati Bey, Meclis'e geldiğinde kapının önünde Celal Nuri Bey kendisini konu ile ilgili uyarmıştır. Ancak uyarıları dikkate almayan Hüseyin Necati Bey içeri girerek *Vakit* gazetesi Müdürü Hakkı Tarık Bey (Us) ile buluşmuştur. Meclis koridorunda ikilinin görüşmesi sırasında Ali Saip Bey onların yanına gelerek *"Hüseyin Necati sen misin?"* demiştir. Ali Saip Bey *"evet"* cevabını aldığı anda Hüseyin Necati Bey'e bir tokat atmıştır. Ali Saip Bey'in bu hareketine karşılık bir tokat da Hakkı Tarık Bey kendisine atmış ve ikili arasında boğuşma başlamıştır. Bu hadisenin cereyan ettiği sırada olay yerine gelen milletvekili Kılıç Ali, Ali Saip Bey'in yanında olaya dâhil olmuştur. Meclis'te bir tarafta Ali Saip Bey ve Kılıç Ali diğer tarafta Hakkı Tarık Bey ve Hüseyin Necati Bey arasında başlayan dövüşmeyi diğer milletvekilleri ayırmıştır.[542]

Hüseyin Necati Bey'in darp edilmesi basında geniş yankı bulmuştur. Hatta Matbuat Cemiyeti konu ile ilgili bir basın açıklaması yapmıştır. Cemiyet açıklamasında; kanunun ve özgürlüğün simgesi olan TBMM binasında gazetecilere saldırılmasını basının manevi şahsiyetine, güvenliğine ve hürriyetine yapılmış bir saldırı olarak nitelemiştir. Ayrıca cemiyet, muhabirlerin darp edilmesinin onları çok

---

[539] *Vakit*, 14 Cemaziyülâhır 1342 (21 Ocak 1924), 1, Ali Saip Ursavaş'ın gazeteci Hüseyin Necati Çiller'i Meclis'te darp etmesine sebe olan gazete haberi için bkz.: Ek-26.

[540] *Vakit*, 15 Cemaziyülâhır 1342 (22 Ocak 1924), 1.

[541] 1920'lerin başında *Vakit* gazetesi muhabirliği yapan Hüseyin Necati Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller'in babasıdır. İlkay Demirkürek*, 1980 Sonrası Değişimin Işığında Kadın ve Liderlik Olgusu: Tansu Çiller Örneği,* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 127.

[542] *Vakit*, 20 Cemaziyülâhır 1342 (27 Ocak 1924), 1.

üzdüğünü belirtmiştir.[543] Darp olayını diğer gazeteler de protesto etmiş, Ankara'daki gazeteciler üç gün İstanbul'a haber göndermeme kararı almışlardır.[544]

4.2.5. Düello Kanun Teklifi

Ali Saip Bey, Hüseyin Necati'ye dayak hadisesinden kısa bir süre sonra 28 Ocak 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin en ilginç kanun tekliflerinden birini Meclis'e sunmuştur. Bu kanun teklifi gazetelerde ve süreli yayınlarda şeref ve haysiyete dokunan yazılar yer alırsa düello edilmesine dair idi. Kanun teklifinin aslı *…gazeteler veya suveri dairesiyle şeref ve haysiyeti muhil neşriyat veya işaat vukubulduğu takdirde düello edilebilmesine* şeklinde idi. Ali Saip Bey'in bu kanun teklifi, Meclis'te tartışmalara sebep olmuştur.[545]

Ali Saip Bey, Meclis kürsüsüne çıkarak kendini ve kanun teklifini savunmuştur. Konuşmasının ilk başlarında Meclis'te basın özgürlüğü taraftarı olmayan hiç kimsenin olmadığını belirtmiştir. Ancak konuşmasının devamında gazetecilerin Meclis'in şerefine dokunan yazılar yazdıklarını ifade etmiştir.

Ali Saip Bey konuşmasının devamında ise şunları söylemiştir

> *"Muhterem efendiler, teklifimin esbabı mucibesinde maksadımı biraz arz ve izah etmişimdir. Bunun için fazla söz söyleyerek başınızı ağrıtmak istemem. Yalnız müsaadenizle bu kürsü milletten teklifime birkaç şey daha ilave etmek isterim."*[546] :
>
> *"Efendiler bu Mecliste hürriyet ve serbestîi matbuata taraftar olmayan hiç arkadaşımız yoktur. Bu hakikati buradan defaatle izhar etmiş bulunuyoruz. Fakat efendiler, insafınıza müracaat ediyorum. Hürriyet ve serbestîi matbuat bu mudur? Hürriyeti matbuat, her eli kalem tutan çocuğun istediği gibi yazı yazarak mukaddesatı şahsiye ve meclisin şeref ve haysiyetiyle oynaması mıdır."*[547]

Ali Saip Bey'in konuşması sırasında söz alan milletvekili Naim Hâzım, din saldırısının da olduğunu ifade etmiştir. Ali Saip Bey ise Meclis'in görevlerini yaptığını ancak gazetelerin bundan hiç bahsetmediğini belirtmiştir. Ayrıca Meclis'in şeref ve haysiyetiyle oynandığını tekrar dile getirmiştir. Afyonkarahisar milletvekili İsmail Şükrü Bey'in basına hakaret ettiği zaman kendisinin onları savunduğunu ancak bu

---

[543] *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1971, s. 4.
[544] Çanak, "I. ve II. Dönem TBMM'deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis'deki Faaliyetleri", 697.
[545] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V. İ. I, 406.
[546] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V. İ. I, 406.
[547] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V. İ. I, 406.

durumdan *Vatan, İkdam* ve *Vakit* gazetelerinin bahsetmediğini de eklemiştir. Konuşmalar ise şu şekildedir:

Naim Hâzim; *"Mukadderatı diniyeyi de ilâve ediniz. Ona karşı da taarruz oluyor."*[548] demiştir.

Ali Saip Bey; *"Rica ederim efendiler, bu Mecliste şerefli, şerefsiz bahsi geçti mi? Efendiler, tekrar ediyorum. Serbestîi matbuat bu mudur? Bunu nereden çıkarıyorlar. Bunu kim söylüyor ve nasıl yazıyorlar? Efendiler, altı aydan beri muhterem meclisimiz; Eğer bu müddeti mukayese edecek olursak ilan-ı Meşrutiyet'ten bu güne kadar gelen Meclislerden ziyade vazifesini ifa etmiş bir Meclistir. Şimdiye kadar vazifesini ifa ettiğine dair bir satır yazı bile yazılmamıştır ve zaten buna da ihtiyacımız yoktur. Efendiler, İstanbul'a İstiklal Mahkemesi gittiği zaman, İstanbul'daki gazeteler ser muharrirleri İstiklal Mahkemesine çektildiği vakit göstermiş olduğunuz kıskançlık ve burada günlerce gece yarılarına kadar devam eden müzakeratla matbuata olan alakamızı göstermiştik. Neden gazeteler o zaman Türkiye Büyük Millet Meclisinden bahsetmemiş. Efendiler, altı aydan beri Meclisin şeref ve haysiyet ile oynıyan ve aldıkları hilâfı hakikat malûmatla makamı tehzilde resimlerimizi tehşir İstanbul gazetelerine soruyorum. Geçen sene Afyon Karahisar Mebusu İsmail Şükrü Efendi "matbuat rezildir" dediği zaman bu âciz arkadaşınız matbuata sürülmek istenen bu çirkin tâbiri kailine iade etmiş ve matbuatı kemali şerefle müdafaa etmişdim. O zaman neden gerek İkdam gerek Vakit ve Vatan gazeteleri bundan bahsetmediler?"*[549] ifadelerini kullanmıştır.

Milletvekili Esat Efendi, Ali Saip Bey'in Urfa'da Fransızlara karşı yaptığının büyük bir hizmet olduğunu ifade etmiştir. Bu durum karşısında Ali Saip Bey, bunun vatan borcu olduğunu söylemiş; Esat Efendi ise düello konusuna tepkisini ifade etmiştir. Aralarındaki konuşma şu şekilde geçmiştir:

Esad Efendi; *"Ya Urfa'daki Fransızlara karşı yaptıklarınız… O büyük hizmetleriniz…"*[550]

Ali Saip Bey; *"O vatani borcumuzdu gitti tarihe karıştı."*[551]

Esat Efendi; *"Lâkin bu gün düello meselesinden bahsediyorsun, onu aklına alda ona göre söyle. Düello ne demek böyle şey olur mu?"*[552]

---

[548] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 406.
[549] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 406-407.
[550] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.
[551] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.
[552] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.

Ali Saip Bey, konuşmasının devamında Milli Mücadele döneminde yapılan hizmetlerden gazetecilerin bahsetmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Ankara'daki gazeteciler için "top oynayan çocuk" benzetmesini yaptıktan sonra onların yalan haberlerle resmini gazetelerde basarak kendisini teşhir ettiklerini belirtmiştir. Şeref ve haysiyeti ile oynandığını şu sözlerle dile getirmiştir:

"Efendiler, Yarın ne olacağı malûm olmadığı bir zamanda, memleketin kara günlerinde düşmana karşı memleketi müdafaa için cepheler yaptığımız ve millî kudretimizi bütün cihana gösterdiğimiz zamanlarda ismimizden bahsetmeyen gazeteler, muhbir olarak Ankara'ya göndermiş oldukları sabahtan akşama kadar top oynayan çocukların yazdığı hilâfı hakikat ve yalan yanlış haberlerle resimlerimizi ve isimlerimizi teşhir ediyorlar. Şeref ve haysiyetle oynuyorlar. İşte efendiler, bu kürsü Muallâdan milletime hitap ediyorum. Ey kahraman Türk Milleti senin vicdanına, insafına müracaat ediyorum, hürriyet ve serbestîi matbuat bu mudur? Sen hakem ol ey Türk Milleti, hürriyet ve serbestîi matbuat bu mudur?"

Milletvekili Süleyman Sırrı Bey, Ali Saip Bey'in kanun teklifine karşı çıkarak "*Hürriyet hürriyetle mukabele edilir"*[553] cevabını vermiştir. Ali Saip Bey ise konuşmasının devamında basını şu sözlerle eleştirmiştir:

"Efendiler Efkâr-ı Umumiye diyorlar, hangi efkâr-ı umumiye. Burada Meclis bir karar veriyor ve o karar akşam olmadan İstanbul gazetelerine fîlhakika geçiyor. Bundan başka hilâfı hakikat daha birçok şeyler. Efkârı umumiye budur denilerek intişar ediyor. Acaba Anadolu halkı gazete idarehanelerine birer telefon bağışlamışlar bizim fikrimiz budur diye söylüyorlar mı ve onlardan almış oldukları şeyleri mi muvacemize koyuyorlar? Hayır, efendiler efkarı umumiye diye söyledikleri o üç beş çocuğun yazmış olduğu şeylerdir. Efendiler, nazarı dikkatinin âliniz bir şeye celp etmek isterim. Evvelki gün İstanbul gazetelerin birisinde "kabahat kimde" ser levhası ile yazılan başmakalede (Efendiler, buda bir kasıttır.) Onda deniyor ki hafi, mahrem müzakereleri muhabirlere söyleyen mebuslarıdır. Hayır efendiler, haşa ben buna katiyen inanamam ve kabul etmem. İçimizde namusuna tevdi edilerek söylenen mahrem sözleri muhabirlere söyleyecek namussuz ve şerefsiz insan yoktur. Efendiler eğer sehven ağzından kaçırmış bir arkadaşımız bulunsaydı her halde benim bu sözlerime karşı, çıkar, sehven bunu ben söyledim derdi. Çünkü o söyliyen adam yarın muhabirlerin yüzüne ne yüzle bakacaktır. Çünkü o söyliyen zat namussuzluğu, haysiyetsizliği kabul etmiş olacaktır? Efendiler, ne zamana kadar bu vaziyet devam edecek? Bu milletin bu memleketin ve erbabı namusu erbabı şerefiyle ne zamana kadar oynanacaktır? Bunun sonu çıkmaz bunun sonu anarşidir, ihtilaldir. Bunun için, erbabı namusun, erbabı şerefin namusunu muhafaza etmek için en lüzumlu şey düellodur. Yahut, Heyet-i Celile'niz bunu muvafık görmezse

[553] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.

buna başka bir şekil düşünelim. Bu vaziyet temadi edemez, bunun ilerisi yoktur. Şeref ile oynandı mı bugün tokattır, yarın silahtır. (Alkışlar).”[554]

Meclis’teki tartışmalara, gazetecilerin darp edilmesi olayına dâhil olan Milletvekili Kılıç Ali Bey de dâhil olmuş ve şereflilere silah verilmesi gerektiğini belirtmiştir.[555] Ali Saip Bey ise konuşmasında sonuna doğru teklif ettiği kanunun kabul edilmesini şu sözlerle istemiştir:

“Binaenaleyh; ya bu teklifi kabul ediniz veyahut da dûçarı taarruz olan veya taarruz eden düelloya mecbur olmalı veyahut hata ettim, namussuzluk ettim, sözümü geri aldım demelidir. Eğer böyle olmazsa şerefli şerefsiz, namuslu namussuz adamlar tefrik edilemez. Efendiler istirham ediyorum insafınıza, vicdanınıza müracaat ediyorum. Benim bu teklifimi müstaceliyetle kabul edin, müzakere edelim. Benim teklifim kabul edilirse ne âlâ, edilmediği takdir de Heyet-i Celileniz buna muvafık bir şekil düşüsün. Çünkü şerefle oynandımı bugün tokattır, yarın silahtır. İnsafınıza müracaat ediyorum, vicdanınıza tevdi ediyorum.”(Alkışlar).[556]

Ali Saip Bey’in kanun teklifi Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.[557] Layiha Encümeni, Ali Saip Bey’in gazetelerde ve süreli yayınlarda şeref ve haysiyete dokunan yazılar yer alırsa düello edilmesine dair kanun teklifini müzakere etmeden geri çevirmiştir. Bu durum üzerine Ali Saip Bey’in teklif ettiği kanun düşmüştür.[558]

Ali Saip Bey, dönemin basınıyla ilgili bir başka kanun teklifini de Meclis’e sunmuştur. 12 Haziran 1924 tarihinde *Matbuat Kanununa Bazı Mevad Tezyiline Dair Kanun* teklifi layiha Encümenine gönderilmiştir.[559]

4.2.5. II. Dönem Meclis Konuşmaları

Meclis’te kanun teklifleri sırasında tartışmalara dâhil olan Ali Saip Bey, II. dönem TBMM’de de dikkatleri üzerine çekmiştir. *Müdafaa cemiyetleri rüesa ve âzası ve Kuvayi Milliye kumandanlariyle maiyetlerinin affi hakkında kanun* hakkındaki kanun teklifi ile ilgili Ali Saip Bey, Meclis kürsüsünde fikrini belirtmiştir.[560]

Ali Saip Bey, konuşmasında Kuva-yı Milliye’nin mensuplarının 16 Ağustos 1920 tarihine kadar işledikleri suçların affedileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Kuva-yı

---

[554] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.
[555] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407.
[556] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 407-408.
[557] Zabıt Ceridesi D. II, C. V, İ. I, 408.
[558] Teke, *Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri,* 162.
[559] Zabıt Ceridesi, D. II, C. X, İ. II, 436.
[560] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 713.

Milliye'nin Milli Mücadeledeki vazifesini hakkıyla yerine getirdiğinin altını çizmiştir. Kuva-yı Milliye kumandanlarının affı hakkındaki kanun teklifini Meclis'e sunmakta geç kaldıklarını belirterek bunu yapan milletvekillerine şu sözlerle teşekkür etmiştir:

"Muhterem efendiler! Bu lâyihai kanuniyede Mütareke tarihinden 16 Ağustos 1336 tarihine kadar Kuvayı Milliye mensubininin ika ettikleri ceraimi affediyoruz. Esas mesele hakkındaysa mütalâamı arz etmezden evvel birkaç söz söylemekliğime müsaadenizi istirham ederim. Malûmuâlinizdir ki Mütarekeyi mütaakıp her türlü hukuk hilafında Aziz Vatanımızı parçalamak isteyen gaddar düşmanlara karşı Türk Milleti, yine asırlardan beri hür müstakil efendi yaşamış Türk Milleti o zaman Heyeti Temsiliye Reisi olan Büyük Gazi Paşanın etrafında Kuvayı Milliye namı etrafında toplayarak "Ya Ölüm ya İstiklal kararı katisini vermişti. İstiklal Harbi ve zaferinin temel taşını atan o Kuvayı Milliye ki en buhranlı zamanlarda ve birçok mahrumiyet ve yolsuzluklar içerisinde harici ve dâhili birçok düşmanlara karşı vazifesini hakkıyla ifa etmiş ve Kuvayı muntazamının teşekkülüne kadar Tarihi Millimizde pek şanlı vakayı bırakmıştır. Gerçi bu teklif, bu lâyihai kanuniye geç kaldı. Fakat geç kalmakla beraber bunu teklif eden Heyeti Vekilimize arzı teşekkürü bir vecibe adderim"[561]

Konuşmasının devamında Kuva-yı Milliye'nin Maraş, Urfa, Malatya, Adana ve Diyarbakır'daki hizmetlerinden de şu sözlerle bahsetmiştir:

"*Efendiler bu 16 Ağustos 1336 tarihinden birçok zaman sonra birçok mahalleler ezcümle Adana, Maraş, Antep, Urfa, Malatya, Diyarbakır ve Mardin havalisi Hârekatı Milliyeye cevelângâh olmuştur. Mesela 17 Teşrinievvelde Haçin'de mahsurin düşman üzerine hücum etmiş (Haçin) i kurtarmıştır. 8 Şubat'ta Antep'te mahsur olan Kuvayı Milliyemizin düşman hatlarını yararak huruç hareketi yapmıştır. Ve yine 20 Şubat 1337'de Urfa, Mardin, Diyarbakır ve Siverek havalisinde müteşekkil bir Kuvayı Milliye (Drizor) muhasara etmiştir. Bu tarihlere nazaran 16 Ağustos 1331 tarihli; Kuvayı Milliye Mücrimlerinin ve bilhassa Cenup mıntıkasında fedakârlık eden Kuvayı Milliye efradının affı için katiyen gayrikâfidir. (Doğru sesleri).*"[562]

Ali Saip Bey, Kuva-yı Milliye'ye hizmet etmiş şahsiyetlerin dağda kaldıklarını; hırsız ve eşkıyaların durumdan faydalanarak suçlarını onlara yüklediklerini iddia etmiştir. Konuşmasının sonlarına doğru 24 Temmuz 1923 (24 Temmuz 1339) tarihine kadar Kuva-yı Milliye'nin içinde yer alan kişilerin suçlarının affedilmesi gerektiğini belirtmiştir:

"Muhterem efendiler! Eğer bu teklif her yerde Kuvayı muntazamının teşekkülünü mütaakıb yapılmış olsa idi bunlara hacet kalmazdı. Fakat bunlar yapılmamıştır. Bunlar yapılmayınca adliye ve jandarmanın takibatında ürkerek Kuvayı Milliyede birçok hizmetler etmiş insanlar maznun sıfatıyla kasabalara gelemediler, dağlarda kaldılar.

---

[561] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 714.
[562] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 714-715.

Bir takım hırsız, eşkıya bu fedakâr insanların gaybubetinden biliistifa kendilerinin yapmış oldukları fenalıkları bunlara tahmil ettiler. Binaenaleyh efendiler, herhalde Kuvayı Milliyeye fedakârlık etmiş, çalışmış olan bu arkadaşların sulh tarihine, yani 24 Temmuz 1339 tarihine kadar olan cürümlerini affedelim, istirhamım bundan ibarettir. Bunun içindir ki bendeniz bir teklif yaptım."[563]

Denizli milletvekili Haydar Rüştü Bey, Kuva-yı Milliye'de görev almış kişilerin suçlarının affedileceği tarih aralığına şu sözlerle karşı çıkmıştır:

"Yalnız aramızda bir fark vardır. Kendileri "Ta sulh akdedilinceye kadar" diyor. Yani 21 Teşrinievvel 1334 tarihinden bilitibar sulh akdedilinceye kadar diyor. Bu doğru değildir. Sakarya Muharebesine kadar dersek mesele kendiliğinden tavazzuh eder."[564] Ali Saip Bey *"sulhun akdine kadar cevabını"* vererek konuştuklarının arkasında durmuştur.[565] İstanbul milletvekili Ali Rıza Bey'in Meclis'e sunduğu, *"Zâbıtanı sıhhiyenin müddet ve sureti istifaları hakkında Askerî Tekaüt ve İstifa Kanununun ellinci maddesine tezyili istenen (2/193) numaralı teklifi kanunisi ve Müdafaai Milliye ve Sıhhiye Encümenleri mazbataları"* münasebetiyle de konuşma yapmıştır.[566]

Ali Saip Bey, hizmette on yılını doldurmamış zabitlerin devletin onların eğitim masrafını karşılamasını reddetmeleri karşılığında ihtiyat sınıfına nakil edilerek istifalarının kabul edilmesi hususunun kimleri kapsadığını sormuş ve ondan önce çıkarılan kanunları şu sözlerle hatırlatmıştır:

"Arkadaşımız İstanbul Mebusu Ali Rıza Beyin bir takriri üzerine Müdafaai Milliye Encümeni bir teklif yapmıştır. O teklife mukabil Sıhhiye Encümeni ellinci maddenin fıkrai ahiresini tayyediyor Fakat burada sarahat yoktur. Burada deniliyor ki: "İstifa müddeti olan on seneden evvel istifa etmek istiyen zâbitanın mektepte bulundukları müddetçe Devlet tarafından kendileri için ihtiyar ve sarf olunan masrafı tamamen ret suretiyle bunların ihtiyat sınıfına nakilleri icra edilerek istifanameleri kabul olunur." Bunun dairei şümulü nedir? Acaba bu kimlere teşmil edilecektir? Geçen gün yani bundan bir buçuk ay evvel Meclisi Âli bir kanun kabul etmiştir. Memleketin ihtiyacını düşünerek etibbayı mülkiye hakkında bir kanun yaptık. O kanunun birinci maddesinde dedik ki; "1339 senesinde ve onu mütaakıp senelerde neşet edecek etibba iki sene hizmete mecburdur. "Fakat mevcut etıbbayı buna mecbur tutmadık ve onları bu kanunun dairei şümulüne ithal etmedik. İkinci maddesinde dedik ki; "Elyevm tahsilde bulunan ve 1339 tarihinden itibaren mektebe girecek etıbba beş sene müddetle Hükümet tarafından iaşe ve ilbas edilerek bütün masarifi Hükümet tarafından temin edildikten sonra üç sene hizmete mecbur kalacaktır."[567]

---

[563] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 715.
[564] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 715.
[565] Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I, 715.
[566] Zabıt Ceridesi, D. II, C. III, İ. I, 498.
[567] Zabıt Ceridesi, D. II, C. III, İ. I, 456.

Ali Saip Bey, masrafların devlet tarafından karşılanmasına rağmen 1923 yılında fakülteye sadece yedi kişinin kayıt yaptırdığını eğer bu kanun kabul edilirse Tıp fakültesine hiçbir öğrencinin kayıt yaptırmayacağını ve sonuç olarak da ordunun askeri doktorlarını kaybedeceğini iddia etmiştir. Ali Saip Bey, sözlerinin devamında sivil halkın ihtiyacı ile ordunun ihtiyacı arasında fark olmadığını ve ülkenin birçok yerinde doktor bulunmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

"Böyle gayet müsait bir kanun yapıldığı halde ve bu kanun mucibince beş sene bütün masarifi Hükümet tarafından temin edildiği halde bu sene fakülteye yalnız yedi efendi girmiştir. Böyle müsait bir kanuna mukabil yedi efendi girerse bu kanun kabul edildiği takdirde gelecek sene askerî tıbbiyeye bir tek efendi girmeyecektir ve bu suretle ordu, tamamiyle etıbbayı askeriyeyi kaybetmiş olacaktır.(Doğru sesleri). (Girer sesleri) Biz bir ay evvelki kanunu kabul ederken memleketin ihtiyacını nazarı itibara almıştık. Şimdi de ordunun ihtiyacından bahsediliyor. Zannedersem memleketin ihtiyacı ile ordu ihtiyacı arasında bir fark yoktur. Ordu ne kadar tabibe muhtaç ise memleket ondan daha fazla muhtaçtır. Bugün memleketin birçok aksamında tabib yoktur. Bugün koskoca livalarda, kazalarda tek bir tabib bulamazsınız. Fakat ordunun birçok yerlerinde tabib vardır. Hatta alaylarda, birçok taburlarda tabib vardır. Bu çıkan etıbba acaba nereye gidiyor? Yine memlekette kalıyor. Yine memleketin ihtiyacını temin ediyor. (İstanbul'da kalıyor sesleri) Binaenaleyh efendiler madem ki, ordunun ihtiyacı düşünülecek, ordunun ihtiyacı için bu kanunu mukabiline teşmil edemeyiz Eğer biz burada kabul ettiğimiz kanunları mukabline teşmil edersek şimdiye kadar bütün kabul ettiğimiz kanunları hercümere ederiz.(Doğru sesleri) Binaenaleyh bu kanunun makabline teşmili katiyen doğru değildir. 1339 da ve onu mütaakıp senelerde neşet edecek etıbba için yapılmalıdır. Bu hususta bir de teklif veriyorum. Kabulünü rica ederim. (Bravo sesleri)."[568]

Konuşmasının sonunda *Tekaüt ve İstifa Kanunu*'ndaki maddeyi hatırlatan Ali Saip Bey, ihtiyat sınıfına geçen doktorları Sıhhiye Başkanlığı'nın lüzum gördüğü zaman onları kendi adına çalıştırabileceğini anlatarak onların istifasını engellemenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında ayrıca Askeri tabipler için fazla para harcandığını da şu sözlerle ifade etmiştir:

"Efendim şimdi istifa eden ve para veren etıbba ihtiyat sınıfına geçiyor. Tekaüt ve İstifa Kanununda bir madde var. Bu ihtiyat sınıfına geçen etıbbayı sıhhiye riyaseti lüzum gördüğü takdirde alır, istihdam edebilir. Madem ki böyle bir madde var; neden bu suretle kanunen hakları olan ve çıkmak isteyen etıbbanın çıkmasına mâni oluyorsunuz? Sonra aynı zamanda askerî tabiblere fazla masraf ihtiyar ediliyor deniliyor. Hakikaten fazla masraf ihtiyar ediliyor. Kimisi sultaniden gidiyor, kimisi hususi tahsil görüyor, kimisi idadiden gidiyor. Sonra bunların Hükümet kimisini beş

[568] Zabıt Ceridesi, D. II, C. III. İ. I, 499-500.

sene beslemiş, kimisini on sene beslemiş bunların hepsini neden dolayı istihdam etmiyor."[569]

Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa, Ali Saip Bey'in konuşmasında değindiği konuya "*Efendim müstafi olanları Hükümet lüzum gördüğü zaman celb ve istihdam eder. Buyurduğunuz seferlerliğe aittir. Vakti hazarda istifa etmiş, ordudan çıkmış parasını vererek, müddetini bitirerek istifa etmiş bir adamı çekip tavzif edersem Meclisi Âli de zannederim muvafık görmez, biz de yapamayız. Seferberlikte bu olur. Bir malhalde kıtaat tertibolunur. O vakit bu istifa etmiş olanlar celbolunur. Fakat hali tabiîde hiçbir vakit müstafi zâbit celbolunup tavzif olunmaz. Meğer ki, kendi müracaat etsin. Hükümet de ihtiyaç gösterirse o suretle olur. Yoksa muvafık değildir. Sonra buyurduğunuz iaşe devresinin müddeti nazarı itibara alınabilir. Bâzısı idadiden gelmiştir. Bâzısı doğrudan doğruya tıbbıyeyi şahane yani eski tıbbiyeden gelmiştir. Bunun senelerine göre masrafı hesabedilir. Fakat dediğim gibi bu kanun altın para zamanında yapılmıştır. Yetmiş seksen lira verip çıkıyor. Hattâ buyurduğunuz şekil kabul edilirse etıbbayı mülkiye hakkında dermeyan etmiş olduğunuz takyidattan daha fazla bir şey olmuş olur."*[570] sözleriyle açıklık getirmiştir.

"Telgraf ve telefon umurunun tensikı hakkında kanun lâyihası ve posta ve telgraf, Adliye ve Muvanzenci Maliye encümenleri mazbataları" münasebetiyle Meclis'te yapılan görüşmelerde Ali Saip Bey ve Posta ve Telgraf Genel Müdürü Fahri Bey'in arasında tartışma meydana gelmiştir.[571]

Fahri Bey, telgraflarda kelime hatası olursa memur ve idarenin sorumlu olacağını, ancak en küçük imla hatasında müessese suçlanırsa bu durumun altından maddi ve manevi olarak kalkılamayacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Arz ettiğim gibi kelimeyi yanlış yazarsa yanlış yazan memur mesul olur, idare mesul olur. Çünkü yapmak istediği bir vazifeyi yapmamıştır. Ücretini tazmin eder. İdarenin mesuliyeti bu noktadandır. Yoksa (gelsin) kelimesinin (gelmesin) şeklinde yazılmasından dolayı bunların hepsi tazmin ve bundan naşi mesuliyet kabul edilecek olursa buna ne imkânı maddi, ne de imkânı mânevi vardır."[572]

Ali Saip Bey, Fahri Bey'in bu sözlerine karşı çıkarak bazı hataların basit imla hatası olmadığını söylemiş ve buna karşı telgraf idaresinin ne yapacağını sormuştur. [573] Fahri Bey; *"kendi hatası olduğu için…"* diyerek söze karışmıştır.[574]

---

[569] Zabıt Ceridesi, D. II, C. III, İ. I, 503.
[570] Zabıt Ceridesi, D. II, C. III, İ. I, 503-504.
[571] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. II, 196.
[572] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 228.
[573] Ali Saip Bey: "*Buyurdunuz ki; yazılan telgrafnamelerde bini, bin yüz şeklinde yazarsa, bundan dolayı telgraf idaresi, yalnız verilen telgraf ücretini mi iade eder."* Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 228.
[574] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 228.

Ali Saip Bey ve Fahri Bey arasındaki karşılıklı konuşma devam etmiştir. Ali Saip Bey, Kozan'ın Kars ilçesindeki telgrafhanede meydana gelen yazım hatalarından bahsetmiş ve rakamların yanlış yazılmasında mesuliyetin kimde olacağını şu ifadelerle sormuştur:

> *"Pekâlâ… Bu gibi telgraflar teadüdeder ve mutazarrır olanlar idareye müracaat ederlerse, bu zararlarını kimden alacaklardır? Şimdiye kadar birçok yerlerde gördüm. Telgraf memurları telgrafları yanlış yazıyorlar. Hattâ ben, bu defa Kozan'ın Kars kazasında bir telgraf ajansı gördüm ve bunu okudum. Ajanstan bir şey anlayamadım. Tamamen yanlış yazılmıştır. Biri beş, beşi on yazarsa kim mesul olacak? (50)sene evvel kabul ettiğimiz bir kanunu hali hazırda nasıl tatbik edersiniz efendim?"*[575]

Fahri Bey, telgraflardaki yazım yanlışı yüzünden zarar görenler için özel sözleşmelerin olduğunu ve imla hatası olduğunu düşünenlerin telgraflarının incelenebileceğini belirtmiştir. Ancak telgraf memuru yazım hatası yapmamış ise müşterinin verdiği ücretin dörtte birini vermek zorunda olacağını sözlerine eklemiştir.[576] Fahri Bey, telgraflarda yapılmış olunan yanlışlıkların işletme hatası olduğunu belirterek bu durumun sorumluluk esasını bozmayacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Müsaade buyurun, telgrafnamelerde yanlışlık yapılmış ve saire meselesi işletme fenalığından ileri gelmiştir. Lâkin bunlar, mesuliyet esasını ademi mesuliyet esasını bozacak şey değildir efendim."*[577]

Ali Saip Bey'in; *"Mukavele hususunda da mesuliyet kabul eder mi onun aldığı ücreti tazmin eder mi?"* sorusuna Fahri Bey *"Hayır efendim, yine ücret vermeye mecbur kalır. Yanlışlık yalnız memurun hatasından olmıyabilir. Tebeddülatı havaiyeden de olabilir. Tesiratı havaiye ile de yanlışlık olabilir. Bir sıfırın kaçması gibi."*[578] şeklinde cevap vermiştir.

Ali Saip Bey, tekrar söze karışarak ufak bir hatanın piyasaya büyük zararlar verebileceğini ifade ederek bu tarz yanlışlık yapan telgraf memurlarının düzeltilmesi gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

---

[575] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 228.
[576] *"Efendim bunun için, böyle zarar görenler için sureti mahsusada mukavelenamede ahkâm mevcuttur. Böyle telgrafnamesindeki hatadan dolayı zarar göreceğinden şüphe eden bir efendi; telgrafnamesinin asliyle mukabelesini isteyebilir. Der ki benim telgrafnamemi alan ve yazan memur behemehâl yanlış yazmamış olsun ve bunun için de verdiği paranın dörtte birini verir."* Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 228.
[577] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 229.
[578] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 229

"Ufak bir hata, piyasaya büyük bir zarar iras edebilir. Binaenaleyh o hatanın da nereden veyahut hangi memurdan sâdır olduğunu anlamak mümkün değildir. Bu yanlışlığı yapan memurların tazmin ettirilmesi lazım gelir".[579]

4.2.6. Meclis'in Kapalı Oturumlarda Yaptığı Konuşmaları

Milletvekilleri, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve yardımcıları, üst kademe kamu yöneticileri ile görevi gereği toplantıda bulunması gereken kamu görevlileri dışında kimsenin katılamadığı, tutanaklarının en az 10 yıl yayımlanmadığı ve toplantı içeriğinin devlet sırrı olarak saklandığı Genel Kurul toplantılarına kapalı oturum denir. Ali Saip Bey de pek çok milletvekili gibi Meclis'in kapalı oturumlarıda yaptığı konuşmalarında fikrini beyan etmiştir.[580] Buna örnek olarak *"Müteakit Binbaşı İzzet Efendi hakkında 4/ 20 numaralı Müdafaai Milliye Encümeni mazbatası"* münasebeti ile yaptığı konuşma gösterilebilir.[581]

Ali Saip Bey, emekliliğin sicil meselesi ile alakalı olduğunu belirtmiştir. Devamında ise sicili düzgün olan bir zabitin kolaylıkla emekliye ayrılamayacağı açıklamasında bulunmuştur. Binbaşı İzzet Efendi'nin sicilinin düzgün olmadığını ve bundan dolayı Müdafaa-i Milliye Vekili'nin yaptığı davranışın doğru olduğunu belirtmiştir. Ancak Kuva-yı Milliye'ye hizmet etmiş bir askerin bir defaya mahsus olarak terfi alabileceğini hatırlatmıştır. Binbaşı İzzet Efendi'nin de Kuva-yı Milliye'ye hizmet ettiğini ve bir derece terfi edildikten sonra emekli edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Devamında ise Binbaşı İzzet Efendi'nin zor durumda olduğunu ve eline geçen para ile geçimini yapamadığını bundan dolayı yüksek rütbeden emekli edilirse sorunun çözüleceğini belirtmiştir:

"Efendim tekaüttlük meselesi sicil meselesidir. Tabiî sicili düzgün olan bir zabıt kolay, kolay tekaüt edilmez. Mademki bu zatın sicili düzgün değildir, Müdaffaai Milliye Encümeninin ve Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretlerinin yaptığı muamele gayet doğrudur. Yalnız bir şey vardır: Mademki o zat kuvayı milliyede hizmet etmiştir. Esasen bir kanun kabul ettik, kuvayı milliyede hizmet eden zabıtanın bir defaya mahsus olmak üzere terfileri için ... Arkadaşımız da bunun hakkında hüsnü şahadette bulundular. Mademki fazla; zabitanı tekaüt ediyoruz ve tekaüt edeceğiz. Bu zatı da tekaüt edelim, Fakat mademki hüsnü hizmeti sebketmiş bir derece terfian tekaüt edelim. Bundan başka yapılacak çare yoktur. En iyi şey budur.(?) ki ben bu adamı eskiden beri tanırım. Bu adam Erzurumludur. Bağdat ta emlak arazisi vardır, fakat gidemiyor. Perişan bir halde

[579] Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I, 229.
[580] https://www.tbmm.gov.tr/psozluk.htm (3/04/2020).
[581] Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. I, 358.

han, otel köşelerinde sürünüyor. Pasaport alıp Bağdat'a gitmek istedi. İngilizler (Türktür) diye Bağdat'a sokmak istemediler. Burada binbeşyüz maaşla geçinemez. Mademki hizmeti sebk etmiş ve şimdi orduda fazla kalan sicilleri düzgün olmayanları çıkarıyoruz, onu da bu meyana çıkaralım. Fakat hizmeti varsa mafevk rütbede (?) sevk edelim, mesele bundan ibarettir."[582]

Ali Saip Bey, *"Lozan Muahedemesi mucibince ilân olunacak affı umumiden hariç tutulacak 150 kişilik liste üzerine müzakeret"* münasebetiyle de bir konuşma yapmıştır.[583]

Ali Saip Bey, hazırlanan bir iskat cetveli olduğunu ve orada bulunan isimlerin Yüzellilikler Listesi'nde bulunmadığını belirtmiştir. İskat cetvelinde bulunanlara örnek olarak da eski Antep mutasarrıfı Celal Kadri Bey'i ve Osman Beyzade Mesut'u göstermiştir. Celal Kadri Bey'in Halep'te Türkiye Cumhuriyeti aleyhine gazete çıkardığını da ifade etmiş ve iskat defterinde yer alanların da Yüzellikler Listesi'ne geçirilmesini teklif etmiştir. Sebep olarak da onların da Yüzellilikler kadar ülkeye kötülük yaptıklarını şu sözlerle ifade etmiştir.

"Şimdi burada iskat cetveli diyorsunuz. Bir cetvel var. Bazı mühim şahsiyetler var ki bu cetvel dahildir ve 150 kişilik defterde dahil değildir. Meselâ; Ayıntap mutasarrıfı esbakı Celâl Kadri var. Bunu iskat cetveline koyduk diyorsunuz. Bu adamın Ayıntap'ta yapmadığı fenalık kalmadı. elyem Halep'te aleyhimize gazete çıkarıyor ve elyevm teşkilâtı hafiyenin reisidir. Bu adamı iskat cetveline koydum diyorsunuz, bunun gibi aynı veziyette bulunan Osman Beyzade Mesut. Bu iskat defterlerine dahildir. Binaenaleyh her halde Celâl Kadri Beyin bu yüz elli kişilik defterlere dahil olmasını teklif ediyorum. Çünkü, iskat defterlerinden korkuyorum ki; bunlar ilerde yine memlekete gelecekler ve Türk tabiyetine geçeceklerdir. Binaenaleyh iskat defterinden 150 kişilik deftere geçsinler ve bu suretle memleket dahiline girmesinler Bunlar o yüz elli kişilik listedekiler kadar memlekete fenalık etmiş adamlardır. Ona göre karar verelim."[584]

---

[582] Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. I, 360.

[583] Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. II, 434. Milli Mücadele döneminde İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri'nin tarafında yer alan, Lozan Barış Konferansı sırasında müzakere edilen ve barış antlaşması sonucunda genel bir Af Kanunu kapsamı dışında tutularak tespit edilmesi kararlaştırılan 150 kişilik liste içerisinde yer alanlara "Yüzellilikler" adı verilmiştir. Murat Yümlü, "Yüzellikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerinde Bir İnceleme", *History Studies* 2/3 (2010): 334.

[584] Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. II, 443.

4.3. III. Dönem Urfa Milletvekilliği (1927-1931)

Yapılan seçimlerde 419 oy alan Ali Saip Bey, tekrar Urfa'dan milletvekili seçilmiştir. 11 Ekim 1927'de mazbatasını almış, 1 Kasım'da Meclis'e katılmış 2 Kasım'da ise mazbatası onaylanmıştır.[585]

Bayındırlık komisyonunda çalışan Ali Saip Bey, seçim mazbatalarını inceleme komisyonuna da üye seçilmiştir. III. Dönem Meclis çalışmalarına katılmış,[586] ayrıca Havuz-Yavuz davasında İhsan Eryavuz aleyhinde şahitlik yapmıştır.[587]

4.3.1. Havuz -Yavuz Davası ve Ali Saip Bey'in Şahitliği

Türkiye Cumhuriyeti'nde 30 Aralık 1924 tarihinde kurulan Bahriye Vekâleti (Denizcilik Bakanlığı), 27 Aralık 1927'de kaldırılmıştır.[588] Olaylar Bahriye Vekâletinin kaldırılması ile başlamıştır. Bahriye Vekili İhsan Bey'in Vekâlet'in kaldırılacağını bilmesine rağmen Bakanlar Kurulu'nun onayını almadan ve yetki sınırlarını aşarak Yavuz zırhlısının tamiri için yabancı bir şirket ile antlaşma yapması dönemin Başvekili İsmet Paşa'nın dikkatini çekmiştir. 24 Aralık 1927'de İsmet Paşa, Malatya milletvekili sıfatıyla Meclis Başkanlığı'na bir takrir vererek Bakanlar Kurulu'nun kararına uygun hareket etmeyen İhsan Bey hakkında Meclis tahkikatı açılmasını ve onun Yüce Divan'da yargılanmasını talep etmiştir. Meclis'in verdiği karar ile 26 Ocak 1928'de İhsan Eryavuz'un dokunulmazlığı kaldırılarak Yüce Divan'da yargılanmasına karar verilmiştir.[589]

Sabık Bahriye Vekili İhsan Bey hakkında tahkikat icrasına dair takriri ve muhtelif encümen mazbatası münasebetiyle 26 Ocak'ta Meclis'te yapılan oturumda Ali Saip Bey, Havuz-Yavuz Davası hakkında bildiklerini anlatmıştır.[590] Ali Saip Bey fazla konuşmayacağını yalnızca hakkında çıkan dedikodulara cevap vermek istediğini şu sözlerle belirtmiştir:

---

[585] Kazım Öztürk, *Türkiye Parlamento Tarihi TBMM – III. Dönem 1927- 1931,* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No: 10, 1995), III: 609.
[586] Öztürk, *Türkiye Parlamento Tarihi TBMM – III. Dönem 1927- 1931,* III: 609.
[587] Müslüm Akalın, "Kurtuluş Savaşımızda Urfa Komutanları" *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu 72. Yıl* 11(Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınları, t.y.), 40.
[588] https://www.dzkk.tsk.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/deniz-kuvvetleri-komutanligi-tarihcesi, (16/04/2021).
[589] Ahmet Mehmetefendioğlu vd., "Yavuz- Havuz Davası", *TOD* XIX (Eylül 2014): 243-247.
[590] Zabıt Ceridesi, D. III, C. II, İ. I, 61

"Muhterem efendiler, yirmi günden beri ızdırap çeken bir eski arkadaşım hakkında fazla söz söylemiyeceğim. Esasen söylemeye gelmedim. Fakat İhsan Bey ismimden bahsettiği için şahsıma taalluk eden mesellere cevap vermek isterim."[591]

Ali Saip Bey konuşmasının devamında İhsan Bey'in soruşturması sırasında Adana'da olduğunu, isminin olaya dâhil olduğunu öğrenince, Refik İsmail Bey ile görüştüğünü ve onun olayı kendisine anlattığını şu ifadelerle anlatmıştır:

"İhsan Bey hakkında tahkikat başladığı zaman ben Adana'ya gitmiştim. Mezuniyetim hitap bulup da avdet ettiğim zaman koridorda bir arkadaş tahkikat Encümeninde ismim mevzu bahis olduğunu bana haber verdi. Dedi ki, seni çağıracaktık fakat Nâzımı Bey meseleyi tashih etti. Mevzubahis olan Saip Bey, Mebus olan Saip Bey değildir. Oğlum Saiptir dedi. Ben bu mesele hakkında malumattar bulunduğum için bu, oğlu Saip değildir. Her halde benim, dedim. Binaenaleyh Encümenine gittim, Refik İsmail Bey arkadaşımızdan sordum Refik İsmail evet dedi. Hatta şirkette bile senin ismin mevzu bahis olmuş dedi. Onun için Encümen malumatımı söylemek, bildiklerimi ifade etmek mecburiyetinde idim."[592]

Ali Saip Bey sadece mektup hakkında bildiklerini söylediğini ve İhsan Bey hakkında iddia edilenlerin bahis konusu olan mektup ile sınırlı olmadığını da iddia etmiştir. Devamında ise yakın arkadaş olduklarını belirterek ona iftira atmadığını söylemiştir:

"Malum olan o mektup keyfiyetimi Encümende hikâye ettim. Efendiler, o mektupla şimdiki Encümen mazbatasını gördüğüm zaman tüylerim ürperdi. Eski arkadaşım olan ihsan Bey benim ifade ettiğim iftira dediğim mucibi muahaze yalnız o mektubun mucibi muahaze olmasını temenni ettim. Fakat efendiler yalnız o mektup değildi, o mektuptan başka, o mektup kendisi için mucibi muahaze değil, o zaman vekil değil mukavelenin altına kendisi imzasını vaz etmişti, İhsan Bey arkadaşım Meclisi terk edip çıktıkları için kendilerine söyleyecek başka sözüm yoktur. Ben yalnız bu mektup hakkımda bildiklerimi ifade etmek istedim. Başka bir şey söylemiyeceğim. Yalnız bana yalan ve iftira etti dediler. Efendiler benim İhsan Bey eski arkadaşımdı. Yakın zamana kadar görüşüyordum. Kendisine iftira için aramızda hiçbir sebep mevcut değildi. Demin mükaddesatiyle yemin ederek hayatımda yalan söylemedim dediler. Fakat bir saniye sonra yalan söyledim dediler ve zapta geçti. Binaenaleyh fazla söz söylemiyecegim, sözüme bu suretle nihayet vereceğim"[593]

12 Şubat 1928'deki celsede Ömer Nazım Bey'in yargılanmasına geçilmiş ve Ömer Nazım Bey, İhsan Bey'e 40 bin liralık bir mektup verdiğini söylemiştir. Bunun üzerine İhsan Bey, bu mektup meselesinin Ali Saip Bey'in ısrarı üzerine gündeme

[591] Zabıt Ceridesi, D. III, C. II, İ. I, 91.
[592] Zabıt Ceridesi, D. III, C. II, İ. I, 91.
[593] Zabıt Ceridesi, D. III, C. II, İ. I, 91.

getirebileceğini ve onun kendisine karşı husumet beslediğini iddia etmiştir. Ali Saip Bey ise İhsan Bey'e karşı husumeti olmadığını belirtmiş ayrıca onun yanlış yola saptığını, kendisini uyardığını ve başka konularda da usulsüzlükleri olduğunu iddia etmiştir.[594] Ancak Ali Saip Bey'in Şark İstiklal Mahkemesi Başkanı olduğu dönemde husumet beslediği kişileri mahkemede yargılaması üzerine İhsan Eryavuz onu tevkif ettirmek istemiş, bu durum üzerine Ali Saip Bey'in Havuz-Yavuz davasında İhsan Bey'in aleyhinde şahitlik yaptığı iddia edilmiştir.[595]

4.3.3. III. Dönem Meclis'teki Konuşmaları

Ali Saip Bey III. dönem TBMM'de pek fazla konuşmalara katılmamış sadece Havuz-Yavuz davası hakkında ve *" Zabıtai Sıhhiyei Hayvaniye Kanunu Layihası ile Zabıtai Sıhhiyei Hayvaniye Kanunu Muvakkatinin bazı maddelerinin tadiline dair olan Kanunun ikinci ve dördüncü maddelerinin tefsiri"* hakkında kendi fikrini belirtmiştir.[596] 44. maddenin (B) fırkasına karşı çıkmıştır. Bu (B) fırkası hastalıklı hayvanların ve şüpheli olanların itlaf edilmesini içeriyordu.[597] Ali Saip Bey de hastalıklı hayvanların telefi konusunda şunları söylemiştir:

> *"Efendim; encümenden bir sual soracağım. Burada (B) fıkrasında muhtelif hayvanlardan dalak hastalığına müsap olanlar ile hastalıktan şüpheli bulunanlar bilâtazminat itlaf ve mahvedilir diye bir şey vardır. Tazmin edilmeyecek mi?"*[598]

Ali Saip Bey'in bu sorusuna Baytar Umumi Müdürü Ali Rıza Bey cevap vermiştir. Ali Rıza Bey, çıkarılan kanunun yurt dışından kaçak olarak ülkeye sokulan hayvanları kapsadığını *"Efendim; bu mesele hudutlarda kaçak olarak giren hayvanlar hakkındadır. Bu memlekete kaçak olarak girer, yakalanır ve bu hastalığı görülürse bilâtazminat itlaf edilir*." ifadeleriyle dile getirmiştir.[599] Ali Saip Bey'in sorusuna

---

[594] Mehmetefendioğlu vd., "Yavuz- Havuz Davası", 251-252.
[595] Müslüm Akalın, "Kurtuluş Savaşımızda Urfa Komutanları" *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu 72. Yıl 11 Nisan* (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınları, t.y.), 40.
[596] Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 13-15.
[597] *"Çift tırnaklı hayvanlardan hummayı kılaiye müsap olanlarla hastalıktan veya sirayetten şüpheli bulunanlar bilâtazminat itlaf ve mahvedilir, Bu hastalığın trenle veya bahren gelen çift tırnaklı hayvanlarda tahakkuk etmesi takdirinde musaplarla hastalıktan veya sirayetten şüpheli olanlar en yakın mezbehaya sevk ile kesilerek sakatların imha edilmek şartiyle etlerinin istihlâkine müsade edilir."* Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 15.
[598] Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 15.
[599] Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 15-16.

Baytar Umumi Müdürü Ali Rıza Bey'in verdiği cevaptan sonra oylamaya geçilmiş ve kanun kabul edilmiştir.[600]

Ali Saip Bey, 46. madde ile ilgili de fikrini belirtmiştir. 46. madde hastalık görülen hayvanların İktisat Vekâleti'nin uygun görmesi koşuluyla öldürülmesine ya da tedavi yapılması için diğer hayvanlardan ayrı tutulması şeklinde idi. [601]

Ali Saip Bey, memleketin çeşitli yerlerinde hayvan hastalıklarının meydana geldiğinden ve veterinerlerin bu hastalıklara hemen müdahale ettiğinden bahsetmiştir. Refik Bey'in hasta hayvanların ayrı bir yerde tutularak ilaç verilmesinden bahsettiğini belirtmiştir. Devamında ise sözü geçen uygulamanın yapılması için ilk önce hasta olan hayvanın açığa çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Hayvan sahipleri ile ilgili gözlemlerinden de bahseden Ali Saip Bey, hayvanlarının onlar için çok değerli olduğunu ve telef edilen hayvanlarının bedelini almakta çok zorlandıklarını ifade etmiştir. Ali Saip Bey, hayvanlar telef edilmeden önce onların bedelinin veteriner tarafından köylülere verilmesi gerektiğini sözlerine ekleyerek bu uygulama için de veterinerlerin adına cari hesap açılması gerektiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, konuşmasında hayvanların bedeli ödenmez ise sahiplerinin onların hastalıklarından devleti haberdar etmeyeceğinin altını çizmiştir. Bu durumun önüne geçilmesi için onların bedelinin ödenmesi gerektiğini ifade ederek şu sözlerle konuşmasını bitirmiştir:

> *"Muhterem Arkadaşlar, memleketin muhtelif cihetlerinde daima vebâyı bakariye tesadüf ediliyor. Acaba bunun sebebi nedir? Bir de vebayı bakari duyulduğu zaman baytarlar suratla mahallelerine yetişiyorlar. Vazifelerini gece gündüz sıcak ve soğuk demeden dikkatle yapıyorlar ve mütemadiyen çalışıyorlar. Fakat yine hastalığın önüne geçilemiyor. Bursa Mebusu Muhteremi Refik Beyefendi serumdan, tecritten bahis buyuruldular. Evvelâ serum yapmak için mutlaka hastalıklı hayvanı zahire çıkarmak lâzımdır. Ben, hayvanı hasta olmuş bazı kadınların hayvanlarını yorgana sararak evinin bir köşesinde sakladığını gördüm ve bâzı kimselerin kırk elli lira kıymetindeki hayvanının itlaf edildikten sonra parasını almak için aylarca sürünmekte olduğuna şahit oldum. Diyorlarki, böyle yerde itlaf edilecek hayvanın kıymetinin sülüsü verilecektir. Efendiler; itlaf edilecek hayvanın kıymeti hakikası verilmedikçe ve bu kıymet hayvan itilaf edilmezden evvel oraya gidecek baytar tarafından verilmedikçe,*

[600] Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 16

[601] *"Hasta veya hastalarla temasta bulunan bulaşık sığır (ve manda) 1ar İktisat Vekâletinin tensip ve takdiri ile ya itlâf veyahut hastalar tecrit edilerek diğerlerine basit usûlde ve mükerrer olmak üzere serum zerk veyahut muhtelif usûlde serum tatbik olunur."* Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 16.

yani baytar hayvanı öldürmeden evvel parayı göstermeyecek olursak, emin olunuzki bu hastalığın önüne geçilemez. Her halde bu hastalığın önüne geçmek için mutlaka bir baytara hesabı câri açmak lâzımdır. Her hangi bir vilâyette ise, o vilâyet baytar müdürüne hesabı cari açılmalıdır ve hastalık olan mıntıkaya gidecek olan heyeti baytariye evvela parayı gösterecekler, işte paramız vardır. Para ile geldik. Hasta olan hayvanlarımızın kıymetini vereceğiz ve itilaf edeceğiz diyeceklerdir. Bu denildiği zaman memleket içerisinde hastalık kalmaz. Fakat malasef para verilmeden hiçbir kimse hasta olan hayvanını haber vermez. Birçok yerlerde ne baytarlar, ne hükümet memurları aylar geçer, hastalığı haber alamaz. Binaenaleyh her şeyden evvel imha edilecek, itilaf edilecek olan hayvanatın parasını vermek lazımdır. Para verilmedikçe bu hayvan hastalığının önüne geçilmez".[602]

4.4. IV. Dönem Urfa Milletvekilliği (1931-1935)

IV. dönem de Urfa'dan milletvekili seçilen Ali Saip Bey, 4 Mayıs 1931'de Meclis çalışmalarına katılmış, olağanüstü ve I. toplantı yılında Bayındırlık, II-IV. toplantı yıllarında Milli Savunma komisyonlarında görev yapmıştır. Ayrıca İskân kanununun incelenmesi için III. toplantı yılında geçici olarak ilgili komisyonda çalışmıştır. Genel kurulda çeşitli konularda konuşmalar yapmıştır.[603]

1933 yılının Kasım ayında iki yüz Adanalı kız ve erkek öğrenci Meclis binasını ziyarete gelmiştir. Adanalı milletvekilleri öğrencilere çay ziyafeti vermişlerdir. Çay ziyafetinden önce bir grup milletvekili ile birlikte öğrencilerle Meclis salonunda buluşan Ali Saip Bey öğrencilere Mustafa Kemal Atatürk'ün ülke için yaptığı şeylerden bahsetmiştir.[604]

1934 yılındaki Soyadı Kanunu ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk övücü bir yazıyla, Urfa'da Fransızlara karşı verdiği mücadeleye atıfla *"Urfa Savaşcıcı"* anlamına gelen*"Ursavaş"* soyadını Ali Saip Bey'e vermiştir.[605]

4.4.1. IV. Dönem Meclis Konuşmaları

Ali Saip Bey, IV. Dönem Meclis konuşmalarında Siyasi Mülteciler Cemiyeti konusuyla ilgili olarak konuşmuştur. Siyasi Mülteciler Cemiyeti, Fransa'da 1930'lu yıllar ortasında Mehmet Ali Gerede tarafından kurulmuş olup bu cemiyetin

---

[602] Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I, 18.
[603] Fahri Conker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, III: 579.
[604] *Cumhuriyet*, 3 İkinci Teşrin (Kasım) 1933 1-5. Ali Saip Ursavaş'ın Adanalı öğrenciler ile buluşması ile ilgili gazete haberi için bkz.: Ek-29.
[605] Çoker, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamento Tarihi I. Dönem 1919- 1923*, II: 947.

göçmenlerin, sığınmacıların ve muhaliflerin Türkiye'deki haklarını korumak için kurulduğu belirtilmiştir. Ancak bu cemiyet, Türkiye'nin yurt dışından borç para almaması için çaba harcamıştır. 1931 yılında Mehmet Ali, hem kendi hem de Cemiyet adına Çankaya'ya iki tane telgraf göndermiştir. TBMM'de okunan bu telgraflar üzerine Ali Saip Bey'in de bulunduğu bir grup milletvekili konuşma yapmıştır.[606] Ali Saip Bey, konuşmasına vatan haini olarak nitelediği Mehmet Ali ve arkadaşlarının ne istediklerini sorarak başlamıştır:

> *"Aziz Arkadaşlar, on iki sene evvel memleketi düşmana satan ve ancak öz sahiplerinin ayaklanmasıile arzularına muvaffak olamadan vatan haricine kaçan Memet ali ile arkadaşlarını pekâlâ tanırsınız. Bu hainler bütün hayatlarında, mütemadiyen satmağa uğraştıkları aziz vatanın, hamdolsun, bir karış toprağını satmağa bile muvaffak olamamışlar ve yalnız müşterilerini dolandırmışlar ve halâ da dolandırmağa çalışıyorlar, hezeyannamelerini dinledik. Ne istiyorlar?"*[607]

Telgrafı gönderenlerin geçmişte ülkeyi esaret altına almayı istediklerini ifade ederek onların TBMM'yi meşru saymadıklarını şu sözlerle belirtmiştir:

> *"Vaktile istedikleri büyük esaret olmayınca bu memleketin başına esir bir kukla ve arzularına göre bir meclis mi? .... Sayısız kudretlilerin yapmadıkları bu muazzzam düşmanlığı, bunlar mı yapacaklar, Pariste onların nazarında Türkiye Büyük Millet Meclisi meşru değilmiş."*[608]

Ali Saip Bey, konuşmasında ayrıca onlar için meşru meclisin Hanedan Meclisi mi, Şurayı Saltanat Meclisi mi yoksa Sevr Antlaşması'nda işgalci devletlerin kuracağı meclis mi? olduğunu sorarak tepki göstermiştir. [609] Ardından *"Efendiler; bu herifler Riyaseticümhur intihabında beğenmemişler..."*[610] ifadelerini kullanmıştır. Konuşmasının devamında ise halkın Cumhurbaşkanlığı makamına Atatürk'ten başka birini layık görmediğini şu sözlerle belirtmiştir:

---

[606] Şaduman Halıcı "Damat Ferit'in Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in Milli Mücadele ve Sürgün Yılları", *Atatürk Dergisi* VIII/2 (2019), 130, 144-145.

[607] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42.

[608] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42.

[609] *"O halde meşru olan nedir? Hanedan meclisi mi? Vahdettinin sarayında topladığı mahut Şurayı Saltanat Meclisi mi? Yoksa o hainlerin koşa koşa gittikleri ve severek imza ettikleri Sevr muahedesinin, vatan içinde kurmak istediği müsteviler meclisi mi? Bu hainane arzularına asla muvaffak olamazlar."* Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42

[610] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42

"Aziz arkadaşlar; vatanı kurtaran Büyük Gazi berhayat oldukça bütün vatan halkı müttefikan vicdanlarından kopan büyük bir zevk ve sevgi ile Riyaseticumhuir makamına ondan başkasını layık görmezler. (Alkışlar)."[611]

Ali Saip Bey, af isteyen Siyasi Mülteciler Cemiyeti üyelerinin; Şeyh Sait'ten, İzmir Suikasti'ni gerçekleştirenlerden ve Kubilay'ı öldürenlerden hiçbir farklarının olmadığını ve onların pusuda beklediklerini iddia ederek ülkede çıkan muhalif gazetelerin onları ümitlendirdiğini şu sözlerle belirtmiştir:

"Bunu Allah ta bilir, dünya da bilir, hatta o hainlerde pek alâ bilir. Bunun için bu bahis üzerinde fazla tevekkuf etmekten teeddüp ederim. O Memet Aliler, Şeyh Sait isyanı ve irticai faillerinden, Tarikatı Salâhiyecilerden, İzmir pususunu kuranlardan, Kobilâyın(Kubilay) kanını içenlerden hiçbir fark olmıyanlar ve onlarla hem fiil olan hainlerdir. Ben onların pusuda beklediklerini ve memlekette çıkan muhalif gazetelerdeki vaki her hangi yeni beyanat ve neşriyattan ümide düştüklerini biliyorum. Onlar emin olsunlar ki ümitleri tahakkuk etmeyecektir."[612]

On iki sene önce bu hainlerin sınır dışı edildiklerini belirterek konuşmasının sonunda onları lanetlediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bundan on iki sene evvel düşmanlarla birlikte, boğmak istedikleri türk(Türk) milletinin iradesidir ki onları vatan haricine atmıştır. Bu vatansızları bu yüksek kürsüden telin ederim." (Alkışlar)[613]

"Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesi" [614] ile ilgili Meclis'te yapılan tartışmalar sırasında Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili Refik Saydam, Türkiye Cumhuriyet'inin sağlık konusundaki hizmetlerinden bahsetmiştir.[615] Daha sonra Tekirdağ milletvekili Mahmut Rasim Bey'in ülkedeki doktorları eleştirmesi üzerine Ali Saip Bey söz alarak *"Aziz arkadaşlar, Sıhhiye bütçesinden bahsedilirken gönül isterdi ki memleketin vücutlarile ilimleri ile iftihar ettiği doktorlardan takdirle bahsedilsin."*[616] ifadeleriyle fikrini belirtmiştir: [617]

Ali Saip Bey, on beş-yirmi sene önce doktorların Rum ve Ermenilerden meydana geldiğini belirterek o devirlerde Türk doktorlarının yetişmesini tüm milletin çok istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

---

[611] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42.
[612] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 42-43.
[613] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F.İ., 43.
[614] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 127.
[615] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II,128.
[616] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[617] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II,130-131.

"Aziz arkadaşlar; bundan 15-20 sene evvel milletimiz hayatı, sıhhati, her şeyi yabancı doktorların elinde idi. Memlekette bir diş doktoru aramak için her halde bir Ermeninin bir Rumun yanına gitmek ihtiyacı vardı. İşte o zamanlar hepimizin ruhunda aman bu sanatte vatandaşlarımız millî bünyemizden adamalar yetişsin de sıhhatimiz, hayatımız ecnebilerin elinden kurtarılsın temennisi vardı."[618]

Ali Saip Bey, Avrupa'dan da tedavi olmak için hastaların Türkiye'ye geldiğini ifade ederek bu durumun kendisini gururlandırdığını şu sözleriyle itiraf etmiştir:

"Aziz arkadaşalar; bu gün kemali iftiharla şunu söylemek lâzım gelir ki yalnız memleketimizde değil, Avrupadan ecnebi memleketten memlektimize ameliyat olmak için, tedavi için gelenlerin mevcut olduğunu kemali iftiharla duymaktayız. [619]

Ali Saip Bey, Avrupa'da ameliyat olan insanların başına gelen olaylardan da bahsetmiştir. Devamında ise böyle durumlar Türkiye'de gerçekleştiği takdirde çok büyük tepkilerin verileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar, bir adam her yerde hasta olur. Bu gün çok iyi tanıdığımız Saruhan mebusu Reşat Bey hürmetle yad ederim. Avrupada, Pariste apandisit ameliyatı olurken ameliyat esnasında ölmüştür. (Allah rahmet etsin sesleri). Bizim memleketimizde apandisit ameliyatı esnasında ölen biri olursa derhal kıymet kopar. Daha geçen sene Konya mebusu Musa Kâzım Bey İsveçrede tedavide iken ameliyat esnasında öldü. Böyle büyük şeyleri unutupta ufak şeyler üzerinde doktorlarımızı, sanat adamlarımızı tenkit etmek bilmem ne derece kadar doğrudur. Ben evvel söz alan arkadaşım Avrupada okumuştur. Doktorların poker oynadığından, rakı içtiğinden bahsediyor."[620]

Ali Saip Bey, konuşmasının devamında doktorların vatan için yaptığı hizmetlerden bahsetmiştir:

"Aziz arkadaşlar, biz bildiğiniz şeyleri unutmamalıyız. Ben çok gençtim, çocuktum, Harbiyeden çıkıp bir doktor gördüğüm zaman, saraya karşı isyan etmiş, memleketi için yetişmeğe çalışmış, Fizana gitmiş, Arabistan çöllerinde ölmüş vatanperver doktor diye hatırıma gelirdi".[621]

Ali Saip Bey, konuşmasında doktorların aldığı ücretten bahsederek onların gururuyla oynandığını söylemiştir:

---

[618] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[619] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[620] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[621] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.

"*Aziz arkadaşlar, bu kıymetli vatandaşlardan bahsederken şurada şu kadar para aldılar, söyle fazla para alıyorlar diye bunları izzeti nefsini kırmak bilmem ne dereceye kadar doğrudur?* [622]

Ali Saip Bey, gazetecilerin boş kalan satırları doldurmak için gazetede doktorları eleştiren yazılara yer verdiklerini belirterek ülkede onlara karşı tepkinin meydan geleceğini ifade ederek konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

"Aziz arkadaşlar, gazetede yazı bulmayan insanlar iki sütün açık kaldımı Mazhar Osman dan bir beyanat, şundan bir tekzip, bundan tazvih alıp yazıyorlar. Rica ederim bir mevzu kalmadı mı, memleketimizde bu sanata düşman mı çoğaltacağız, bunu da mı kaçıracağız? Çok rica ederim memleketimizdeki en büyük sanat erbabını böyle ufak tefek şeylerle dilgir edip gücendirmeyelim."[623]

Bursa'da oturan ve evlatlarını savaşta kaybetmiş yaşlı bir çifte maaş bağlanması için Bursa milletvekili Rüştü Bey; *"...Arzuhal encümeninin 4- III -1933 tarih ve 252 numaralı kararının Umumî heyette müzakeresine dair 4/17 numaralı takriri ve mezkûr encümeni mazbatasını"* TBMM'ye sunmuştur.[624] Ali Saip Bey, Rüştü Bey'in teklifini desteklemiş ve şehit ailelerine bakmanın borçları olduğunu söylemiştir:

"Muhterem arkadaşalar, bir haktan bahsediliyor. Hak mı kanunu doğurur kanun mu hakkı doğurur? Her halde kanun haktan doğar. Ben Rüştü Bey arkadaşımın tamamen mütealasına iştirak ediyorum. Ölmüş üç şehidin anası babası değil Bursada isterse Bulgaristanda olsun onlara yardım etmek ve o şehitlerin hatırı için onlara bakmak bizim için borçtur. (Bravo sesleri)"[625]

Ali Saip Bey, konuşmasının devamında Milli Mücadelede vefat etmiş vatandaşların ailelerini unutmanın imkânsız olduğunu belirtmiştir:

"Aziz arkadaşalar, biz yakın bir mazide büyük imtihanlar geçirdik. Bu imtihanlar içerisinde bu memleket ve vatanın istklâli için ölmüş vatandaşlarımızın ailesini, babasını, anasını unutmamak bizim için imkânsızdır, olamaz, unutamayız."[626]

Ali Saip Bey, şehit ailelerine devlet bakmazsa milletin bakacağını belirterek kanun teklifinin kabul edilmesini istemiştir:

---

[622] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[623] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 131.
[624] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 384-385.
[625] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 385.
[626] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 385.

"Aziz arkadaşlar, kanun yardım etmezse millet bakar, biz bakarız, dişimizden tırnağımızdan keser onlara veririz. Binaenaleyh Rüştü Beyin teklifinin kabulünü bendeniz de istirham ediyorum.(Yaşa sesleri)"[627]

"Kazanç vergisi hakkında 1/173 numaralı kanun lâyihası ve İktisat, Maliye, Bütçe ve Adliye ve Dahiliye encümenlerinden mürekkep muhtelif encümen mazbatası" ile ilgili yapılan müzakerelerde Ali Saip Bey 19. maddeye karşı çıkmıştır.[628] Bu madde, serbest meslek yapan vatandaşların iş yerlerinin vergilerini gayrisafi gelirleri üzerinden vermeleri ile ilgiliydi.[629] Ayrıca serbest meslek sahipleri, oturdukları evleri iş yeri olarak kullanırlarsa gelirlerinin yarısını vergi olarak vermek zorundadırlar.[630]

Ali Saip Bey, konuşmasında kanun teklifinde ifade edilen verginin Ankara konut özellikleri için fazla olduğunu *"Muhterem arkadaşlar, serbest meslek erbabı bir apartmanın bir odasını yazıhane, yahut muayehane yaparlarsa oturdukları binanın hasılatı gayrisafinin % 50'sini vergi olarak verecekmiş."* [631] sözleriyle dile getirmiştir. Devamında ise Ankara'daki bir binanın kirası ile başka bir şehirdeki binanın kirasının aynı olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Arkadaşlar, bu nisbet Ankaranın mesken hususiyetini nazarı dikkate alırsak Ankara için ağır olduğu kanaatindeyim Heyeti aliyenizin Ankara da oturan memurlar için istisnaen mesken bedelini kabul buyurmuştur. Ankaradaki bir binanın icarı ile başka bir şehirdeki bina icarı hiçbir birine uymaz."[632]

Ali Saip Bey, konuşmasının sonunda ülkede serbest meslek denince akla ilk avukatlık ve doktorluğun geldiğini belirterek artık onların da eskisi gibi kazanmadıklarını ifade etmiştir. Ali Saip Bey, bazı doktorların bu vergiyi ödeyebileceklerini belirtmiştir. Ancak genç doktorların para sıkıntısı çektiklerini de sözlerine eklemiş ve Ankara'da oturan meslek erbapları için fiyat indirimi yapılmasını istemiştir:

---

[627] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II, 385.
[628] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 75.
[629] *"Serbest meslek erbabı işgal eyledikleri yazıhane, idarehane ve muayenehanelerinin gayrisafi iratları üzerinden vergiye tabidirler."* Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 87.
[630] *"Serbest meslek erbabından evlerinin bir kısmını idarehane, muayenehane, yazıhane ittihaz edenler veyahut muayyen yeri olmaksızın çalışanların ikametlerine ait olan binanın veya apartman dairesinin gayrisafi iradının yarısı bu mükellefin vergilerinin hesabında matrah olur*." Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 87.
[631] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 87.
[632] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 87.

"Bu gün serbest erbabı deyince, herhalde doktorlar, avukatlar başta akla gelir. Bunların açık söylemek lazım gelirse, kazançları eskisi kadar değildir. Aynı zamanda Hükûmet ve Sıhhiye vekâleti birçok yerlerde[633]*hastaneler, revirler, dispanserler açmıştır. Buralarda çalışan mutehassıslar saat üçe kadar vazifeleri başından ayrılamıyorlar. Şimdi bu gün burada en aşağı 70, 80 hattâ 115 lira aylık kira ile beş odalı apartmanda oturan meslek erbabı doktorlar vardır. Bunlar tetkik edilecek olursa oturdukları binanın aylığını verebilecek bir vaziyete gelmişlerdir. Muhterem arkadaşlar; isminide söyleyip onların kitap almak hususundaki kredilerine dokunmak istemem. Emin olunuz ki genç bir mütehassıs bana demiştir ki; Almanyadan kitap getirttim, parasını veremedim, şimdi parayı almak için icraya müracaat ediyorlar. Gene geçenlerde göz tabibi, göz aleti olarak celbetmiş olduğu parasını vermeyecek bir vaziyete girmiştir. Bilhassa sizden Ankaranın mesken kirasının pahalılığını nazarı dikkate alarak, Ankarada oturan serbest meslek erbabı için bir tenzilât yapılmasını istirham edeceğim. Onun için de bir tadil teklifini veriyorum."*[634]

Ali Saip Bey, konuşmasından sonra Yüksek Reisliğe 19. maddedeki gayrisafi gelirin yarısını vergi olarak verilmesini içeren maddenin değiştirirlip üçte birinin vergi olarak verilmesini teklif etmiştir. Ancak Ali Saip Bey'in bu teklifi kabul görmemiş ve daha sonra Meclis'te oymalaya geçilerek 19. madde kabul edilmiştir.[635]

4.4.2. Ali Saip Bey'in Meclis Kürsüsünde Gazetecileri Eleştirisi

Temmuz 1931'de Elâziz (Elazığ) milletvekili Fazıl Ahmet Bey, Aksaray milletvekili Ahmet Süreyya ve Ordu milletvekili Ahmet İhsan Bey basında yer alan haberler ile hükümetin çıkardığı yasa ile ilgili TBMM'ye bir istizah takriri (gensoru) vermişlerdir.[636] Gazetelerin bazı zararlı yayınlar yaptığını belirten milletvekilleri hükümetin buna karşı aldığı tedbirlerin ne olduğunu sormuşlardır:

"BÜYÜK MİLLET MECLİS YÜKSEK RİYASETİNE"

"Bazı gazetelerimizin, takip ettikleri muhataralı istikamet vatandaşların ve vatanın siyasî izan ve medenî vicdanı üzerinde sarih bir fikir şekaveti icra ederek masum ruhları tamamen zehirleyecek mahiyetler almağa başladı. Hele hiçbir faydası olmadığı gibi âtiye de birçok vahamet ve zarar hazırlayan bu felâketli ceryan karşısında Hükümet ne düşünüyor?"[637]

Gazetelerde yer alan yazıların ülkeye zarar verdiğini iddia eden milletvekilleri bu durum karşısında Meclis'te bu konuyu tartışarak bir karar vermeleri gerektiğini

[633] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 87.
[634] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 88.
[635] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III, 92-93.
[636] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 2.
[637] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 2.

belirtmişlerdir. [638] Ayrıca gazetelerin zararlı yazılarına karşı hükümetin hiçbir tedbir almadığını belirten milletvekilleri, soruşturma başlatılmasını istemişlerdir.[639]

İstizah takririnin okunmasından sonra dönemin Başvekili İsmet İnönü, hükümet adına bir açıklama yapmıştır. İnönü'nün açıklamasından sonra milletvekilleri konu ile ilgili fikirlerini belirtmişlerdir. Konuşma yapan milletvekilleri arasında Ali Saip Bey de vardır.[640]

Ali Saip Bey, Meclis'te konuştukları konunun gazeteciler ve gazeteciler kanunu ile bir ilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Devamında ise gazetecileri Derviş Vahdet'e, Sait Molla'ya ve Rafi Cevat Ulunay'a benzeterek Cumhuriyet rejimini yıkmak istediklerini şu sözlerle iddia etmiştir:[641]

> *"Muhterem arkadaşlar; benden evvel söz söyleyen hatip arkadaşlarım matbuat hakkında kâfi derecede Heyeti Celilenizi tenvir ettiler. Onun için uzun söylemiyeceğim."*
>
> *"10-12 senden beri matbuat kanunun tadili ile uğraşan bir arkadaşımız sıfatile arzediyorum ki, bu gün konuşulmakta olan meselede matbuat kanunu veya matbuat işi yoktur. Mesele gazeteci kılığına ve meşrutiyet devrinin Derviş Vahdetisine, Sait Mollasına, Refi Cevadına benzeyen beş, altı serserinin (bravo sesleri) her ne bahasına (pahasına), olursa olsun gemiyi azıya alarak, yalan ve iftira tertip ederek efkârı teşvişle, acaba rejimi, cumhuriyeti yıkabilirmiyiz zihabına düşmelerdir. İşte bir müddettenberi bu fikirile çalışan ve matbuat hürriyetinin arkasına gizlenen böyle birkaç serseri türemiştir. Bunlar rejimi, rejimi kuranlar, müdafaa edenleri yıkmak: istiyorlar öteden beri rejimi müdafaa eden, rejimi için çalışan fedakârların haysiyetine, şerefine tecavüzler yaparak ortalığı tedhiş ederek, terör yaparak vaziyete hâkim olmak istiyorlar."*[642]

Konuşmasında gazetecilerin Sait Mola gibi davrandıklarını belirtmiştir. Onların Meşrutiyet'i, gazetecilerin ise Cumhuriyet'i yıkmak istediklerini belirtmiştir:

---

[638] *"Millî varlığı istilâya, başlayan şu zehirli havadan ammenin vicdanı pek mustariptir. Binaenaleyh Büyük Millet, Meclisinin vaziyeti mütalea ile bu hususta bir karar vermesini elzem görüyoruz."* Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ. 2.

[639] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 2.

[640] Zabıt Ceridesi D.IV, C. III, F. İ. 3-11. Dönemin gazetelerinde Ali Saip Bey'in konu ile ilgili düşünceleri sık sık haber olmuştur. *Cumhuriyet,* 10 Temmuz 1931, s. 1; *Vakit*, 6 Temmuz 1931, s. 1.

[641] Ali Saip Bey'in gazetecileri benzettiği bu şahsiyetlerden Derviş Vahdet, Meşrutiyet'e karşı yapılan 31 Mart Vakası sorumluları arasında idam edilen, *Volkan* gazetesinin sahibi ve başyazardır. Zekeriya Kurşun vd., "Derviş Vahdeti", *DİA* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi ,1994), 9: 198 Sait Molla ve Refi Cevat Ulunay ise Yüzellikler listesinde yer alarak sınır dışı edilen gazetecilerdir. Şaduman Halacı, *Yüzellilikler* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi 1998), 26.

[642] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 16-17.

"Efendiler; Sait Molla ve arkadaşları da böyle yapmışlardı. Onlar da sureti haktan görünerek fırsat geldiğini zan ve tahmin ederek yazılarile hainlere hareket borusu çalıp Hükümeti elde etmeğe çalışırlardı. Bunların yaptığı da aynen budur. Yazılar ile neşriyatlar ile halkın efkârını teşviş ederek terör yapmak, gazeteleri susturmak ve harekete geçmek.Efendiler; tarih bir tekerrürdür. Onlar meşrutiyeti yıkmak istiyorlardı, bunlar cumhuriyeti yıkmak istiyorlar. (yıkamazlar sesleri)" [643]

Çerkez Ethem'den bahseden Ali Saip Bey, yurt dışına kaçtığı zaman taraftarlarının bir kısmının ülke sınırları içinde kaldığını belirterek gazeteci Arif Oruç'un bunlardan birisi olduğunu iddia etmiştir:

"Efendiler; mütarekeden bu güne kadar müteaddit kanlı hâdiselere şahit olduk Çerkes Etem hıyanet etti, düşman cephanesi, iltihak etti. Giderken bütün avenesini birlikte götüremedi. Fakat o zaman Çerkes Etemin bıraktığı, hain arkadaşlarını bulup tecziye etmek kolay, çabuk bir iş değildi. İşte efendiler; bunların içerisinde kalanların başında olarak hainane hareket eden Arif Oruç bunun bir misalidir."[644]

Ali Saip Bey, konuşmasında Menemen Olayı'ndan da bahsetmiş ve Abdülkadir Kemali'nin Menemen Olayı ile alakasının olduğunu iddia ederek isyandan kısa bir süre önce yurt dışına kaçtığını şu sözlerle belirtmiştir:[645]

"Efendiler; tarikat salâhiyeciler, İzmirde vatan için pusu kuranlar, Menemen hâdisesini yapanlar acaba tamamile yakayı ele verdiler mi? Efendiler, bunlar tamamen yakayı ele vermediler ancak bunların bir kısmı tecziye edildi. En hainleri dışarıda kaldılar.

İşte Menemen hâdisesile alakadar olupta, hâdiseden birkaç gün evvel firar edip ismi Menemende geçmiyen Abdulkadir Kemalde bunun bir misalidir. Şimdi fırsat bekliyorlar bunu çok iyi biliniz. İşte bunlar zamanın darlığında ismi geçmeyen hainlerdir. Ötede beride saklandılar, çıkmadılar. Şimdi fırsat bekliyorlar. Bunlardan İstanbulda Arif

---

[643] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.

[644] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ., 17. Ali Saip Bey'in Meclis Kürsüsünde eleştirdiği Arif Oruç *Yarın* gazetesi başmuharriri idi. Başında bulunduğu *Yarın* gazetesi haberlerinde hükümeti şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. *Yarın*, 13 Mayıs 1931, s. 1. *Yarın*, 25 Haziran 1931, s. 1. Ayrıca gazetede milletvekilleri de eleştirmiştir. *Yarın*, 14 Mart 1931, s. 1.

[645] Abdülkadir Kemali Bey (Öğütçü), Ali Saip Bey'in bu iddialarına karşı kendini şu sözlerle savunmuştur: *"Fakat ne gariptir ki Ali Saip, kürsüden seslenen hiç kimsenin aklına gelmeyen, Abdülkadir Kemali'den söz ederek başladı: Menemen Olay'ından haberdar olmasaydı, A. Kemali ülke dışına kaçar mıydı."*
"Bu kişinin İstanbul basını dolayısıyla benden söz etmesinin sebebini hiç kimse düşünmedi ve doğal olarak ta sormadı. Ali Saip de kurduğu plan üzerine adım attı. Onun planı şuydu: Halk Fırkasında basınla ilgili olarak oluşan öfkeden faydalanarak bazı vatandaşları, kendi söylemiyle vatandaşlıktan çıkartıp sınır dışı ettirmekti. Bu planının içine A. Kemali'yi de almak istedi. İsmet Paşa'nın, Ali Saip ve arkadaşları tarafından bu amaca uygun olarak yazılıp verilen önergeye müdahale ederek bu anlamsız teklifi hoş görmemesi Ali Saip'in amacına ulaşmasına engel oldu." Işık Öğütçü, *Orhan Kemal'in Babası Abdülkadir Kemali Bey'in Anıları,* 3.bs. (İstanbul: Everest Yayınları, 2017), 2.

Oruç, Zekeriya, Ahmet Kadri, İzmir de Zeynel Besim, İsmail Hakkı, Sırrı zamanı gelmiştir zannediyorlar."[646]

Ali Saip Bey, gazetecilerin vatan hainleri ile işbirliği yaparak muhalefet partisi kurmayı planladıklarını da söylemiştir:

"Fırsat gelmiştir zannediyorlar. Yazılarile, hareketlerile o hainleri inlerinden çıkararak meşrutiyet namına vererek bir muhalefet fırkası yapmağa çalışıyorlar. İşte asıl konuşulacak ve tedbir alınacak mesele budur."[647]

Atatürk'ün millete verdiği yüksek ve ulvi ruh sayesinde vatana ihanet edilmesi halinde hükümet güçlerinden önce halkın harekete geçeceğini şu sözlerle belirtmiştir:

"Efendiler; bunlar devri sabıkta yaptıkları gibi hemen bir harekete geçerek vaziyete hâkim olacaklarını zannediyorlar. Akıllarına şaşırırım. Fakat Gazinin memlekete ve vatana verdiği ruh o kadar yüksek ve ulvidir ki her hangi bir hıyanet halinde hükûmet kuvvetleri hareket geçmeden evvel memleket, vatan çocukları ne yapacaklarını kendileri bilir ve derhal yapar."[648]

Ali Saip Bey, konuşmasında ulusal ve yerel basından birçok gazeteciyi eleştirmiştir. Eleştirdiği kişiler arasında İzmir'de gazetecilik yapan Sırrı Efendi de vardır. Onun devlet büyüklerine ve Meclis'e saldırdığını ifade ederek, gazetecilerin Şeyh Sait'i etki altında bıraktığını iddia etmiştir:

"Efendiler; İzmirde Sırrı denilen bir gazeteci vardır. Bundan bir gün evvel gelen gazetesinde (İsmi kirye Sırrıdır sesleri), demiştir ki: "Efendiler, beyler, paşalar hazaratı! Çekiliniz, millet sizden nefret ediyor.İşte Efendiler; Meclise, Meclisin şahsiyeti manevisine ve reislerimize taarruz ediyor. Bu adam nasıl oluyorda hâlâ gazete çıkarıyor?"[649]

Muhterem arkadaşlarım; gazetelerin tesirini daha fazla izah edebilmek için Şeyh Sait isyanında Şeyh Saide sormuştum. Bana dedi ki: Gazetelerin yazılarından cüret aldım. Gazete yazılarında hükümet yoktur zannettim. Onun için isyan ettim.O halde sen gazetecileri nasıl tanıyorsun diye sordum " Yaşını başını almış âli tahsil görmüş, saçını sakalını bu uğurda ağartmış adamlar zannediyorum." dedi.

Ondan sonra, bir kaçını gördü. Gülerek gazetecilerin bunlar mı imiş dedi. Gazetelerin hariçteki neşriyatının tesirlerini hepimiz biliriz. Hepiniz bilirsiniz. İşte bu yazılan okuyan efârı umumiye bunların hakikaten memlekete nafi adamlar zanneder."[650]

---

[646] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.
[647] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.
[648] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.
[649] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.
[650] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.

Ali Saip Bey, konuşmasında bahsettiği gazetecilerin karakterlerini tahlil etmek istediğini şu sözlerle belirtmiştir:

> *"Eğer müsaade ederseniz bunların kim olduğunu bir defa fkârı (efkâr) millete vaziyetlerini ve şahsiyetlerini tahlil edelim (faydalı olur sesleri) ben gerçi şahsiyata girmek istemem fakat efkârı umumiye görsün. Hiyanet ve fenalık edenler kimlerdir onu bir defa görmüş olsun."*[651]

Sözü tekrar Arif Oruç'a getiren Ali Saip Bey, onun Kuva-yı Milliye'nin paralarını çalmak istediğini ve Çerkez Ethem ile işbirliği yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca onun İzmir'de Nalbant Nuri adında birini dolandırdığını da şu sözlerle iddia etmiştir:

> *Muhterem arkadaşlar;* "*Arif Oruç ben Anadoluya geçtim, harbe iştirak ettim diyor. Evet gelmiş; nasıl gelmiş biliyor musunuz? İstanbul düşman işgali altına girer girmez Gazinin açtığı kurtuluş bayrağımızın altına girmek, vatana hizmet etmek için Anadoluya müteveccihen bir kâfile çıkmış. Arif Oruç bunlarda para var zannıile arkalarına düşmüş Kandireye yakın bir mahalde bunlarla bulumuş. Arkadaşlar ileri gitmeyin buralarda çerkesler, eşkıyalar vardır sizi soyarlar demiş. İpsiz Recep namında bir çete bulmuş. Bizi bu yollardan Ankaraya götür demiş ve bunları almış akşamlayın bir yere götürmüş, akşam olunca Arif Oruç İpsiz Recebe yanaşmış ve bunları biliyormusunun? Bunlar Anadoluya Mustafa Kemal Paşaya tam otuz bin sarı altın götürüyorlar demiş. Bunları boğalım ve paraları paylaşalım demiş. İpsiz Recep ben bunları yapmış olsaydım dağdan inipte vatanıma hizmet etmek için buraya gelmezdim. Ben eski fenalıklarımı vatana hizmet ederek unutturmak, affettirmek için geldim demiş ve bunu katiyen yapamam demiş. Ondan sonra İpsiz Recep, efendiler; yanınızdaki bu adam sizi soydurmak, boğdurmak, ellerinizdeki paraları aldırmak istiyor. Belki sizi ileride birçok çeteler ve saire buluna bilir ve onlara soydurur dikkat ediniz demiş. Efendiler o hadisenin içinde bulunan şimdiki Yeni sinema sahiplerinden Hüseyin Bey, Devlet demiryolları müdürü umumisi Hâşim Beyin biraderi Salâhattin Bey ve gazeteci Sadri Etem Beydir. Onlar da yaşıyor, Arif Oruç ta yaşıyor. Efendiler; bu hakikat, anadoluya gelince tahakkuk etmiş. Tam yapacağı işi aramak için çok iyi bir yer bulmuş doğru Çerkeş Etemin yanına gitmiş, onun bütün hiyanetlerine iştirak etmiş, beraber çalışmış Yeni dünya ve Seyyare Gazetesini çıkarmış Çerkeş Etem kaçarken bu hain kaçamamış, yakasını elimize vermiş. Uzun müddet hapiste yatmış sonra gençliğine acımışlar yattığı hapsi kafi ceza görerek amali milliyenin husulüne kadar başka bir yere nefyetmişler, amali milliye husul bulmuş, bırakmışlar, doğru İzmire gitmiş orda Turan gazetesini çıkarmış, o gazeteyi çıkardığı İzmirde nalbant Hulûsi Bey isminde birini dolandırmış bu yüzden üç ay hapse mahkum olmuş, gazetesi kapanmış oradan kaçmış. (Araya giren bir ses) bu hırsızlığa matbuat kanunu müsaittir."*[652]

---

[651] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 17.

[652] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ. 17-18. Arif Oruç Ali Saip Bey'in iddialarına başmuharriri olduğu *Yarın* gazetesinde cevap vermiştir. Arif Oruç; Ali Saip Bey'in kendisi hakkında ortaya attığı iddiaları

Ali Saip Bey, konuşmasında Arif Oruç'u suçlamaya devam etmiştir. Ali Saip, *Yarın* gazetesinin kâğıt üzerindeki sahibinin Arif Oruç'un eşi olduğu ancak gazeteyi onun idare ettiğini iddia etmiştir:

> *"Ondan sonra daha birçok müesseseler dolandırılmış, resmî bir yerden aldığım malûmata göre bu adam yazdığı yazıların akibetinden korktuğu için…"Makinesini Yarın gazetesi namına emvali metrukeden satın aldıktan sonra karısı namına mal etmiştir. Buna müsaade edilmesin diye yapmış, Yarının sahibi imtiyazı kedisi değil refikası imiş(güzel sesleri)"*[653]

Ali Saip Bey, Arif Oruç hakkındaki iddiaları daha da derinleştirmiş ve onun birçok kişiyle bankaya borçlandığını ve aldığı paraları geri iade etmediğini şu sözlerle belirtmiştir:

> *"İzmit davası neticesinde makinası haczolunur mülâhazasile onu anasının üzerine naklettirmiş ve son günlerde elinde bir miktar para bulundurmak mülâhazasile akşam gazetesinde ne olduğunu bilmiyorum. Memet beye üç bin yedi yüz liralık senet vermiş. Halid Efendiden bin iki yüz lira Sürenyan Efendiden yine 1200 liralık hurufat almış ve onları derhal karısı üzerine mal etmiş kendisi üzerine yazılı senet ile borçlanmış şimdide parayı vermediği için mahkemeye verilmiş kağıtçı müsyü pek hatırlıyamıyorum. Penha Efendiden iki yüz liralık mal almış parasını vermemiş mahkemeye düşmüştür. Selânik bankasından aldığı bin küsur lirayı vermemiş ve buna mukabil demiş ki; sizin namınıza ilânat yaptım. Onlar parayı onun şahsına verdiklerini ilân için teklif yapmadıklarını söylemişler. Hâlâ mahkemede sürünüyor. Üsküdar Bankasından bin lira almış vermemiş. Buna benzer usullerle piyasayı tethiş ederek para alınmış. Kendisi güya başmuharrirmiş ve 150 lira maaşı varmış gibi bir vaziyet ihdas etmiş ve paranın da hacz olunmamasını temin için maaşının peşin alındığına dair bir de senet vermiştir. İşte aleyhimizde, işte rejimin aleyhinde yazı yazanlardan biriside budur."*[654]

Ali Saip Bey, konuşmasının devamında *Son Posta* gazetesi yazarı Zekeriya Sertel'i ve eşi gazeteci Sabiha Sertel'i eleştirmiştir. Zekeriya Sertel ve eşinin misyonerler tarafından okutulduğunu şu sözlerle iddia etmiştir:

> *"Efendiler; Son Posta gazetesine nakdi kelem ediyorum. Zekeriya namıda birisi var, bu son zamanlarda misyonerler aleyhinde yazı yazıyordu. Sakın aldanmayın politika*

---

reddetmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in Yunus Nadi'nin bir milyonluk gazete ve matbaa şirketi için bunları söyleseydi asıl hakikati o zaman TBMM'ye anlatmış olacağını belirtmiştir. *Yarın,* 7 Temmuz 1931, s. 1-5. Gazete haberi için bkz.: Ek 28. Ancak Ali Saip Bey'in iddialarını İhsan Bey teyit etmiştir. İhsan Bey, Arif Oruç'un Milli Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan bir kafile ile Anadolu'ya geçtiğini belirtmiştir. Devamında Arif Oruç'un grubun içinde yer alan Ömer Kaptan'a onlarda otuz bin altın olduğunu ve altınları çalmaları gerektiğini söylediğini iddia etmiştir. Ayrıca onun Çerkez Ethem ile işbirliği yaptığınıda ifade etmiştir. *Cumhuriyet* 10 Temmuz 1931, s. 1-3. İhsan Bey'in Arif Oruç hakkında ortaya attığı iddiaların gazete haberinin bir kısmı bkz.: Ek-27.

[653] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ, 17- 18.

[654] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.I. 18.

oyunu yapmak istiyor. Çünkü bu adam karısıile birlikte misyonerler tarafından okutularak, yetiştirilerek memleketimize hediye edilmiş birisidir. Efendiler; bu bahse girmek için hatıranızı istibdat devrine irca etmek isterim. O zamanda birçok misyoner memleketin her tarafını dolaşırlar ve ermeni çocuklarını toplarlar, okuturlar ve hatta bunların içerisinde arzularına daha ziyade muvafık bulduklarını daha uzaklara, götürerek kulaklarına bir şeyler okuyarak memleketimize iade ederek hediye ederler. İşte efendiler, zaman zaman memleket içerisinde, Vanda, Bitliste, Adanada, Kayseride, İstanbul da ellerinde bombalarla ya istiklâl ya ölüm diyerek vatandaş kanı döken, memleketin hayatına kasteden o hain çetelerin başındaki bağuşlar haçaturlar hep böyle misyonerler tarafından yetiştirilerek memleketimize hediye edilen adamlardır."[655]

Osmanlı Devleti'nde huzursuzluk çıkaran gayrimüslümlerin misyonerler tarafından yetiştirildiklerini de şu şekilde ifade etmiştir:

"Efendiler İstanbulda elinde bomba alarak Osmanlı Bankası Babıâliyi basan ve Türk vatandaşlarının kanını akıtmak isteyen ve hamaların sırığı ile başları ezilen o haçaturlar bağuşlar hep böyle misyonerler tarafından yetiştirilerek memleketimize hediye edilen hâinlerdir."[656]

Misyonerlerin sadece erkekleri yetiştirmediğini bunların ayrıca kızlara da eğitim verdiğini belirtmiştir. Onlar tarafından yetiştirilen kızların I. Dünya Savaşı'nda vücutlarına hastalık enjekte ederek memlekete geldiklerini iddia etmiştir:

"Efendiler; değil bunların erkekleri, hatta misyonerlerin elinde yetişen kızlar bile harbi umumide kendi vücutlarına, kendi kanlarına bazı sarı hastalıklar aşılıyarak memleketimize hiyanet eden kadınlar hep bu misyonerler tarafından yetiştirilerek memleketimize hediye edilmiştir."[657]

Misyonerlerin Ermenilere çok güvendiklerini belirten Ali Saip Bey, bundan dolayı eğitim için sadece onları götürdüklerini ifade etmiştir. Ayrıca misyonerlerin eğitim verdiği gençler arasında Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel'in de bulunduğunu belirtmiştir:

"Efendiler, hiç bilmiyor musunuz ki misyonerler Ermenilerden başka bir millete itimat etsinler. Hiç bir rum çocuğunu hiçbir yahudi çocuğunu götürdüklerini gördünüz mü? Yalnız bir de kendi vücud ile iftihar ettiğimiz bir şairimizin çocuğunu götürdüler.

---

[655] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ. 18. Zekeriya Sertel, Ali Saip Bey'in hakkında söylediği iddialara sahibi olduğu *Son Posta* gazetesinden cevap vermiştir. Kendisini okutanların misyonerler olmadığını, Charles Cranc adında bir fabrikatör tarafından eğitim masraflarının karşılandığını ayrıca Charles Cranc'ın ülkede her sene birçok kızın eğitim masrafını üstlenerek onları Amerikan Kız Koleji'nde okuttuğunu ve bunların arasında milletvekili kızlarının olduğunu yazmıştır. Gazetecilik yaptığı gazetelerde misyonerler aleyhinde çalıştığını da ifade eden Zekeriya Bey, misyoner olmadığını ve tam tersine onlara düşman olduğunu belirtmiştir. *Son Posta*, 7 Temmuz 1931, s. 5.

[656] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 18.

[657] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 18.

Ona da dinini, milliyetini, tebdil ettiler ve bize göndermediler. İşte efendiler, asrın en son silâhı olan gazete partisi, propaganda silâhı olan gazetecilik desisesi öğretmek için mütakerenin kanlı günlerinde Zekeriyayı (ve karısını sesleri) ve karısını münasip gördüler. Beraber götürdüler ve yetiştirdiler, memleketimize hediye ettiler. Efendiler, size soruyorum. Bu Zekeriyanın bir zaharya olmadığı ne malûm."[658]

Ali Saip Bey, konuşmasının devamında Zekeriya Sertel'in gazetede yazdığı yazıları eleştirmiş ve yazılarında gizli mesajlar verdiğini iddia etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar; bir apartmanlar silsilesi başladı. Amerikada otuz kırk apartman görmüş olan adam neden bizde yapılan iki katlı apartmanları çok görüyor. O apartman karşısında yıkık bir evin resmini yapıyor. Evin yanı başında çarşafına bürünmüş zarif bir kadın resmi yapıyor, bundan maksat, nedir, anlamadınız mı? Efendiler, dünyanın neresinde görülmüş yıkık evleri Hükümet tamamen hepsini yaptırsın da sahiplerine iade etsin."[659]

Ali Saip Bey, Zekeriya Serteli eleştirmeye devam etmiş ve misyonerlerin onu iyi yetiştirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Sonra hastalıklar, dünyanın her tarafında hastalık vardır. Onunla mücadele için birçok tahsisat koymuşunuzdur. Bütün varlığımızla bunu önüne geçmeğe çalışıyoruz. Maksat bu değildir. efendiler.. Sinsi sinsi memleket içerisine fesat sokmak fenalık sokmak hiyanet istiyor. Misyonerler onun güzel yetiştirmiş. Memleketimizi yıkmağa çalışıyor."[660]

Ali Saip Bey, Zekeriya Sertel'in Amerika'dan döndüğü gibi olumsuz yazılar yazdığını ifade etmiştir. Ayrıca onun ilk olarak Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde kaybolan askerler hakkında yazı yazdığını belirtmiştir. Yazdığı yazılardan dolayı İstiklal mahkemesinde yargılanıp hüküm giydiğini de hatırlatmıştır. Daha sonraki süreçte yazdığı yazılara eşi Sabiha Hanım'ın imzasını attığını şu sözlerle iddia etmiştir:

"Efendiler, bu adam Amerikadan gelir gelmez, ilk evvel meçhul askere taarruz etmiştir. Dumlupınardaki meçhul asker aleyhimde yazı yazmıştır. Nihayet yakayı ele vermiş, istiklal mahkemesinde muhakeme edilmiş ve üç seneye mahkûm olarak müddeti mahkûmiyetini bitirmiş; İstanbula gelmiştir. Bakmış ki çıkar iş değil, hiyanete başka yolda devam etmiştir. Bu sefer de yazdığı yazıların altına karısının imzasını koymuş. Efendiler, kadınlara karşı olan civanmerdane hareketimizden istifade etmek için bu kadına yazı yazdırmıştır. Nihayet karısıda sorguya çekilmiş, sen bu işlere karışma denmiş ve evine gönderilmiştir. İşte efendiler Zekeriya

[658] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 18.
[659] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 18.
[660] Zabıt Ceridesi, D.IV, C. III, F. İ. 18.

denilen adam budur. İşte efendiler daha söyliyecek bin bir davamız vardır. Fakat sizi fazla iz'aç etmek istemiyorum. Onun için Yılmaza geçiyorum (Gülmeler). [661]

"Bu yılmaz Düyunu Umummiyeden yetişmiş bir adamın oğlu imiş.Bu Kadri ... Düyunu Umummiyeden aldığı ruhla ilk gazeteciliğe girer girmez Alemdara intisap etmiş (Menşei kuvvetli sesleri), ilk gazeteciliğe oradan başlamış ve meşhur hain Refi Cevat ve hain Pehlivan Kadriden feyiz almış ve sonra yüz ellilik hain Sait Mollanın çıkardığı türkçe (Türkçe) gazeteye nakletmiş ikmali tahsil için oradan feyiz almış.

Ondan sonra bazı gazetelerde muhabirilk etmiş ve Balis ve Çituri namında iki rumla birleşerek bir kitap şirketi yapmıştır. Sonra müsyü Balis, Celâl Nuri ve kendisi müştereken yılmazı çıkarmağa karar vermişlerdir."[662]

Ali Saip Bey, gazeteci Celal Nuri İleri'yi de eleştirmiş ve onun yazdığı yazıların Yüzelliliklerin yazıları ile karşılaştırıldığında nasıl bir adam olduğunun açığa çıkacağını şu sözlerle belirtmiştir:

"Efendiler; Celâl Nurinin bu gazeteyi nasıl çıkardığını ve gazeteden nasıl ayrıldığını bildiğiniz için safahatından bahsetmiyeceğim. Yalnız bir zaman memlekete yaptığı ihanetler ve yazdığı yazılar eğer yüz elliliklerin yazdığı yazılarla mukayese edilecek olursa, bunun nasıl bir adam olduğunu derhal meydana çıkarır.

Efendiler; hain Memet ali telgrafı yazmadan bir hafta evvel ayni telgrafa benzer bir yazı görülmüştü. Bunu Kadri yazmıştı. (Böyle meclis olurmu böyle intihap olur mu?)

Efendiler; Memet Alide bundan başka bir şey söylemiyordu. Binaenaleyh bunların ikisinin ve hatta diğer hainlerin bunlarla alâkası vardı. Asıl düşünülecek tamik edilecek cihet budur."[663]

Ali Saip Bey, Mösyö Balis ve Kadir'in gazetede yayınlanan yazılarının onlara ait olmadığını iddia etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar, bu Müsyü Balis yazı yazmamış, Kadride hiç yazı yazmamış eli kalem tutan bir adam değilmiş muhabirlik yaparmış, fakat bu mühim makaleleri kim yazdı? İçimizde oturan bu hainler kimdir; acaba kim yazı yazdı? yoksa hariçte mi yazdı. Asıl sorulacak cihet burasıdır."[664]

---

[661] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.I. 18-19. Ali Saip Bey'in Meclis kürsüsünden Zekeriya Sertel'i hakkındaki iddialarına onun sahibi olduğu *Son Posta* gazetesi sessiz kalmamıştır. Gazetede; Ali Saip Bey'in iddialarının sadece Zekeriya Sertel'i değil gazetenin diğer ortakları ve içinde çalışan gazetecileri de incittiğini ifade etmişlerdir. Devamında gazetenin ortaklarından Ali Ekrem ve Ragıp Beylerin hem savaş cephelerinde hem de *Son Saat* gazetesi ile de inkılap cephelerinde orduya ve matbuata hizmet ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca onların alnı açık insanlar olduklarını yazmışlardır. Halit Lütfü Bey'in ve diğer gazete çalışanların da bir damla siyasi leke ile kirlenmediklerini de belirtmişlerdir. Ali Saip Bey'in bir milletvekili olduğunu ve onun yalan söylemediğini ancak konu ile ilgili yanlış bilgilendirildiğini de ifade etmişlerdir. *Son Posta*, 7 Temmuz 1931, s. 1.

[662] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.

[663] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.

[664] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.

Ayrıca onların gazetelerini kapatma sebebinin ülkede bir olayın cereyan edeceğini tahmin ettiklerinden dolayı olabileceğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, Abdulkadir Kemali Bey'in Menemen Olayı'nın gerçekleşeceğini tahmin ettiğini ve bu sebeple yurt dışına kaçtığını iddia etmiştir. Devamında ise Mösyö Balis ile Kadri'nin gazetelerini kapattığını belirterek onların ülkede olay çıkacağına dair haberleri mi var savını ileri sürerek beş yıl sonra ülkede bir hadise vuku bulursa onların sorguya çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

"Arkadaşlar, bu hain gazetesini kapatmış fakat bunu bırakmamak lâzımdır. Bu da Abdulkadir Kemali gibi her halde bir şey koklamış olacak. Acaba Abdulkadir Kemali Menemen hâdisesinden üç gün evvel hâdisenin vuku bulacağını anlayarak kaçtığı gibi bir maksat tahtımda bir haber aldı da ondan mı gazetesini kapadı? Bu hususta zabıtanın çok mütekayyız olması lâzımdır.Efendiler; beş sene sonra bir hâdise çıkarsa bu hainin yakasını bırakmayıp sorguya çekmeli."[665]

Ali Saip Bey, İzmir'de gazetecilik yapan bir diğer gazeteci Zeynel Besim'den bahsetmiş ve ondan bölgede iyi bahsedilmediğini belirtmiştir. Ayrıca işgal yıllarında altı ay Yunan hizmetinde çalıştığını şu sözlerle iddia etmiştir:

"Muhterem arkadaşlarım; şimdi eğer vaktinizi suistimal etmedimse müsaadenizle İzmir gazetelerine geçmek istiyorum. Efendiler; İzmirde üç gazete vardır. Bunlardan birisi Zeynel Besim ikincisi İsmail Hakkı üçüncüsü de Sırrı namındaki adamlarmış. Zeynel Besim denilen adamı bütün İzmir muhiti ve İzmir mebusları bilir. Bu adama (fırıldıkzade dönek) derler (handeler). Bu adam Kambur İzzettin maiyetinde bir zamanlar çalışmış ve ondan feyiz almıştır. Sonra Yunanlılar gelince Alaşehirde altı ay kadar Yunanlılara hizmet etmiş fakat Yunanlılarda bu haini fırıldakçı olduğunu anlamışlar, kolundan tutup sürüp atmışlar.

Mütakere zamanına kadar kalmış. Ondan sonra gelmiş fakat hain olduğunu bilmişler, derhal bir daha hizmeti Devlette kullanılmak üzere hakkında evrak yapmışlar. Fakat evrakı heyeti mahsusada görülmeden yüz üstü bırakılmış (neden sesleri). Zaman müsait değilmiş veya herhangi bir sebeple. Efendiler; bu adama son zamanlarda gazetesine çok garip bir şey yazıyor. Hemşirem afîf değildir. Onun için aile meclisinden kovuyoruz."[666]

Ali Saip Bey, *Yeni Asır* gazetesi yazarı İsmail Hakkı Bey'in Yahudilerle işbirliği yaptığını ve Cumhuriyet aleyhtarı yazılar yazdığını ifade etmiştir:

"Rica ederim kendi ailesinin namusu aleyhinde bulunan bu adamdan başkasının namusuna riayet etmek beklenir mi? (Bravo sesleri, alkışlar). Efendiler; Yeni Asır gazetesine geçiyorum. Orada vakti ile Terakiperver Fırkasının naşiri efkarı olan Sadayı

[665] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.
[666] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.

Hak gazetesini çıkaran İsmail Hakkı namında birisi varmış. Bu adam bazı Yahudilerle birleşmiş ve Kamberoğlu bilmem ne adında birisi ile birleşmiş, rejim aleyhine, Cümhuriyet aleyhine envai türlü yazılar yazmış. Bundan da onlar gibi bir hain olduğunu arkadaşları söylüyorlar."[667]

Ali Saip Bey, eleştirisine İzmir'de çıkan bir diğer gazete *Hakkın Sesi*'nin sahibi Kirye Sırrı ile devam etmiş ve ona serseri demiştir. [668] Kirye Sırrı'nın işgal zamanında Milli Mücadele karşıtı olan *Kosmoz* gazetesini çıkardığını dile getiren Ali Saip Bey, onun Türk bayrağına kirli dediğini iddia etmiştir. Kirye Sırrı'nnı arkadaşı olan Avukat Süreyya'nın linç edildiğini ancak ona dokunulmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bu adam Sakızlı imiş. Adı da Kirye Sırrı imiş. Bu herif işgal zamanında Koz mos i aleyhimize neşretmiş ve ondan aleyhimize envai yazılar yazmış. Sonra bu da kâfi değilmiş gibi Mukaddes mavi bayrak dururken nasıl olurda bu kirli Türk bayrağı burada durur demiş.Bu alçak bu yazıyı yazmış halâ yazıyor. (Kahrolsun sesleri).

Efendiler; bunun gibi ve yine bunun arkadaşı olan avukat Süreyya namındaki birisi o zaman lincedilmiş fakat bu haine dokunulmamış. Bu nasıl yaşıyor ve nasıl gazete çıkarıyor? Hayret ediyorum (İzmirlilerden soralım sesleri). Onun için fendiler (efendiler) kimlerle mücadele ettiğimiz meydandadır."[669]

Ali Saip Bey, konuşmasının sonunda gazeteciler için "hain" benzetmesi yapmış ve bunların ülkeden çıkarılması teklifinde bulunmuştur:

"Hainlerle, dolandırıcılarla, alçaklarla mücadele ediyoruz. Efendiler! inkılâpçılar için hayatta, iki türlü ölüm vardır. Birisi kurşunla, birisi de tamamen unutulmaktır. İsimlerimizden bahsedildiğinden korkmuyoruz. Yeter ki hiyanet etmesinler. Düşmana hizmet etmesinler. Bütün istediğimiz budur. Hain dedim tasvip sesleri işittim. Şaki dedim tasvip sesleri işittim."[670]

"Efendiler; Büyük Millet Meclis haindir, şakidir dediler ve karar kıldılar. O halde bunların vaziyeti nedir? Hangi muhakem edebilir. Hangi mahkeme bunların işine bakabilir. İşte biz bakmışızdır. Kararımızı vermişizdir. Artık kan dökülmeden ve bu gibi hainlerin mülevves vücutlarına bakmaktan usandık. Bunlara madem ki haini vatan denmektedir, binaenaleyh bunlara yapılacak şey vatan dışına atmaktır. En son olarak heyeti celilenizden bunu isterim." (Alkışlar)[671]

---

[667] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.
[668] *"Asıl mühimi Hakkın sesi ni çıkaran serseridir. Bu adam mıntıkada İzmirli arkadaşlarımız da bilirler ki kirye derlemiş."* Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.
[669] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19- 20.
[670] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 19.
[671] Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F. İ. 20.

Ali Saip Bey'in ve milletvekili arkadaşlarının sekiz gazetecinin sınır dışı edilmesi ile ilgili kanun teklifi, dönemin Başvekili İsmet İnönü'nün karşı çıkmasıyla oylamaya alınmadan reddedilmiştir.[672]

4.5. V. Dönem Urfa Milletvekilliği (1935-1939)

1935 seçimlerinde Urfa'dan tekrar milletvekili seçilen Ali Saip Ursavaş, 8 Şubat'ta tutanağını almış ve 1 Mart'ta Meclis çalışmalarına katılmıştır. Ayrıca V. dönemde Meclis'te Milli Müdafaa Encümeni üyeliği yapmıştır.[673]

1935'te Mustafa Kemal Atatürk'e suikast yapacakları iddia edilen bir grup Suriye'den, Türkiye topraklarına girmiştir.[674] Yapılan polis tahkikatı sonunda yakalanan Yahya ifadesinde Ali Saip Ursavaş'ın da Atatürk'e suikastı gerçekleştirecek guruba dâhil olduğunu iddia etmiştir.[675] Bu durum üzerine ifadesinin alınması için dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen savcılık konuyu Başbakanlığa bildirmiş, onlar da savcılıktan gelen bilgilerin incelenmesi için 17 Ekim 1935'te Meclis Başkanlığı'na göndererek incelenmesini istemiştir. Meclis, Adliye ve Teşkilatı Esasiye Encümeni üyelerinden ortak bir komisyon oluşturarak konuyu incelemiştir. Belgeleri inceleyen kurul, Ali Saip Bey'e yöneltilen suçun Türk Ceza Kanunu'nun hükümlerine göre Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 12. maddesine uygunluk gösterdiğini saptamış ve iç tüzüğün 180. maddesine göre yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir. Bu durum üzerine Meclis'te konuşma yapan Ali Saip Bey, iftiraya uğradığını belirtmiştir. Ali Saip Bey'in konuşmasından sonra oylamaya geçilmiş ve Meclis 18 Ekim 1935'te dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.[676] Gece saat dokuz buçukta adliyeye başvurarak tahkikat neyi gerektiriyorsa yapılmasını istediğini bildirmiş ve aynı gece tutuklanmıştır.[677]

Atatürk'e Suikast nedeniyle dokunulmazlığı kaldırılan Ali Saip Bey, Ankara'da ağır ceza mahkemesinde yargılanmış 17 Şubat 1936'da berat etmiştir. Savcılık, kararı

---

[672] *Son Posta*, 7 Temmuz 1931, s. 1.
[673] İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 26, 2001), II: 735.
[674] İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-139)*(Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 33, t.y.), I: 925.
[675] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 379.
[676] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)* I: 925-926.
[677] *Cumhuriyet*, 18 İkinci Teşrin (Kasım) 1935, s. 1.

temyiz etmiş ancak mahkemenin verdiği karardan vazgeçmemesi üzerine 16 Temmuz 1936'da karar kesinleşmiştir. Bu durum üzerine Ali Saip yasama görevine dönmüştür.[678]

4.5.1. Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Konuşması

Atatürk'ün vefatından kısa bir süre sonra 27 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağanüstü kongresinde parti nizamnamesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü *"Değişmez Genel Başkan"*, Atatürk ise *"Ebedi Başkan"* olarak nitelendirilmiştir.[679]

Kurultayda Ali Saip Bey de konuşma yapmıştır. Ali Saip Bey, konuşmasında Atatürk'ün Ebedi, İnönü'ün ise Değişmez Şef olduğunu gördüğünde heyecanlanarak konuşma yapmak istediğini belirtmiştir. Atatürk ve İnönü'ye olan bağlılığından bahsetmiş ve 10 Kasım Atatürk'ün vefat ettiği gün olduğu için matem günü olduğunu ancak 11 Kasım'da İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu için bayram ve sevinç günü olduğunu belirtmiştir.[680]

Konuşmasının devamında Milli Mücadele yıllarından bahseden Ali Saip Bey, Ankara'da İnönü ve Atatürk'ü Ziraat mektebinde gördüğü ilk günden bahsederek ikisinin birleşmesi ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulduğunu belirtmiştir. Ayrıca Atatürk'ün ölümünden duyduğu üzüntüyü de dile getirmiştir.

Ali Saip Bey, konuşmasının sonlarına doğru Atatürk ve İnönü hakkındaki bir anısından da bahsetmiştir. Ali Saip Bey, Atatürk'ü ziyaret etmek istediğini ancak bir türlü bu olayın gerçekleşmediğini konuşmasında belirtmiştir. Ancak tesadüf eseri berber dükkânında gördüğü bir arkadaşının kendisine Atatürk'ün ondan sevgi ile bahsettiğini ve Yaveri Celal'e neden gelmediğini sorduğunu söylemesi üzerine derhal Çankaya Köşkü'ne gittiğini ifade etmiştir. Orada bir müddet Atatürk'ü beklediğini ve daha sonra İnönü ile birlikte geldiğini ifade etmiştir.[681]

---

[678] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-139)* I: 928.
[679] Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramalar", *ÇTTAD* IX/20-21 (Bahar 2010) 242-243.
[680] *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1938, s. 9.
[681] *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1938, s. 9.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'E SUİKAST İDDİASI VE ALİ SAİP URSAVAŞ'IN YARGILANMASI

5.1. Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast İddiası

İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Samuel Hoare (1880-1959), Türkiye'de bulunan Büyükelçi Sir Percy Loraine'ye 14 Ağustos 1935'te acil ibaresinin yer aldığı bir telgraf göndermiştir. Gönderilen telgrafta güvenirliğinin henüz doğrulanmadığı bir kaynaktan Türk ve Kürtlerden oluşan bir gurubun dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e suikast yapmak için 30 Temmuz'da Beyrut'tan gemi ile hareket ettikleri yazılı idi. Büyükelçi Loraine, bu durum üzerine harekete geçmiş ancak Ağustos ayında TBMM tatilde olduğundan dolayı yetkili birini bulmakta zorlanmıştır. Ancak tesadüfen dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın (1883-1959) İstanbul'da olduğunu öğrenmiş ve onunla irtibata geçmiştir. Elçi Lorain, Şükrü Bey'e telgrafta yer alan bilgileri iletmiştir. Benzer bir bilginin Türkiye'de olup olmadığını soran Büyükelçiye, Şükrü Bey, Suriye'deki Türk Konsolosluğu'ndan bu mahiyette bir bilgi alındığını söylemiştir.[682]

Suikast girişimi ile ilgili bir başka bilgi de Ağustos 1935'te Maraş Valiliği'nden, Dâhiliye Vekâleti'ne şifreli bir telgraf ile iletilmiştir. Valiliğin verdiği bilgiye göre Andırın ilçesinin Kümbedir köyünün muhtarı, Suriye'den gizlice köylerine gelen Üzeyir adında birinin durumunun incelenmesi gerektiğini belirterek jandarmaya teslim etmiştir.[683]

18 Ekim 1935'te Atatürk'e suikast iddiası *Tan* gazetesinde manşette verilmiş ve böylelikle bu durumdan halk da haberdar olmuştur.[684] Atatürk'e suikast iddiasına gerek ulusal[685] ve gerekse yerel basının[686] büyük tepki göstermesinin yanı sıra ülke genelinde mitingler düzenlenmiş[687] ayrıca Ermeni Kilisesi ve Musevi Cemaati de

---

[682] Ufuk Erdem, "Yeni Bilgi ve Belgeler Işığında Atatürk'e Suikast Girişimi (1935-1936)", *ÇTTAD* XVI/33(2016-Güz): 278-279.
[683] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 377.
[684] *Tan*, 18 Birinci Teşrin (Ekim), 1939, s. 1.
[685] *Cumhuriyet*, 19 Birinci Teşrin (Ekim), 1935 s. 1. ; *Kurun*, 26 B. Teşrin, s. 1.
[686] *Urfada Ulusâl*, 4 İkinci Teşrin (Kasım), 1935 s.1; *Türkdili*, İlk Teşrin (Ekim), 1935. s. 1.
[687] *Son Posta*, 24 Birinci Teşrin (Ekim)1935, s. 11; *Son Posta*, 22 Birinci Teşrin 1935, s. 1; *Kurun*, 23 B. Teşrin (Ekim) 1935, s. 2*; Anadolu*, 19 Birinciteşrin 1935, s. 1.

Atatürk'e suikast girişimine tepki göstermişlerdir.[688] Antakya'da yayınlanan Elkübis gazetesinde ise Suriyeli eski zabitlerin Atatürk'e bir telgraf gönderdiği yazılı idi. Ayrıca haberde Atatürk'e yapılmak istenen bu girişimin bütün dünyada özellikle de Suriye'de derin bir nefret uyanmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Haberin devamında ise bazı gazetelerde yer alan haberlerde suikastçıların Suriyeli oldukları bilgisinin ise eski zabitler üzerinde rahatsızlık uyandırdığı belirtilmiştir.[689] Atatürk, kendisine gelebilecek bir zarara karşı halkın tepki göstermesine memnuniyet duymuş ve kısa bir teşekkür yazısı yayınlamıştır.[690]

Yabancı basın da Atatürk'e suikast girişimine yoğun ilgi göstermiştir. Yunanistan'ın *Elefteros Antropos* gazetesi Atatürk'e yapılacak bu girişimde İtalyanların ilgisinin olduğunu iddia etmiştir.[691] Bu girişim sadece Yunanistan basınında değil Arap basınında da sık sık haber yapılmıştır. Halep'te yayınlanan *Vahdet* gazetesinde suikast girişimine eski Osmanlı zabitlerinin de dâhil olduğu, Kahire'de yayınlanan gazetelerde ise Çerkez Ethem'in Amman'da yakalandığını ancak kefalet karşılığı serbest bırakıldığı bilgisi yer almıştır.[692]

5.1. Suikast İddiası ile İlgili Yapılan Soruşturma ve Ali Saip Ursavaş'ın İsminin Karışması

Atatürk'e suikast yapacağı iddia edilen Yahya, ifadesinde (Yahya verdiği ifadeleri değiştirmiştir) Şam ve Amman'da Çerkez Ethem[693] ve kardeşi Reşit ile görüştüğünü belirtmiştir. Ayrıca Çerkez Ethem sayesinde kendisi ve arkadaşları; Hamdi, Yakup, Ateş Mehmet ve Aziz ile birlikte Kilis mıntıkasından sınırı geçerek memlekete geldiklerini belirtmiştir. Memlekete gelme sebeplerinin çeşitli yerleri gezerek Türkiye'nin askeri kuvveti hakkında bilgi toplamak olduğunu da ifadesinde

---

[688] *Son Posta*, 25 Birinci Teşrin (Ekim)1935, s. 1; *Kurun*, 27 I. Teşrin (Ekim) 1935, s. 1.
[689] Bengül Salman Bolat, "1935'te Atatürk'e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 49 (Bahar 2012): 20.
[690] *Kurun*, 22 B. Teşrin (Ekim) 1935, s. 1.
[691] *Son Posta*, 27 Birinci Teşrin (Ekim) 1935, s. 1.
[692] *Son Posta*, 30 Birinci Teşrin (Ekim) 1935, s. 6.
[693] Halep'te yayınlana *Vakit* gazetesin Çerkez Ethem'in Beyrut'ta yaşayan Çerkez Kazım'a gönderdiği mektubu yayınlamıştır. Mektubunda; kendisinin Atatürk'e yapılmak istenen suikast girişiminden hiçbir alakasının olmadığını belirtmiştir. Devamında ise Türkiye'de tutuklananları tanımadığını ve hiçbir maksatla kimseyi Türkiye'ye göndermediğini belirtmiştir. Ayrıca Şark-ül Ürdün de yapılan polis tahkikatı sonrası Çerkez Ethem serbest bırakılmıştır. Ali Dikici, "Polis Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'e ve Diğer Devlet Adamlarına Yönelik Suikast Girişimleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30/90 (20114): 31-32.

belirtmiştir. Ayrıca Çerkez Ethem'in onlara Türkiye'de kaç tane uçak olduğu ve Adana'da çok asker olup olmadığı şeklinde sorular sorduğunu belirtmiştir. Atatürk'ün ülkede serbestçe seyahate çıkıp çıkmadığı hakkında ve Türklerin Çerkezlere eziyet edip etmedikleri hakkında da bilgi istediğini ifadesinde belirtmiştir.[694] Başka bir ifadesinde ise Suriye'de kurulan Çerkez Cemiyeti için para toplamaya geldiğini söylemiştir.[695]

Yahya, bir başka gün verdiği ifadesinde ise Ali Saip Ursavaş'ın ismini vermiştir. Yahya, ifadesinde Çerkez Ethem'in kendisine ve arkadaşlarına Atatürk'e suikast yapmak için Türkiye'ye gideceklerini söylediğini belirtmiştir. Çerkez Ethem'in onlara Türkiye'de bu durumu idare edenlerin ise Urfa milletvekili Ali Saip Ursavaş, Maraş'ta çiftlik sahibi İdris ve Çokak Bucağı Müdürü Şemseddin olduğunu ve onlar ile irtibata geçmesini söylediğini iddia etmiştir. Ali Saip Bey'in emirleri doğrultusunda hareket edeceklerini ve suikast için eğitimi onun çiftliğinde alacaklarını söylediğini de belirtmiştir. İfadesinin devamında Çerkez Ethem'in kendisine Ali Saip Bey'in adamı ipe götürüp ipten alacak kadar kudrete sahip olduğunu söylediğini de ifade etmiştir. Ayrıca Yahya, Kümbedir köyünde Üzeyir'in kardeşi Şoför Arif'in evinde kalacaklarını ve Arif'in suikast tertibinden haberdar olduğunu söylemiştir.[696]

Devamında kendilerine silah, para ve bombalar verildiğini söylemiştir. Yahya'nın iddiasına göre Amman'da İstasyon Müdürü İzzet'in evinde bu işten kaçmayacaklarına, meşru hile yoluna sapmayacaklarına, yakalanırlarsa Ali Saip Bey'den bahsetmeyeceklerine dair yemin ettiklerini dile getirmiştir. Bu surette sınırı geçtiklerini ve iki gün sonra Kümbedir'de Üzeyir'in evinde buluşmak üzere sözleştiklerini aktarmış ve arkadaşlarından ayrılıp evvelce oturduğu Karamezar köyüne gittiğini söylemiştir. (Ancak Yahya daha sonraki süreçte verdiği bütün ifadeleri baskı ve işkence altında verdiğini belirtmiştir.)[697]

---

[694] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 379

[695] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 379

[696] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 379. Üzeyir'in vaktiyle Halep'te Jandarma olduğu dönemde Ali Saip Bey'inde orada Jandarma Komutanı olduğu ve birlikte eşkıya ve asker kaçağı takibinde bulundukları belirtilmiştir. Milli Mücadele döneminde birlikte çalıştıkları Bu yüzden aralarında bir yakınlık olduğu iddia edilmiştir. Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 380.

[697] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 379.

Yahya nasıl yakalandığını da anlatmıştır. Yahya; 1935 yılında Temmuz ayı ortalarında hududu aşarak Kilis'e geldiğini ve Mahmut adında bir arkadaşının evinde kaldığını belirtmiştir. Devamında ise ertesi günü trenle Ceyhan'a ve oradan da Karamezra köyüne gittiğini ifade etmiştir. Karamezra köyünde sevdiği kızın evlendiğini öğrendiğini ancak orada on beş ve yirmi gün arasında bostan bekçiliği yaptığını da söylemiştir. Daha sonra Kümbedir köyünde Üzeyir'in yanına gittiğini ancak onun da Suriye'den geldiğinden dolayı hakkında tahkikat yapılmak üzere köy muhtarı vasıtasıyla jandarmaya teslim ettiğini belirtmiştir.[698]

Soruşturma **e**snasında yakalanan Üzeyir de sulh ceza hâkiminin önündeki sorgusunda Ali Saip Bey'in ismini vermiştir. Üzeyir'in ifadesinde; 1935 yılının Ağustos ayında Göksu ilçesine bağlı Mehmet Bey köyünde kaçakçılık ile uğraşan 28-29 yaşlarında olan Çerkez Şaban Çavuş'un kardeşi İsmail'i gördüğünü iddia etmiştir. İddialarını daha da derinleştiren Üzeyir, İsmail'in kendisini Suriye'den gelen Hamdi, Yakup, Aziz (iki kişinin ismini belirtmemiştir) beş kişi ile tanıştırdığını ifade etmiştir. Ayrıca bu kişilerin kendilerini Ali Saip Bey'in yanına götürmelerini istediklerini belirtmiştir. Ancak Üzeyir ifadesinde Atatürk'e suikast yapılacağını bir ay önce Amman'dan gelen kardeşi Arif'ten duyduğunu iddia etmiştir. Üzeyir, Çerkez Ethem'in, kardeşlerinin ve arkadaşlarının Amman'da toplanarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetine bir kötülük yapmak teşebbüsünde bulunacaklarını da iddia etmiştir. İfadesinde Sultan II. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Selim'den de bahseden Üzeyir, onun da Amman'a geldiğini Muhacir adında birinden duyduğunu iddia etmiştir. İfadesinde suikastçıları beklediğini belirtmiş, ancak hükümetin aldığı sıkı tedbirlerden dolayı onları Ali Saip Bey'in yanına götürmediğini iddia etmiştir. İfadesinde ertesi gün yolda akşamüzeri Şaban Çavuş'a rastladığını ve onun kendisine Suriye'den bizim çocuklar geldi dediğini ve onlar ile görüşmeye gideceğini söylediğini belirtmiştir. Şaban Çavuş'a kendisinin de onlar ile görüştüğünü ancak Ali Saip Bey ile görüşmek istemelerine rağmen hükümetin aldığı sıkı tedbirlerden dolayı onları geri çevirdiğini belirtmiştir.[699]

---

[698] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 379-380.
[699] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 380-381.

Üzeyir, Şaban Çavuş'un Suriye'den gelenler arasında bulunan Hamdi'nin verdiği bir mektubu Ali Saip Bey'e iletmesi için kendisine verdiğini de iddia etmiştir. Üzeyir, kimseye görünmeden Ali Saip Bey'in çiftliğine gittiğini ve mektubu ona verdiğini onun da okuduğunu ifade etmiştir. Devamında ise mektup hakkında tek hatırladığı şeyin suikastçıların gönderildiği yazılı olduğunu iddia etmiştir. Ali Saip Bey'in kendisine mektubu getirenlere ne olduğunu sorduğunu kendisinin de hükümetin aldığı tedbirlerden dolayı onları geri gönderdiğini söylediğini de iddia etmiştir. Ali Saip Bey'e bunlardan haberin var mı diye soru sorduğunu ve onun da kendisine daha çocuk olduğunu, onları neden kendisine getirmediğini belirtiğini ve bir daha gelirlerse onları yanına getirmesini belirtiğini ifade etmiştir. Üzeyir, Ali Saip Bey'e Atatürk'e neden suikast yapacaksınız diye soruduğunu onun da bütün arkadaşlarının memleketten kovulduğunu ve onları kurtarmanın gerektiğini söylediğini ifade etmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'e milletvekili olduğunu ve artık başka ne istediğini sorduğunun onun da milletvekili olduğunu ancak elinde bir şey olmadığını ve dama taşı gibi nereye isterlerse oraya gittiğini bundan dolayı baştaki üç dört kişiyi öldürürlerse geri kalan işin kolay olacağını söylediğini iddia etmiştir. Üzeyir ayrıca Ali Saip Bey'e Çerkez Ethem ile iletişiminin olup olmadığını sorduğunu ifade etmiştir. Bu sorusuna karşı Ali Saip Bey'in, Çerkez Ethem ile iletişim halinde olduğunu söylediğini de iddia etmiştir. Üzeyir, Ali Saip Bey'in kendisine son olarak Suriye'den gelen kişilerin tekrar geleceklerini belirterek onları kendisine getirmesini istediğini belirttiğini de iddia etmiştir. Ali Saip Bey'den ayrıldıktan 10-15 gün sonra Yahya'nın geldiğini ve bu işin sonunun kötü olacağını düşündüğünden dolayı onu jandarmaya teslim ettiğini belirtmiştir.[700]

Arif'in ifadesi de kardeşi Üzeyir'in söylediklerini teyt eder tarzda idi. Ancak iki kardeş daha sonra Yahya ve diğer sanıklar gibi ifadelerini baskı altında verdiklerini söylemişlerdir.[701]

---

[700] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 381. Üzeyir'in ifadesinde bahsettiği mektup hakkında çelişkili konuşmuştur. Verdiği bir ifadede mektubu yırttığını başka bir ifadesinde ise Ali Saip Bey'e verdiğini iddia etmiştir. *Kurun*, 20 I. Teşrin (Ekim) 1935, s. 2.

[701] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 381-382. *Türk Sözü,* 11 Son Kânun (Ocak) 1936, s.1.

5.2. Ali Saip Ursavaş'ın Olaya Tepkisi

Zanlıların verdiği ifade sonucunda 18 Eylül 1936'da Ali Saip Bey'in çiftliğinde bir arama yapılmıştır. Ali Saip Bey, bu durum üzerine Mustafa Kemal Atatürk'e bir telgraf yazmıştır. Telgrafta; utanç verici bu araştırmadan şikâyetçi olmadığını ve hükümetin vazifesini yaptığını belirtmiştir. Ayrıca tahkikatın kendisi tarafından yapılmasını da teklif etmiştir. Telgrafında Atatürk'ün vermiş olduğu şerefli soyadı ile birlikte ona olan bağlılığını da çocuklarına miras bırakacağını yazmıştır. Atatürk ise Ali Saip Bey'in telgrafına cevap vererek ona itimat ettiğini ve bu durumun bir yanlış anlaşılma olduğunu belirtmiştir.[702]

Yahya'nın gizli tutulan ilk ifadesine ulaşan Ali Saip Bey, İstanbul ve dolayları ile Adana, Ankara arasında sürekli seyahat ederek ilgili makamlara teklifler yaparak dikkatleri üzerine çekmiştir.[703]

Ali Saip Bey, Yahya ve diğer sanıkların mahkeme için trenle Adana'dan Ankara'ya götürüldüğünü öğrenince oda hemen Ankara'ya doğru hareket etmiştir. Ankara'da Atatürk ile görüşmüştür. Görüşmelerinde Atatürk, Ali Saip Bey ile çeşitli şeylerden konuşmuştur. Ancak ayrılmasından kısa bir süre önce ise *"Nedir bu Ali Saip? Geçmiş olsun*" demiştir. Ali Saip Bey, "*Siz sağ olunuz, böyle bir kaza geçirdim.*" cevabını vermiş ve telgrafına cevap verdiği için de teşekkür etmiştir. Ali Saip Bey'in suikast ile ilgili tahkikatı kendi yapmak istemesi konusunun tekrar açılması üzerine ise Atatürk *"bu imkân halâ mevcuttur"* cevabını vermiştir.[704] Ancak Atatürk ile Ali Saip Bey'in buluşmasını Hikmet Bayur daha farklı anlatmıştır. Atatürk'ün geniş haritalar üzerinde bölgeyi incelediğini ve Ali Saip Bey'i yanına çağırarak sorguya çektiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, sorgusunda bütün iddiaları reddetmiş ve gelen gidenlerin ticaret amaçlı olduğunu, kaçakçılıkla ve suikast ile alakasının olmadığını söylemiştir. Ancak Ali Saip Bey'in verdiği cevaplar Atatürk'ü tatmin etmemiş ve onu suikast ile

---

[702] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 385.

[703] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 385. *"Madem ki Yahya kendisinin benim kurtaracağımı söylüyor, onu bana veriniz, gerçekten kurtarmış gibi görüneyim, yanıma iki emniyet memuru katarsınız; onları da Yahya'ya suikastçı diye tanıtırım; Her üçünü alır çiftliğe götürürüm ve hakikî durumu öğrenirim."*

[704] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* 385. *Anadolu* gazetesi Ali Saip Bey'in Üzeyir ve diğer sanıkların Ankara'ya götürüldüğü gün trene atlayarak onlar ile konuşmaya çalıştığını iddia etmiştir. *Anadolu*, 24 İkinci kânun 1936, s. 1.

ilişkilendirmiştir. Çünkü Ali Saip Bey, kaçakçılar ile ilişkisi olsaydı özür dileyerek af dilerdi. Ancak onun bütün iddiaları reddetmesinin bütün kuşkuları pekiştirdiğini belirtmiştir.[705] Kazım Özalp ise Çankaya Köşkü'ne gittiği bir gün Atatürk'ün suikast davası ile ilgili ifadeleri ve yeni bilgileri incelediğini görmüştür. İncelenen belgelerde suikast teşebbüsünün gerçek olabileceği anlaşılmıştır. Bu durum karşısında Kazım Bey, Atatürk'e Ali Saip Bey'in milletvekili ve çiftlik sahibi olduğunu ve ona her zaman iyi davrandığını belirterek neden böyle bir şeye teşebbüs ettiğini sormuş. Atatürk ise tertipçilerin hazırlık için Ali Saip Bey'in çiftliğini seçtiğinin kesin olduğunu belirtmiştir. Onun böyle bir durumdan haberdar olmamasının imkânsız olduğunu, Ali Saip Bey'in böyle bir teşebbüsde bulunmasının sebebi olarak da Cumhuriyet'in ilanından sonra ümit ettiği gibi bir mevki alamadığından dolayı kendisine hem kızgın hem de düşman olduğunu belirtmiştir.[706]

5.3. Ali Saip Ursavaş'ın Dokunulmazlığı Kaldırılması

Ali Saip Bey'in ifadesinin alınabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması gerekli idi. Bu durumu savcı Başvekâlete bildirmiş onlar da savcılıktan gelen bilgileri 17 Ekim 1935'te Meclis Başkanlığı'na göndererek konunun incelenmesini istemiştir. Bunun üzerine Adliye ve Teşkilat-ı Esasiye Encümeni üyelerinden oluşan ortak bir encümen oluşturulmuştur. Elindeki belgeleri inceleyen encümen üyeleri Ali Saip Bey'e yönlendirilen suçlamanın Türk Ceza Kanunu'nun hükümlerine göre Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. maddesine uygunluk gösterdiğini saptanmış ve iç tüzüğün 180. maddesine uygun olarak dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir.[707]

Mecliste bu konu ile ilgili iki oturum olmuş ilki saat 15.00'te gerçekleşmiştir.[708]

Ali Saip Bey, Mecliste uzun bir konuşma yaparak kendini savunmuştur. Konuşmasının ilk başlarında 17 yıl boyunca kendisine birçok iyiliği dokunmuş ve onu

---

[705] Hikmet Bayur, "Atatürk'ten Anılar", *Belleten* LII/204 (1988): 951.
[706] Kâzım Özalp vd., *Atatürk'ten Anılar,* 3. bs. (y.y: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995), 58.
[707] İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM –V. Dönem (1935-1939)* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, t.y.), C. I, 926.
[708] *Son Posta,* 19 Birinci Teşrin (Ekim) 1935 s. 1. Atatürk'e suikast davası ile ilgili Ali Saip Ursavaş'ın gazetede çıkan haberi bkz.: Ek-30.

himaye etmiş olan Atatürk'e bağlılığından bahsetmiş ve iftiracıların bu olaya ismini karıştırdığını iddia etmiştir:

Aziz arkadaşlar;

"17 seneden beri bugüne kadar ve şimdi bu kürsüye çıktığım ana kadar bir çok iyiliklerini ve himayesini gördüğüm ve kendisine candan bağlı bulunmak aşkını taşıdığım Atatürk'e yapılmakta olan bir suikasta maalesef müfteriler benim de adımı karıştırmışlar... Bir aydan beri ben, bu elim ıstırabın altında eziliyordum, dünden beri çok müsterihim."[709]

Konuşmasının devamında ise dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen Adliye Vekâleti'ne ve bunu kabul eden encümene teşekkür etmiş ve iftiraya uğradığını, gerçekleri açığa çıkartarak Atatürk'ün ve arkadaşlarının karşısına çıkacağını belirtmiştir

"Gerek benim masuniyetimin kaldırılmasını teklif eden Adliye bakanlığına ve gerek bu teklifi kabul eden encümene candan teşekkür ederim. Ben bu işte de, yine bu iftirayı meydana çıkararak karşınıza ve büyük Atatürk'ün karşısına sevginize lâyık bir arkadaşınız olarak çıkacağım Arkadaşalar; ben bunu bir ümit olarak söylemiyorum; içten gelen bir inan, bir karar ve katî kanaatle ifade ediyorum".[710]

Ali Saip Bey, konuşmasında devlet büyüklerine suikast yapmak isteyenlerin fırsat bulduklarında bunu yapacaklarını belirtmiştir. Devamında ise Atatürk'e suikast girişiminin olmadığını aslında hedefin kendisi olduğunu iddia etmiştir Ali Saip Bey, adliye soruşturmasını yeterli bulmadığını ifade ederek İsmet İnönü'nün bu olay ile bizzat ilgilenmesini istemiştir. Ayrıca Ceyhan'dan Suriye'ye gelen adamların bu olayı yaptığını iddia ederek önceden de bunların kendisine iftira attıklarını ve bu olayın evrakının da Dâhiliye Vekâletinde bulunduğunu belirtmiştir. Konuşmasında konuyu tekrar İnönü'ye getiren Ali Saip Bey; eğer bu olayı kendisi araştırmaz ise ona hakkını helal etmeyeceğini belirtmiştir:

"Aziz arkadaşlar; bizim sevgili reislerimize suikast yapmak isteyenler, fırsat bulurlarsa yaparlar. Fakat suikastın yolu, oradan değildir. Oradan gelen yol, doğrudan doğruya benim içindir; Atatürk'ün yetiştirdiği Ursavaş içindir. Arkadaşlar, benim reislerimize büyük aşkım vardır. Yalnız İsmet inönü'den bir şey rica ediyorum. Ben Adliye tahkikatını kâfi görmüyorum. Kendisi bizzat bununla meşgul olsun. Ben onun çok iyiliğini gördüm, onun için çok rica ediyorum, bu işi de iyice tahkik etsinler. Ceyhan'dan Suriye' ye giden adamlar, bu işi yaptılar. Bunlar vaktile bana iftira

---

[709] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- V. Dönem(1935-1939),* I: 926. Ali Saip Bey'in ifadesini verdiği sırada ağladığı belirtilmiştir. *Tan,* 19 Birinci Teşrin (Ekim), 1935. s. 1

[710] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939),* I: 926.

etmişlerdi. Bunların evrakı bu gün Dahiliye vekâletinde mazbuttur, İsmet inönü 'ye hakkımı helâl etmem bunu bizzat tahkik etsinler, çünkü bu işte yalnız adliye tahkikatı kâfi gelmez."[711]

Ali Saip Bey ayrıca İnönü'ye hitaben haksızlığa uğradığını ve onun vaktiyle çok iyiliğini gördüğünü belirterek yardım istemiştir.

"*İsmet İnönü! Hayatım kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprünün üstündedir. Haksızlığa uğradım. Sen bana vaktile çok lûtufta bulundun, bunu da yapacaksın, senden bunu isterim".*[712]

İsmet İnönü'den isteklerinin yanı sıra Atatürk'ün ilk yanında olanlardan biri olduğunu belirterek ona olan sevgi ve hayranlığını da dile getirmiş ve Milli Mücadele döneminden bahsetmiştir:

"*Aziz arkadaşlar; Mütarekenin kara günlerinde, memleket harap olduğu zamanlarda yepyeni bir millî Devlet kurmak kararile tek başına Anadolu 'ya geçen Atatürk'e ilk inananlardanım. Ona derin bir aşk ve doğrulukla bağlananlardan birisiyim. O kara günde olduğu gibi bu gün de, yarın da ölünceye kadar bu inanıştan ayrılmayacak olan ben, o zaman ne böyle bir Devletin kurulacağını, ne böyle teşriî Meclisin kurulacağını, ne de böyle Meclis'te saylav olacağımı hiç hatırımdan geçirmiş değildim. Osmanlı Devleti yıkılmış, ordusu dağılmış, memleketin sevkulceyş noktaları düşman tarafından işgal edilmiş, böyle bir kara günde beni o Atatürk'e, o başa inandıran ve işgal mıntıkası altında, işgal kuvvetlerine boyun eğdirmeyen ve Atatürk'ün emrini bana yaptıran kuvvet, acaba ne idi? Arkadaşlar, itiraf edeyim ki kuvvetlerden çok üstün kuvvet vardı, ordulardan, toplardan, uçaklardan üstün bir kuvvet vardı. O kuvvet, damarımda taşıdığım Türk kanı idi. Aziz arkadaşlar, bu kanı taşımayan elemli, ıstıraplı, felâketli günün adamı olamaz. O zaman bizimle beraber çalışan çok bulundu. Birçok adamlar vardı. Fakat, çok geçmeden bozuk mayalarını, bozuk kanlarını meydana verdiler. Bir kısım hain Çerkeş Etem ve hain Reşid gibiler, vatan haini damgalarını alınlarına vurdurdular. Bir kısmı da asılan Bitlisli Yusuf Ziya gibi kendi ellerile Bitlis 'te mezarlarını kazdılar. 17 senedir beni bu güne kadar karşınıza temiz, bir arkadaş olarak getiren, şimdi de gene bir karar halinde geleceğini size iddia ettiren kuvvet arkadaşlar, damarımdaki Türk kanıdır. Arkadaşlar, bazı insafsız hasımlarım, zaman zaman bana Türk olmadığımı isnad ettiler. Ve hâlâ etmektedirler."*[713]

Ali Saip Bey, Türk olmadığına dair kendisine yapılan suçlamalara şiddetle karşı çıkmış; aslen Türk olduğunu tekrar belirterek Çerkezler ile alakasının olmadığını belirtmiştir."[714]

---

[711] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939*), I: 926.
[712] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939),* I: 927.
[713] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939),* I: 927
[714] *"Arkadaşlar, ben babadan, anadan Türk'üm, katıksız Türkoğlu'yum. Hiçbir Çerkez'le alakam yoktur.* Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939),* I: 927

Konuşmasında hayatındaki her şeyini Atatürk sayesinde olduğunu belirtmiş ve dört evladından bahsederek; hayatındaki bu güzellikleri nasıl olur da Çerkez Ethem gibi eğitimli olmayan bir vatan haini için feda ederim diyerek kendini savunmuştur:

> *"Aziz arkadaşlar; ben 17 sene evvel bir Yüzbaşı, Ali Saip şimdi memleketin hemen hemen beni tanımayan evladı yok Şerefim var, Atatürk'ün sayesinde şerefim itibarım var, mevkiim var evim var, toprağım var tarihte adım var. Ve aynı zamanda bu inkılabın içinde doğmuş dört tane evladım vardır ki bir tekini dünyaya değiştirmem. Nasıl olurda ben, bunların hepsini Çerkez Ethem gibi bir haine, kendisini uşak olarak kabul etmeyeceğim, tahsili yok terbiyesi yok, şerefi yok bir haine, vatan haini bir adama ben bunların hepsini feda edeyim. Elli yaşına gelmiş saçını bu yolda ağartmış bir adam için bunu dört yaşında bir çocuğa söyleseler güler. Nedir beni buna sevk eden kuvvet? Çerkez Ethem başına geçecek, ben onun emrine gireceğim, beni yaratan adamı ben öldüreceğim."*[715]

Ali Saip Bey, konuşmasında hakkında yapılan soruşturma için hükümetin vazifesini yaptığını ifade etmiştir. Şükrü Kaya'nın kendisine zor günlerinde arkadaşlık ettiğinden de bahsetmiştir. Soruşturma sırasında çiftliği aranırken ailesinin özel eşyalarının da arandığı ve bu durum karşısında annesine ve oğluna karşı zor durumda kaldığını söylemiştir. Adana Valisi Tevfik Hadi Baysal'ın (1881-1949) da kendisine ilk teselli haberini getiren olduğunu belirtmiştir. Ayrıca annesinin kendisini bir dakika yalnız bırakmayan Tevfik Hadi Bey'e vatanperver bir evlat doğurduğunu ve yapılan tahkikat sonucunda suçsuz olduğunun da anlaşılacağını söylediğini ifade etmiştir. Annesinin ve Atatürk'ün kendisine itimat ettiklerini belirterek bu durumun onun için şereflerin en büyüğü olduğunu ifade etmiştir:

> *"Arkadaşlar; Hükûmet vazifesini yapmıştır. Eğer Hükûmet bunu duyduğu zaman benim Çiftliğimi, evimi taharri etmese idi ve benim hakkımda bu takibi yapmasa idi, emin olunuz ben Hükümete teşekkür edecek yerde tenkit ederdim. Çok hassas bulunmak lâzımdır. Bu hayat, memleket ve vatan içindir. Bundan bir ay evvel evim araştırılırken yine Hükûmetten büyük alicenaplık gördüm. Eğer, dünyada vefakârlığın manası varsa Şükrü Kayanın dar bir zamanda bana gösterdiği arkadaşlığını unutmak kabil değildir. Arkadaşlar; bu hâdise bana iki şeyi tebarüz ettirdi. Birisi: 80 yaşındaki anamın eşyaları aranıyor, 15 yaşındaki çocuğumun cepleri aranıyor. Artık ben anamın odasına giremiyorum, çocuğumun yüzüne bakamıyorum. Adana valisi Tevfik Hadi anamı bir dakikâ bırakmadı, ilk teselli haberini bana o getirdi. Anam ona: Ben vatanperver bir çocuk doğurdum, tahkik edin; tetkik edin, göreceksiniz, onun alnını ak bulacaksınız. Beni doğuran Türk kızının bu güven ve itimadı, o sırada, beni bu inkılâb içinde Ursavaş diye yaratan Atatürk'ün bana yazdığı telle itimadım değişmemiştir sözü arkadaşlar; bu*

---

[715] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem (1935-1939)*, I: 927.

iki itimattan birisi, beni doğurandan, diğeri de bu inkılâb içinde beni yaratan adamdan geliyor. Bu iki itimad benim için şereflerin en büyüğüdür." [716]

Ali Saip Bey, konuşmasında kısa bir süre sonra arkadaşlarının, Atatürk'ün ve annesinin sevgisine layık biri olarak tekrar geleceğini belirtmiştir.[717]

Ali Saip Bey, Meclis'te kendini müdafaa ederken son sözlerini *"Ben töhmet altındayım, umumî efkâr önünde muhakeme edilmeli ve bütün dedikoduları mutlak kaldırmalıyım, beni hâkime gönderin"* şeklinde bağırmıştır.[718]

Konuşmadan sonra 18 Ekim 1935 tarihinde oylamaya geçilmiş ve Ali Saip Bey'in dokunulmazlığı kaldırılmıştır.[719] Ali Saip Bey, saat 21.30'da adliyeye müracaat ederek tahkikat neyi gerektiriyorsa yapılmasını istemiş ve ardından tevkif edilmiştir.[720]

5.4. Ali Saip Ursavaş'ın ve Diğer Sanıkların Mahkemesi

Ali Saip Ursavaş ile birlikte ayrıca Yahya, Arif, Üzeyir, Şemseddin, İsmail, Şaban ve İdris hakkında tahkikatın açılmasına karar verilerek ceza kanununun 168. maddesine teması görülen fiillerinden dolayı mahkemenin gerçekleşmesi için ağır ceza mahkemesine sevk edilmişlerdir.[721] Mahkeme başkanlığına Osman Talat İltekin (1890-1962), savcılık makamına ise Saffet Arıkan'ın kardeşi Baha Arıkan tayin edilmiştir. Ali Saip Bey'in ve diğer sanıkların avukatlığını da Hamit Şevket İnce (1889-1967) üstlenmiştir. Bazı celselere Avukat Hamit Şevket Bey'in yerine çalışma arkadaşı Zühtü Velibeşe katılmıştır.[722]

Duruşmadan bir gün önce Ali Saip Bey'in avukatı Hamit Şevket, onunla görüşmüş ve akşama kadar müvekkilinin yanında kalmıştır. *Akşam* gazetesi

---

[716] Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem (1935-1939)*, I: 928.

[717] *Göreceksiniz ben az zaman sonra sizin sevginize lâyık olarak buraya gelirken, bu iki itimada ve size lâyık bir arkadaş olarak buraya geleceğim* Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V Dönem(1935-1939*), I: 928.

[718] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 387.

[719] Güneş, *Türkiye Parlamento Tarihi TBMM V Dönem (1935-1939*), I: 928, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1935, s. 3.

[720] *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1935, s. 1; *Kurun*, 19 B. Teşrin (Ekim) 1935, s. 9; Ali Saip Bey'e hapishanede çok kötü davranıldığını, onu tuvalete hapsedildiğini yazmıştır. Cezmi Yurtsever, *Çukurova Tarihi* (Adana: Çukurova Yayınları, 2003), 180.

[721] *Ulus*, 4 Son Kânun (Ocak), 1936, s. 1.

[722] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 387. Zühtü Velibeşe ile Hamit Şevket İnce'nin bacanak olduğu iddiası mevcuttur. Birkan Demirbilek, *TBMM'nin IX. Dönem (1950-1954) Ankara Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaşi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 69.

muhabirine röportaj veren Hamit Şevket Bey; elde ettiği bilgilere göre Ali Saip Bey'in masum olduğu kanaatine vardığını belirtmiştir. Ayrıca bu olayın düşmanları tarafından tertip edilen bir iftiradan ibaret olduğuna karar verdiğinden dolayı savunmasını üstlendiğini sözlerine eklemiştir. Savcının iddianamesini hangi esaslara dayandıracağını bilmediğini ancak öğrendikten sonra müdafaasını tamamlayıp müvekkilinin suçsuzluğunu kanıtlayacağını ifade etmiştir. Ali Saip Bey'in çok müsterih olduğunu ve neticeyi sükûnetle beklediğini de dile getirmiştir.[723]

Suikast duruşması, 9 Ocak 1936'da saat 14.00 itibarıyla başlamıştır.[724]Ali Saip Bey mahkemede kahverengiyi andıran bir takım elbise giymiştir. Sakin görünmeye çalıştığı ancak heyecanlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca duruşma sırasında birkaç defa savcı Baha Arıkan ile tartışmıştır.[725]

Duruşma sırasında ilk olarak Yahya'nın, sonra da sırasıyla Üzeyir ve Arif'in ifadeleri alınmıştır. Üçü de ifadelerini emniyet mensuplarının baskısı altında verdiklerini söylemiştir.[726]

Ali Saip Bey ise ifadesinde adının bu olaya karışmasının sadece kendi şansızlığının sonucu olduğunu Üzeyir'den başka hiçbir sanığı tanımadığını ve onu da dört buçuk yıldır görmediğini belirtmiştir. Ayrıca Üzeyir ile belirttiği süreç içinde buluştuğu ispat edilirse bütün suçlamaları kabul edeceğini söylemiştir.[727] İfadesinin sonunda ise kendi durumunu mahkemenin insafına bıraktığını belirtmiş ve başka bir diyeceğinin olamadığını söyleyerek ifadesini bitirmiştir.[728]

Ali Saip Bey, ilk soruşturma sırasında neden ağladığını ise şu sözler ile dile getirmiştir; *"On yedi seneden beri sadık bir nefer gibi arkasından ayrılmayarak daima gölgesinde olmayı şeref bildiğim Büyük Atatürk'ün hayatına yapılacak bir suikastta isminin karışması karşısında ben ağlamayayım da kim ağlasın"* demiştir.[729]

---

[723] *Akşam,* 9 Kânunusani (Ekim), 1936, s. 1.
[724] *Ulus,* 9 *Sonkânun* (Ocak), 1936, s. 1.
[725] *Tan*, 10 İkincikanun (Ocak), 1936, s. 1.
[726] *Akşam,* 10 Kânunusani (Ocak)1936, s.10. *Cumhuriyet,* 10 İkinci Kânun (Ocak) 1936, s. 9.
[727] *Ulus,* 10 Sonkânun (Ocak) 1936, s. 6.
[728] *Akşam*, 10 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10.
[729] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 1: 388; Ali Kuzu*, Atatürk'e Yapılan Suikastlar,*(İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2016), 190.

Suikast davasının ikinci celsesi 11 Ocak 1936 saat 10.00 itibarıyla gerçekleşmiştir. Mahkemede Ali Saip Bey ile ilgili polis raporları okunmuştur.[730] Raporu hazırlayan polis; Ali Saip Bey'in 8 Ağustosta İstanbul postanesinden çıkarken kendisinin yanına gelerek koluna girdiğini iddia etmiştir. Devamında ise Ali Saip Bey'in polis memuruna başıma gelenleri duydun mu? Dediğini ve çiftliğinin araştırıldığını, bazı adamların yakalandığını ve bu olaylar ile kendisinin hiçbir alakasının olmadığını söylemesini istediğini iddia etmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in yalnızca İstiklâl mahkemesinde yargılanan Üzeyir'i kurtardığını söylediğini de belirtmiştir. Ali Saip Bey'in polis memuruna Birinci Şubedeki amirlerine kendisinin Atatürk'e suikast teşebbüsü ile alakasının olmadığını söylemesini istediği de iddia edilmiştir.[731]

Mahkemede okunan bir başka polis raporunda; Ali Saip Bey'in gizli bir şeyler yaptığı ve bu durumu kimseye belli etmemeye çalıştığının hissedildiği belirtilmiştir. Devamında ise takip edildiğini anladığından sık sık arkasına baktığı yazılı idi. Ayrıca ve arkasının şişkin olduğundan dolayı Ali Saip Bey'in silah taşıdığını sezdiğini de iddia etmiştir.(Ali Saip Bey raporda yazılan bu iddiaya uzun uzun gülerek tepkisini vermiştir.) Raporun devamında Ali Saip Bey'in Çolak Aziz ile gizli olarak görüştüğünü, beraber bir müddet Cumhuriyet otelinde kaldıklarını, Vali ile görüşmek üzere oradan ayrıldığını ve vilayet koridorlarında ise tekrar Aziz ile on dakika görüştüğü belirtilmiştir.[732]

Mahkmede Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan bazı gizli raporlar da okunmuştur. Ali Saip Bey'in bir gün Kürt asıllı Haço Ağa'ya, Türk milletinin adam olmayacağını, kendilerinin sonunun olmadığını, Cemal Paşa'dan[733] örnek vererek

---

[730] *Akşam,* 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 1.

[731] *Akşam,* 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10.

[732] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10 Polisler verdikleri raporlarda Ali Saip Bey'in bu temaslarda bulunmasının sebebi isminin karıştırıldığı Atatürk'e suikast soruşturması hakkında bilgi sahibi olmak istemesi olduğunu iddia etmişlerdir. *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak), 1936, s. 10.

[733] Emniyet Müdürlüğü raporlarında adı geçen Cemal Paşa İttihat ve Terakkî Cemiyeti liderlerinden olup Osmanlı İmparatorluğunda 1913'te Nâfia 1914'te Bahriye nâzırılığı görevinde bulunmuş ve I. Dünya savaşında Dördüncü Odu Komutanlığına getirilmiştir. Ancak Talat Paşa hükümetinin istifasından sonra 1-2 Kasım 1918'de İttihat ve Terakkî'nin yedi lideriyle beraber ülkeden kaçmıştır. I. Savaş sırasındaki faaliyetleri, hem V. Şube tarafından yapılan soruşturmada, ayrıca 1919'da yapılan Dîvân-ı Harb-i Örfî yargılanmaları sırasında gıyabında sorgulandı. Beşinci Şube sorgulamalarında Osmanlı Devleti'nin Arap unsurunun isyanına sebep olmakla suçlanan Cemal

önde gidenlerin sonunun belli olduğu bundan dolayı en akıllıca hareketin çocukları için servet edinmek olduğunu ve bunun da rüşvet sayılmadığını belirttiği Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgelerde yer almıştır. Bir diğer belgede ise Suriye'den gelen ve tekin olmayan insanları Ali Saip Bey'in kendi çiftliğinde himaye ettiği iddia edilmiştir. Ayrıca; artık Hükümetin kuvvetlendiğini ve Atatürk'ün hükümetin kuvvetine dayandığını, kendisi gibi vaktiyle onu muhafaza edenlere ihtiyacı kalmadığını söylediği iddia edilmiştir. Atatürk'ün kendilerini yanından uzaklaştırmak istediğini söylediği de iddia edilmiştir. Şark İstiklal Mahkemesi üyesi sıfatıyla Diyarbakır'da bulunduğu sırada Diyarbakırlı Cemil Paşazade Mehmet Efendi ve Ekrem Beylere, Atatürk'ün ancak kendileri sayesinde bu makama geldiğini, onun yerine arkadaşlarının kendisini öne sürselerdi bu başarıları kendisinin elde edeceğini ayrıca ne zaman isterlerse onu eski haline getirmenin kendilerinin elinde olduğunu söylediği iddia edilmiştir.[734]

Bu iddialar üzerine Ali Saip Bey, söz alarak kendini savunmuştur**.** Urfa milletvekili Behçet Bey ile birleşerek Urfa'ya gittiğini ve köydeyken Üzeyir'in evinde güneyden gelmiş şüpheli bir adamın yakalandığını öğrendiğini ifade etmiştir. Devamında ise Ali Saip Bey dikkatli davranmaları konusunda uyarıldıklarını da belirtmiştir. Polis olan arkadaşı Şevki'ye arazisinin bir kısmını Üzeyir'den aldığını ve görürlerse tevkif edilmesini söylediğini de mahkemede ifade etmiştir. Ayrıca 18 Eylül'den 18 Ekim'e kadar Adana'da ticari işler ile meşgul olduğunu ve o sırada evinin arandığını belirten Ali Saip Bey, şayet suçlu olsaydım derhal Halep'e kaçardım demiştir.[735]

Ali Saip Bey, ifadesinin devamında Ankara'ya geldiği zaman Mazhar Müfit Kansu'nun (1873-1948) kendisine çiftliğinde iki suikastçının yakalandığını ve hakkında bazı dedikoduların olduğunu söylediğini belirtmiştir. Bu durum üzerine Ali Saip Bey, Mazhar Müfit Bey ile birlikte Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ile görüşmeye

---

Paşa Dîvân-ı Harb-i Örfî tarafından gıyaben idama mahkûm edildi. https://islamansiklopedisi.org.tr/cemal-pasa (28/3/2021)

[734] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* I: 384.

[735] *Akşam,* 12 Kânunusani (Ocak)1936, s.10; Fakat *Ulus* gazetesinde Ali Saip Bey'in Şevki'ye değil çiftlik Müdürü Ömer'e ve ortağı Ali' ye arazisini bir kısmını Üzeyir'den aldığını. Ayrıca ondan satın almış olduğu araziden, şüpheli adamların geçme ihtimali olduğunu, bunları yakalayarak jandarmaya teslim etmelerini söylediğini belirtmiştir. *Ulus*, 12 Son Kanun (Ocak) 1936, 5.

gittiğini söylemiştir. Ali Saip Bey, Şükrü Bey'in kendisine söylentilerin yalan olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Aziz ve Şevki ile temas etmesinin sebebi olarak onların polis olduğunu bildiğinden dolayı olduğunu belirtmiştir.[736]

Ali Saip Bey'in ifadesinden sonra Nahiye Müdürü Şemseddin Bey'in ifadesi alınmıştır. Daha sonra Savcı Baha Bey söz alarak Ali Saip Bey'in tahkikat evrakındaki ifadesinin 51- 52. sayfalarının okunmasını istemiştir. Bu konu hakkında daha sonra söz alacağını ifade etmiştir.[737]

Ali Saip Bey'in okunan ifadesinde; Şevki'yi eskinden beri tanıdığını ve onun Beyrut'taki Jandarma taburunun kâtibi olduğunu belirtmiştir. Devamında ise Şevki'ye hakkındaki dedikodulardan bahsederek durumunun ne olduğunu anlamasını istediğini belirtmiştir. Çolak Aziz'i, Meclis'ten tanıdığını onun oraya kâtipler ile konuşmaya geldiğini de belirtmiştir. Aziz ile en fazla on beş defa görüştüğünün bütün görüşmelerinin ise tesadüf eseri olduğu ifade etmiştir. Cumhuriyet Oteli'ne birlikte gitmelerinin sebebi olarak da Aziz'in Fikrîye isimli bir şarkıcıya beslediği özel ilgiden dolayı olduğunu ifade etmiştir. Aziz'in Fikrîye ile o gün otelde buluşmak için randevulaştığını ancak kadının o gün buluşmaya gelmediğini de belirtmiştir. İfadesinin devamında bütün ifadelerinde olduğu gibi Üzeyir'i beş yıldır görmediğini yinelemiştir. Suçlu olsa rahatlıkta Urfa'dan Halep'e gidebileceğini belirtmiştir.[738]

Çiftliğinde yüzlerce çalışan insanın olduğunu kendisiyle birisinin buluştuğunda insanların görmemesine imkân olmadığını ifadesinde belirtmiştir. Ayrıca Adana'da Yeni otelde kaldığını ve yalnız Ağustosun son on beş günün çiftlikte ve Adana'da geçirdiğini, ortağına para bıraktıktan sonra İstanbul'a gittiğini, orada Mühürdarda Rıza Paşa Sokağı'nda 31 numaralı evde kaldığı ve ev sahibinin bir kadın olduğu ifadesinde yazılı idi.[739]

Savcı Baha Bey, istintak evrakının 51. ve 52. sayfalarını okuttuktan sonra Ali Saip Bey'in İstanbul'da kaldığı evin sahibi Saadet Hanım'ın ifadesinin okutulmasını istemiştir.[740] Saadet Hanım ifadesinde Mühürdar'daki evini Ali Saip Bey'e üç aylığına

---

[736] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s.10.
[737] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10.
[738] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10
[739] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10
[740] *Ulus,* 12 Son Kanun (Ocak) 1936, s. 6.

kiraya verdiğinin ve bunun karşılığında da yüz lira aldığını belirtmiştir. Temmuz'un 13-14 arasında eve geldiklerini belirten ev sahibi 8-9 Ekim'de ise evi boşaltarak Ankara'ya gittiklerini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in eşi, çocukları, kayınvalidesi ve aşçısıyla birlikte dokuz kişi olduklarını ifadesinde söylemiştir. Eve taşındıktan üç dört gün sonra kayın validesi ve kızı Perihan ile birlikte Ali Saip Bey'in Bursa'ya gittiğini ve oradan döndüğünde ise pamuk toplamak için Adana'ya gittiğini belirtmiştir. Saadet Hanım'ın ifadesinde dikkat çeken detay, Ali Saip Bey'in milletvekili olduğunu ona söylememesi ve kendisini pamuk tüccarı olarak tanıtmasıdır. Saadet Hanım, bu gerçeği Ali Saip Bey'in evi tutmasına aracılık eden Mığırdıç'tan öğrendiğini belirtmiştir. Adana'da 15-20 gün bulunduğunu İstanbul'a son döndüğünde ise yirmi gün kaldığını ifadesinde söylemiştir. Büyük oğlu Demir'i alarak 2 Eylül'de tekrar Adana'ya gittiğini ve ailesine telgraf çekerek artık gelmeyeceğini ve onların Adana'ya gelmelerini söylediğini ifade etmiştir. Bu durum üzerine ailenin de evden ayrıldığını belirtmiştir. Saadet Hanım, eve misafirlerin geldiğini ve bunlar arasında eski milletvekili ve Şirketler Komiseri İbrahim Bey'in ve Yüzbaşı Nail'in olduğunu belirtmiştir.[741]

Daha sonra Savcı Baha Bey, söz alarak emniyet memuru Şevket, ikinci komiser Mustafa ve Çolak Aziz'in ifadelerinin alınmasını istemiş, ancak avukat Hamit Şevket iddianame dışındaki şahitlerin dinlenilmesi ile ilgili bir açıklama yapılması gerektiğini söylemiş, aksi takdirde dinlenilmemelerini talep ettiğini bildirmiştir. Savcı Baha Bey, avukat Hamit Şevket'in itirazına karşı Ceza Kanunu'nun 237. maddesini okumuş ancak Ali Saip Bey'in avukatı Hamit Şevket, bu duruma tekrar itiraz etmiştir. İkili arasında çıkan tartışma sonunda Hâkimler mahkemeye 20 dakika ara vermiştir.[742] Mahkeme heyeti, Savcı Baha Bey'in adını verdiği üç şahidin dinlenmesi yönünde karar vermiştir.[743] Baha Bey tekrar söz alarak şahit İzzet'in mahkemede bulunmadığını bir iki gün sonra Ankara'ya geleceğini ve mahkemede okunacak raporlarda devletin gizli ajanlarının isimlerinin olduğunu ifade ederek gizli celse talep etmiştir. Avukat Hamit Şevket Bey, bu duruma karşı çıkarak davanın millet davası olduğunu ve herkese açık olması gerektiğini söylemiştir. Ancak mahkeme heyeti okunacak emniyet

[741] *Ulus,* 12 Son Kanun (Ocak) 1936, s. 6.
[742] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10.
[743] *Ulus,* 12 Son Kanun (Ocak) 1936, s. 6.

raporlarında gizli ajanların isimlerinin olduğunu ve emniyet ajanı olan İzzet'in de aynı sebepten dolayı gizli celsede dinlenilmesine karar vermiştir. Üçüncü duruşma, 16 Kânunusani (Ocak) Perşembe saat 14.00'e ertelenmiştir.[744]

Üçüncü duruşma, 16 Kânunusani (Ocak) 1936'da saat 14.00 itibarıyla başlamıştır. Emniyet ajanı İzzet'in dinlenmesi üç buçuk saat sürmüş gizli celse saat 17.30'a kadar devam etmiştir. Saat 18.00 itibarıyla açık celse başlamıştır.[745]

Ajan İzzet, ifadesinde Yahya'nın istasyon memuru İzzet'in evinde toplanarak yemin ettiklerini ve Ali Saip Bey hakkında bir takım bilgiler vermiştir.[746]

Duruşmanın verdiği ara sırasında sanıklar dışarıya çıkartılmışlardır. Gazetelerde Ali Saip Bey'in yorgun olduğu ve ter içinde kaldığı yazılmıştır. Sanıklardan Arif, kendisi ve kardeşi Ali'nin soruşturma esnasında işkence gördüğüne dair mahkemeye bir dilekçe vermiştir. Ali Saip Bey'in avukatı Hamit Şevket Bey, Arif'in dilekçesinin dava ile alakalı olmadığını ve müvekkili Ali Saip Bey'in davasının bir an önce neticelenmesini beklediğini söylemiştir. Bu durum üzerine mahkeme heyeti, Arif'in dilekçesinin incelenmek üzere Cumhuriyet Savcılığı'na verilmesine karar vermiştir. Dava ise 23 Kânunusani (Ocak) 1936'ya ertelenmiştir.[747]

Dördüncü duruşma, 23 Kânunusani (Ocak) 1936 tarihinde gerçekleşmiştir. Savcı Baha Bey, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'dan(1894-1946) gelen mektubu okumuştur. Mektupta; 2 Ekim 1935'te Üzeyir ve arkadaşlarının Ankara'ya getirildiğini ertesi sabah ise Toros Ekspresi ile Ali Saip Bey'in de Ankara'ya gittiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in Ankara'da olduğu sürede Mustafa Kemal Atatürk ile görüştüğünü de mektubunda ifade etmiştir. Atatürk ile Ali Saip Bey arasında geçen konuşma hakkında hiçbir şey bilmediğini ancak Emniyet Genel Müdürü Şükrü Bey'in kendisine telefon açtığını ve ikili arasında geçen konuşmadan bahsettiğini mektubunda yazmıştır. Nevzat Tandoğan'ın iddialarına göre Ali Saip Bey, Atatürk'ten Üzeyir'in kendisine teslim edilmesini istemiş, onu yakından tanıdığı için bu işlerin iç yüzünü kolaylıkla anlayıp failleri ortaya çıkaracağını söylemiştir. Atatürk'ün de buna müsaade

[744] *Akşam*, 12 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 10.
[745] *Akşam,* 17 Kânunusani (Ocak) 1936, s.2
[746] *Ulus,* 31 Sonkanun, (Ocak) 1936, s.5.
[747] *Akşam*, 17 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 2

ettiğini mektubunda anlatmıştır. Savcı Baha Bey, Ali Saip Bey ile Atatürk arasında gerçekleşen konuşmanın ne şekilde geliştiğinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in, Atatürk karşısında neler söylediğinin bilinmesi gerçeklerin ortaya çıkmasında yaralı olacağını sözlerine eklemiştir.[748] Ali Saip Bey'in Avukatı Hamit Şevket, savcının talebine karşı çıkarak Nevzat Tandoğan'dan gelen mektupta iddia makamının işine yarayacak ne gibi bilgiler bulunduğu sorusunu yöneltmiş ve müvekkili Ali Saip Bey'in Atatürk ile arasında geçen konuşmayı anlatmasını talep etmiştir. Konuşmasının devamında ise adı geçen mektubun mahkeme için bir delil olamayacağını savunmuştur. Savcı, talebinde ısrar ederek Ali Saip Bey'in Atatürk ile konuşurken nasıl bir fikir uyandırdığının adaletin tecellisi için çok önemli olduğunu belirtmiştir.[749]

Mahkeme Başkanı Osman Bey, Ali Saip Bey'in durumu açıklamasını istemiştir. Ali Saip Bey ise mektubun ilk başlarında olayın eksik anlatıldığını belirterek mektup hadisesini açıklamıştır. Adının suikast hadisesine karıştığını fark ettiğinde Atatürk ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya telgraf çektiğini belirtmiştir. İkisine de attığı telgraflardan karşılık aldığını Atatürk'ten aldığı cevapta suikast hadisesinin araştırılmasının kendisine verilmesi gerektiğini ancak meydana gelen bir yanlış anlaşılma sonucu bunun gerçekleşmediğini belirtmiştir. Şükrü Kaya'nın telgrafının da aynı bilgileri içerdiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, iddia edildiği gibi sanıkların Ankara'ya getirilmesinden hemen sonra başkente geldiğinin reddederek 1 Ekim'de Meclis açıldığından dolayı Ankara'ya geldiğini ifade etmiştir. Ankara'da bulunduğu sırada Atatürk'ü ziyaret ettiğini söylemiştir. Atatürk'ü ziyareti sıransında yanında Saffet Arıkan, Kütahya milletvekili Nuri Conker ve General Ali Hikmet'in bulunduğunu da belirtmiştir. Konuşmasının devamında Atatürk'ün yanında uzun bir süre kaldığını ve ayrılmadan beş dakika önce kendisine bu iş nedir geçmiş olsun dediğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, ifadesininin devamında ise Atatürk'e siz sağ olun dediğini ve telgrafına cevap verdiği için de teşekkür ettiğini belirtmiştir. Atatürk'e yanına iki emniyet memuru verilirse bir zabıta gibi hareket ederek işin aslını ortaya çıkarabileceğini söylediğini ve Atatürk'ün de böyle bir ihtimalin olduğunu belirttiğini

[748] *Akşam*, 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 1. *Ulus,* 24 Sonkanun (Ocak) 1936, s. 1
[749] *Akşam,* 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 1-8

ifade etmiştir.[750] Ayrıca Ali Saip Bey, yanından ayrıldığı sırada Atatürk'ün çevresindekilerden birisine Ali Saip Bey'in Çerkez Ethem ile işbirliği yapacağına ihtimal verir misiniz dediğini de sözlerine eklemiştir. [751]

Ali Saip Bey, sonraki süreçte suikast iddiasını araştırmak için Şükrü Kaya ve Vali Nevzat Tandoğan'a müracaat ettiğini söylemiştir. Ancak Şükrü Bey'in tahkikat yapılması için bizzat kendisine emir verildiğini söylediğini belirtmiştir. Ancak Ali Saip Bey, Şükrü Kaya'nın son kararı kendisine bıraktığını söylediğinide de ifade etmiştir. Nevzat Bey ile son görüşmesinde ise olayın artık adliyeye intikal ettiğinden dolayı bitaraf kalamayacağını, Ali Saip Bey'e hakkında birçok dedikodu olduğunu anladığını ve bundan dolayı tamik etmekten vazgeçtiğini söylediğini belirtmiştir. Ali Saip Bey, Nevzat Tandoğan'ın mektubunda bahsettiği hadise bundan ibarettir diyerek konuşmasını bitirmiştir.[752]

Avukat Hamit Şevket, müvekkilinin anlattıklarını kâfi derecede mahkeme heyetini aydınlattığını belirtmiştir. Savcı Baha Bey, Ali Saip Bey'in anlattıklarının doğru olabileceğini fakat kendisinin sanık olarak karşılarında bulunduğundan konuşmasının yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu durum üzerine söz alan Ali Saip Bey, "*Aziz reis, dedi, ben bugün bütün dünyanın zannı altında bulunuyorum. Yalnız bir kişi bana müstesnadır. O da yüce Atatürktür. Gene kendisine sorulursa hakkındaki itimadını izhar edeceğinden eminim."* demiştir.[753]

Ali Saip Bey, mahkemede Atatürk ve Şükrü Kaya'nın kendisine yazdığı telgrafları da okumuştur. Daha sonra duruşmaya yarım saat ara verilmiştir. Verilen aradan sonra mahkeme heyeti, Savcı Baha Bey'in Vali Tandoğan'ın mektubunun tahkikat talebini ret etmiştir. Bu durum üzerine Savcı Baha Bey, evrakı tetkik için süre istemiştir. Bu duruma karşı çıkan avukat Hamit Şevket, müvekkilinin dört aydır mevkuf olduğunu ve bundan ötürü diğer duruşmanın yakın bir zamana ertelenmesini ve savcının iddianamesini okumasını istemiştir. Mahkeme heyeti, beşinci duruşmayı 30 Kânunusani (Ocak)1936 saat 14.00'e ertelemiştir.[754]

---

[750] *Akşam*, 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 8.
[751] *Akşam*, 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 8.
[752] *Akşam*, 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 8.
[753] *Akşam*, 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 8.
[754] *Akşam,* 24 Kânunusani (Ocak) 1936, s. 8.

Beşinci duruşma, 30 Kânunusani (Ocak) 1936'da gerçekleşmiştir. Savcı Baha Bey, 16 Kânunusani (Ocak) 1936'da gerçekleşen gizli celsede ajan İzzet'in ifadesinde Suriye'de yaşayan bazı şahıslardan bahsettiğini ve şahitlerin Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir. Onların dinlenilmesi için iki hafta sonraya sabah saatlerinde gizli celse, öğleden sonra ise açık celse yapılmasını talep etmiştir. Savcı, gizli celse talep etmesinin sebebi olarak devletin gizli teşkilatlarında çalışan isimlerin ifşa olamaması olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yapılacak açık duruşmada iddianameyi okuyacağını da sözlerine eklemiştir. Ali Saip Bey'in Avukatı Hamit Şevket söz alarak iki hafta mühletin çok olduğunu belirtmiş ve *"suçlu ya ipe gitmeli, ya ceza evine gitmeli, yahud da aylesine(ailesine) kavuşmalıdır*." diyerek mahkemenin lüzumsuz yere uzadığını ifade etmiştir.[755] Mahkeme heyeti, Suriye'den gelen tanıkların gizli celsede dinlenilmesine ve duruşmanın 6 Şubat 1936 tarihine ertelenmesine karar vermiştir. Ayrıca saat 10.00'da gizli celse, öğleden sonra ise açık celse yapılmasına karar verilmiştir.[756]

Saat 10.00 itibarıyla başlayan gizli celsede Suriye'den gelen iki şahit, iki buçuk saat ifade vermiş ve daha sonra saat 15.00'te açık celse başlamıştır.[757] Suikast davasının altıncı celsesinde iddianame okunmuştur. Savcı Baha Bey, iddianamesini okuduğunda ayağa kalkmıştır. İddianamesinde davanın bir rejim davası olduğunu belirtmiştir. Sebep olarak da Atatürk'ün isminin Türkiye ve rejim kavramıyla birleşmiş olduğunu belirtmiştir. [758]

Savcı Baha Bey, iddianamesinde Ali Saip Bey'in inkâr ettiğini ancak Yahya, Üzeyir ve Arif'in ifadelerinde Ali Saip Bey'in suçlu olduğunun tahlilini edeceğini belirtmiştir:

> *"Ali Saip Bey böyle bir komplo işine girebilir mi? Giremez mi?. Yukarıdaki kısımda okuduğumuz raporlara nazaran muhteris bir adam olan Ali Saib bunu yapabilir. Buna bütün kanaat vicdaniyenizle, bütün efkârı umumiyesi ve bütün dünya efkârı umumiyesi muvacehesinde bilâ kaydü şart "evet" diyebiliriz. Ali Saib mütemadiyen inkar etmektedir. Yahya, Üzeyir ve Arifin bizce iki kere dört ederecesine sabit olmuş ifadelerine atfen şimdi Ali Saibin suçlu olduğunu tahlil edeceğiz."*[759]

---

[755] *Ulus*, 31 Son Kanun, (Ocak) s. 5.
[756] *Akşam*, 31 Kânunusani (Ocak) 1936, 6
[757] *Akşam,*7 Şubat 1936, s. 1
[758] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8 *Tan,* 9 Şubat 1936, s. 8
[759] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8

Savıcı Baha Bey, Ali Saip Bey'in ismini ilk zikredenin Yahya olduğunu ve Arif'in de aynı ifadeyi verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in ifadesinde 26 Temmuz ve 4 Ağustos tarihlerinde Adana'da olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Adana'ya gitme sebebinin ortağı Ali'den gelen bir telgraf olduğunu söylediğini ancak kimseye haber vermeden şehre gittiğini söylemiştir:

"Ali Saip ismini ilk ortaya atan Yahyadır. Bütün isimleri söyledikten sonra " bir sırrım var onu söyleyeceğim" diyerek, Ali Saibin ismini vermiş, onun çifliğinde talim göreceklerin, kendilerini Ankaraya sevk ederek icab eden elemanlarla tanıştıracağını söylediğini ifade etmiştir. Yahyanın bu itirafını müteakip Arif de hiçbir ihtilâta tabi tutulmaksızın ayni ifadeyi tekrar etmiştir. Ali Saibin 26 Temmuzdan 4 Ağustos tarihine kadar Adanada bulunduğunu kendi ifadesi ve polisin kaydile tesbit edilmiştir. 26 Temmuzda Ali Saib niçin Adanaya gitti? Kendisi ortağı Aliden bir telgraf aldığını ileri sürüyor. Halbuki bu seyahatin haber verilmeden yapıldığı bitttahkik anlaşılmıştır."[760]

Savcı, iddianamesinin devamında Ali Saip Bey'in İstanbul'da kaldığı evde milletvekilliğini neden gizlediğini, İstanbul'da bulunduğu sürece tekrar Adana'ya gittiğini ancak o süre zarfında çiftliğine gidip gitmediğini ve nerede kaldığını açıklamadığını iddianamesinde belirtmiştir. Ali Saip Bey'in ortağı Ali tarafından Adana'ya davet edildiğinde çiftliğine gittiğini ve bu sürede Üzeyir'in de orada bulunduğunu iddia etmiştir. Ayrıca iddianamede Adana valisinin gönderdiği bir şifrede çiftliğinin çok esrarengiz olduğunu içinde olup bitenleri gözetmenin imkânsız olduğunu söylediğini belirtmiştir. Bu sebeple Üzeyir'in gizlice çiftliğe gelmesinin mümkün olduğunu iddia etmiştir. Devamında ise sanıkların Adana'dan Ankara'ya götürüldüğü sırada kendisinin istasyona gelip tahrir memuru Şevki'ye bir şey var mı diye soru sorduğunu belirterek aleyhinde dedikodular çıkan bir insanın sebepsiz yere böyle bir soru sorması onun masumluğundan ziyade suçluluğunun kanıtı olduğunu ifade etmiştir:

"Mebusluğunu neden sakladı? Ali Saib İstanbulda oturduğu esnada ev sahibinden mebus olduğunu saklamış ve kendisini pamuk tüccarı olarak tanıtmıştır. Bu şayanı dikkat değil midir?"[761]

"Adanaya gidince çiftliğine gidip gitmediği ve 7-8 gün zarfında nerelerde kaldığı kendisi tarafından izah edilmemektedir. Ortağı tarafından davet edilen Ali Saibin çiftliğine uğramaması imkânı var mıdır? Bunun için Üzeyirin çiftliğe gitmiş olduğu söylediği tarihte Ali Saibin de orada bulunduğunu kabul etmemiz lâzım gelir. Adana

[760] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8.
[761] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.

valisinin gönderdiği bir şifrede Ali Saibin çiftliği esrarengiz mahiyetle olduğu yazılmakta ve içerisinde olup bitenleri gözetmeliğe imkân olmadığı bildirilmektedir. Bu takdirde Üzeyirin kimsenin farkına varmadan çiftliğe girmesi çok mümkündür. Ali Saib Üzeyir ve arkadaşlarının Adana istasyonundan geçeceğini haber alması üzerine oraya gitmiş istasyonda taharri memuru Şevkiye ras gelerek"[762]

"*Bir şey mi var diye sormuştur. Hiç yoktan ortaya atılan bu sual çiftliği aranmış ve aleyhinde dedikodu çıkmış olan Ali Saibin masumiyetinden ziyade maznuniyetini göstermez mi?"*[763]

Savcı Baha Bey, iddianamenin devamında Ali Saip Bey'in mahkûmların Ankara'ya götürüldüğü günden bir gece sonra onun da Ankara'ya gitmesinin dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. İddianamesinde Ali Saip Bey'in, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ile temasa geçmesinden ve Atatürk ile arasında gerçekleşen görüşmenin ayrıntılarından bahsetmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey'in soruşturmayı kendisinin yapmak istemesi ile kendisini ihbar ettiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Üzeyir ve arkadaşları Ankaraya gelince Ali Saibinde bir gece sonra Ankaraya vürudu şayana dikkattir. Ali Saibin Ankaraya geldikten sonra ne yaptığını vali Tandoğan ve Şükrü Kaya ile temaslarını, Atatürkün yanına kabulünü uzun uzadıya tahlil etti. Bu arada Ali Saibin Atatürke: "Benim kudret ve kuvvetimden bahseden Yahyayı o zaman bana teslim etmiş olsaydınız yanıma iki emniyet memuru da alarak ağzından bu işe dair bazı sözler alabilirdim." dediğinin tamamen hilafı hakikat olduğunu ve eğer Ali Saip: Bu sözlerim vakidir.. diye İsrar ederse mücrimiyeti hakkında en büyük delili kendisi vermiş olacağını söyledi ve dedi ki: …"[764]

Savcı Baha Bey, Yahya'nın Ali Saip Bey'in adını zikrettiği ilk ifadenin Eylül ayında olduğunu belirtmiştir. Devamında ise Yahya'nın ifadesinin tam bir gizlilik içinde alındığını ve kimseye sezdirilmediğini belirtmiştir. Ali Saip Bey'in Yahya'nın ifadesinden haberdar olduğunu iddia ederek bunu nasıl duyduğunu iki sebebe bağlamıştır. Birinci sebep olarak emniyetten birisi ile temasa geçerek duymuş olabileceğini ikinci sebep olarak da Ankara'ya gelmeden önce Üzeyir ve kardeşi Akif ile temasa geçmiş olabileceğini iddia etmiştir. Ali Saip Bey'in her iki ihtimalde de suçlu olduğunu söylemiştir. Ali Saip Bey'in kendi hakkındaki emniyet soruşturmasını

[762] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.
[763] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8.
[764] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.

öğrenmeye çalışmasının kendisinin aleyhinde delil olduğunu belirten iddia makamı Ali Saip Bey'in 17 milyonun gözünde suçlu olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

"Yahya Ali Saip hakkındaki itirafını burada eylül ortalarında doğru ortaya atmıştır. Ali Saip bu ifadeyi nereden duymuştur? Yahyanın bu ifadesi tam bir ketûmiyetle muhafaza edilmiş ve kimseye sezdirilmemiştir. Ali Saibin bunu bilmesi için 2 ihtimal vardır. Ya emniyet dairesile hali temasa geçerek bunu öğrenmiştir. Yahud da Ankaraya gelmeden evvel Andirinde bulunan Üzeyir ve kardeşi ile temasa geçmiştir. Çünkü 3 teşrinievvel sabahı Ankaraya gelen Ali Saibin Yahyanın kendisi için "Ali Saip kuvvetli adamdır. İnsanı ipe verir, hem ipten alır" dediğini bilmesine imkân yoktur."[765]

Yukarıda bu söylediğim iki şıktan hangisini kabul edersek edelim Ali Saip masum bir adam değildir. Bundan başka Ali Saip Ankaraya geldikten sonra kendi hakkında emniyetin yaptığı tahkikatı öğrenmek için mütemadiyen çalışılmış tahrri memurlarına başvurmuştur."[766]

Bunlar hep kendi aleyhinde tefsire yol açacak şeylerdi. Ve çoğaldıkça Ali Saip benim olduğu kadar 17 milyonun nazarında da hakikî bir maznun şeklini almıştır. Binaennaleyh Ali Saibin üzerine henüz maznunluk gölgesi sirayet etmeden Atatürkün ve Şükrü Kayanın samimî bir lisanla yazmış oldukları telgrafta bir manayı masumiyet aranabilir mi? Ali Saip hâlâ kendisini Atatürk'ün masum zannettiği kanatındadır. Aldanıyorsun Ali Saip ..Şunu bil ve şuna iman et ki senin bugün bu kürsüden yalnız ben değil 17 milyon itham etmektedir. Zaten ne hacet ? Bunun sen de mahkeme huzurunda söylemiş ve "Beni 17 milyoyonun maznun addediyor. Masum olduğuma yalnız birisi kaildir: Atatürk! ..." demişti. [767]

Gizli celsede ifadesi alınan İzzet'in söylediklerinden de bahseden Savcı Baha Bey, İstasyon müdürü İzzet'in evinde geçen olaydan şöyle bahsetmiştir:

"Ali Saip!..17 milyonun mahkûm ettiği insanın adı farzı mahal olarak Atatürk dahi olsa kendisini kurtaramaz. Buna sen de bütün efkarı umumiyesi de iman etmiş olmalıdır. Gizli celsede İfadesi alına ajan İzzet istasyon müdürü İzzetin evinde yemin edildiğini istasyon müdürünün karısı ile ahbab olarak konuşan Nurinin karısından işittiğini söylemiş gene bugünkü hafi celsede dinlediğiniz 2 şahidin de bu ifadeyi tekrar etmişlerdir. İstasyon toplantısı Bu istasyon içtimainin Ali Saip için büyük bir kıymeti mevcuddur. Çünkü Yahya burada yaptığı yeminde bilhassa Ali Saibin isminin verilmeyeceğine dair yemin ettiklerini söylemiştir. Bu da Ali Saibi ittiham eden büyük ve canlı bir delildir. Şemseddine gelince bu işle alâkasını tetkik ederken Yahyanın isminin ortaya atması keyfiyetini ileri sürebiliriz. Yahyanın durup dururken Çokak nahiye müdürünün ismini ortaya atması mümkün müdür? Nahiye müdürü hakkında Çokak karakol kumandanı Hakkı onbaşının ifadeleri şayanı dikkattir."[768]

---

[765] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8.
[766] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8
[767] *Akşam*, 7 Şubat 1936, s. 8.
[768] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.

Ayrıca Savcı Baha Bey; Yahya'nın, Üzeyir'in ve Arif'in birbirlerinden habersiz olarak Ali Saip Ursavaş'ın ismini söylediklerini belirtmiştir.[769] Ayrıca Ali Fehime Ursavaş'ın, eşi Ali Saip Bey'in hapse girmesinden bir gün sonra Adana'ya gittiğini ifade etmiş ve bu durumun şüphe uyandırıcı olduğunu ifade etmiştir.[770]

Savcı Baha Bey, iddianamesinde Ali Saip Bey'e gelen dört mektuba da yer vermiştir. İlk mektubun 1931 yılında eski Irak Elçisi'nin eşi Nezihe Hanım tarafından Beyrut'tan gönderildiğini, ikinci mektubun ise 6 Temmuz 1931 tarihinde Basra'dan Ali Saip Bey'in akrabası olduğunu iddia eden biri tarafından gönderildiğini belirtmiştir. Savcı Baha Bey, Ali Saip Bey'in gönderilen son iki mektubun ise Halep'ten geldiğini ifade etmiştir. Savcı Baha Bey, iddianamesinde son iki mektup üzerinde durmuştur. Çünkü Ali Saip Bey, Halep'ten gelen bu iki mektubu orada yaşayan ve tesadüfen tanıdığı bir avukattan aldığını belirtmiştir. Ayrıca mektuplarda Halit Refiğin kitapalarının olduğunu açıklamıştır. Ancak Savcı Baha Bey, Ali Saip Bey'in bu açıklamasının pek inandırıcı olmadığını belirtmiştir. Savcı, Ali Saip Bey'in edebiyata ilgi duyan bir adam olmadığını ve bundan ötürü hiç tanımadığı bir adamdan kitap istemesinin olanaksız olduğunu söylemiştir.[771]

Savcı Baha Bey, iddianamesini sonuna doğru sekiz maddede toplamıştır. Yahya'nın Suriye'ye gittiğini, Ürdün'ün başkenti Amman'da Çerkez Ethem ile buluştuğunu, ondan suikast için talimat aldığını, istasyon memuru İzzet'in evinde Ali Saip Bey'in isminin dâhil olması ile birlikte yemin ettiklerini iddia etmiştir. Yahya'nın ifadelerinde Çerkez Cemiyeti'nin bütün özelliklerini en ince detayına kadar verdiğini; Üzeyir, Yahya'nın ifadesini teyit ettiğini, Arif'in ise Üzeyir'in ifadesini teyit ettiğini son olarak ta Ali Saip Bey'in bütün ifadelerde isminin geçtiğini belirtmiştir.[772]

Savcı iddianamesinde sanıkların Anayasanın 168. maddesine göre cezalandırılmasını talep etmiştir. 168. madde her kim 125. 128. 146. 147. 149 ve 156. maddelerde yazılı cürümleri işlemek için silahlı cemiyet ve çete teşkil eder veya böyle

[769] *Ulus*, 7 Şubat 1936, s. 10.
[770] *Ulus,* 7 Şubat 1936, s. 11.
[771] *Ulus,* 7 Şubat 1936, s. 12
[772] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.

bir cemiyette, çetede amirliği, komutanlığına veya hususî bir vazifeyi haiz olursa on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm olur şeklinde idi.[773]

8 Şubat cumartesi gününe ertelenen duruşma, saat 10. 00'da başlamıştır. Ali Saip Bey'in Avukatı Hamit Şevket, söz alarak müvekkilini savunmak için birçok sebebi olduğunu ve hangisinden başlayacağını çok düşündüğünü belirtmiştir. Ali Saip Bey'in Atatürk'ü nasıl tanıdığını, nasıl beraber çalıştıklarını ve soyadı kanunu çıktığı zaman Atatürk'ün mazideki kahramanlıklarına bakarak Ali Saip Bey'e Ursavaş adını verdiğini anlatmıştır. Hamit Şevket Bey, Savcı'nın iddianamesini de eleştirmiştir. Ortada bir eylemin olmadığını belirtmiş bütün iddianamenin Yahya'nın ifadesine dayandırıldığını iddia etmiştir. Yahya'nın Atatürk'ten başka üç dört tane devlet adamı ile birkaç milletvekilinin ismini verseydi onlar için de yüce divanlar mı kurulacaktı sorusunu Mahkeme Reisi Osman İltekin'e yöneltmiştir. Savcının kanıt olarak ortaya attığı şeylerin sadece iftiradan ibaret olduğunu da iddia etmiştir.[774]

Avukat Hamit Şevket, savunmasında konuyu Fehime Hanım'ın Adana'ya gitmesine getirmiştir. Fehime Hanım'ın Adana'ya gitmek için Savcı Baha Arıkan'dan, Adliye ve Dâhiliye Vekilliğinden izin aldığını belirtmiştir. Ayrıca Ali Saip Bey, tevkif edildiğinden hemen ertesi günü değil dört gün sonra Adana'ya gittiğini belirtmiştir. Fehime Hanım'ın Adana'ya gitme sebebinin kocasının işlerini halletmek olduğunu ifade eden avukat ayrıca Adana'ya gittiğinde yanında dört polis memurunun ona refakat ettiğini belirtmiş ve bu durumun delil sayılamayacağını ifade etmiştir.[775]

Avukat Hamit Şevket, Ali Saip Bey'in savunmasını bitirdikten sonra diğer müvekkili İdris'in savunmasına geçmiştir. Savunmasında onun yaşının ilerlemiş olduğunu ve böyle bir olayı düzenleyecek kapasitesinin olmadığını söylemiştir. Devamında ise olaylarla bir alakasının tespit edilemediğini belirterek müvekkili İdris'in beraatını talep etmiştir.[776]

---

[773] *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.
[774] *Akşam*, 9 Şubat 1936, s. 1-7.
[775] *Akşam*, 9 Şubat 1936, s. 7.
[776] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 7.

Savunma sırası Ali Saip Bey'e geldiğinde önceden hazırladığı notlara bakarak ifadesini vermiştir. Çok heyecanlı olduğu ve sesinin titrediği belirtilmiştir.[777]

Ali Saip Bey, ifadesinde ilk olarak masum ve günahsız olduğunu belirtmiş ve Savcı Baha Bey'in davayı Baha Arıkan- Ali Saip Ursavaş davasına dönüştürdüğünü söylemiştir. Savcı Baha Bey'in kendisini mahkemeye her zaman otomobil ile gönderirken bu defa kendisini kamyonet ile gönderdiğini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca Ali Saip Bey, Kürt olduğu iddiasını tekrar yalanlamış ve Türk olduğunu belirtmiştir. Kürt Haço'nun isyan ettiği zaman emrindeki yüzelli asker ile ona büyük zararlar verdiğini belirtmiştir. Kürt olduğu iddiasının emniyet raporlarına ve isyanını bastırdığı Kürt Haço'nun ifadelerine dayandırıldığını belirtmiştir. Ali Saip ayrıca Atatürk'ün Samsun'a çıktığı ilk andan itibaren yanında yer aldığını da ifade etmiştir. Hizmetlerinden ötürü Atatürk'ün ona Ursavaş soyadını verdiğini de belirtmiştir:

"Yüksek Reis! Ben tamamen masum ve bigünahım. Buna kani olduğum içindir kî dört aydan beri huzurunuzda hesap göreceğim bugünü bekliyorum. İddia makamının iddiası tamamen asılsızdır. İlk duruşma günü ifade ettiğim bir tahrif kelimesine muğber olan muddeiumumi bu davayı şahsî bir dava, bir Ali Saip – Baha Arıkan davası şekline koymuştur. Hatta beni muhakemeye her zaman otomobille gönderirken kamyon ile göndermek sureti ile hissiyatını izhar etmiştir. Bana kürt diyor. Ben kürt değilim, anam da babamda türktür. Benim kürtlüğümü emniyet raporlarına ve kürt Hoçnun ifadesine istinad ederek söyledi. Haço isyan ettiği zaman benim yanıma 150 asker verdiler. Bunu darmadağın ettim. Ocağını söndürdüm. Şimdi ona soruyorlar. İşte kumandanın Ali Saip hakkında ne dersin diyorlar. Oda Ali Saip kürttür diyor. Bende Mektubu var diyor. Rica ederim hizmet edenlerin akıbeti bu mudur? Atatürk ilk Samsuna çıktığı zaman eteğine yapışan adamın damarlarında bugüne kadar gezen kan, asıl Türk kanıdır. Ben, Haydaranlı aşiretinden imişim. Bu aşireti hiç tanımam. Bana Atatürk'ün, zan altına alınmadan evvel vermiş olduğu soyadı vesikasının fotoğrafını getiriyorum. Bana Ali Saip senin hizmetin çoktur. Sana hususî bir soyadı vereceğim dedi ve bunu verdi"[778]

Ali Saip Bey ifadesinin devamında gizili celsede dinlenen sanıkların kendisi hakkında bir şey söylemediğini belirtmiş, ayrıca onların ajan olmadıklarını da iddia etmiştir:

"Müddeiumumi gizli celsede dinlenen şahitlerin mühim olduğunu söylüyor. Onlar, gene sizlerin huzurunuzda dinlenmiş, hangisi aleyhimde söyledi? Bunlar gizli dinletmekten maksad nedir? Ajanlarının ortaya çıkmasını istemem, diyor. Bunlardan

---

[777] *Ulus*, 9 Şubat 1936, s. 6.

[778] *Akşam* 9 Şubat 1936, s. 7. *Son Posta*, 9 Şubat 1936, s.8; *Tan,* 9 Şubat 1936,s. 7. Savcı Baha Arıkan iddianamesinde Ali Saip Bey'in Kürt olduğunu belirtmiştir. *Akşam,* 7 Şubat 1936, s. 8.

hangisi ajandır. Son celsede dinlediğiniz Nuri ve karısına sorunuz. Ajan mı imişler Bu efkârı umumiyeyi bu dava aleyhine çevirmekten ibarettir."[779]

Ali Saip Bey ifadesinde Maraş'a gitmediğini belirtmiştir. Ayrıca Fransız Komutanı ile görüşmediğini ifade etmiş ve Atatürk'ün isteği üzerine Kozan'da kaldığını sözlerine eklemiştir:

"Müddeiumumi Maraştan bahsediyor. Ben Maraşe(Maraş'a) hiç gitmedim Fransız Kumandanile görüşmedim. Atatürkten aldığım emirle Kozanda kaldım. Bunları nereden çıkarıyor. Adanda ise çiftliğime gitmemişim işim yoktu gitmedim. Ben çocuklarımı yetiştirmek için yaşayan bi adamım".[780]

Birkaç dostu hariç kimsenin kendisi ile görüşmediğini belirterek kapsının önünden geçenlerin evine bomba atmak ve yakmak istediklerini söylediklerini belirtmiştir. Cumhuriyet otelinde kalması meselesine de açıklık getirerek bir kadın meselesi olduğunu ifade etmiştir:

"Birkaç dostum müstesna, hiç kimse gelip kampımı çalmadı. Bunlar aç kalsalardı Müddeiumumî bakacakmıydı? Kapımın önünden geçenler: " Buraya bomba atalım, yakalım, yıkalım" diyorlardı. Cumhuriyet otelinde niçin iki saat kaldığımı soruyor. Bir kadın meselesi herkesin başına gelebilir. "[781]

Ali Saip Bey konuşması sırasında bazı özel konulardan bahsetmek istediğini söylemiştir. Ancak mahkeme başkanı onu engellemiştir.[782]

Atatürk'e olan sevgisinden tekrar bahseden Ali Saip Bey Çerkez, Ethem ile hiçbir yakınlığının olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yaşının ilerlediğini ve dinleneceği bir yaşta Çerkez Ethem'e bağlandığını iddia edenlere hayret ettiğini ifade etmiştir:

"Ben ölsem de Atatürkün sevgisine muhtacım. Ona aşkım vardır. Söz verdim. Ölünceye kadar onun uğruna çalışacağım. Ben Binbaşı rütbesine kadar çıkmış emektar bir askerim. Tam istirahat edecek bir yaşta Çerkes Ethem gibi cinsi ve milliyeti belirsiz bir adama intisap ettiğini iddia edecek olana hayret ederim." [783]

---

[779] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 7.
[780] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 7.
[781] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 7. Mahkemede Ali Saip Bey hakkında okunan polis raporlarında Aziz adında şüpheli birisi ile Ankara'da Cumhuriyet otelinde iki saat tek başlarına görüştükleri yazılı idi. *Anadolu,* İkinci Kânun 1936, s. 1.
[782] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 7.
[783] *Akşam*, 9 Şubat 1936, s. 7-10.

Ölünceye kadar Atatürk'ün yanında olacağını belirten Ali Saip Bey, içinde olduğu durum için de kaderin bu olayların mukadderatında olduğunu ifade etmiştir.[784]

Bu süreçte çektiği acılardan bahseden Ali Saip Bey, hapishaneden çıktığı zaman, Atatürk'ün elini öptüğünde, Meclis'te hasretini çektiği arkadaşlarını ve çocuklarını gördüğünde bütün her şeyi unutacağını belirtmiştir:

> *"Gerçi çok elem, sıkıntı ve iztırap çektim. Fakat buradan çıktıktan, Atatürkün elini öptükten, mecliste hasretini çektiğim arkadaşlarımı dört aydır görmediğim çocuklarımı gördükten sonra her şeyi unutacağım. Hattâ müddeiumumiyi bile. Hepsi helâl, hoş olsun."*[785]

Edebiyat kitaplarına ilgisi olduğunu belirten Ali Saip Bey, Halit Refiğin kitaplarını kendisine Toros Ekspresinde tanıdığı Halepli bir avukatın gönderdiğini ifadesinde belirtmiştir:

> *"Refik Halidin kitaplarını okumaklığımı mucibi istiğrab görmüşler. Edebiyata kendisi meraklı almıyabilir. Kütüphaneme gitsin baksın, yarsından fazlası edebiyattır. O kitabı bana gönderen Halebli avukatı Toros eksperesinde tanıdım. Cumhuriyetin 10 uncu yıl münasebet ile buradaki akrabalarını görmeye gelmiş. Hatta "Refik Halid af olunacağınıda çok umduk"*[786]

Ali Saip Bey, eşi Fehime Hanım'ın savcı Baha Bey'in dediği gibi tevkif edildiğinden hemen bir gün sonra değil dört gün sonra Adana'ya gittiğini söylemiştir. Ayrıca Adana'ya gittiğinde iddia makamından izin aldığı ve yanında birkaç tahrir memurunun eşlik ettiğini belirtmiştir. Eşinin Adana'ya gitme sebebini de açıklamıştır. Fehime Hanım, ailenin ihtiyaçlarını karşılamak ve kendisi hapiste olduğu için pamuk ve zamanı gelmiş borçları ödemek için gittiğini belirtmiştir.[787]

Ali Saip Bey ifadesinden sonra Şemseddin, Yahya, Üzeyir ve Arif sırayla ifadelerini vererek masum olduklarını söylemiştir. Sanıkların müdafaaları bittikten sonra savcı Baha Bey söz isteyerek iki noktaya değinmiştir. Baha Bey sanıkların savunmalarının ağırlık merkezinin kendisi olduğunu ve onunla eğlenildiğini söylemiş

---

[784] "*Atatürk! Ben seninle ölünceye kadar beraberim. Fakat bugün bu hale düştüm. Ne yapalım mukaddermiş".Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 10.
[785] *Akşam,* 9 Şubat 1936, s. 10.
[786] *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1936, s. 9.
[787] *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1936, s. 9.

ve Ali Saip Bey'in bu dava "*Ali Saip- Baha Arıkan davasıdır*" sözlerine karşı çıkarak bunun bir rejim davası olduğunu tekrar belirtmiştir.[788]

Mahkeme heyeti ve iddia makamı sanıkların ifadelerini dinledikten sonra karar duruşmasını 15 Şubat saat 13.00' e ertelemiştir.[789]

Suikast duruşması, 15 Şubat saat 13.00'de başlamıştır. Avukat Hamit Şevket, İstanbul'da olduğundan dolayı Ali Saip Bey'in savunmasını Zühtü Velibeşe üstlenmiştir.[790] Mahkeme Heyeti, suçluların ilk tahkikatını yapan Sorgu Hâkimi Hikmet ve tevkif kararını veren Sulh Ceza Hâkimi Fethi Bey'in dinlenmesine karar vermiştir. Sorgu Hâkimi Hikmet Bey, ilk olarak Yahya'nın ifadesini aldığını ve onun bazı itiraflarda bulunduğunu ancak zabıtadaki itirafı ile istintaktaki ifadesi arasında farklılıklar olduğunu fark ettiğini bu durumu düzeltmek için defalarca Yahya ile görüştüğünü belirtmiştir. Suriye'den Türkiye'ye gelen bir adamın olduğu bilgisi üzerine Yahya'nın ilgisinin olup olmadığını öğrenmek için onun ifadesini aldığını belirtmiştir. Ancak Yahya ile aralarında gerçekleşen son görüşmede önceden verdiği bütün ifadelerinde işkence gördüğünden dolayı yalan ifade verdiğini söylediğini belirtmiştir. Üzeyir'in de hazırlık tahkikatı esnasında verdiği ifadeyi değiştirdiğini belirtmiştir. Üzeyir'e ifadesini değiştirme sebebi sorulduğunda ise kardeşi Arif'in feryadını duyduğunun ve kendisinin yanına getirerek *" işte kardeşin söylüyor, sende söyle"* sözleri ile manevi baskı altında bırakıldığından dolayı söylediğini belirtmiştir. Arif'in ise sorgu sırasında hasta olduğunu belirtmiştir.[791]

Mahkemede ifade veren Sulh Ceza Hâkimi Fethi Bey Üzeyir ve Arif'in ifade sırasında kendilerine işkence yapıldığını söylemediklerini şayet bu durumu bildirselerdi gerekli muameleyi yapacağını söylemiştir. Mahkeme başkanı Osman Bey sorgu sırasında Emniyet Müdürü ile Şube Müdürü yanında mıydı? Sorusuna Fethi Bey sanıkların ifadelerinin alındığı sırada Ankara Emniyet Müdürü Sadri Bey ile ismini hatırlamadığı I. Şube Müdürünün yanında olduğunu belirtmiştir.[792]

---

[788] *Akşam*, 9 Şubat 1936, s. 10.
[789] *Akşam*, 9 Şubat 1936, s. 1-10.
[790] *Akşam*,16 Şubat 1936, s. 10.
[791] *Akşam*, 16 Şubat 1936, s. 10.
[792] *Akşam*, 16 Şubat 1936, s. 10.

Mahkeme Heyeti sanıklara Sulh Hâkim Fethi Bey'in iddialarını sormuş, Yahya, Fethi Bey'in Hâkim olduğunu bilmediği söylemiştir. Üzeyir ise işkence gördüğünden dolayı korktuğunu ve bu durumu Fethi Bey'e söyleyemediğini belirtmiştir. Arif komiser Osman'ın onu tehdit ettiğini ondan dolayı emniyetteki ifadesini tekrar ettiğini ifade etmiştir.[793]

Şahitlerin dinlenmesinden sonra savcı Baha Bey Ankara valisi Nevzat Tandoğan, Ankara Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer (1890-1978) ve Dâhiliye Vekâleti Müsteşarı Vehbi Demiral dinlenmesini talep etmiştir. Ali Saip Bey'in avukatı Zühtü Bey'in itirazlarına rağmen Mahkeme Heyeti iddia makamının talebini kabul ederek yeni şahitlerin dinlenmesi için mahkemeyi17 Şubat Pazartesi saat 10. 00 'a ertelemiştir.[794]

17 Şubat saat 10.00' da başlayan mahkeme 12 saat sürmüştür. Mahkeme de Dâhiliye Müsteşarı Vehbi Demiral, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ve Ankara Emniyet müdürü Şükrü Sökmensüer'i dinlemiştir.[795]

Dâhiliye Vekili Müsteşarı Vehbi Demiral, Yahya'nın işkence görmüş bir adama benzemediğini, itiraflarında gayet samimi olduğunu ve Ali Saip Bey'in ismini söyleyince çok şaşırdığını söylemiştir.[796]

Yahya, Müsteşar Vehbi Bey'in söyledikleri karşısında kendini savunarak işkence gördüğünü söylemeye çalışmıştır ancak Vehbi Bey'in "*dayağı kapat"* dediğini ve onun bu davranışından sonra ifadesine devam ettiğini söylemiştir. Üzeyir ise İdris ile birlikte o gece gittikleri yerin neresi olduğunu bilmediğini Vehbi Bey'in üç kişi ile birlikte yanlarına geldiğini ve kendilerine çay ikram ettiğini belirtmiştir.[797]

Vehbi Demirel'den sonra Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ifade vermiştir. Nevzat Bey, Yahya'nın maddî ve manevi hiçbir tesir altında kalmadan olayları itiraf ettiğini, samimiyetine itimat ettiğini belirtmiştir. Nevzat Bey'in ifadesinden sonra

---

[793] *Akşam*, 16 Şubat 1936, s. 10; *Cumhuriyet*, 16 Şubat, s. 10.
[794] *Cumhuriyet*, 16 Şubat, s. 10. *Akşam,* 16 Şubat 1936, s. 10.
[795] *Akşam,* 18 Şubat 1936, s. 1.
[796] *Tan*, 16 Şubat 1936, s. 3.
[797] *Akşam*, 18 Şubat 1936, s. 7.

Üzeyir, Yahya ve Akif ifadelerini verdikleri gece Vali Tandoğan'ı ilk defa orada gördüklerini ve eski ifadelerini tekrar ettiklerini belirtmişlerdir.[798]

Vali Nevzat Tandoğan'ın ifadesinden sonra Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, mahkeme heyetinin sorularını yanıtlamıştır. Şükrü Bey, Yahya'nın ifade verirken hiçbir şekilde baskı görmediğinden dolayı bu sonuca vardığını belirtmiştir. Mahkeme Reisi Osman Bey, Ali Saip Bey hakkındaki düşüncelerini sorduğunda onun hakkında şahsi bir fikir beyan edemeyeceğini ifade etmiştir.[799]

Avukat Hamit Şevket, Şükrü Bey'e Ali Saip Bey'i suçlamak için maddi ve manevi delillerin ne olduğunu sormuştur. Bu soru karşısında Şükrü Bey, manevi delilden bir şey anlamadığını ancak maddi delil olarak da Atatürk'e suikastın gerçekleşmesi mi? gerekiyordu diyerek tepkisini göstermiştir. Ayrıca manevi delil olarak sanıkların hiçbir baskı görmeden verdikleri ifadelerin yeterli olduğunu söylemiştir.[800]

Mahkeme Reisi Osman İltekin, sanıklara Şükrü Bey'in söylediklerine itiraz eden var mı? diye sorduğunda Yahya, Üzeyir, Arif ve Şaban masum olduklarını söylemiştir. Ali Saip Bey ise konuşmamıştır.[801]

Mahkeme Heyeti, duruşmaya verdikleri kısa bir aradan sonra kararını açıklamıştır. Duruşma arası bittikten sonra mahkeme salonuna gelen Ali Saip Bey'in yorgun göründüğü gazeteler yazmıştır. 30 sayfa tutan kararnamede mahkûmlar hakkında iddia edilen suçlar ile ilgili gösterilen delillerin mantıklı olmadığına ve iddianamede mevcut bulunan 168. teşkil ettiği suçları içermediği belirtilerek sanıkların beraatına karar verilmiştir.[802] Sanıkların berat etmesine karşı çıkan Savcı Baha Bey, mahkeme kararını temyize götüreceğini söylemiştir. [803]

---

[798] *Akşam*, 18 Şubat 1936, s. 7.
[799] *Akşam*, 18 Şubat 1936, s. 7.
[800] *Akşam*, 18 Şubat 1936, s. 7.
[801] *Akşam*, 18 Şubat 1936, s. 7
[802] *Akşam*,18 Şubat 1936, s. 7; *Ulus*, 18 Şubat 1936, s.6. Mahkeme Reisi Osman Talat İltekin suikast sanıkları için verdiği beraat kararı sebebi ile tepki çektiği ve çevresindeki insanların ondan selamı sabahı çektiği iddia edilmiştir. Ancak Osman Bey daha sonraki süreçte Yargıtay üyeliğine seçilmiştir. Osman Bey'in verdiği bu karar karşısında Avukat Mehmet Sebük; Atatürk'e karşı yapılacağı ileri sürülen suikast davasında sanıkların masum olduklarına inanarak beraat kararı vermesini adalet alanında büyük bir çığır açtığını ifade etmiştir. Birkan Demirbilek, *TBMM'nin IX. Dönem (1950-1954) Ankara Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*, 78.
[803] *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1936, s. 7.

5.5. Dolmabahçe Soruşturması

Mustafa Kemal Atatürk, davaya hiçbir şekilde müdahale etmemiş ancak davayı yakından takip etmiştir. Mahkeme oturumları bittikten sonra Savcı Baha Arıkan'ı devrin Adalet Vekili Şükrü Saraçoğlu ile birlikte yanına çağırarak mahkemede gelişen olayları savcı Baha Bey'den dinlemiştir. Savcı Baha Bey'e Atatürk, mahkeme süreci hakkında hiçbir zaman emir vermemiştir. Savcı Baha Bey'den mesleki ve görevi neyi emrediyorsa onu yapmasını istemiştir.[804]

Mustafa Kemal Atatürk, mahkemenin verdiği beraat kararını gayet doğal karşılamıştır.[805] Mustafa Kemal Atatürk, mahkemenin sanıklar için verdiği karara hiçbir şekilde müdahale etmemiştir. Mahkemenin sonucu ile ilgili sadece *" böyle bir dava çocuk savcının eline bırakılır mıydı*" sözleri ile tepkisini belirtmiştir.[806] Ancak kendisine yakın olan bir ismin böyle bir olaya karışması onu rahatsız emiştir. Ali Saip Ursavaş'ın ve diğer sanıkların suikast davasından beraat etmesi üzerine Atatürk, aklına takılan sanıkların neden ilk ifadelerini değiştirdikleri vb. sorulara cevap bulmak için uzun bir soru listesi hazırlatarak hükümete göndermiştir. Ancak Şükrü Kaya, ülke dışında olduğundan dolayı ona vekâlet eden İktisat Vekili Celal Bayar, Atatürk'ün soru listesini Şükrü Sökmensüer ve Baha Arıkan'a vermiştir. Bu durum üzerine ikili Atatürk'ün sorularına cevap vermek için İstanbul'a yanına gitmişlerdir.[807]

20 Şubat 1936 günü Başbakan İsmet İnönü ile Adalet Vekili Şükrü Saraçoğlu da soruşturma için İstanbul'a gitmiştir. Atatürk ile görüşmeden önce Hasan Rıza Soyak ile görüşen İnönü, "*Atatürk mahkeme kararına müteessir oldu mu*?" sorusuna Hasan Rıza Bey, Atatürk'ün hâkimlerin karar verirken özgür olmaları prensibine sahip olmaları gerektiği konusunda çok hassas olduğunu belirtmiştir. Devamında bu soruşturmanın yapılma sebebinin Ali Saip Ursavaş'a karşı takınacak tavrı belirlemek olduğunu ifade etmiştir.[808]

Ali Saip Ursavaş'ı soruşturmak için Dolmabahçe Saray'ında bir heyet kurulmuştur.[809] Heyette Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Adliye Vekili Şükrü

---

[804] Kemal Arıburnu, *Atatürk ve Çevresindekiler*, (Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1988), 21-22.
[805] Kuzu, *Atatürk'e Yapılan Suikastlar*, 191
[806] Bayur, "*Atatürk'ten Anılar",* 951.
[807] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar* I: 399.
[808] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 399.
[809] Kuzu, *Atatürk'e Yapılan Suikastlar*, 192.

Saraçoğlu, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Sökmensüer, Hasan Rıza Soyak ve Baha Arıkan'ın vardı. Şükrü Sökmensüer'in okumaya başladığı evrak, Ali Saip Bey'in ailesine ve ortağına yazdığı şüpheli telgraflardan bahsediyordu.[810] Atatürk bu telgrafların aslını görmek istemiştir. Bunun üzerine Hasan Rıza Bey Ulaştırma Vekili Ali Çetinkaya ile irtibata geçerek Ali Saip Bey'in telgraf görüşmelerinin aslını telefon ile kendisine iletmesi için ilgili makamlarla irtibata geçilmesini istemiştir. Telgrafların incelenmesi sabaha kadar sürmüştür. Atatürk'ün soruşturma bittikten sonra edindiği netice; İngiliz Elçisi'nin suikast ile ilgili verdiği bilgilerin doğru olduğu kanaatine varmıştır. Ancak Ali Saip Ursavaş'ın bu suikast ile ilgili bir alakası olmadığına fakat bütün güney bölgesinde yaygın bir şekilde söylendiği gibi kaçakçılar ile irtibatta olduğundan ve onları çiftliğinde bulundurduğundan dolayı Çerkez Ethem, Yahya ve arkadaşlarını cesaretlendirmek için Ali Saip Ursavaş'ın işin içinde olduğunu söylediğini belirtmiştir.[811] Ancak bu konu ile ilgili farklı iddialar mevcuttur. Bu iddialarda Atatürk'ün Ali Saip Bey'in suikast ile bir alakasının olduğuna inandığı belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili iddialardan biri Hikmet Bayur'undur. İddialara göre Ali Saip Bey'in ismi Atatürk'e suikast hadisesine karıştıktan sonra Atatürk ile görüşmüştür. Bu görüşmede Atatürk'ün geniş haritalar üzerinde bölgeyi incelediğini ve Ali Saip Bey'i sorguya çektiğini belirtmiştir. Ali Saip Bey' sorgusunda bütün iddiaları reddetmiş ve gelen gidenlerin ticaret amaçlı olduğunu ve kaçakçılıkla alakasının olmadığını ifade etmiştir. Ancak Ali Saip Bey'in verdiği cevaplar Atatürk'ü tatmin etmemiş ve onu suikast ile ilişkilendirmiştir. Çünkü Ali Saip Bey, kaçakçılar ile ilişkisi olsaydı özür dileyip af isterdi. Ancak onun bütün iddiaları reddetmesinin bütün kuşkuları pekiştirdiğini belirtmiştir.[812] Kazım Özalp de hatıratında bu olaya yer vermiştir. İddialara göre Kazım Özalp, Çankaya Köşkü'ne gittiği bir gün Atatürk'ün suikast davası ile ilgili ifadeleri ve yeni bilgileri incelediğini görmüştür. İncelenen belgelerde suikast teşebbüsünün gerçek olabileceği anlaşılmıştır. Bu durum karşısında Kazım Bey, Atatürk'e Ali Saip Bey'in milletvekili ve çiftlik sahibi olduğunu; ona her zaman iyi davrandığını belirterek neden böyle bir şeye teşebbüs ettiğini sormuştur. Atatürk ise tertipçilerin hazırlık için Ali Saip Bey'in çiftliğini seçtiğinin kesin

[810] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 399- 400.
[811] Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 400.
[812] Bayur, *"Atatürk'ten Anılar"*, 951

olduğunu belirtmiştir. Onun böyle bir durumdan haberdar olamamasının imkanız olduğunu belirtmiştir. Ali Saip Bey'in böyle bir teşebbüsde bulunmasının sebebi olarak da Cumhuriyet'in ilanından sonra ümit ettiği gibi bir mevki almadığından dolayı kendisine hem kırgın hem de düşman olduğunu ifade etmiştir.[813]

Hasan Rıza Soyak, hatıratında Atatürk'ün kaçakçılar ile münasebetinin olduğunu anlaması üzerine ona karşı tavrının değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca sonraki süreçlerde Ali Saip Bey'in kendi vasıtası ile defalarca Atatürk'le görüşmek istediğini ancak hepsini reddettiğini belirterek bir daha ikilinin görüşmediğini hatıratında yazmıştır.[814]Ancak Atatürk'ün Ali Saip Bey ile suikast davasından sonra tekrar Çankaya Köşkünde görüştüğüne dair iddialar mevcuttur.[815]

[813] Özalp vd., *Atatürkten Anılar*, 58.
[814] Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I: 400.
[815] Özalp vd., *Atatürk'ten Anılar*, 58.

6.3. Ali Saip Ursavaş'ın Vefatı

V. Dönem milletvekilliği sırasında 27 Eylül 1939'da kalp krizi geçiren Ali Saip Bey vefat etmiştir.[816] Ali Saip Bey vefat ettiğinde Çukurova'da bayram havası olduğu iddia edilmiştir.[817] Ali Saip Bey'in vefatı sebebiyle Meclis'te başvekâlet tarafından tezkere okutulmuş ve iki dakika saygı duruşunda bulunulmuştur.[818] Ayrıca onun yerine Razi Soyer Urfa milletvekili seçilmiştir.[819] Ali Saip Bey'in vefatından sonra Meclis tarafından ailesine maaş bağlanmıştır.[820]

Fehime Hanım'la evli olan Ali Saip Bey'in bu evliliğinden iki oğlan iki kız olmak üzere dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Daha sonra 25 Kasım 1921'de büyük kızı Perihan, 9 Mart 1925'te diğer kızı İstiklal ve 4 Temmuz 1928'de ise en küçük oğlu Bozkurt dünyaya gelmiştir. Büyük oğlu Timur, İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olmuştur.[821] Eşi Fehime Ursavaş'a devletten dulluk maaşı bağlanmıştır. Fehime Hanım ise 1963'te vefat etmiştir.[822]

Günümüzde ismi Şanlıurfa'da bir ortaöğretim kurumuna ve askeri kışlaya[823] verilmiştir. Ancak Urfa yerel basını Ali Saip Bey'in isminin okuldan kaldırılmasını talep ediyor.[824]

---

[816] *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1939, 3. *Türk Sözü*, 27 Eylül 1939, s. 1-2. Ali Saip Ursavaş'ın vefat haberinin yer aldığı gazete haberi için ayrıca bkz.: Ek-32.
32. *Yenigün*, 28 Eylül, 1939, s. 1.
[817] Poyraz, "Eşref Edip, Ali Saip ve Yaşar Kemal" 30-31.
[818] *Cumhuriyet*, 3 Birinci Teşrin (Ekim) 1939, s. 3.
[819] BCA, Fon Kodu:30-10-0-0 Yer no:10-57-19.
[820] *Cumhuriyet*, 25 İkinci Teşrin (Kasım) 1939, s. 3.
[821] Ursavaş, *Kilikya Dramı Ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi*, 7. Ancak bazı kaynaklarda küçük oğlunu isminin Demir ve mesleğinin Ziraat mühendisi olduğu bilgisi vardır. *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948, s. 2; İlk çocuğu Timur 15 Ocak 1920 'de babası Urfa'da Fransızlara karşı mücadele ettiği zaman dünyaya gelmiştir. Ali Saip, *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi*, 77.
[822] *Cumhuriyet*, 6 Mart 1963, s. 3.
[823] Ali Saip Ursavaş'ın ismini verildiği Askeri Kışlanın resmi için bkz.: Ek-3
[824] https://gapgundemi.com/haber-ali_saip_ursavas_ismi_kaldirilsin-11200.html (17/05/2021) Okulun resmi için bkz.: Ek-4.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir yere sahip olan Ali Saip Bey, (Ursavaş) Urfa Milli Mücadelesinin öne çıkan şahsiyetlerinden biri olmuştur. Asker kökenli bir aileden gelmiş ve kendisi de asker olmayı tercih ederek 1905 yılında Harbiye Mektebi'ne girmiştir. Osmanlı Devleti'nde günümüzde Suriye sınırları içinde kalan bölgelerde görev yapmıştır. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katılmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile terhis edilen askerler arasında Ali Saip Bey de bulunmakla birlikte yine işgal döneminde Kadirli Jandarma Tabur Komutanlığı'na ve ardından Kozan Jandarma Tabur Komutanlığı'na tayin edilmiştir. Onun bu dönemdeki görevleri pek çok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Görevde bulunduğu sırada Kozan'da Fransızlar adına çalıştığı ve Müslüman halka kötü davrandığı gibi çeşitli iddialar kaynaklarda yer almaktadır. Buradaki görevi esnasında onun Tufan Bey (General Osman Nuri Tufan) vasıtasıyla Kuva-yı Milliye saflarına geçtiği bilinmektedir.

Ali Saip Bey'in Kuva-yı Milliye ile irtibata geçtiğinin duyulması üzerine Fransızlar, onu Kozan ve çevresinden uzaklaştırma kararı almış ve Fransız Askeri Mutasarrıfı Tayyarda, ondan Antep, Urfa ve Maraş şehirlerinden birini görev yeri olarak seçmesini istemiştir. Ali Saip Bey, bu durumu Heyet-i Temsiliye'ye bildirdiğinde tercihin kendisine bırakılması üzerine Urfa'yı seçmiş ve Aralık 1919'da Urfa Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanmıştır.

Ali Saip Bey, Urfa'ya geldiğinde ilk icraatı yöre halkıyla görüşmek ve onlara Urfa'da Fransızlara karşı başlatılacak olan direnişi dolayısıyla kendisinin şehre tayin edildiğini anlatmak olmuştur. Bununla birlikte şehir halkı, Ali Saip Bey Urfa'ya gelmeden önce de işgallere karşı organize olmaya başlamıştır. Örneğin Mutasarrıf Nusret Bey döneminde milis alayları; ayrıca Ali Saip Bey'in selefi Binbaşı Ali Rıza Bey döneminde Güllü Osman'ın evinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Fakat Ali Saip Bey, yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla, Urfa'daki direnişin kendinden önce başlamış olduğunu kabul etmemiş ve direnişi kendisinin başlattığını iddia etmiştir. Bu durum böyle olmamakla birlikte Ali Saip Bey'in Milli Mücadele

dönemine Urfa'da önemli icraatları olmuştur. Aşiretler ile görüşerek onların Urfa direnişine katılmalarını sağlamak buna örnek teşkil etmektedir.

Ali Saip Bey, Urfa'da Kuva-yı Milliye Komutanlığı görevini "Namık" takma adıyla yürütmüştür. Heyet-i Temsiliye de dâhil olmak üzere bütün görüşmelerini bu takma adla yapmıştır. Ne var ki, Urfa'da görevli olduğu dönemde de Ali Saip Bey hakkındaki çeşitli ve olumsuz iddialar ortaya atılmaya devam etmiştir. Urfa direnişinde yanlış kararlar verdiği ve aslında Kuva-yı Milliye'nin liderinin Belediye Reisi Hacı Mustafa olduğu bu iddialar arasındadır. Ayrıca Fransızlara karşı gerçekleştirilen direnişi iyi yönetmediği gerekçe gösterilerek Siverek'te bulunan II. Fırka Komutanı Yarbay Akif Bey'e şikâyet edilmiştir. Dahası *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi* adlı hatıratında Ali Saip Bey'in bazı önemli olaylara yalnızca kendinin emir komuta ettiğini yazması ve silah arkadaşlarının katkılarından pek bahsetmemesi yine çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Bazı yazarlar, ilgili olayların Ali Saip Bey'in emir-komutasında değil Urfa halkının katkılarıyla gerçekleştiğini yazmaktadırlar. Urfa Milli Mücadelesinin başarıyla sonuçlanması ve 11 Nisan 1920'de Urfa'nın kurtuluşu Ali Saip Bey'i "kahraman" sıfatına ulaştırmıştır. O dönemde Urfa Milli Mücadelesinin başkahramanı olduğu konusunda çoğunluk hemfikirdir. 1920-1923 yılları arasında Urfa milletvekilliği yapmış olması ve daha sonra bu görevi yine 1927-1931, 1931-1935, 1935-1939 devrelerinde de yürütmesi onun Urfa'daki otorite ve önemini arttırmıştır. Ne var ki, litetatürde 1945 sonrası yapılan yayınlarda aslında asıl kahramanın Ali Saip Bey olmadığı iddia edilmiştir.

Beş dönem aralıksız milletvekilliği yapan Ali Saip Bey hakkında milletvekillikleri döneminde de çeşitli eleştiriler devam etmiştir. Artık onu eleştirenler arasında yalnızca Kozan ve Urfa halkı değil Mustafa Kemal'e yakın olan Hasan Rıza Soyak, Kazım Özalp ve Ali Fuat Cebesoy gibi isimler de vardır. Bu kez iddialar Ali Saip Bey'in yolsuzluk yaptığı, kaçakçıları kendi menfaati için himaye ettiği, milletvekilliği yaptığı bölgelerde halka kötü davrandığı ve tarım arazilerini yasal olmayan yollarla kendi üzerine aldığı şeklindedir. Ayrıca Halit Paşa'nın Meclis'te öldürülmesi ve *Vakit* gazetesi muhabiri Hüseyin Necati'nin Meclis'te darp edilmesi skandallarına da Ali Saip Bey'in ismi karışmıştır. Onun milletvekilliği döneminde gazetecilerle yıldızı bir türlü barışmamış ve onları Meclis kürsüsünde eleştirerek ağır ithamlarda bulunmuştur. Bu durum da Ali Saip Bey'i dönemin basınında ve hatta

gazetecilerin hatıratlarında "istenmeyen adam" durumuna taşımıştır. Ancak tüm bu olumsuz eleştirilere rağmen Ali Saip Bey, Meclis kürsüsünde halkın sıkıntıları ve devlet meseleleri ile ilgilenmiş ve çeşitli konular ile ilgili fikrini beyan etmiştir.

Ali Saip Bey, İstiklal Mahkemeleri'nde de görev yapmış olmakla birlikte onun Şark İstiklal Mahkemesi'nde görev yaptığı dönem tartışmalıdır. Bu tartışmanın nedeni ise Ali Saip Bey'in Şeyh Sait'e telkin yaparak gazetecilerin yargılanmasını sağladığı iddiasıdır. Ayrıca kendisine verilen yetkiyi kötüye kullandığı ve kin beslediği insanları yargıladığı da ifade edilmiştir. Hakkındaki önemli iddialardan biri de rüşvet aldığı üzerinedir. Bununla birlikte bu durumlar yasal bir sürece yansımamış dolayısıyla herhangi bir hükme de bağlanmamıştır.

Ali Saip Bey'in hayatında en çok tartışılan olaylardan biri V. Dönem milletvekilliği sırasında Atatürk'e suikast yapacakları iddia edilen gruba isminin karışmış olmasıdır. Çeşitli hatıratlardan anlaşıldığı kadarıyla Atatürk de onun bu suikast girişiminde olduğuna inanmıştır. Bu iddia üzerine Ali Saip Bey'in dokunulmazlığı kaldırılarak yargılanmış fakat dava sonucunda beraat etmiştir.

Ali Saip Bey'in ismi ya da namı yalnızca tarih kitaplarında değil edebiyat alanında da kendini göstermiştir. Yaşar Kemal'in kaleminden çıkan ve Türk edebiyatının mihenk taşlarından olan *İnce Memet*'teki kötü karakterlerden biri olan çiftlik sahibi milletvekili Arif Saim Bey'in aslında Ali Saip Bey olduğu iddia edilmiştir. Yaşar Kemal'in Ali Saip Bey'i yakınen tanıyor olması da bu iddiada destekleyici bir unsur olarak yer almıştır.

Ali Saip Ursavaş, 1939 yılında hayatını kaybetmiş ve Adana'ya defnedilmiştir. Gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapmış olduğu komutanlık, milletvekilliği, İstiklal Mahkemesi Başkanlığı ve üyeliği gibi görevleri esnasında onun hakkında çoğunlukla çeşitli eleştiriler ve iddialar söz konusu olmuştur. Ali Saip Bey'i asıl tanınır kılan şey Urfa Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleridir. Yine de bu mücadelenin asıl kahramanının o olmadığı, Urfa'da kurtuluşun halk eliyle sağlandığına dair pek çok karşıt fikir ve yayın ortaya konmuştur. Bununla birlikte Ali Saip Bey'in Urfa'nın kurtuluş mücadelesine çeşitli katkıları olmuştur. Hatta sonraları Urfa'da bir kışlaya ve bir liseye onun ismi verilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Açanal, Hasan. *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*. 1.bs. Ankara: ŞURKAV Yayınları, 2001.

Akalın, Müslüm. *Milli Mücadele'de Urfa Anılar ve Belgeler*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Akalın. Müslüm vd., *Urfa Milli Mücadele Albümü.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal, 2012.

Akyol Taha. *Atatürk'ün İhtilal Hukuku.* İstanbul: Doğan kitap, 2012.

Akyürekli, Mahmut. *Şark İstiklâl Mahkemesi 1925-1927* 2.bs. İstanbul: Tarih Kulübü Yayınları, 2016.

Ali Rıza. *Afhada Yadigâr Urfa Mücahedesi* çev. Müslüm Akalın. Ankara: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları No: 10, 1995.

Ali Saip. *Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri.* Ankara: İhsan Matbaası, 1341.

Arıburnu, Kemal. *Atatürk ve Çevresindekiler*. Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1988

Avras, İbrahim *Tarihi Hakikatler*. İstanbul: HTS Yayıncılık, 2010.

Aybars, Ergün. *İstiklal Mahkemeleri.* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2018.

Ayışığı, Metin. *Kurtuluş Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*. Ankara: TTK, 2004.

B.M.M Kitaplığı, Ankara: Himaye-i Etfal Cem'iyyeti, 1336.

Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar Lozan'dan Cumhuriyete.* 2 C. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu İstanbul: Temel Yayınları,2002.

Cemal, Behçet. *Şeyh Sait İsyanı*. İstanbul: Sel Yayınları, 1955.

Conker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935.* II C. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No: 12, 1996.

Coşkun, Osman. *İkinci Ergenekon*. 2.bs. İstanbul: Gita Yayınları, 2008.

Çamurdan, Ahmet Cevdet. *İbret Levhası ve Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı.* Ankara: Fersa Matbaası, 1978.

Çamurdan, Ahmet Cevdet. *Kozan'ı Tanıyalım.* Ankara: Önder Matbaası, 1973.

Çamurdan, Ahmet Cevdet. *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları.* [y.y.], [t.y.].

Çelik, İsmail. *Milli Mücadele'de Güney Cephesi. 5. bs*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Çelik. Kemal. *Milli Mücadelede Adana Havalisi 1918-1922*. Ankara: TTK, 1999.

Çiftlikçi, Ramazan. *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları,1997.

Çoker, Fahir. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamento Tarihi I. Dönem 1919- 1923* III C. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 6, 1995.

Çoker, Fahri *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*. 1 C. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 1994.

Demirel Meral. *Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Doğan, Avni. *Kuruluş Kurtuluş ve Sonrası*. İstanbul: Dünya Yayınları,1964.

Eşref Edip *İstiklal Mahkemelerinden Sebilürreşat Romanı,* haz. Fahrettin Gün Ankara: Beyan Yayınları, 2002.

Fırat, Kerim. *Urfa Kahramanları.* Gaziantep: C.H.P Basımevi, 1944.

Fırat, Kerim. *Urfa Tarihinden Yapraklar*. Gaziantep: CHP Partisi Basımevi, 1940.

Gazi M. Kemal. *Nutuk.* Ankara: Kaynak Yayınları, 2015.

Goloğlu, Mahmut. *Türkiye Cumhuriyet Tarihi 1924- 1930 Devrimler ve Tepkiler*. I C. 1.bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Gün, Fahrettin. *İstiklâl Mahkemeleri'nde Gazetecilerin Davaları*. Ankara: Beyan Yayınları, 2020.

Güneş, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi TBMM –V. Dönem (1935-1939).* I. C. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, t.y.

Güneş, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem*. II C. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 26. t.y.

Hacıkamiloğlu, M. Cemil. *Şanlı Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP Projesi.* 2.bs. İstanbul: Fatih Gençlik Matbaa İşletmesi, t.y.

Holmes, Mary Caroline. *Urfa'da Ermeni Yetimhanesi 1919-2921*, çev. Vedii İlmen. İstanbul: Yaba Yayınları, 2008.

Kalafat, Yaşar. *Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait.* 2.bs. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003.

Kandemir. *Cumhuriyet Döneminde Siyasi Cinayetler*. İstanbul: Ekincil Tarih Yayınlar: 4, 1955.

Kâzım Özalp vd.. *Atatürk'ten Anılar.* 3. bs. y.y: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.

Kısakürek, Necip Fazıl. *Son Devrin Din Mazlumları*. 36 bs. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2018.

Kuzu Ali. *Atatürk'e Yapılan Suikastlar.* İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2016.

Kültür ve İnançlar Diyarı Şanlı Urfa. Urfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, t.y.

Kütük. Abdurrahman. *Kahramanların Dilinde Milli Mücadele'de Kozan*. Adana: Seyhan Matbaası, 2010.

Naci, Fethi. *Yaşar Kemal'in Romancılığı*. İstanbul: Adam Yayınları, 1998.

Onar, Mustafa. *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları.* 1 C. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Onar, Mustafa. *Haçin Dosyası*. Adana: Önder Matbaası, 1984.

Onar, Mustafa. *Kurtuluştan Kuruluşuna, Bağlantıları ile Saimbeyli.* Adana: Ekin Yayıncılık, 1984.

Öğütçü, Işık. *Orhan Kemal'in Babası Abdülkadir Kemali Bey'in Anıları*. 3.bs. İstanbul: Everest Yayınları, 2017.

Örgeevren, Ahmet Süreyya. *Şeyh Sait İsyanı ve İstiklal Mahkemeleri*. 2.bs. İstanbul: Temel Yayınları, 2007.

Özakman, Turgut. *Şu Çılgın Türkler.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.

Öztürk, Kazım *Türk Parlamento TBMM - II. Dönem 1923-1927*. III C. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3, 1995.

Öztürk, Kazım. *Türkiye Parlamento Tarihi TBMM – III. Dönem 1927- 1931*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No: 10, 1995.

Polat, İbrahim. *Şanlı Kurtuluş ve Arap Reşo*. İskenderun: Color Ofset Matbaacılık, 2016.

Poyraz, Mehmet. *Yaşar Kemal*. 1 bs. Adana: Karahan Kitapevi, 2015.

Rıza Nur. *Cumhuriyet Devrimi ve Perde Arkası (1923-1933)*, 1.bs. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2007.

Sabis, Ali İhsan. *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi.* 4 C. İstanbul: Nehir Yayınları: 63, 1991.

Saklıyan, Meral. *Yaşar Kemal Çukurova'dan Dünya'ya*. İstanbul: Gerekli Kitaplar, 2019.

Saral, Hulki. *Vatan Nasıl Kurtarıldı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.

Soyak, Hasan Rıza *Atatürk'ten Hatıralar* I C. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., 1973.

Sözeri. M. Akif. "Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat" *M. Akif Sözeri' in Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,* haz. Müslüm Akalın, Ankara: ŞURKAV Yayınları, 2017.

Şark İstiklal Mahkemesi Karar ve Mahkemesi(Kararlar ve Zabıtlar) 6/2 C. Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

TBMM, *Şark İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları*) 6/1 C. Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No: 1, 2016.

TBMM. *TBMM Albümü* 1920-1950. C 1. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010.

Toker, Metin. *Şeyh Sait ve İsyanı.* İstanbul: Ka Kitap, 2015.

Tufan, Osman. *Osman Tufan Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Hatıraları*. İstanbul: Arma Yayınları, 1998.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*. 1 C. Ankara: Bilgi Yayınları, 1991.

Urfa Halkevi Neşriatından. *11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920.* Urfa: İlbaylık Basımevi, 1936.

Ursavaş, Ali Saip. *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları.* çev. Hüseyin Işık. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2000.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1944* 3 C. İstanbul: Rey Yayınları, 1970.

Yaşar Kemal. *İnce Memet.* I C. İstanbul: YKY, 2008.

Yaşar Kemal. *İnce Memet.* II C. İstanbul: YKY, 2008.

Yaşar Kemal. *İnce Memet*. III C. İstanbul: YKY, 2008.

Yaşar Kemal, *İnce Memet* VI C. İstanbul: YKY, 2008.

Yaşar Kemal. *Kimsecik Yağmurcuk Kuş*u. I C. bs.7. İstanbul: YKY, 2013

Yaşar Kemal, *Kimsecik. Kale Kapısı*. II C. [y.y.] Toros Yayınları, [t.y]

Yurtsever, Cezmi. *Çukurova Tarihi*. Adana: Çukurova Yayınları, 2003.

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları**,** 1995.

Makaleler

Acar, Hasan. "Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8/3(2019): 2934-2952.

Akalın, Müslüm "Kurtuluş Savaşımızda Urfa Komutanları." *Şanlıurfa'nın Kurtuluşu 72. Yıl* (t.y) : 40-43.

Akalın, Müslüm. "Urfa'nın Kurtuluşunda Onikiler." *ŞURKAV*. 26 (Eylül 2015): 3-10.

Akbal, İsmail. “Kafkasya Kahramanı Deli Halit Paşa Cinayeti “ Acaba Komitacılığın Tezahürü Mü? Yoksa Kaza Mı?.” *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17/34 (2017): 326-344.

Bayur, Hikmet. “Atatürk’ten Anılar”. *Belleten* LII/204 (1988): 939- 952.

Bolat, Bengül Salman. “1935’te Atatürk’e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 49 (Bahar 2012): 1-32.

Çanak, Erdem. ”I. ve II. Dönem TBMM’deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (Nisan 2009): 681-700.

Demir Cenk vd., “Amerikan Yakındoğu Yardım Heyeti’nin Milli Mücadele Döneminde Urfa ve Çevresindeki Yardım Çalışmaları”. *Studies of the Ottoman Domain* 8/15 (2018): 119-139.

Deveci Bozkuş, Yıldız . “Mary Caroline Holmes’un “Urfa’da Ermeni Yetimhanesi” Adlı Eserinde Urfa’daki İşgal Yılları ve Ermeni Yetim Çocukları”.*Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/4 (Spring 2014): 341-370.

Dikici, Ali. “Polis Arşiv Belgelerine Göre Atatürk’e ve Diğer Devlet Adamlarına Yönelik Suikast Girişimleri.” .*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30/90(2014): 1-48.

Erdaş, Sadık. “Nihad (Anılmış) Paşa’nın Elcezire Cephe Komutanlığı ve Yargılanması Meselesi.” *CTAD.* 28 (Güz 2018): 3-36.

Erdem, Ufuk. “Yeni Bilgi ve Belgeler Işığında Atatürk’e Suikast Girişimi (1935-1936)”. *ÇTTAD.* XVI/33(2016-Güz): 275-306.

Esgin, Mehmet. “Engizyonun Günümüze Hatırlattıkları.” *Journal of Faculty of Theology of Bozok University* 1/1 (2012): 91-99.

Halıcı, Şaduman. “Damat Ferit’in Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey’in Milli Mücadele ve Sürgün Yılları” *Atatürk Dergisi* VIII/2 (2009):117-159.

İlyas, Ahmet “Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş.” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or* 10/9 (Summer 2015): 235-246.

İlyas, Ahmet. “I. ve II. Dönem TBMM’de Urfa ve Siverek Milletvekilleri İle Faaliyetleri.” *TOD* 8/XXIII (Eylül 2015): 347-361.

Mehmetefendioğlu, Ahmet vd., “Yavuz- Havuz Davası.” *TOD* XIX (Eylül 2014) :233-267.

Ortak, Şaban. ”Vaiz İbrahim Edhem Efendi’nin İstiklâl Mahkemelerinde Yargılanması.” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*. 18/2 (2016): 51-81

Özçelik İsmail. “ Milli Mücadele Döneminde Ermen Meselesi.” *Ulakbilge* 5/11(2017): 655-682.

Palalı, İlhan. “Milli Mücadelede Urfa.” *TAD* 224 (Ekim 2016): 125-136.

Poyraz, Mehmet. “Eşref Edip, Ali Saip ve Yaşar Kemal.” *Sebîlürreşat* 1014/XLI (Şubat- Mart 1017): 30-31.

Seyfettin Aslan vd.,”Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri.” *Mukaddime* 5/1 (2014):27-44.

Solmaz, Şerife. “Çukurova’da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 35/36 (Mayıs-Kasım 2005): 345-373.

Uzun, Hakan. “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramalar”. *ÇTTAD*. IX/20-21 (Bahar 2010) 233-271.

Üçüncü, Uğur. “Halit Paşa Olayı ve Yankıları” *History Studies* 4-1 (2012): 547-571.

Ünal, Levent. “Kûtül Amâra Zaferi Öncesi ve Sonrasında Irak- İran Cephesi Gelişmeleri.” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 45 (2020): 36-63.

Yümlü, Murat. “Yüzellikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerinde Bir İnceleme.” *History Studies* 2/3 (2010): 334-249.

Ansiklopedi Maddeleri

Gündüz, Ahmet. “Şehrizor.” *DİA* 38 C. 473-475. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Güneş İhsan. “ Türkiye Büyük Millet Meclisi.” *DİA* 41 C. 593- 596. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Kurşun, Zekeriya vd.. “Derviş Vahdeti.” *DİA.* 9 C. 198-200. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994.

Küçük, Cevdet.” İstiklâl Mahkemeleri.” *DİA* 23 C. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001.

Meydan Larousse A-Z. Ek C. 866. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1990.

Öztürk, Cemil. “Mondros Mütarekesi.” *DİA* 30 C. 271-273. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005.

Zekeriya Kurşun,” Şeyh Sait” *DİA* Ek-2 C. 550-562 Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2019.

Kurt Yılmaz, “Osmaniye” *DİA* 33 C. 478-480 İstanbul: TDV Araştırmaları Merkezi, 2007.

Tezler

Çalışkan, Günnur. *Adana- Kozan’da Yaverin Konağı’nın Restorasyon Projesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Çiftlikçi Ramazan. *Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1993.

Demirbilek, Birkan. *TBMM’nin IX. Dönem (1950-1954) Ankara Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri.* Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Nevşehir, 2017.

Demirkürek. İlkay. *1980 Sonrası Değişimin Işığında Kadın ve Liderlik Olgusu: Tansu Çiller Örneği.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Derviş, Kılınçkaya. *Milli Mücadelede Urfa (1919-1920).* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Enstitüsü, Ankara, 1985.

Ertüren, Eyüp. *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Sait İsyanı.* Yüksek Lisan Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

Karadaş, Ramazan. *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Urfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri.* Yüksek Lisans Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2016.

Kutlu, Hakan. *Şark İstiklal Mahkemesinde 1925- 1927 Döneminde Takrir-i Sukûn Kanununun Uygulanması.* Yüksek Lisan Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2007.

Kütük, Abdurrahman. *Kurtuluş Savaş'ında Yukarı Çukurova*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2013.

Teke, Ali Vehbi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri* Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009.

Uyanık, Esra. *I. TBMM'de Siverek- Şanlıurfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri.* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2016.

Yazan, Şamil. *Kozan Sancağında Yaşayan Osmanlı Ermenilerinin Siyasi Faaliyetleri.* Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2011.

Deniz, Murat. *Türk Basınnıda Şeyh Sait İsyanı*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.

Sempozyum

Kılınçkaya, Derviş. "Urfa'nın Kurtuluşu Üzerine Düşünceler". *Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (Urfa 10 Nisan 1985)* Ed. Adil Saraç 7-19. Şanlıurfa Kültür Yayınları 11 Nisan 1987.

Hatipoğlu Süleyman. "Milli Mücadele'de Suriye İtilafnamesi'nin Yeri." *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu (Gaziantep, 22-23 Aralık 2013).* Haz. Erdem Ünlem vd. 195-209. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.

Yurdal Demirel, "Şark İstiklal Mahkemesinde Görülen Bir Dava Gazeteciler Davası" *" İstiklal Mahkemeleri Sempozyumu (Adıyaman: 10-11 Aralık 2015)* Ed. Aynur Yavuz Akengin. 299-345. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Zabıt Cerideleri

Gizli Zabıt Ceridesi, D. I, C. III, İ. III

Zabıt Ceridesi, D. II, C. XIV, İ. II

Zabıt Ceridesi, D. II, C. XXVIII, İ. IV

Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I

Zabıt Ceridesi, D. II, C. X, İ. II

Zabıt Ceridesi, D. II, C. II, İ. I

Zabıt Ceridesi, D. II, C. III, İ. I

Zabıt Ceridesi, D. II, C. V, İ. I

Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. I

Gizli Zabıt Ceridesi, D. II, C. IV, İ. II

Zabıt Ceridesi, D.II, C. XV, İ.II,

Zabıt Ceridesi, D. III, C. II, İ. I

Zabıt Ceridesi, D. III, C. IV, İ. I

Zabıt Ceridesi, D. IV, C. I, F. İ.

Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XV, İ. II

Zabıt Ceridesi, D. IV, C. XX, İ. III

Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, İ. III

Zabıt Ceridesi, D. IV, C. III, F.İ.

Arşivler

BOA, Fon Kodu: DH. ŞFR Yer no: 622-47

BOA, Fon Kodu: DH.ŞRF. Yer no: 66-193.

BOA, Fon Kodu: TŞR. HL. Yer no: 4- 85.

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0 Yer no: 10 -57-19

BCA, Fon Kodu: 30- 10 -0-0 Yer no: 9-56-36

BCA, Fon Kodu:30-10-0-0 Yer no: 9-51-6

BCA, Fon Kodu: 30- 10-0-0 Yer no:9-51-43

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0 Yer no: 10-57-19

BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0 Yer no: 29-41-19

BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0 Yer no: 13-21-7

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Arşivi

Gazeteler

Akşam

Akşam, 9 Kânunusani (Ekim) 1936.

Akşam, 10 Kânunusani (Ocak)1936.

Akşam 12 Kânunusani (Ocak) 1936.

Akşam, 24 Kânunusani (Ocak) 1936.

Akşam, 7 Şubat 1936.

Akşam, 9 Şubat 1936.

Akşam, 16 Şubat 1936.

Akşam, 18 Şubat 1936.

Cumhuriyet

Cumhuriyet, 6 Temmuz 1341(1925).

Cumhuriyet, 7 Temmuz 1341 (1925).

Cumhuriyet, 13 Ağustos 1341 (1925).

Cumhuriyet, 16 Temmuz 1345 (1925).

Cumhuriyet, 10 Temmuz 1931.

Cumhuriyet, 3 İkinci Teşrin (Kasım) 1933.

Cumhuriyet, 19 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 18 İkinci Teşrin(Kasım) 1935.

Cumhuriyet 10 İkinci Kânun(Ocak) 1936.

Cumhuriyet, 9 Şubat1936.

Cumhuriyet, 16 Şubat 1936

Cumhuriyet, 18 Şubat 1936.

Cumhuriyet, 27 Aralık 1938.

Cumhuriyet, 28 Eylül 1939.

Cumhuriyet, 3 Birinci Teşrin(Ekim) 1939.

Cumhuriyet, 25 İkinci Teşrin (Kasım) 1939.

Cumhuriyet, 6 Mart 1963.

Cumhuriyet, 2 Şubat 1971.

Kurun

Kurun, 19 B. Teşrin (Ekim) 1935.

Kurun, 20 I. Teşrin (Ekim) 1935.

Kurun, 22 B. Teşrin (Ekim) 1935.

Kurun, 23 B. Teşrin (Ekim) 1935.

Kurun, 26 B. Teşrin (Ekim)1935.

Kurun, 27 I. Teşrin (Ekim) 1935.

Son Posta

Son Posta, 7 Temmuz 1931.

Son Posta, 22 Birinci Teşrin 1935.

Son Posta, 24 Birinci Teşrin (Ekim)1935.

Son Posta, 25 Birinci Teşrin (Ekim)1935.

Son Posta, 27 Birinci Teşrin (Ekim) 1935.

Son Posta, 30 Birinci Teşrin (Ekim) 1935.

Son Posta, 9 Şubat 1936.

Tan

Tan, 19 Birinci Teşrin (Ekim) 1935.

Tan, 10 İkincikanun (Ocak) 1936.

Tan, 16 Şubat 1936.

Tan, 9 Şubat 1936.

Tan, 18 Birinci Teşrin (Ekim) 1939

Ulus

Ulus, 4 Son Kânun (Ocak) 1936.

Ulus, 9 *Sonkânun* (Ocak) 1936.

Ulus, 10 Sonkânun (Ocak) *1936.*

Ulus, 12 Son Kanun (Ocak) 1936.

Ulus, 24 Sonkanun (Ocak) 1936.

Ulus, 31 Son Kanuni (Ocak) 1936.

Ulus, 7 Şubat, 1936.

Ulus, 9 Şubat 1936.

Ulus, 18 Şubat 1936.

Vakit

Vakit, 14 Cemaziyülâhır 1342 (21 Ocak 1924).

Vakit, 15 Cemaziyülâhır 1342 (22 Ocak 1924).

Vakit, 20 Cemaziyülâhır 1342 (27 Ocak 1924).

Vakit, 6 Temmuz 1931.

Yarın

Yarın, 14 Mart 1931.

Yarın, 13 Mayıs 1931.

Yarın, 25 Haziran 1931.

Yarın, 7 Temmuz 1931.

Türkdili

Türkdili, Birinci Teşrin (Ekim) 1935.

Yenigün

Yenigün, 28 Eylül 1939.

Anadolu

Anadolu, Birinciteşrin 1935.

Anadolu, 24 İkinci Kânun 1936.

Anadolu, İkinci Kânun 1936.

Urfada Ulusâl

Urfada Ulusâl, 4 İkinci Teşrin (Kasım) 1935.

Türk Sözü

Türk Sözü, 11 Son Kânun (Ocak) 1936.

Türk Sözü, 27 Eylül 1939.

Gap Gündem

https://gapgundemi.com/haber-ali_saip_ursavas_ismi_kaldirilsin-11200.html (17/5/2021)

Medya Urfa

https://www.medyaurfa.com/images/haberler/2019/11/sanliurfa-da-kislada-kontrollu-patlama_9fbc0.jpg (19/05/2021)

Doğru Haber

https://dogruhaber.com.tr/haber/314872-okuldaki-skandal-fotograf-ile-ilgili-aciklama/ (19/05/2021)

İnternet Kaynaklar

https://www.tbmşebekem.gov.tr/psozluk.htm (3/04/ 2020)

https://www.dzkk.tsk.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/deniz-kuvvetleri-komutanligi-tarihcesi (16/04/2021)

https://islamansiklopedisi.org.tr/cemal-pasa (28/3/2021)

https://www.haberler.com/turgut-ozakman/biyografisi/ (6/ 4/2020)

http://www.malimevzuat.com/tarimda-tarla-ortakcilik-ve-yaricilik-nedir-h343-html(21/4/2020)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/yaverin-konağı(8/9/2020)

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mondros_M%C3%BCtarekesi (24/06/2021)

Röportajlar

Yurtsever, Cezmi. https://www.youtube.com/watch?v=xWH60Am3LnM (8/5/2021)

Yurtsever, Cezmi. https://www.youtube.com/watch?v=hvvP7OXS_uo (8/6/2021)

Kişisel Mektuplar

Mahmut Dörtbudak

Mahmut Dörtbudak

Mahmut Karadağ

Mahmut Karadağ

Mahmut Karadağ

Mahmut Karadağ

Kişisel Arşivler

Gülşah Eser

EKLER

EK-1:

Ali Saip Ursavaş'a Ait Bir Resim.

Gülşah Eser Arşivi

EK-2:

Ali Saip Ursavaş'a Ait Bir Resim.

Kaynak: Ali Saip. *Kilikya Faciaları Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri.* Ankara: Ahmet İhsan Matbaası, 1340.

EK-3:

Ali Saip Ursavaş'ın Şanlıurfa'da İsminin Verildiği Askeri Kışla

Kaynak:https://www.medyaurfa.com/images/haberler/2019/11/sanliurfa-da-kislada-kontrollu-patlama_9fbc0.jpg (19/05/2021)

EK-4:

Ali Saip Ursavaş'ın İsminin Verildiği Ortaöğretim Kurumu

Kaynak: https://dogruhaber.com.tr/haber/314872-okuldaki-skandal-fotograf-ile-ilgili-aciklama/ (19/05/2021)

EK-5:

Ali Saip Bey'in Askerlik Yıllarına Ait Bir Belge.

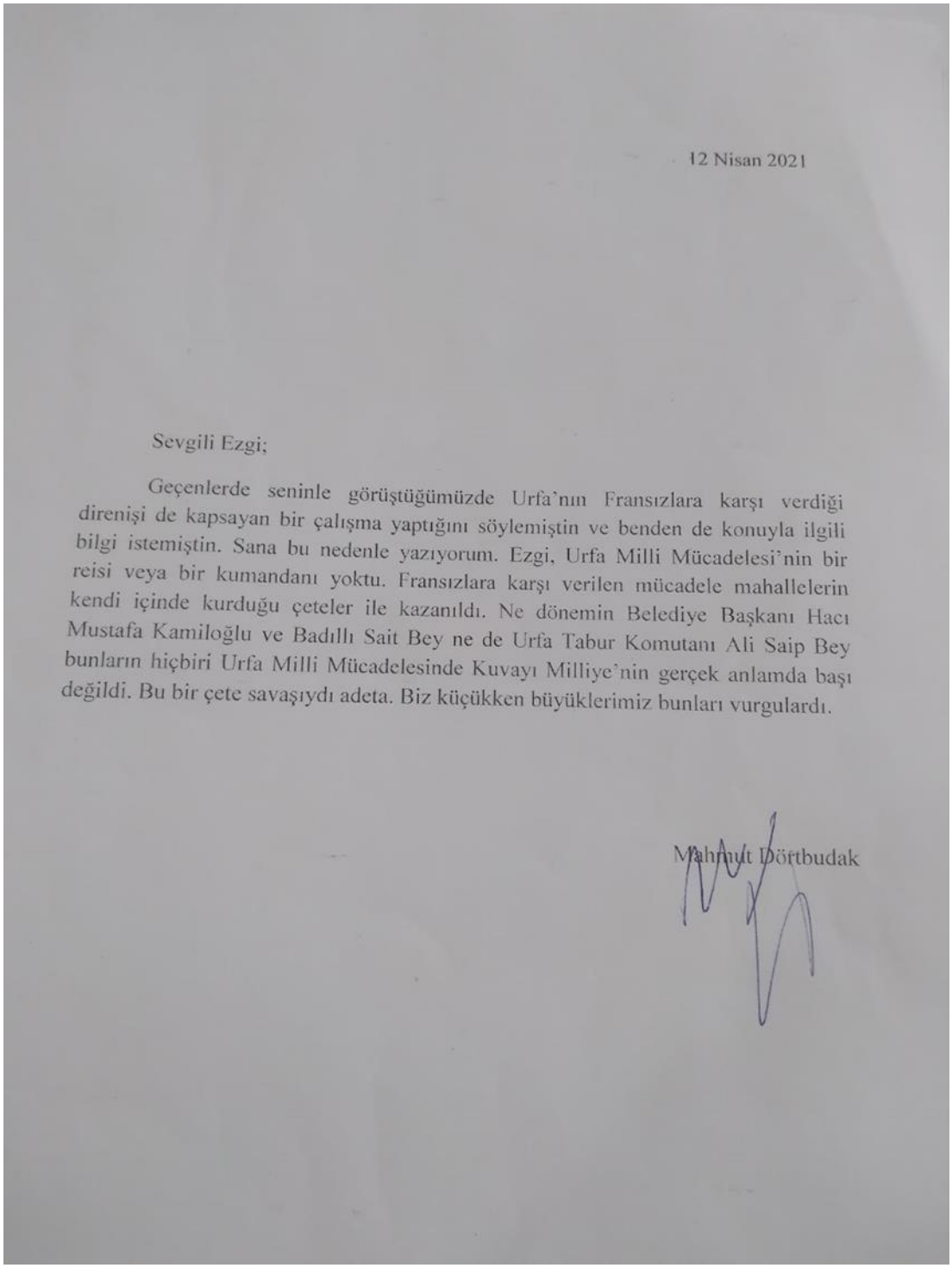

TŞR.HL.00004.00085.001

Kaynak: TŞH. HL./657-68-

EK-6:

Mahmut Dörtbudak'a Ait 12 Nisan 2021 Tarihli Mektup

12 Nisan 2021

Sevgili Ezgi;

Geçenlerde seninle görüştüğümüzde Urfa'nın Fransızlara karşı verdiği direnişi de kapsayan bir çalışma yaptığını söylemiştin ve benden de konuyla ilgili bilgi istemiştin. Sana bu nedenle yazıyorum. Ezgi, Urfa Milli Mücadelesi'nin bir reisi veya bir kumandanı yoktu. Fransızlara karşı verilen mücadele mahallelerin kendi içinde kurduğu çeteler ile kazanıldı. Ne dönemin Belediye Başkanı Hacı Mustafa Kamiloğlu ve Badıllı Sait Bey ne de Urfa Tabur Komutanı Ali Saip Bey bunların hiçbiri Urfa Milli Mücadelesinde Kuvayı Milliye'nin gerçek anlamda başı değildi. Bu bir çete savaşıydı adeta. Biz küçükken büyüklerimiz bunları vurgulardı.

Mahmut Dörtbudak

EK-7:

Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Kaldığı Evden Bir Görünüm

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-8:

Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Kaldığı Evin İç Görünümü

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-9:

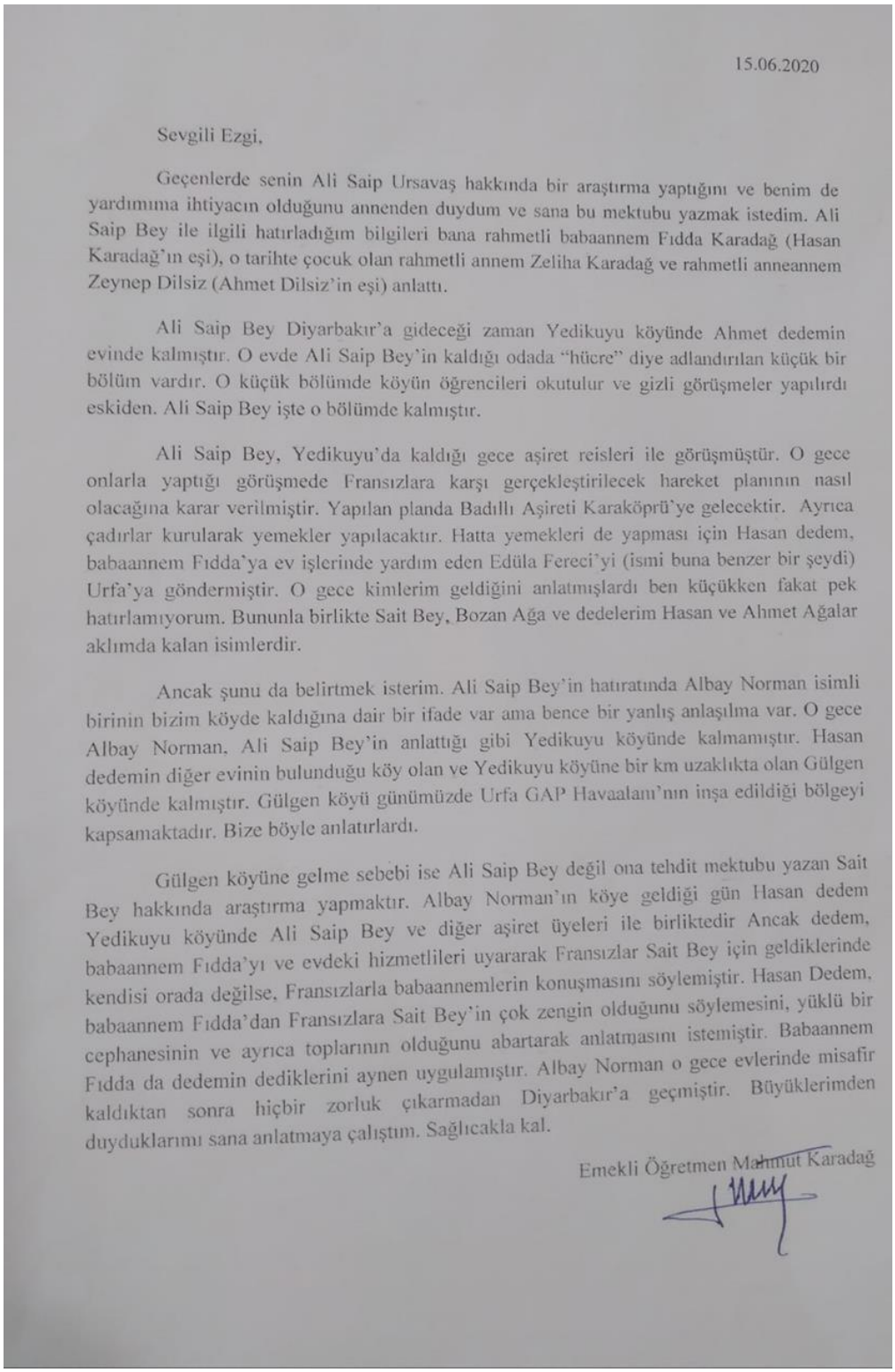
Ali Saip Bey'in Yedikuyu Köyünde Misafir Kaldığı Evden Bir Görünüm

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-10:

Mahmut Karadağ'a Ait 15 Haziran 2020 Tarihli Mektup

15.06.2020

Sevgili Ezgi,

Geçenlerde senin Ali Saip Ursavaş hakkında bir araştırma yaptığını ve benim de yardımıma ihtiyacın olduğunu annenden duydum ve sana bu mektubu yazmak istedim. Ali Saip Bey ile ilgili hatırladığım bilgileri bana rahmetli babaannem Fıdda Karadağ (Hasan Karadağ'ın eşi), o tarihte çocuk olan rahmetli annem Zeliha Karadağ ve rahmetli anneannem Zeynep Dilsiz (Ahmet Dilsiz'in eşi) anlattı.

Ali Saip Bey Diyarbakır'a gideceği zaman Yedikuyu köyünde Ahmet dedemin evinde kalmıştır. O evde Ali Saip Bey'in kaldığı odada "hücre" diye adlandırılan küçük bir bölüm vardır. O küçük bölümde köyün öğrencileri okutulur ve gizli görüşmeler yapılırdı eskiden. Ali Saip Bey işte o bölümde kalmıştır.

Ali Saip Bey, Yedikuyu'da kaldığı gece aşiret reisleri ile görüşmüştür. O gece onlarla yaptığı görüşmede Fransızlara karşı gerçekleştirilecek hareket planının nasıl olacağına karar verilmiştir. Yapılan planda Badıllı Aşireti Karaköprü'ye gelecektir. Ayrıca çadırlar kurularak yemekler yapılacaktır. Hatta yemekleri de yapması için Hasan dedem, babaannem Fıdda'ya ev işlerinde yardım eden Edüla Fereci'yi (ismi buna benzer bir şeydi) Urfa'ya göndermiştir. O gece kimlerim geldiğini anlatmışlardı ben küçükken fakat pek hatırlamıyorum. Bununla birlikte Sait Bey, Bozan Ağa ve dedelerim Hasan ve Ahmet Ağalar aklımda kalan isimlerdir.

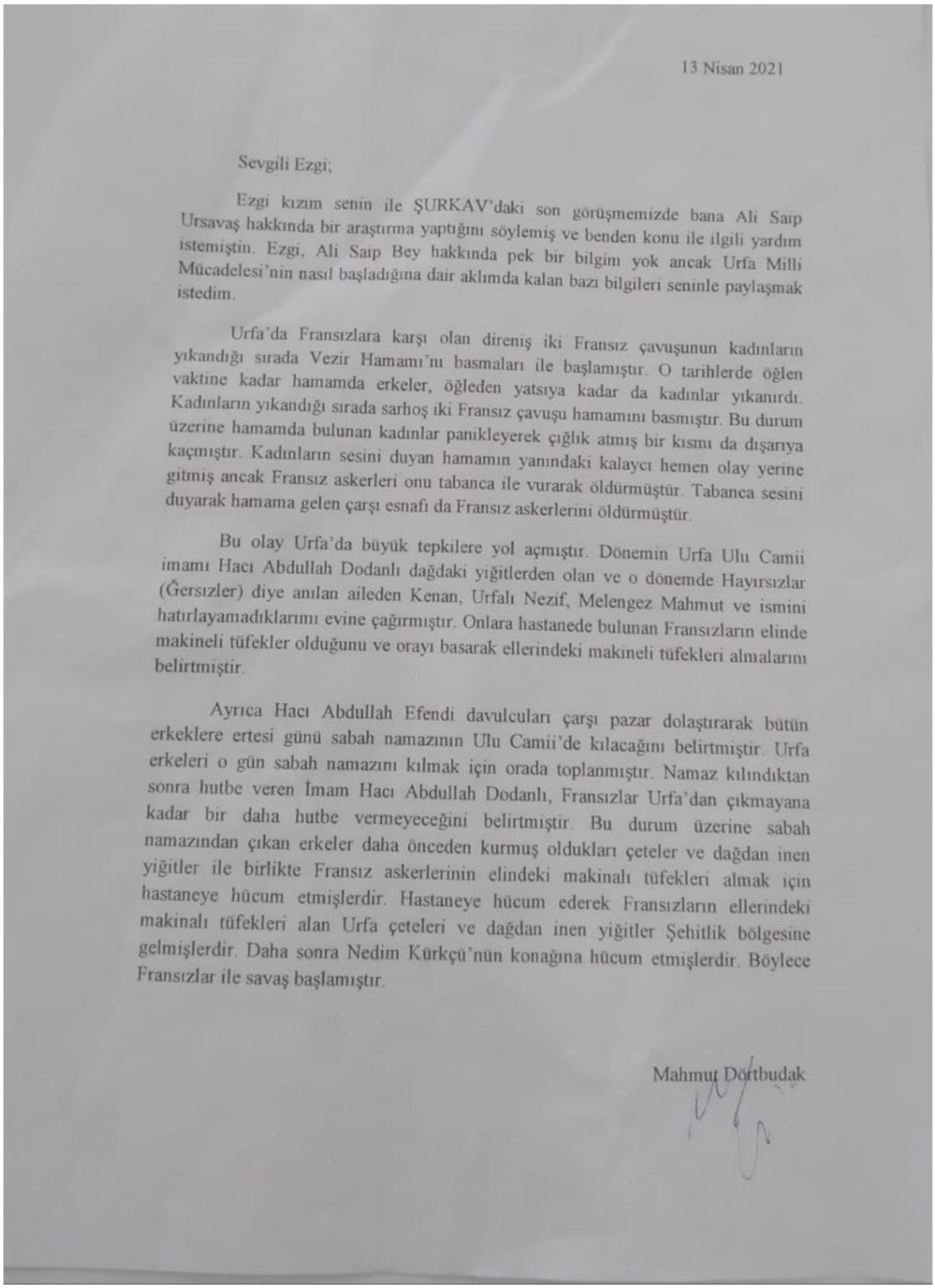
Ancak şunu da belirtmek isterim. Ali Saip Bey'in hatıratında Albay Norman isimli birinin bizim köyde kaldığına dair bir ifade var ama bence bir yanlış anlaşılma var. O gece Albay Norman, Ali Saip Bey'in anlattığı gibi Yedikuyu köyünde kalmamıştır. Hasan dedemin diğer evinin bulunduğu köy olan ve Yedikuyu köyüne bir km uzaklıkta olan Gülgen köyünde kalmıştır. Gülgen köyü günümüzde Urfa GAP Havaalanı'nın inşa edildiği bölgeyi kapsamaktadır. Bize böyle anlatırlardı.

Gülgen köyüne gelme sebebi ise Ali Saip Bey değil ona tehdit mektubu yazan Sait Bey hakkında araştırma yapmaktır. Albay Norman'ın köye geldiği gün Hasan dedem Yedikuyu köyünde Ali Saip Bey ve diğer aşiret üyeleri ile birliktedir Ancak dedem, babaannem Fıdda'yı ve evdeki hizmetlileri uyararak Fransızlar Sait Bey için geldiklerinde kendisi orada değilse, Fransızlarla babaannemlerin konuşmasını söylemiştir. Hasan Dedem, babaannem Fıdda'dan Fransızlara Sait Bey'in çok zengin olduğunu söylemesini, yüklü bir cephanesinin ve ayrıca toplarının olduğunu abartarak anlatmasını istemiştir. Babaannem Fıdda da dedemin dediklerini aynen uygulamıştır. Albay Norman o gece evlerinde misafir kaldıktan sonra hiçbir zorluk çıkarmadan Diyarbakır'a geçmiştir. Büyüklerimden duyduklarımı sana anlatmaya çalıştım. Sağlıcakla kal.

Emekli Öğretmen Mahmut Karadağ

EK-11:

Mahmut Dörtbudak'a Ait 13 Nisan 2021 Tarihli Mektup

13 Nisan 2021

Sevgili Ezgi;

Ezgi kızım senin ile ŞURKAV'daki son görüşmemizde bana Ali Saip Ursavaş hakkında bir araştırma yaptığını söylemiş ve benden konu ile ilgili yardım istemiştin. Ezgi, Ali Saip Bey hakkında pek bir bilgim yok ancak Urfa Milli Mücadelesi'nin nasıl başladığına dair aklımda kalan bazı bilgileri seninle paylaşmak istedim.

Urfa'da Fransızlara karşı olan direniş iki Fransız çavuşunun kadınların yıkandığı sırada Vezir Hamamı'nı basmaları ile başlamıştır. O tarihlerde öğlen vaktine kadar hamamda erkeler, öğleden yatsıya kadar da kadınlar yıkanırdı. Kadınların yıkandığı sırada sarhoş iki Fransız çavuşu hamamını basmıştır. Bu durum üzerine hamamda bulunan kadınlar panikleyerek çığlık atmış bir kısmı da dışarıya kaçmıştır. Kadınların sesini duyan hamamın yanındaki kalaycı hemen olay yerine gitmiş ancak Fransız askerleri onu tabanca ile vurarak öldürmüştür. Tabanca sesini duyarak hamama gelen çarşı esnafı da Fransız askerlerini öldürmüştür.

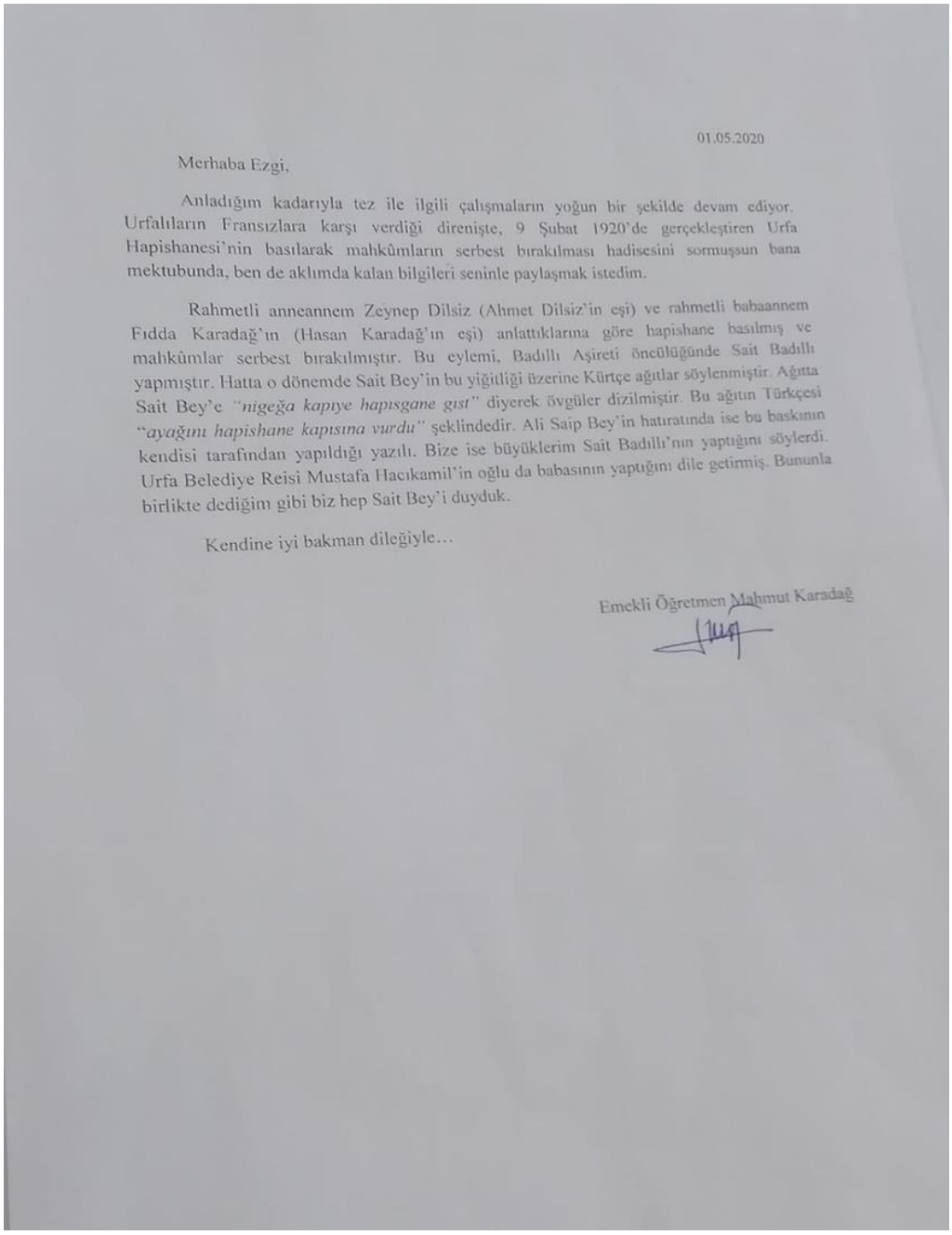
Bu olay Urfa'da büyük tepkilere yol açmıştır. Dönemin Urfa Ulu Camii imamı Hacı Abdullah Dodanlı dağdaki yiğitlerden olan ve o dönemde Hayırsızlar (Ğersızler) diye anılan aileden Kenan, Urfalı Nezif, Melengez Mahmut ve ismini hatırlayamadıklarını evine çağırmıştır. Onlara hastanede bulunan Fransızların elinde makineli tüfekler olduğunu ve orayı basarak ellerindeki makineli tüfekleri almalarını belirtmiştir.

Ayrıca Hacı Abdullah Efendi davulcuları çarşı pazar dolaştırarak bütün erkeklere ertesi günü sabah namazının Ulu Camii'de kılacağını belirtmiştir. Urfa erkeleri o gün sabah namazını kılmak için orada toplanmıştır. Namaz kılındıktan sonra hutbe veren İmam Hacı Abdullah Dodanlı, Fransızlar Urfa'dan çıkmayana kadar bir daha hutbe vermeyeceğini belirtmiştir. Bu durum üzerine sabah namazından çıkan erkeler daha önceden kurmuş oldukları çeteler ve dağdan inen yiğitler ile birlikte Fransız askerlerinin elindeki makinalı tüfekleri almak için hastaneye hücum etmişlerdir. Hastaneye hücum ederek Fransızların ellerindeki makinalı tüfekleri alan Urfa çeteleri ve dağdan inen yiğitler Şehitlik bölgesine gelmişlerdir. Daha sonra Nedim Kürkçü'nün konağına hücum etmişlerdir. Böylece Fransızlar ile savaş başlamıştır.

Mahmut Dörtbudak

EK-12:

Mahmut Karadağ'a Ait 1 Mayıs 2020 Tarihli Mektup

01.05.2020

Merhaba Ezgi,

Anladığım kadarıyla tez ile ilgili çalışmaların yoğun bir şekilde devam ediyor. Urfalıların Fransızlara karşı verdiği direnişte, 9 Şubat 1920'de gerçekleştiren Urfa Hapishanesi'nin basılarak mahkûmların serbest bırakılması hadisesini sormuşsun bana mektubunda, ben de aklımda kalan bilgileri seninle paylaşmak istedim.

Rahmetli anneannem Zeynep Dilsiz (Ahmet Dilsiz'in eşi) ve rahmetli babaannem Fıdda Karadağ'ın (Hasan Karadağ'ın eşi) anlattıklarına göre hapishane basılmış ve mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Bu eylemi, Badıllı Aşireti öncülüğünde Sait Badıllı yapmıştır. Hatta o dönemde Sait Bey'in bu yiğitliği üzerine Kürtçe ağıtlar söylenmiştir. Ağıtta Sait Bey'e *"nigeğa kapıye hapısgane gıst"* diyerek övgüler dizilmiştir. Bu ağıtın Türkçesi *"ayağını hapishane kapısına vurdu"* şeklindedir. Ali Saip Bey'in hatıratında ise bu baskının kendisi tarafından yapıldığı yazılı. Bize ise büyüklerim Sait Badıllı'nın yaptığını söylerdi. Urfa Belediye Reisi Mustafa Hacıkamil'in oğlu da babasının yaptığını dile getirmiş. Bununla birlikte dediğim gibi biz hep Sait Bey'i duyduk.

Kendine iyi bakman dileğiyle…

Emekli Öğretmen Mahmut Karadağ

EK-13:

Amerikan Ermeni Yetimhanesi Müdiresi Mary Calorina Holmes'ün Resmi

Kaynak: Deveci Bozkuş, Yıldız. "Mary Caroline Holmes'ün "Urfa'da Ermeni Yetimhanesi" Adlı Eserinde Urfa'daki İşgal Yılları ve Ermeni Yetim Çocukları", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/4 (Spring 2014): 348.

EK-14:

Amerikan Ermeni Yetimhanesi

EK-15:

Belçika Misyoner Hastanesi

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Arşivi

EK-16:

Ali Saip Bey'in Yedek Subay Mehmet Akif Sözeri'e İstiklal Madalyası Taltifiyle İlgili Belge

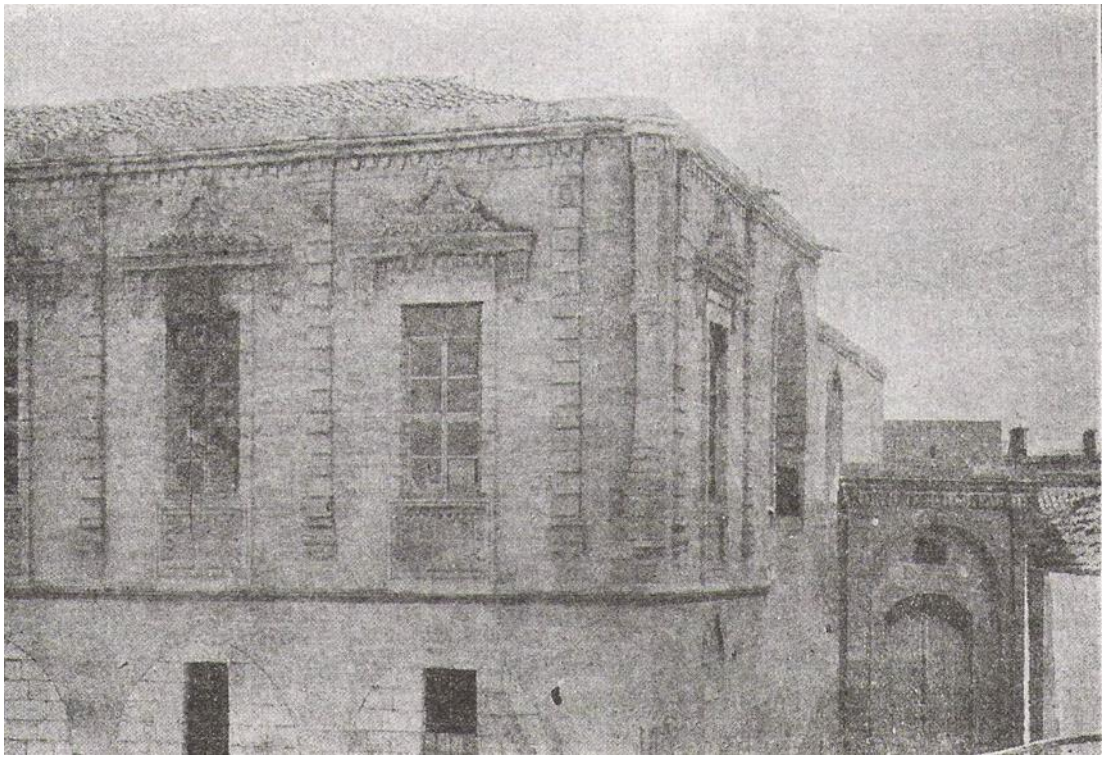

Yedek subay Akif Sözeri'nin istiklâl madalyasıyla taltifi konusunda Kuvayı Milliye kumandanı A. Saip beyin inha yazısı.

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-17:

Erkek Numune Mektebi (Eski ve Günümüzdeki Hali)

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-18:

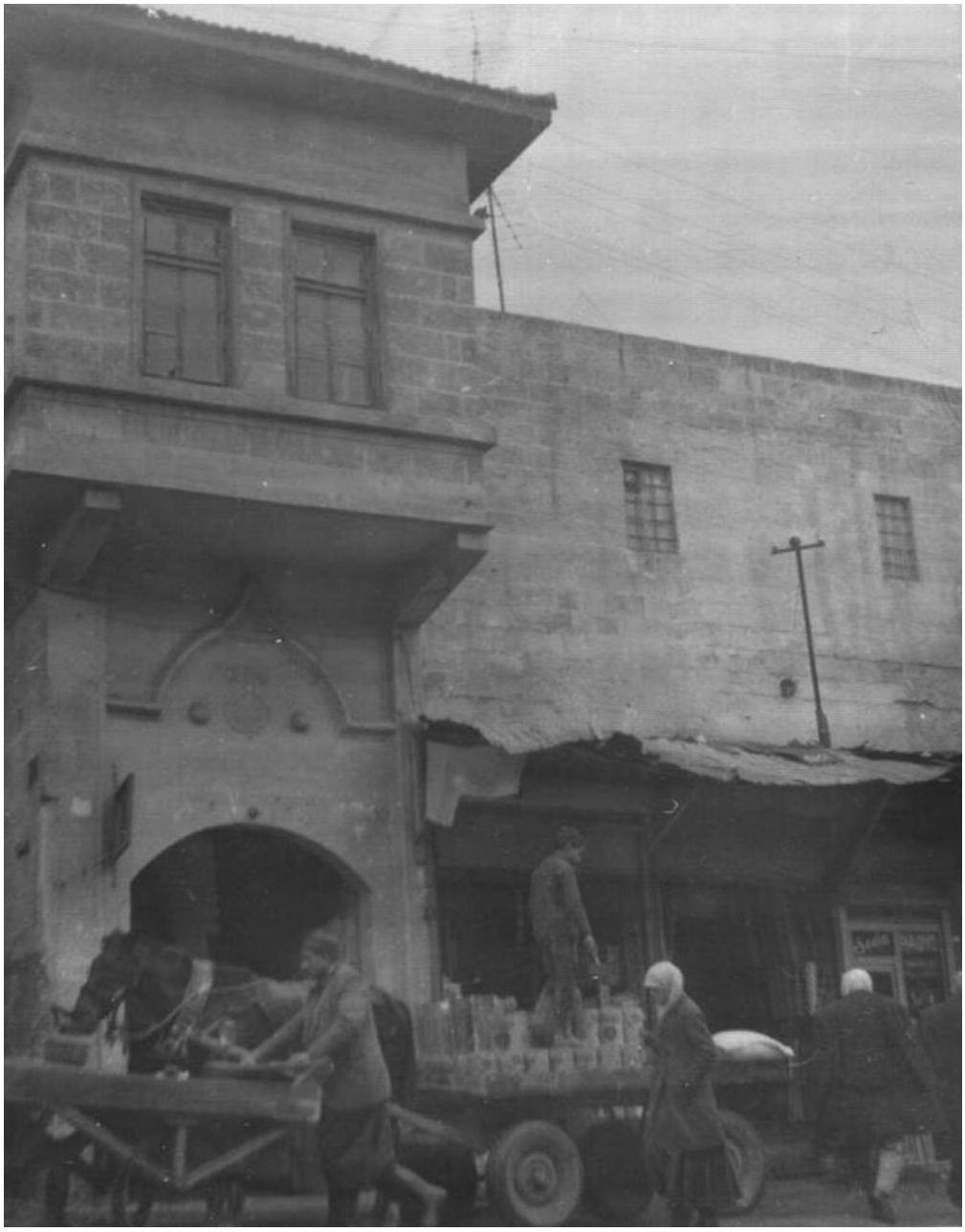
Fransızlarla Barış Yapılan Karakoyun Deresi Üzerinden Geçen Köprüye Ait Bir Görünüm

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-19:

Bircan Ağa Hanı Kuva-yı Milliye Karargâhı

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-20:

Ali Saip Ursavaş'ın Urfa'daki Silah Arkadaşlarından Bazıları. Soldan Bozan İzol, Mustafa Hacıkamiloğlu, Zülfikar İzol, Hasan Karadağ, Ahmet Dilsiz, Osman Kılıç, Şahin Beyzade Bozan Bey, Odabaşızade Mehmet Emin, Sait Badıllı.

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Arşivi

EK-21:

Ali Saip Bey'in İstiklal Mahkemesi Üyesi Olduğu Zaman Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Haber

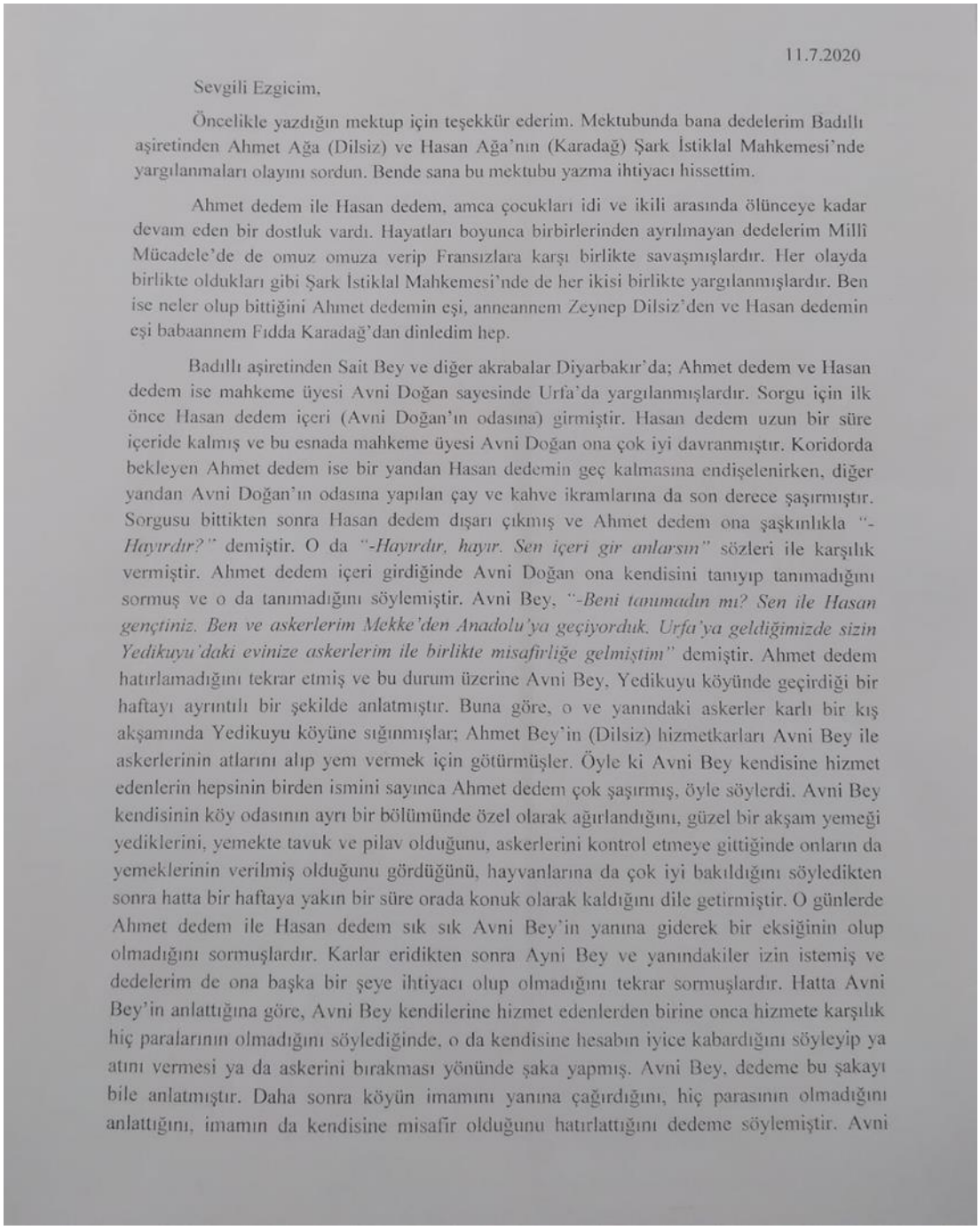

جمهوريت

Kaynak: *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1925.

EK-22:

Mahmut Karadağ'a Ait 11 Nisan 2020 Tarihli Mektup

11.7.2020

Sevgili Ezgicim,

Öncelikle yazdığın mektup için teşekkür ederim. Mektubunda bana dedelerim Badıllı aşiretinden Ahmet Ağa (Dilsiz) ve Hasan Ağa'nın (Karadağ) Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaları olayını sordun. Bende sana bu mektubu yazma ihtiyacı hissettim.

Ahmet dedem ile Hasan dedem, amca çocukları idi ve ikili arasında ölünceye kadar devam eden bir dostluk vardı. Hayatları boyunca birbirlerinden ayrılmayan dedelerim Millî Mücadele'de de omuz omuza verip Fransızlara karşı birlikte savaşmışlardır. Her olayda birlikte oldukları gibi Şark İstiklal Mahkemesi'nde de her ikisi birlikte yargılanmışlardır. Ben ise neler olup bittiğini Ahmet dedemin eşi, anneannem Zeynep Dilsiz'den ve Hasan dedemin eşi babaannem Fıdda Karadağ'dan dinledim hep.

Badıllı aşiretinden Sait Bey ve diğer akrabalar Diyarbakır'da; Ahmet dedem ve Hasan dedem ise mahkeme üyesi Avni Doğan sayesinde Urfa'da yargılanmışlardır. Sorgu için ilk önce Hasan dedem içeri (Avni Doğan'ın odasına) girmiştir. Hasan dedem uzun bir süre içeride kalmış ve bu esnada mahkeme üyesi Avni Doğan ona çok iyi davranmıştır. Koridorda bekleyen Ahmet dedem ise bir yandan Hasan dedemin geç kalmasına endişelenirken, diğer yandan Avni Doğan'ın odasına yapılan çay ve kahve ikramlarına da son derece şaşırmıştır. Sorgusu bittikten sonra Hasan dedem dışarı çıkmış ve Ahmet dedem ona şaşkınlıkla *"-Hayırdır?"* demiştir. O da *"-Hayırdır, hayır. Sen içeri gir anlarsın"* sözleri ile karşılık vermiştir. Ahmet dedem içeri girdiğinde Avni Doğan ona kendisini tanıyıp tanımadığını sormuş ve o da tanımadığını söylemiştir. Avni Bey, *"-Beni tanımadın mı? Sen ile Hasan gençtiniz. Ben ve askerlerim Mekke'den Anadolu'ya geçiyordık. Urfa'ya geldiğimizde sizin Yedikuyu'daki evinize askerlerim ile birlikte misafirliğe gelmiştim"* demiştir. Ahmet dedem hatırlamadığını tekrar etmiş ve bu durum üzerine Avni Bey, Yedikuyu köyünde geçirdiği bir haftayı ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre, o ve yanındaki askerler karlı bir kış akşamında Yedikuyu köyüne sığınmışlar; Ahmet Bey'in (Dilsiz) hizmetkarları Avni Bey ile askerlerinin atlarını alıp yem vermek için götürmüşler. Öyle ki Avni Bey kendisine hizmet edenlerin hepsinin birden ismini sayınca Ahmet dedem çok şaşırmış, öyle söylerdi. Avni Bey kendisinin köy odasının ayrı bir bölümünde özel olarak ağırlandığını, güzel bir akşam yemeği yediklerini, yemekte tavuk ve pilav olduğunu, askerlerini kontrol etmeye gittiğinde onların da yemeklerinin verilmiş olduğunu gördüğünü, hayvanlarına da çok iyi bakıldığını söyledikten sonra hatta bir haftaya yakın bir süre orada konuk olarak kaldığını dile getirmiştir. O günlerde Ahmet dedem ile Hasan dedem sık sık Avni Bey'in yanına giderek bir eksiğinin olup olmadığını sormuşlardır. Karlar eridikten sonra Ayni Bey ve yanındakiler izin istemiş ve dedelerim de ona başka bir şeye ihtiyacı olup olmadığını tekrar sormuşlardır. Hatta Avni Bey'in anlattığına göre, Avni Bey kendilerine hizmet edenlerden birine onca hizmete karşılık hiç paralarının olmadığını söylediğinde, o da kendisine hesabın iyice kabardığını söyleyip ya atını vermesi ya da askerini bırakması yönünde şaka yapmış. Avni Bey, dedeme bu şakayı bile anlatmıştır. Daha sonra köyün imamını yanına çağırdığını, hiç parasının olmadığını anlattığını, imamın da kendisine misafir olduğunu hatırlattığını dedeme söylemiştir. Avni

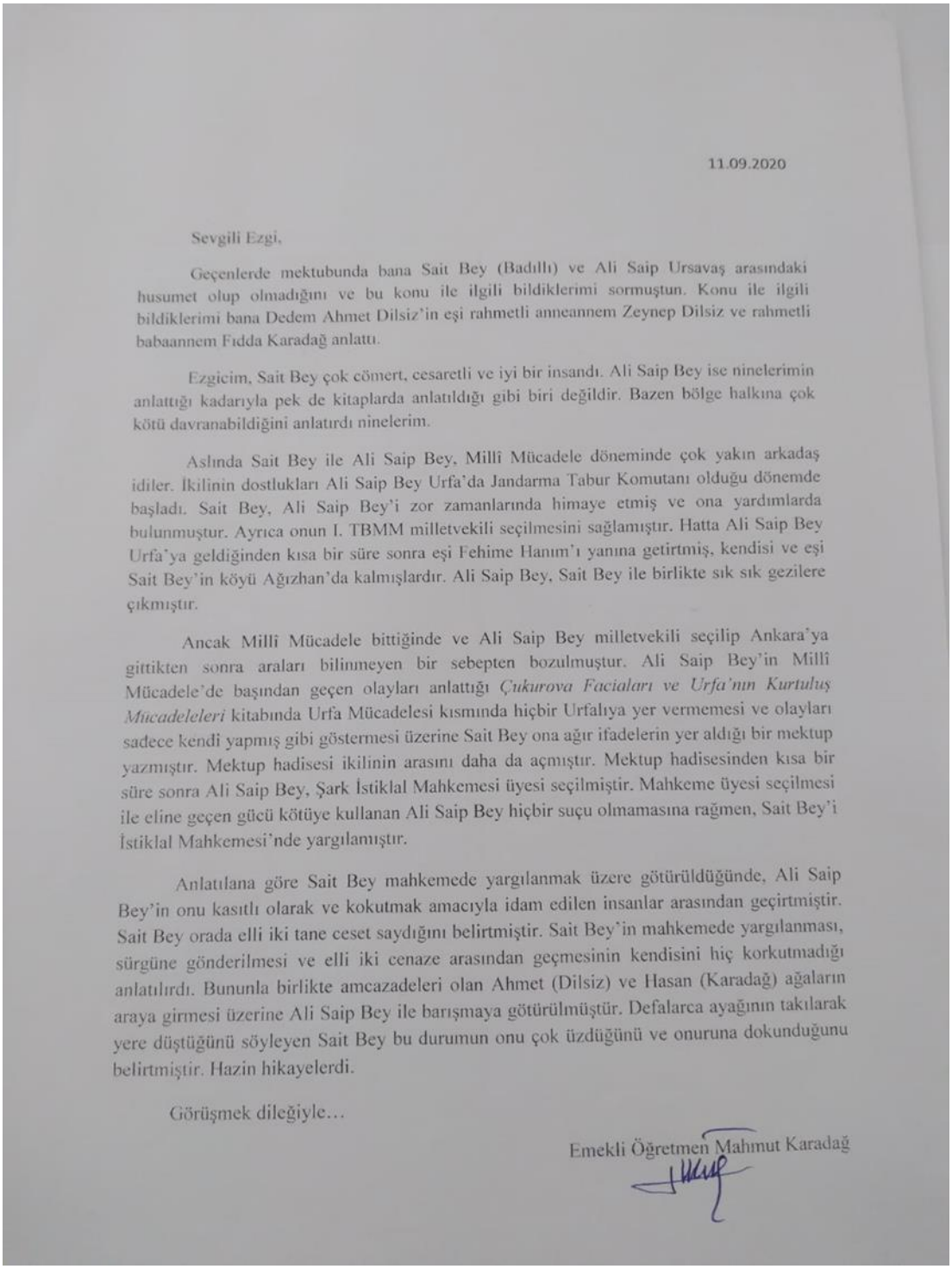
Doğan sözlerini *"-Sizin köyden ayrılırken sık sık arkama baktım ve gelip de bana paranızı ödemeden nereye gidiyorsunuz diyeceksiniz diye çok korktum"* demiştir.

Avni Bey konuşmasının devamında yıllardır Ahmet dedem ile Hasan dedemi tekrar ne zaman göreceğini merak ettiğini ve onların yaptıkları iyiliğin karşılığını nasıl vereceğini hep düşündüğünü dedeme anlatmış. Ahmet Dedem ise köyü Diyarbakır yolu üzerinde olduğu için onun gibi misafirlerinin çok gelip gittiğini ve o nedenle kendisi hatırlayamadığını Avni Bey'e söylemiş. Aslında Avni Bey, Ahmet dedem ve Hasan dedem gibi onun deyimiyle vatana hizmet etmiş adamları kimlerin ihbar ettiğini çok merak etmiş ve sormuş. Ahmet dedem de bu sorunun cevabını bilmediğini dile getirmiş. Ezgicim, Avni Bey sayesinde Hasan Dedem hiçbir ceza almadan kurtuldu. Ancak Ahmet dedem eşi ve çocukları ile birlikte sürgüne gönderildi. O tarihte Ahmet dedemi ihbar ederek Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasına ve sürgüne gönderilmesine sebep olan kişinin ise Ali Saip Ursavaş olduğu kendisine söylenmiş. Ninelerim, Ali Saip Bey'in kendisine rakip olabilecek insanları bir şekilde uzaklaştırmaya çalıştığını hep dile getirirdi. Ben olayı yaşayanlardan duyduklarımı sana anlatmaya çalıştım. Millî Mücadele'ye emeği geçen herkesi rahmetle anıyorum.

Emekli Öğretmen Mahmut Karadağ

EK-23:

Mahmut Karadağ'a Ait 11 Eylül 2020 Tarihli Mektup

11.09.2020

Sevgili Ezgi,

Geçenlerde mektubunda bana Sait Bey (Badıllı) ve Ali Saip Ursavaş arasındaki husumet olup olmadığını ve bu konu ile ilgili bildiklerimi sormuştun. Konu ile ilgili bildiklerimi bana Dedem Ahmet Dilsiz'in eşi rahmetli anneannem Zeynep Dilsiz ve rahmetli babaannem Fıdda Karadağ anlattı.

Ezgicim, Sait Bey çok cömert, cesaretli ve iyi bir insandı. Ali Saip Bey ise ninelerimin anlattığı kadarıyla pek de kitaplarda anlatıldığı gibi biri değildir. Bazen bölge halkına çok kötü davranabildiğini anlatırdı ninelerim.

Aslında Sait Bey ile Ali Saip Bey, Millî Mücadele döneminde çok yakın arkadaş idiler. İkilinin dostlukları Ali Saip Bey Urfa'da Jandarma Tabur Komutanı olduğu dönemde başladı. Sait Bey, Ali Saip Bey'i zor zamanlarında himaye etmiş ve ona yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca onun I. TBMM milletvekili seçilmesini sağlamıştır. Hatta Ali Saip Bey Urfa'ya geldiğinden kısa bir süre sonra eşi Fehime Hanım'ı yanına getirtmiş, kendisi ve eşi Sait Bey'in köyü Ağızhan'da kalmışlardır. Ali Saip Bey, Sait Bey ile birlikte sık sık gezilere çıkmıştır.

Ancak Millî Mücadele bittiğinde ve Ali Saip Bey milletvekili seçilip Ankara'ya gittikten sonra araları bilinmeyen bir sebepten bozulmuştur. Ali Saip Bey'in Millî Mücadele'de başından geçen olayları anlattığı *Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri* kitabında Urfa Mücadelesi kısmında hiçbir Urfalıya yer vermemesi ve olayları sadece kendi yapmış gibi göstermesi üzerine Sait Bey ona ağır ifadelerin yer aldığı bir mektup yazmıştır. Mektup hadisesi ikilinin arasını daha da açmıştır. Mektup hadisesinden kısa bir süre sonra Ali Saip Bey, Şark İstiklal Mahkemesi üyesi seçilmiştir. Mahkeme üyesi seçilmesi ile eline geçen gücü kötüye kullanan Ali Saip Bey hiçbir suçu olmamasına rağmen, Sait Bey'i İstiklal Mahkemesi'nde yargılamıştır.

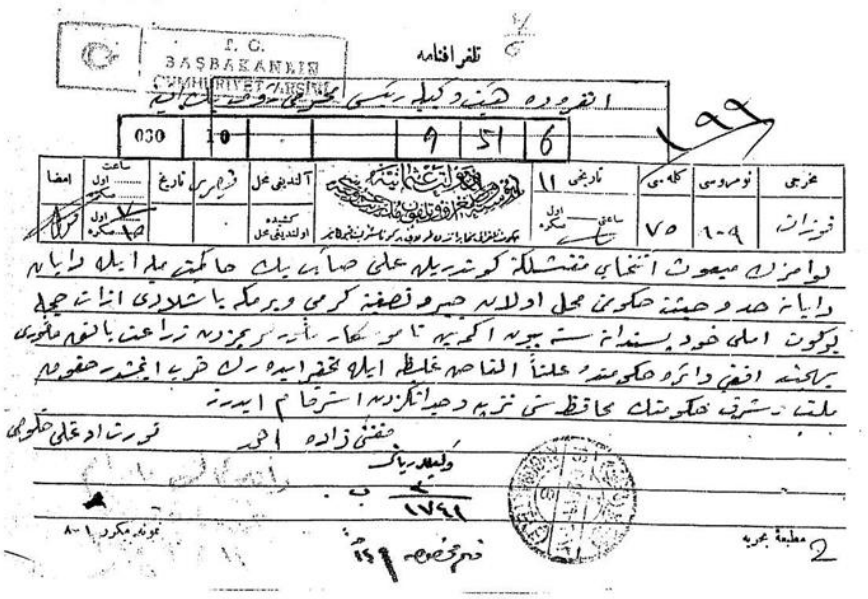
Anlatılana göre Sait Bey mahkemede yargılanmak üzere götürüldüğünde, Ali Saip Bey'in onu kasıtlı olarak ve kokutmak amacıyla idam edilen insanlar arasından geçirtmiştir. Sait Bey orada elli iki tane ceset saydığını belirtmiştir. Sait Bey'in mahkemede yargılanması, sürgüne gönderilmesi ve elli iki cenaze arasından geçmesinin kendisini hiç korkutmadığı anlatılırdı. Bununla birlikte amcazadeleri olan Ahmet (Dilsiz) ve Hasan (Karadağ) ağaların araya girmesi üzerine Ali Saip Bey ile barışmaya götürülmüştür. Defalarca ayağının takılarak yere düştüğünü söyleyen Sait Bey bu durumun onu çok üzdüğünü ve onuruna dokunduğunu belirtmiştir. Hazin hikayelerdi.

Görüşmek dileğiyle…

Emekli Öğretmen Mahmut Karadağ

EK-24:

Kozan Halkının Ali Saip Bey'den Şikâyetçi Olduğuna Dair Bir Belge

Kaynak: BCA, 30-10-0-0/9-51-56.

EK-25:

Yaver Mıcırıkyan'ın Konağı

Kaynak:https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/yaver in-konağı (8.9.2020).

EK-26:

Vakit gazetesinde Yayımlanan ve Ali Saip Bey'in *Vakit* Gazetesi Muhabiri Hüseyin Necati Bey'i Darp Etmesine Sebep Olan Haber

عزیزمن بو کون التی صحیفه اوله‌رق چیقمشدر. ایچ صحیفه‌لری موزعلردن ایسته‌یکز.

وقت

یومیه غزته

نومرو : ۲۱۸۰

مطبعه‌نك تلفونلری

استانبول : باب عالی جاده‌سنده جمال افندی یوقوشنده

تحریر نومروسی : استانبول ۱۹۷۰ - ۷۸۵ — تلغراف آدرسی : استانبول - وقت

بدلی سنه

آلمز شکلی

سکزنجی ۱۱۰۰ آلتی آیلق ۶۰۰ درت آیلق ۳۲۵ غروشدر .

خارج اجنبی ایچون : ۱۷۰۰ ، آلتی آیلق ۹۰۰ درت آیلق ۵۰۰ غروشدر.

اعلان دائره‌لی اداره‌نامه قرارلاشدیریلر ، غیرایجابه اعلانلر علی‌الاعتبار ایسته‌نیلمیه‌جکدر.

ایداره‌نامه اعطا ایدیلمك یازی پوله محتوشدر دولایسیله مسترد قبول ایدیلز .

تلغراف اداره‌سی : وقت استانبول

تلفون اداره‌سی : ۷۸۵ باب عالی جاده‌سنده جمال افندی یوقوشنده

تلفون مدیریه‌سی : استانبول ۱۹۷۰ — تلغراف آدرسی : استانبول - وقت

ترکیه خارجنده اداره‌نامه ، اداره‌نامه‌لرك تحریری ایچون مخصوص قلم ایدیلمشدر.

آزاد ایجابه اداره‌نامه‌لر تحریری دیوانه رجاء قلم ایدیلمز .

۱۴ جمادی‌الآخر ۱۳۴۲ ﴿ ۲۱ کانون‌ثانی ۱۹۲۴ ﴿ پازارتسی ﴿ نسخه‌سی ۳ غروشدر

شرط تعلیقاً امتیاز

دنه وکالی افندیلرك استانبولده مرکز حکومتی اولان شعبه‌لرنی تفتیشدن صکره ، صحت وسلامتی اقتضا ایدن تدابیرك اتخاذیله برابر ، اداره‌لرنك تسلیم وتسلمی ایچون بر مدت تعیین ایلدیکلرینی یازمشدق . بو مدت ایله برابر ، اداره‌لرنك تسلیم وتسلمی ایچون بر شرط تعلیقی دخی وضع ایلدیکلرینی یازمشدق . بو شرط تعلیقی ، اداره‌لرنك تسلیم وتسلمی ایچون تعیین ایلدیکلری ذواتك ، مرکز حکومتده بولنمالری ایدی

EK-27:

Ali Saip Bey'in Yarın Gazetesi Başyazarı Arif Oruç Hakkında Ortaya Attığı İddiaları İhsan Bey'in Doğruladığına Dair Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Haber

Ali Saip Bey yeni vesikalar topluyor...

Ali İhsan Bey de Arif Oruc'un Kefken teşebbüsünü teyit ediyor

Yeni matbuat kanunu hainlere neşir hakkı vermemektedir

Ankara 9 (Telefonla) — Haber aldığıma göre Urfa meb'usu Ali Saip Bey yeni matbuat kanununun müzakeresi esnasında Meclisde yeni beyanatta bulunmağa hazırlanmaktadır. Saip Bey muhalif gazetecilerin hiyanette bulündukları kanaatinde; vesaik göstermek suretile, israr etmektedir. Kendisi yeni beyanatı için vesaik toplamakla megul dür.

Ali Saip Beyin beyanatını teyit eden gazetelerden Ali İhsan B. (eski bir enstantane)

Hainler gazete çıkaramıyacak!

Ankara 10 — Yeni hazırlanan matbuat kanunu lâyihası Heyeti Vekilede müzakere edilmektedir. Kanunun B. M. Meclisinde müzakeresi esnasında uzun münakaşalar olacak Ali

(Mabadi 3 üncü sahifede)

Kaynak: *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1931.

EK-28:

Arif Oruç'un Başyazarı Olduğu *Yarın* Gazetesinden Ali Saip Bey'e Cevap.

YARIN

Gene Urfa mebusu Beye:

Ali Saip B. Yunus Nadinin bir milyonluk gazete ve matbaa şirketi için söyleseydi asıl hakikati B. M. Meclisinde anlatmış olurdu

Eyvah!.. Mahvolduk

İzmit muhakemesinde son müdafaamız

Şahsî mesailin Devlet mesaili ile karıştırılması adalet midir?

İzmit valisinin davası son safhasına girdi, son müdafaamızı tafsilen yazıyoruz

Karar ayın 11 ine bırakıldı

Irak kıralı

Ankarada toplar atılarak merasim ile karşılandı

Ziyafette samimi nutuklar teati edildi

Meclisin tebliği

Millet Meclisinin dünkü müzakeresi

Ceza usulü kanununda mühim tadilât var!

Cümhuriyet müddei umumiliklerine mühim ve şümullü salâhiyetler veriliyor yakalananlar 24 saatta hâkim huzuruna götürülecek

Sandalcılar imtihanı

Kazanamıyanlar menedilecek

Bir aşk!

Dün Kasımpaşa yerinden oynadı

Tarihî eşya memleketten hiçbir zaman çıkmaz!

Çok şükür tarihî eşya kurtuluyor!

Müze müdürlüğü faaliyete geçti. Emniyet sandığının sattıklarını da Maarif vekâleti satın alıyor

Böyle İstanbul imarına başkalar sevip saya ile çıkarmak derler

Kaynak: *Yarın*, 7 Temmuz 1931.

EK-29:

Ali Saip Bey Hakkında Bir Gazete Haberi

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 03.11.1933
Sayfa : 1

Adanalı talebeler Millet Meclisinde

Ali Saip Bey çok heyecanlı bir nutuk söyledi

Ankara 2 (Telefonla) — Bugün Meclis binasını 200 kadar Adanalı kız ve erkek mektepli ziyaret etmiş, Adana meb'usları tarafından kendilerine bir çay ziyafeti verilmiştir.

Urfa meb'usu Ali Saip Bey

Caydan evvel talebeler Meclis salonunda meb'usların yanlarına oturmuş, kendilerine Naci Paşa tarafından ahlâkî bir hitabe irat edilmiştir.

Naci Pasadan sonra, Urfa meb'usu Ali Saip Bey tarafından çok heyecanlı bir hitabe îradedilmişşitir.

Ali Saip B.in bu hitabesi o kadar kuvvetli ve ateşin olmuştur ki, bütün meclistekilerin, istisnasız gözleri yaşarmıştır.

Ali Saip Bey nutkunda, Gazi Hazretlerinin ilk defa olarak memleketi kurtaracağı hakkındaki beyanatının Adana valisi Nazım Beyin sofrasında vaki olduğunu, o vakit itilâf kuvvetlerine mağlûp olan müttefik orduların bu haline rağmen, Türk milletinin yapışacağını ve silâhını eline alarak istiklâlini kurtaracağını ve kudretini bütün dünyaya teslim ettireceğini zikretmiş, 15 sene evvel, yalnız Gazi Hazretlerinin Türk ölmez dediğini, 15 se-

Mabadi 5 inci sahifede

Orijinal Boyut : 6 * 21 cm

Kaynak: *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1933.

EK-30:

Ali Saip Ursavaş'ın Dokunulmazlığının Kaldırılmasıyla İlgili Bir Gazete Haberi

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Bugün 16 Sayfa

Sene 6 — No. 1873 Yazı işleri telefonu: 20203 — CUMARTESİ — 19 BİRİNCİ TEŞRİN 1935 İdare işleri telefonu: 20203 Fiatı 5 Kuruş

Habeş Kuvvetleri, Ancak Şimdi Cephenin Yolunu Tuttular

İtalyan Kuvvetleri Yeni-Taarruza Geçiyorlar

Habeşlere Yeniden Külliyetli Silâh Geldi

Roma 19 (Özel) — İtalyan ordusu Afrikada kat'i bir taarruza geçmek üzeredir.

Asmara 19 (A.A.) — Estafani ajansı bildiriyor:

İtalyan kıtası yeni bir ilerleme yapmaya hazırdır. Geri hizmetleri tamamdır. (Adua) nın cenubunda İtalyan kalelerinin yeni bir sıçrayışı olmak üzeredir.

★

Roma 19 (A.A.) — Eritreden gelen haberler İtalyanların pek yakında makalle istikametinde ilerliyeceklerini tespit etmektedir. Bildirildiğine göre İtalyan tayyareleri yakınlarad hiç bir düşman toplanışı görememişlerdir.

Rus Gouksu bu havalide kalmış olan kendi muharipleri ile temasa geçmek üzere Makalle havalisinde şahsen bir gezinti yapmak niyetini beslemektedir.

★

Adisababa 19 — Habeşlilerin Makalleyi müdafaa edip etmiyecekleri

(Devamı 1 nci yüzde)

Aksumu İtalyanlara teslim ettiği iddia edilen Aksum Kıptî kilisesinin reisi

Fransa, İngiltereye Cevap Verdi

İtalyaya Karşı 16 ncı Madde Tatbik Edilecek

Paris 18 (A.A.)— Laval bu sabah İngiliz Büyük Elçisine, İtalya tarafından yapılacak bir tecavüz takdirinde Fransanın İngiltereye Akdenizde yapacağı yardım hakkındaki Fransız cevabının mealini bildirmiştir.

Metni bu akşam büyük elçiye verilecek olan cevapta, denildiğine göre, Fransa, uluslar sosyetesi statüsünün 16 ncı maddesinin 3 üncü fıkrasına atbik edecektir. Fakat cevap, aynı zamanda, bugünkü vaziyette İngiltereye karşı bir İtalyan tecavüzünün ihtimali olmadığını da hatırlatmaktadır.

Romanın Şartları

Havas ajansının bildirdiğine göre, diğer taraftan Lavalin bu sabah İtalyan büyük elçisinden, Romanın muhasemata nihayet vermesini mucip olacak şerait hakkında bazı malûmat aldığı da muhtemel görünmektedir.

(Fransız - İngiliz konuşmalarına dair diğer haberleri yedinci sahifemizde bulacaksınız.)

Durum Vahimdir

İngiliz Donanması Âni Bir Hücuma Maruz Kalabilir Deniliyor

İngiltere ile İtalya arasındaki münasebet son 24 saat içinde pek ciddî bir şekilde vahimleşmiş görünmektedir. Bunun başlıca sebebini İngiltereniin Habeş meselesinde vaziyetini kat'iyetle tesbit etmiş ve bu durumu da yazı resmî şekilde alâkadarlara anlatmış olmasında aramak lâzımdır. İngiltereniin böyle kat'iyetle tesbit etmiş olduğu durumu iki cümle ile hulâsa etmek mümkündür:

— İtalya Habeş topraklarını tamamen işgal etmiş olsa dahi Büyük Britanya İmparatorluğu bu toprakların İtalyada kalmasına rızı olmıyacak, ve Habeş toprakları tamamen boşaltılmıyınca herhangi bir müzakereye girişmiyecektir.

Halbuki İtalyanın bu kadar fedakârlık yaptıktan, şerefini, haysiyetini ortaya koyduktan sonra geri çekilmesi beklenemez. O halde ne olacak?

Üç gün evvel İtalya gazetelerinin en önemlilerinden biri sayılan Lavoro Fascista bu suale cevap vermeğe çalışmıştı:

— «İtalya belki de çok sert ve büyük bir imtihan geçirmenin arifesindedir. Fakat böyle şerefine ve Afrika toprağında savaşan çocuklarına lâyık olabilmek için bu imtihanı atlatmayı bi-

(Devamı 6 ncı yüzde)

Suikastçılar

Ali Saibin Teşrii Masuniyeti Kaldırıldı

Dün Kamutayda Okunan Muhtelit Encümen Mazbatasından :

«Reisicumhur Atatürke suikast yapmak için aralarında gizlice ittifak ederek silâhlı cemiyet teşkil etmekten maznun Yahya ve arkadaşları hakkında yapılan tahkikat sırasında Urfa Saylâvı Ali Saip Ursavaşın da bu gizli ittifakta eli bulunduğu ve suikast için Türkiyeye gelen adamları sevk ve idare etmeyi taahhüt ettiği anlaşılmakta olduğundan...»

Teşrii masuniyeti kaldırılan Ali Saip

Ankara 18 (Telefonla)— Kamutayda bugün iki celse aktedilmiştir. İlk toplantı saat on beşte Hasanın Başkanlığında yapılmıştır. Celse açılır açılmaz muhtelit encümen reisi Refet Bursa kürsiye gelmiş ve şunları söylemiştir:

— Hükûmetçe yapılmakta olan bir tahkikat dolayısile arkadaşlardan birinin masuniyeti teşriiyesinin ref'i hakkında müşterek encümenin mazbatası vardır. Bu mazbatanın bugünkü ruzmeye alınmasını encümen namına rica ederim.

Bu teklif reye konmuş, ittifakla kabul edildikten sonra ruznameye geçilmiş ve balıkçılık hakkında Finans Bakanı tarafından verilen izahat dinlenmiştir. Bakanın izahatı dinlendikten sonra celseye nihayet verilmiştir.

İkinci Celse

Akşam saat beşte aktedilen ikinci celsede muhtelit encümenin mazbatası okunmuştur.

Mazbata

Muhtelit encümenin mazbatası aynen şudur:

«Reisicumhur Atatürke suikast yapmak için aralarında gizlice ittifak ederek silâhlı cemiyet teşkil etmekten maznun Yahya ve arkadaşları hakkında yapılan tahkikat sırasında Urfa saylavı Ali Saip Ursa-

(Devamı altıncı yüzde)

Sayım Yarın

Dikkatlı Ve Tedbirli Bulunun Ve Sakın Sokağa Çıkmayın

Hastalar, Doğuracaklar Nasıl Yardım Göreceklerdir?

Genel nüfus sayımı yarın yapılacaktır. Bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Dün bütün alâkadarlara bir izahname dağıtılmış, bu izahnamede herkesin vazifesi ayrı ayrı izah edilmiştir.

Emir dinlemiyenler:

Bu izahnameye göre yasak bilâ-ima sokağa çıkanlar sokaktaki asker, polis veya bekçiler tarafından tutularak en yakın karakola götürülecektir. İcabat memurları sayım memurlarına müşkülât çıkaranları da tesbit edeceklerdir. Sayım memurları ile kontrol memurları ve nahiye müdürleri arasında getirilip

(Devamı 6 ncı yüzde)

Ekmek Azığı: Dün geco fırınların önünde böyle kalabalık vardı. Resmimiz gündüz bir fırın önünü göstoriyor.

[Yazım ikinci sayfamızdadır.]

Ölüm Yolcusu, Heyecanlı Bir Zabıta Romanı

Bugün başladı. (14) üncü Sayfamızdadır.

Habeş Ve Süveyş Haritası

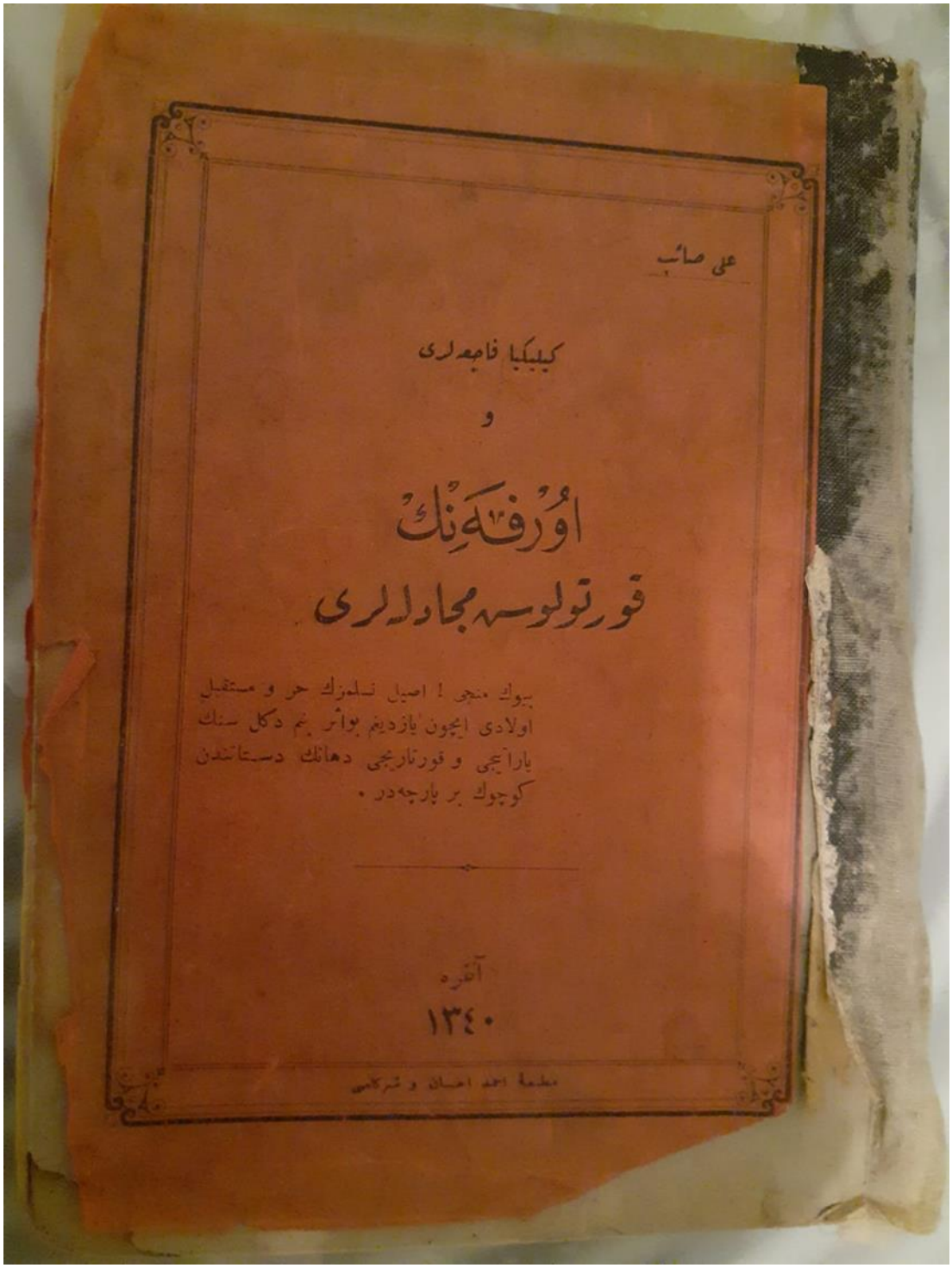
Askerî hareketi takip için güzel bir kılavuzdur. (6) ıncı sayfamızdadır.

Bugün

Ali Saip Ursavaş'ın Dokunulmazlığının Kaldırılmasıyla İlgili Bir Gazete Haberi

EK-31:

Ali Saip Ursavaş'ın Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri Adlı Hatıratı

علی صائب

کیلیکیا فاجعه‌لری

و

اورفه‌نك

قورتولوش مجادله‌لری

بیوك منجی ! اصیل ـ سلدزك حر و مستقبل
اولادی ایچون یازدیغم بو اثر بنم دكل سنك
یارانیجی و قورتاریجی دهانك دستاتندن
كوچوك بر پارچه‌در .

آنقره

۱۳٤۰

EK-32:

Ali Saip Ursavaş'ın Vefat Haberi

TÜRK SÖZÜ

Telefon : 315 — ADANA GÜNDELİK SİYASİ GAZETE 5 Kuruş

Sahip ve Başmuharriri Ferid Celâl Güven
Kuruluş tarihi : 1 Kânunusani 1924
Onbeşinci Yıl — Sayı : 4543
27 Eylül 1939 Çarşamba

Dörtler paktı hakkındaki şayialarRusya, Almanya, İtalya ve Japonyanın anlaşması muhal !

Uzak Şarktaki harp alevlendi

Çinliler Japonların on bin askerini sardı

JAPONYA'DA GREVLER ...

Fransa – Japonya siyasetî düzelmeğe başladı !

Tokyo : 26 (Radyo) — Japonyada hayat çok güçleşmiştir.
Uzun süren çin harbi memlekette para bırakmamıştır. Temmuzda memlekette 37, Agustostada 28 grev oldu Bunun yegâne sebebi iktisadî buhrandır.
Diğer taraftan cephede çin kuvvetleri süratle ilerlemektedir. Tunfa şehri çinliler tarafından istirdad edildi. Çinliler bir Japon trenini tahrip etti. İçindekileri öldürdü.
10.000 Japon askeri muhasara edildi. Çinliler dört muhtelif istikamette taarruz ediyor, Şanghayın dış mahallelerinde Çin kuvvetleri Japon garnizonlarına hücumlar yapıyor.

Fransız — Japon münasebatı

Paris : 26 (Radyo) — Paris mahfelleri, Fransa — Japonya arasındaki politik münasebatın, anti komintern paktın yıkılmasından sonra iyileşmeğe başladığını, bunada bir delil olarak, Japonyanın Parise bir elçi tayini teşebbüsü olduğunu söylemektedir.
Siyasî mahafil, ayni zamanda, İtalya, Rvsya, Almanya, Japonyadan, mütşekkil bir dörtler paktını muhal "görmekte ve böyle bir şayianın Almanlar tarafından çıkarılmış bir haber olduğunu beyan etmektedir.
Paris : 26 (Radyo) — Fransa Çin mültecilerinin iskânına tahsis etliği mıntakaları Japonlara iade etmiştir.

Polonyanın Sovyetleşmesi

Sür'atle ikmal ediliyor

Moskova : 26 (Radyo) — Beyaz Rusya'daki Sovyet kumandanlığı muvakkat bir hükümet teşkili ile meşgul olmaktadır. Bu muvakkat hükûmet memleketin iktisadî, kültürel ve idarî işlerile meşgul olacak ve telefon, elektrik, gu tesisatnın normal bir şekilde
—Gerisi ikinci sahifede —

Hariciye Vekilimiz Moskovada büyük merasimle karşılandı

Moskova garı baştanbaşa Türk – Sovyet bayraklarile donanmıştı

Molotof ve Kaleninle mülâkat !

Moskova : 26 (Radyo)— Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Sükrü Saracoğlu, yaalarında Türkiye Hariciye Umum Kâtip Muavini Cevad Açıkalın olduğu halde bugün Moskovaya varmışlardır .
Dost memleket Hariciye Vekili, garda Hariciye Komiser Muavini Potemkin , Sovyet Hariciye Umum Kâtibi , Sovyet protokolu Umum Müdürü, Moskova Komutanı, İran , Efgan , Bulgar , Yunan , Romen Elçileri tarafından istikbal edilmiştir.
Gar baştan başa Turk — Sovyet bayraklarile süslü bir halde idi Sovyet Rusyanın Ankara Büyük Elçisi , Odesadan Moskovaya gelmiştir.
(Gerisi 4 üncüde)

Millî bir hüviyet

Ali Saip Ursavaş

Dün akşam hayata gözlerini yumdu

Ali Saip Ursavaş

Dün millî bir hüviyet kaybettik : Millî mücadele kahramonlarından Ali Saibi ! Urfa mebusu Ali Saip malesef
— Gerisi ikinci sahifede —

Şark, Garp Avrupasında ve Şimal denizlerinde harp devamda

Bir tankın himayesine sığınan Alman piyadeleri Varşovanın Banliyolarından birinde Polonyalıların makineli tüfenk ateşinden kurtularak bir sokağı geçmeğe çalışıyorlar.

Varşova hâlâ mukavemet ediyor !

— Yazısı İçeride —

Dikilide dün sekiz zelzele daha oldu

Dokuz bina daha yıkıldı

Kızılay cemiyeti yardımlarına devam ediyor

Ankara : 26 (a.a.) — Buraya gelen haberlere göre, dün gece yarısından sonra Dikilide sekiz defa daha şiddetli zelzele oldu. Bu sarsıntılarda sekiz evle bir fırın yıkıldı. Bu binalar geçen zelzelerlerde biraz çatlamış, kabili tamir bir halde idi.
Kızılay umumî merkezi ve İzmir
— Gerisi ikinci sahifede —

Kaynak: *Türk Sözü*, 27 Eylül 1935.